A HAJDUKIRÁLY.

RODOSTÓBAN.

RÁKÓCZY LELKE.

irta

TÁBORI ROBERT.

Budapest Singer és Wolfner kiadása

TÁBORI
RÁKÓCZY
LELKE

623177

TÖRÖLT
BELVÉGZŐ

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A HAJDUKIRÁLY.

RODOSTÓBAN. * RÁKÓCZY LELKE.

TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉSEK

A MAGYAR IFJUSÁG SZÁMÁRA

IRTA

TÁBORI RÓBERT.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

KISS LAJOS ÉS MÜHLBECK KÁROLY RAJZAIVAL.

BUDAPESTEN, 1897.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
Andrássy-út 10.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

623.177
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B0539/1974
LELTÁRI SZÁM

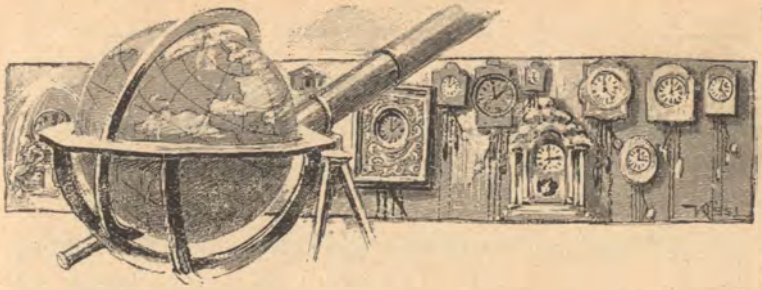
R
2

„CORVINA“ irod. és nyomdai részv.-társ., Budapest, Révay-u. 14.

A HAJDUKIRÁLY.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

I. Királyi óraművész.

Felséges uram, az előszoba telve van. Nagyon sok ember vár kihallgatásra.

— Nézd csak, Stefano, milyen pompás órát küldött florenczi követem. Mutató lapja lazuli kőből van, és Fornezaro mester csiszolta ilyen remekre; mutatja a napokat, az órákat, a perczeket, másodperczeket, hónapokat és évszázadokat, továbbá . . .

— Felséges uram, Mátyás herczeg, fölséged öcscse kihallgatást kér. A háboru szinhelyéről jön és jelentést akar tenni az ottani eseményekről.

— Sajnálom, jó Stefano, de most nem fogadhatom el, mert ide rendeltem Fornezaro mestert, a ki egy új óraszerkezetet fog nekem bemutatni.

— De, felséges uram, a herczeg azt mondja, hogy a dolog nagyon sürgős.

— Bolond beszéd, Stefano! Hogy mi sürgős és mi nem a világon, egészen a fölfogástól függ. A csigának sürgős, mikor egy hét alatt teszi meg azt az utat, a mit a strucz-madár egyetlen egy percz alatt befut. Bármilyen sürgősnek mondja is öcsém

az ő dolgát, azért valamennyi jelenlevő óra közül egyetlen egy sem fogja siettetni járását, mutatója csakúgy hatvan percz alatt végezi körfutását a czímlap körül.

— Felséges uram, ez az okoskodás jól állana bármely óramüvesnek, de királyi ajakról mégis csak furcsán hangzik.

Rudolf király fölkaczagott erre a megjegyzésre, de nyomban elkomolyodott és pillanatnyi hallgatás után így szólt:

— Király? Hát mondtam én, hogy király akarok lenni? Ki kérdezte véleményemet, mikor vállamra rakták ezt a nagy terhet? Irtózom a vértől, s azt követelik tőlem, hogy csatába menjek és halálos ítéleteket írjak alá. Szeretem a magánosságot és folyton ostromolnak, hogy menjek az emberek közé, a kik folyton engem akarnak ünnepelni. Jó fiú, ne kivánd magadnak soha, hogy az légy, a mi én vagyok!

Sok keserűség volt a fejedelem szavaiban, de a fiatal apród nem figyelt rá, hanem csak az utolsó szavak érdekelték.

— Hej, ha én csak egyszer viselhetném a koronát! — kiáltott tüzesen, — csak egyszer lehetnék vezére egy nagy seregnek!

— Az leszel, Stefano. Semmi kétség, hogy fejedelem lesz belőled!

A fiú elpirult és lesütött szemekkel válaszolt:

— Csak csúfoljon, felség, megérdemlem . . . Elragadt a hév és olyasmit kivántam, a mi nem illet meg.

— Kit inkább, Stefano, mint téged? — szólott komoly hangon a király. — Megvan irva a csillagokban, hogy fejedelem lesz belőled. Semmi kétség,

hogy koronát fogsz viselni. Én mondom ezt neked. Kiolvastam a csillagokból azt is, hogy háromszor fogsz ellenem támadni.

— De felséges uram! — kiáltott megrémülve a fiatal apród, hanem a király nem engedte végig beszélni.

— Mondom, hogy úgy van megirva fiam, — szólott és nyájasan végig simitotta fehér, csaknem átlátszó kezével az ifjú homlokát. — Nem teszek neked miatta szemrehányást. Hát tehetsz te róla? Hát tehetek én róla? A csillagok úgy akarják! . . . Más, bölcsebb fejedelem, a ki ilyesmit olvasna ki belőlük, megcselekedné azt, hogy levágatná a fejedet, vagy valamely úton-módon kipusztítana a világból, oh de én jól tudom, hogy az hiába volna. Én annál inkább szeretlek, annál jobb vagyok hozzád.

A fiatal ember letérdelt, fölemelte jobb kezét és ünnepi hangon szólott:

— Esküszöm az égre . . .

Nem fejezhette be, mert a király hirtelen lefogta kezét és dorgáló hangon rákiáltott:

— Elhallgatsz mindjárt? Hát esküszegő akarsz lenni minden áron! Nem mondtam-e, hogy meg van irva a csillagokban, s ki tehet a csillagok ellen?

Mély csend állott be. Rudolf király elandalodva nézett ki a magas boltives ablakon és az előtte föltáruló gyönyörű csillagvilág elfeledtette vele még a ketyegő órákat is, a melyekben legtöbb mulatságát találta.

Valóban a ki nem áhítja a világ mulandó dicsőségét, háborúban szerzett hírnevet, hanem megelégszik azzal, hogy tudományos buvárlatok közt töltheti életét,

nem választhatott magának jobb helyet. Magasan emelkedik Prága városa fölött a Vischrad, kanyargó ösvény illatárasztó fasor közt vezet föl csúcsára; odafenn a hegyen széles lapály, ezen gyönyörű kastély. Alig látszik ki a századéves fák közűl, melyeknek

koronája néha még az épületek fedele fölött is összecsapva, rájuk borúl, mintha el akarná rejteni a világ elől. Mélyen alatta ezüst szalagként szeli ketté a rónát a Moldova folyam. Mindenfelé nyüzsgő élet, szorgalom és munka, csak ott fent van csend. Egy kis forrás cseveg, az egyetlen a hegyháton, de ez is olyan halkan, mint a jó gyermek, a kit édes anyja figyel-

meztet: csitt, csendesen! Alszik mindnyájunk édes szülője, a természet, nem illik fölkelteni.

. . . Ilyen volt 400 év előtt a Vischrad csúcsa s ilyen ma is 400 év után. Csillagos éjszakán álltam egyszer erkélyén és hallgattam félfüllel, a mit az öreg várnagy felesége elmondott. Úgy ismerte a hegynek és a rajta álló kastélynak történetét, mintha örök idők óta élt volna ott. Valamennyi uralkodó közt, a ki valaha ott élt, leginkább szerette Rudolfot.

— Jó ember volt, — mondá, — de nem született fejedelemnek. Hogy is tudott volna kemény lenni, mikor egy madár szenvedése, egy bogár halála is könyeket csalt a szemébe.

— Hát ismerte? — kérdeztem tréfás hangon az öreg asszonytól, ő pedig rám nézett mély tekintetével és így válaszolt:

— Még most is ismerem, mert mindennap látom műveiben. Jobbra az erkélytől az a nagy szoba volt műhelye, amelyben fúrt, faragott, kopácsolt és aranyat akart csinálni. Messze földről jöttek szerencsevadászok és visszaéltek az ő jóságával, az ő könnyenhivőségével. Mert ez az okos király olyan volt, mint a gyermek, a ki minden babonában hisz. Tartott magának egy udvari csillagjóst, a ki a jövendőt olvasta a csillagokból, mert a király a jelennel nem törődött.

Lázadás, vallási villongás töltötte be országait, testvérei harczra keltek ellene és egymás ellen, mig végre elvesztette a könnyenhivő minden hitét és nem engedett embert maga elé.

Az öreg nő megfogta kezemet, az erkélyről bevitt a szomszéd szobába, a hol három fal tele volt

aggatva ósdi órákkal. Mindenféle remekmű akadt köztük. Olyan is, mely régi várat ábrázolt, melyet mindenféle ágyúval lövöldözött az ellenség, olyan is, a melynek mutató lapján csodálatos állatok viaskodtak és futottak a mutató után, hogy megfogják, de sohasem tudták utólérni.

— Tudja-e, mi volt a jó király szivének egyetlen vágya? — kérdezte az öreg asszony.

— Mondja meg! — unszoltam.

— Az, hogy valamennyi órája együtt járjon és ugyanazt az időt mutassa. De soha sem sikerült csak kettőt sem rábirni, hogy el ne térjenek.

Egyszer, mikor éppen babrálgatott köztük, bement hozzá öcscse Mátyás, a ki nyugtalan vérű, de nemes szándékú férfiú létére szemrehányást tett neki, hogy nem törekszik a béke fentartására népei közt.

Rudolf ránézett, aztán igy szólt:

„Mondjad csak, hányféle nép lakik az én országomban?“ Lakik vagy húsz“ válaszolt a főherczeg. A király végig nézett azon az órákon, aztán igy szólt: „Tehát éppen annyi, mint óra ebben a szobában. Különös dolog, évek óta azzal bajlódom, hogy legalább kettő e sok közül együtt mutassa az időt, de nem sikerül. Pedig ezek csak gépek, a melyek egy meghatározott törvény szerint járnak, nem éreznek nem tudnak semmit gyülöletről, vagy szeretetről. S még se tudok mesterük lenni! Hát hogy volna az lehetséges húsz nép között, melyeknek mindegyike százezer szivből áll, s mindegyik szivben annyi különféle érzés van.

Tovább mentünk. A következő szobában csupa

ódon könyvek voltak. Disznóbőr kötésük daczolt az idővel, csak itt-ott látszott a fehér fölszinen egy kis mélyedés, hova a szú beleette magát. Nagyon lekötötte a figyelmemet egy nagy állvány, a melyen egy gömb a csillagos eget ábrázolta. Minden egyes csillag drágakőből volt faragva, a hold és a nap ragyogó szinben tündököltek, a kék boltozat átlátszó ködděl volt körülvéve. Egy olasz festőnek volt a mesterműve. Ott láttam még a gépezetet is, mely egykor az egészet forgatta, de most kettétörve hevert egy állvány talapzatánál.

— Mily kár! — gondoltam, de tánhangosan is adtam sajnálkozásomnak kifejezést.

— Valóban kár, — mondá az öreg nő, — s tudja-e ki rontotta el?

— Nem én!

— Olvassa hát ezt!

E szavaknál a talapzatra mutatott, ahol valami latin mondás volt bevésve.

Lehajoltam és a következőket olvastam:

„Antonius Fornezaro fecit, Stephanus Bocskay destruxit.“

(Magyarúl: „Készítette Fornezaro Antal, elrontotta Bocskay István.)

. . . Bocskay István? hisz ezt a nevet a magyar történet egyik legfényesebb alakja viselte! Hogyan kerül Prágába ez a név? Miféle összeköttetésben áll ezzel a mesteri művel?

Föltettem magamban, hogy kiderítem a dolgot. A mit megtudtam, elmondom históriámban.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

II. A két jó barát.

Ne vegyétek rossz néven, kedves olvasóim, ha én most egy kis előadást tartok hazánk történetéből. Csak olyan rövid utazás lesz ez, a minőt az ember megtesz, mikor a panoráma nagyító üvegén keresztűl nézve a tájképeket, negyedóra alatt bejárja a félvilágot.

Hip, hop! Egyet fordítunk a messzelátó csövön s előttünk áll az a kép, melyet Magyarország Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem uralkodásának első éveiben mutatott. Három ura volt akkor az országnak, de ezek nem éltek úgy, mint jó szomszédok szoktak, hanem mindegyik váltig azon iparkodott, hogy szánthatna el egy darabkát a másiknak földjéből, hogyan dézsmálhatná meg a szomszéd gyümölcsét. Ha pedig ez nem volt lehetséges, legalább azon törték az eszüket, miként árthatna kettő együtt a harmadiknak.

Az első és a legnagyob úr, a török volt. Ez bevárta, míg a másik kettő hajba kapott, a mire rendesen nem kellett sokáig várnia s mikor javában czibálták egymás üstökét, szépen fölkerekedett, egyik várat a másik után mind elharácsolta tőlük.

A második gazda a gazdátlan országban az erdélyi fejedelem volt. Ennek mindig nagyobb volt a vágya, mint az ereje. Kis ország volt akkor Erdély

de azért a magyar érzésnek és a szabad gondolkodásnak mentsvára. Csakhogy folyton az a veszedelem fenyegette, hogy elnyelik . . . Ismeritek talán annak az utazónak a történetét, a ki vadonban járva, egyszerre csak előtte terem egy hatalmas kigyó tátott szájjal. Megrémülve a veszedelemtől futni akar és hátat fordit a kigyónak, de akkor meg egy tigrist pillantott meg ugrásra készen. Mit tesz az utazó? Hirtelen földre veti magát és meglapúl. A két fenevad féktelen dühében nem veszi észre, hogy az utazó már nem áll köztük, akkor aztán egymásnak rohan és marczangolja egymást testét. A harcz hevében az utas is kap ugyan egy-egy ütést, egy-egy karmolást, de azért épségben menekül és hálát ad Istennek. Igy tett többnyire Erdély is. Szépen meglapúlt, engedte, hogy török és német az ő testén keresztül rontson egymásnak s hálát adott Istennek, hogy nagyobb baja nem történt.

Néha azonban megesett, hogy olyan férfiú ült Erdélyország trónján, a kinek szűk volt az ország, s ekkor megtörtént, hogy a kis Dávid szembeszállott nem egy, hanem mindjárt két Góliáttal. Néha el is püfölte őket, de még akkor is megvérezve, megkarmolva került ki az egyenlőtlen harczból.

A harmadik úr Magyarország földjén a német volt. Ez akart legtöbbet: nemcsak az országot minden kincseivel, de még a nyelvünket is elakarta kobozni, szabad gondolkozásunkat akarta elfojtani. Azért is az volt a szójárás a Duna és Tisza közt: Báthory Zsigmond pénzünket akarja, Ferhád basa a földünket, de Básta épenséggel a lelkünket.

Mikor Báthory Zsigmond lett Erdély fejedelme,

a kis országot az a csapás érte, hogy olyan fejedelmet kapott, a ki nagy volt neki. Nem tűrte, hogy más parancsoljon az ő házában, nem engedte, hogy itt is elszántsanak egy darabot földjéből, amott is megdézsmálják gyümölcsösét. Mikor a krimiai tatár

khán bejött Erdélybe, hogy sarczoljon, és néhány ezer embert rabszíjra fűzzön, úgy kiverte az országból, hogy a khán nagy ijedtében saját magát is ott felejtette, még pedig tökéletesen megholt állapotban. Mikor pedig Básta portyázó rabló csapatai Nagyvá-

rad vidékéről Kolozsvár felé kalandoztak, mindent fölégetve és elpusztítva, a fejedelem rájok ütött, s egy héttel rá furcsa gyümölcsöt termettek a Királyhágó bükkerdői. A hány fa volt ott, ugyanannyi rabló német lógott le róla . . .

Összeröffent erre a két szomszéd, a török és a német. Hogyan? Ez az icziny-picziny szomszédocska, ez a Hüvelyk Matyi-országocska nem akarja megengedni, hogy végigsarczolják? Példás büntetést érdemel!

Egyszerre támadták meg. A törökben volt annyi becsületérzés, hogy előbb megizente: „Készülj, mert jövök!“, a német azonban fölöslegesnek tartotta az efféle czeremóniát, hanem rázúdította minden háborúizenet nélkül hordáit az országra.

Báthory Zsigmond így okoskodott: A ki azt izeni, hogy készüljek, az maga sincsen még készen, de a ki bejelentés nélkül jön, az már hozza magával a veszedelmet.“ Hagyta tehát a törököt fenyegetőzni és a német elébe ment. Básta hadai csakhamar megtanúlták, hogy a „papocska“ (Báthory Zsigmond pap volt, mielőtt fejedelem lett belőle,) a kardforgatáshoz is ért. Olyan alaposan megrakta őket, hogy még annak is kék és zöld volt a háta, a kit ott nem marasztottak vendéglátásba. Bá ta rögtön fölírt Bécsbe, hogy nem tanácsos ilyen időtájban, tavasz felé Erdélyben hadakozni, mert nagyon egészségtelen az éghajlat. Hagyjuk hát a folytatását őszre.

— Nem bánom! — mondá erre az erdélyi fejedelem és hátat fordítva a megpuhúlt németnek, Oláhország ellen indúlt, a honnan Ferhád basa, kezet fogva Mihály vajdával, 150.000 főnyi haddal jött

elébe, hogy megvalósítsa fenyegetését, mely így hangzott: „Elmegy majd minden étvágyatok a kolozsvári savanyított káposztától, mert így is elég savanyú lesz nektek az élet, ha én Kolozsvárra megyek!“

Keserű csalódás érte a hetvenkedő basát. Nem hogy Kolozsvárig, de még Erdély határáig sem jutott el. A Havasföldön ugy elverte kétnapi ütközetben a fejedelem nagybátyja, Báthory Boldizsár, hogy Gyorgyevóig meg sem állott. Pedig még kozákokat is hozott magával a derék basa Krimia földjéről. Ezek már akkor is hosszú lándzsával hadonáztak, de a lándzsának két vége volt. Az egyiket a székely csípte meg, a másik pedig a kozákok hátát érte.

Erre aztán hirtelen föleszmélt a két Góliát és arra a fölfedezésre jutott, hogy nini, ez a kis „hogy is mondjam csak?“ karmolni is tud. Legyünk hát nagylelkűek, békűljünk ki vele! Ferhád basa, a mint Gyorgyevóba érkezett, és megkenette fájó hátát egy javasasszonynyal, rögtön levelet irt Báthory Zsigmondnak, a mely igy hangzott:

„Allah bocsássa rád minden áldását, növeszsze hosszúra árnyékodat. Minekutána kitudódott, hogy a hitetlen németek gonosz taktikája volt az oka a mi félreértésünknek, ezennel feléd nyújtom a békejobbot és megbocsátok neked mindent. Annak bizonyitására pedig, hogy jó barátságban akarsz velem élni, küldj tizezer aranyat ajándékba és kezeseket, a kiket én ugy fogok tekinteni, mintha saját fiaim volnának.“

Ugyanazon a napon és csaknem ugyanabban az órában Bástától is jött levél, melyben ez volt megírva:

„Hatalmas és dicső fejedelem, virága a lovagiasságnak és bölcs a bölcsek közt! Kezemben vannak megbizható ada-

tok arra nézve, hogy a török behálózott mindkettőnket és egymás ellen ingerelt. Elhitette velem a kaján, hogy római császár akarsz lenni, uram élete ellen törsz. Belátom már most, hogy nem igaz. Nem haragszom rád és megbocsátom neked a félreértést. Ha te is ezen a véleményen vagy, küldj ötvenezer aranyat, néhány hordó tokaji aszut (azt mondják, hogy pinczédben kitünő borok vannak), husz darab marosvásárhelyi sonkát, ezer zsák lisztet, kétezer lovat, tizezer puskát és azon felül egy nemes erdélyi ifjut, a kit én ugy fogok szeretni, mintha a saját fiam volna.

U. I. A tokaji aszut biztosan elvárom."

Báthory Zsigmond nem küldött sem aranyat, sem egyebet azok közűl, a miket Básta tőle követelt, hanem magához hivatta két kedves emberét és igy szólt hozzájuk:

— Bocskay Péter, ugy-e neked van egy serdülő fiad, a kit az Isten szép észbeli tehetséggel áldott meg.

— Ugy van, felséges uram! — válaszolt atyai büszkeségtől ragyogó tekintettel Bocskay Péter, — a gyerek csak tizennégy éves, de már elvégezte az enyedi főiskolát, és hat európai nyelven beszél.

— Nagyon jól van! — mondá a fejedelem, aztán a másikhoz fordult: — Hát a te fiad, Pálffy István, milyen gyerek?

— A Miklós? Csak annyit mondok róla, hogy ha nem lesz egykor belőle nagy hadvezér, jertek ki a temetőbe, a hol én már akkor pihenek és kiáltsátok sirom fölött: „Képzelődő voltál, öreg Pálffy István!"

— S ha én most azt mondanám, adjátok őket ide, mert rájuk szorult a haza?

A két ősz dalia összenézett. Fölvillant a tekin-

OSZK

tetük, büszkeség is volt benne, fájdalom is. Hogy a haza gyermekeiket követeli, édes gondolat, de fájdalmas is. Mert a mit a haza kiván, azt meg is szokta tartami áldozatul. Nem haboztak azonban egyetlen egy pillanatig sem, hanem megadással igy szóltak:

— Magyarok vagyunk, uram, s mikor tagadta meg a magyar azt, a mit a haza jóléte kiván?

— Küldjétek hát ide a két fiut, a többit majd velük beszélem meg.

Még az nap elmentek kihallgatásra. Együtt mentek, mert az a két gyerek ugy szerette egymást, hogy egymáshoz való ragaszkodásuk közmondásossá vált. Kicsi koruk óta mindig együtt játszottak, együtt tanultak és együtt szőtték a ragyogó jövő álmait. S valahányszor Bocskay István magát dicsőségtől övezve látta, mindig, mint valami tükörben, megpillantotta Pálffy Miklóst is, a ki az ő hirének és nagyságának osztályosa.

A fejedelem komoly méltósággal fogadta a két fiut, kezet nyujtott nekik, és nem engedte, hogy kezet csókoljanak neki. Megszoritotta férfiasan előbb István, aztán Miklós kezét. Fürkésző tekintettel nézett rajtuk végig, mintha lelkük mélyébe akarna hatolni és ugy látszott, hogy meg van elégedve azzal, a mit onnan kiolvasott.

— Fiaim, — mondá Báthory Zsigmond azzal a lágy hanggal, a mely megnyerte számára a sziveket, — hivattalak beneteket, mert nagy feladatot akarok rátok bizni.

A két ifju (fiuknak nem nevezhetjük már ezek után) meghajtotta magát.

— Ime két levél, — folytatta a fejedelem; —

az egyiket a török fővezér küldte, a másikat a német hadak fővezére. Kezeseket kiván tőlem mindegyik a béke biztositékául, s én elhatároztam, hogy ti ketten legyetek a zálog.

— Hová küldesz bennünket, fenséges uram? — kérdé Bocskay István.

— Az egyik Prágába megy, a másik Sztambulba.

A két fiu riadva nézett egymásra. Eddig még meg sem gondolták, hogy el lehetne őket választani. Elhagyni az édes otthont, mivel a haza érdeke kivánja, szigoru felügyelet alatt élni éveken keresztül, ez még hagyján! De egymástól megválni, ez az igazi keserü pohár . . .

Miklós vonásai megrándultak, ő volt a fiatalabb, a gyerekesebb. Talán egy könny is tört volna magának utat szivéből szemébe, de István megelőzte, megszoritotta bajtársa kezét erősen, mély érzéssel és ez kiolvasta a kézszoritásból az intést, hogy még ettől az áldozattól sem szabad visszariadniok.

A fejedelem észrevette a néma beszédet és ez még inkább megerősitette elhatározásában. Egyetlen pillanat alatt a két gyermek, az ifjukort átugorva, férfiuvá nőtt szemében, és ezentul ugy beszélt velük, mintha érett emberek állnának előtte.

— Te, Bocskay István, Prágába indulsz, a hol a római császár székel; te pedig Pálffy Miklós, Sztambulba, a hol az ozmán hatalomnak van a székhelye. Gyermekeknek néz majd benneteket a világ, és nem táplál ellenetek gyanut. Mindent megnézhettek, módotokban áll mindent tanulmányozni. Ha egykor, talán négy-öt év mulva visszatértek, jelentést tesztek nekem arról, a mit tapasztaltatok. Addig

én is erőt gyüjtök, s ha olyan lesz a tudósitástok, a milyennek én remélem, talán megszabadul a szép magyar haza mind a két ellenségtől, a mely nyakára ült . . . Talán! . . . Ki tudja?

A két ifju ámélkodva nézte a fejedelemnek nemes pirban égő arczát és mélyen meghajoltak előtte. Zsigmond föleszmélt és lassu hangon folytatá:

— De az, a mit nektek mondtam, hármunk titka maradjon. Jól megértettétek?

— Megértettük és szivünkbe vésttük, — válaszolt mind a kettőnek nevében Bocskay István.

— Esküt nem kivánok tőletek, mert ha azt hinném, hogy e nélkül nem lehet bennetek bizni, ki sem szemeltelek volna . . . Most menjetek haza és ma még, mint gyermekek, bucsuzzatok el mindentől, a mi kedves előttetek. Holnap jertek ide, már mint férfiak, és megadom nektek az utasitást, holnapután pedig utra keltek, az egyik napfölkelte, a másik naplenyugta felé.

. . . Igy került Bocskay István Prágába, a hol már a negyedik évet töltötte.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

III. Az eltört glóbusz.

— Venczeszlausz! Venczeszlausz!

— Itt vagyok, Stefano, mit akarsz hát?

— Kilencz az óra, mindjárt lejön a király a csillagtoronyból. Ma te vagy a soros; pedig ugy látom, hogy még nagy itt a rendetlenség.

— Az ám! Egészen elfelejtettem, hogy nekem kellene ma rendet csinálni.

— Pedig tudhatnád, hogy ebből baj lesz!

Venczeszlausz nevetett gondtalan és könnyelmü nevetéssel, mint egy gyermek.

— Baj? — kérdé, miközben tánczlépésben szökdelte körül a termet, — csak annak baj, a ki fél tőle! Bánom is én, ha megint becsuknak huszonnégy órára kenyér és viz mellett. Magammal viszem furulyámat s ugy telik el az idő, mintha csak néhány percz lett volna az egész.

Bocskay István szemrehányó tekintetet vetett bajtársára.

— Gonosz csont vagy te, Venczeszlausz! — mondá, miközben maga is hozzá látott a szerteszéjjel heverő tárgyak rendbehozásához. Nem lesz ennek jó vége. Előbb-utóbb megsokalja a király csinyeidet és kiteteti a szürödet.

— Hát aztán? — kérdé nevetve.

— Mehetsz világgá és beállhatsz valamelyik cseh muzsikáló bandába flótásnak.

Venczeszlausz közelebb lépett társához és fülébe sugta:

— Azt hiszed, hogy ez csapás volna rám nézve? Jobbat sem kívánok magamnak.

Bocskay bámulva nézett a fiu szeme közé, aztán szelid szemrehányással kérdezte:

— Igazán szeretnéd, ha faluról falura járhatnál, és jó földieidnek elfujhatnád a talp alá valót? De mit mondana ehez nemes apád, a ki minden áron hőst és udvari embert szeretne nevelni fiából.

Venczeszlauszra kellemetlenül hatott a figyelmeztetés, lesütötte szemét.

— Attól tartok, hogy semmit se mondana, de annál keményebben beszélne a korbács a kezében, — válaszolt rövid gondolkozás után.

— Nos hát?

— Nos hát! . . . Ettől sem ijedek meg. Nem születtem én hősnek, még kevésbé udvari embernek. Nincs a világnak az a remek kardpengéje, a miért odaadnám fuvolámat vagy hegedümet. Ezekben mester vagyok, de a kardvivásban és lándzsatörésben mindig a rövidebbet huzom. Még mos is kék a hátam, a hogy tegnap elpüföltél.

— Megérdemelted Venczeszlausz, mert elfelejtetted oktatásaimat. Mily remek vágás volt az, a melyre tegnap tanitottalak és fogadni mernék, hogy ma már sejtelmed sincs róla.

— Nincs. Nem is lesz soha. Mert gyülölöm ezt a verekedő mesterséget. Más az én szivemnek a vágya.

— S ugyan mi volna ez?

— Elmondom neked, Bocskay István. Elmondom úgy, a hogy megálmodtam. Annál is inkább, mivel neked is van szereped abban a jövőben, melyet én magam előtt látok.

— Hát szoktál néha a jövőre is gondolni?

— De mennyire! Azért, hogy gyermekes a magamviselete és csupa játék nekem az élet, ne hidd, hogy nem festem ki magamnak a jövő képét. Csupa fény és ragyogás az! Ott látlak téged az élet magas polczán, hódolattól és tisztelettől körülvéve. Fejedelmi trón a te széked, bölcsesség minden szavad, magasan ülsz fölöttem.

— Bolond vagy te, Venczeszlausz!

— Az is lehet, de néha bölcs és előrelátó a bolond is. Jobban ismerlek én téged, Bocskay István, mint azok, a kik most kicsinybe vesznek és egykor majd a porban csusznak előtted. Ne feledd el, hogy én voltam az első, a ki fölismert és jókor sejtette, hogy mit rejt a szived.

Bocskay István megdöbbenve nézett a fiura. Tán sejt ez valamit? Venczeszlausz pedig lelkesült hangon folytatta:

— Magamat is ott látom melletted a jövő fényes tükrében. Te vagy az erdő koronája, a hatalmas tölgy, a melynek árnyékában ezren megpihennek. Tudod-e, mi vagyok én? A kis dalos madár, mely fészket rak a terebélyes fa ágai közt, a tölgy dicsőségéről zengedezve. Mikor Bocskay István trónon ül majd, és hős tetteivel, bölcsességével bámulatba ejti a világot, Venczeszlausz fogja őt megénekelni. Ez

az én hitem, reményem és mondom neked, hogy teljesülni fog.

Mély csend állott be. Bocskay kinézett a magas boltives ablakon és széles melle hullámzott az érzéstől, melyet czimborájának szava életre keltett ott. Különösnek találta, hogy a sok okos ember között, a kiknek társaságban töltötte napjait, csak az a könnyelmü fiu tudott olvasni lelkében. Alig hallotta, mikor Venczeszlausz ujból fülébe sugta:

— Tudod-e, hogy én már nagyban készülök is erre a hivatásomra?

— Készülsz? Hogyan?

— Megtanultam magyarul. Mily szép ez a nyelv! Édes, mint a méz, tüzes mint a bor, hatalmas, mint a mennydörgés.

Bocskay István hirtelen megfordult és keményen végig nézett a fiun. Kétkedés és kitörni készülő öröm között habozva kérdé:

— Igaz-e az, Venczeszlausz, te tudnál magyarul?

A bohó fiu nem válaszolt erre a kérdésre, hanem oda állott a terem közepére és el kezdett szavalni. Valami régi magyar verset mondott el, kissé idegen kiejtéssel, de mély érzéssel. Jó István királyról szólott az ének, a ki a pogányokat előbb szép szóval inti, hagynák abba a bálványimádást, de mikor a puszta szó nem használ, a kard élével figyelmezteti őket az igazságra. Mesterkéletlen és egyszerü volt az ének, de annál inkább hatott.

Négy éve már, hogy Bocskay nem hallott magyar szót. Rudolf király udvarában a német, latin és az olasz szó járta. A fejedelem maga sem tudott magyarul és az udvari emberek csufot üztek a

magyar nyelvből. Nem volt senki, a kivel honi nyelvén beszélhetett volna az erdélyi fiu. És most egyszerre, egészen váratlanul hallotta az édes magyar szót. Csoda-e, hogy egészen megfeledkezett magáról, odaborult a cseh fiu vállára és zokogva köszönte meg neki a nagy örömet. Mint mikor valaki kietlen

pusztában jár, szomjazva és eltikkadva, egyszerre patak mormolását hallja és ott csobog előtte az ezüst habocska.

Még pihentek egymás szivén és szó nélkül bár, de erős és szent fogadást tettek, mikor kivülről

közelgő léptek nesze hallatszott. Venczeszlausz fölriadt és figyelni kezdett.

— Szent Isten! — kiáltott — már jönnek a csillagtoronyból, s itt még mindig a legnagyobb zürzavar uralkodik, gyorsan! gyorsan!

Kapkodva, lelkendezve nyult a szerteszét heverő tárgyakhoz. A könyveket egy fali szekrénybe tömte, a kisérletekhez szükséges eszközöket ugyancsak onnan szedte elő és rendetlenül dobta az asztalra. Néha kétszer is került kezébe ugyanaz a tárgy, mire hevesen ellökte magától és még jobban növelte a zavart. Egyszerre csak megbotlott valami földön heverő tárgyba és térdre bukott. Esés közben önkéntelenül belekapaszkodott abba a nagy állványba, a melyen egy hatalmas gömb volt elhelyezve. Remek egy alkotás volt ez: a földnek és az égnek képét tükrözte vissza híven; minden egyes csillag drágakőből volt faragva, a hold és a nap ragyogó szinben tündököltek, az égboltozat átlátszó kék ködben uszott és talapzatában rejlett a mesterséges gépezet, mely az egész glóbuszt forgatta.

Ez volt a király kedves szerszáma. Tizezer aranyért hozatta Itáliából és a mester, a ki a forgató gépezetet készitette, már nem volt az élők közt. Kivüle pedig senki sem ismerte a gép titkát.

A mint Venczeszlausz elbukott, magával rántotta ezt az állványt. Végig esett a márványpadlón, nagyot koppant és a következő pillanatban valami recsegést lehetett hallani, mint mikor a mozgató rugó elpattanása után egy-két perczig működik még a titkos erő, aztán pedig végleg megszünik működni.

A két ifju halálsápadt lett. Venczeszlausz, az esés

fájdalmától elkábulva, nem tudott szóhoz jutni, ellenben Bocskay rögtön átlátta az egész szerencsétlenséget és rémülve kiáltott föl:

— Boldogtalan, mit tettél?

— Végem van! — nyögött keservesen Venczeszlausz — ezt soha sem bocsátja meg nekem a király. Évekig tartó börtön a sorsom. Ki tudja, talán még meg is vesszőznek?

Olyan csüggedten állott ott, hogy Bocskay megszánta. Valami benső ösztönnek engedve, vállon ragadta a fiut és a szomszéd szobába tuszkolta, miközben gyorsan mondogatta:

— Menj!... menekülj!... majd rendbe hozom én itt a dolgot!

— De mi lesz veled? — kérdé Venczeszlausz

— Azzal ne törődj... Majd kivágom magamat, csak te menj el innen!

Az ajtó bezárult Venczeszlausz mögött, István hamar ráforditotta a kulcsott a zárra és zavartan állott ott, mert még őt is megrenditette az a gondolat, hogy a következő pillanatban szembe kell szállnia a fejedelem haragjával.

Tudta, hogy a milyen szelid lelkü Rudolf, szörnyü kegyetlen is tud lenni, ha kizökken lelki nyugalmából. Volt rá példa nem egyszer.

Egy ilyen esetre gondolt Bocskay István, mikor félelmet különben nem ismerő szive megrezzent annál a gondolatnál, hogy a következő pillanatban szemben tog állni a király haragjával.

Ez nem is késett. Már hallatszott kilincs nyikorgása és belépett a szárnyas ajtón a király, olasz

csillagásza kiséretében. A mint körülnézett a teremben, első tekintetre észrevette a szerencsétlenséget és meghökkenve állott meg a benyilóban.

— Ki cselekedte ezt! — kiáltott haraggal — ki volt a vakmerő! Észrevette a mozdulatlanul álló Bocskayt. Ismételte a kérdést, de már olyan tompa és zord hangon, a melyből kiritt a düh.

— Felséges uram, én vagyok a bünös! — válaszolt bátor elszántsággal az ifju.

— Nyomorult! — kiáltott a király és fölemelt bottal rohant Bocskay felé.

Bocskay tekintetében vad láng villant föl, a mint a fejedelmet maga felé látta rohanni. Tudta, hogy a következő pillanat letörölhetetlen gyalázattal sujthatja, s hogy ő tul nem fogja élni ezt a gyalázatot. De nem mozdult meg, hanem zord tekintettel nézett a fejedelemre.

A királyt még inkább fölingerelte az ifju némasága, melyet ő dacznak vett. Már ott állott előtte, még egy pillanat . . . de a sors másként akarta. Fardanelli, az olasz csillagász, utját állotta a fejedelem dühének, megfogta a karját.

— Bocsáss, Fardanelli! — lihegett a fejedelem, — bocsáss, mert téged sujt haragom.

— Megölhetsz, uram! — válaszolt ez, — de nem engedhetem, hogy önmagadat meggyalázd!

E pillanatban vad dörömbölés hallatszott a szomszéd szoba ajtaján. Venczeszlausz, a ki magához tért kábultságából, meghallotta a csillagász szavait és kétségbe esve kiabált:

— Nem ő a bünös, felséges uram, én vagyok a szerencsétlenségnek az oka.

Bár még égett arcza a dühnek lángjában, Rudolf mégis engedett a rábeszélésnek. Lassu, ingo léptekkel ment az ablakhoz és kinézett rajta néhány perczig. Az alatt Fardanelli bebocsátotta Venczeszlauszt, a ki zokogva borult térdre és ismételte a szivéből fakadó fájdalmas mentséget:

— Csak Bocskayt kiméld, uram, mert ő ártatlan.

— Mondd el, hogyan történt? — unszolta őt Fardanelli.

Venczeszlausz elbeszélte aztán a szerencsétlen esetet. A király arcza ismét lázas pirban égett, de ezuttal a szégyen pirja volt.

Hisz itt nem is lehetett szó rosszakaratról, gonosz szándékról, avagy daczról hanem az egész csak gyermekes csinytevés volt. S azonfelül még azt akarta megbélyegezni, a ki teljesen ártatlan!

Oda fordult Bocskayhoz és heves hangon kérdezte:

— Miért nem szóltál? Miért akartad, hogy téged tartsalak vétkesnek?

Az ifju nem felelt. Látszott, hogy valami elhatározással küzd, mely egész lelkét elfoglalja. Helyette Venczeszlausz szólalt meg:

— Azért tette, mert megsajnált. Látta, hogy szörnyü félelem fogott el. Féltem a sulyos büntetéstől, s ő akarta helyettem kiállni.

A királyt mélyen meghatotta ez a lelki nagyság. Közelebb ment Bocskay Istvánhoz, és felé nyujtotta jobbját, lágy hangon ezeket mondva:

— Megkövetlek, Stefano, mert igazságtalan voltam hozzád!

De az ifju nem csókolta meg a felé nyujtott fejedelmi jobbot. Hideg és büszke hangon igy válaszolt:

— Felséges uram! Épen a mai napon járt le zálogságom ideje. Kérlek, engedd meg, hogy visszatérhessek hazámba.

— Stefano! — kiáltott fájdalommal a fejedelem.

De az ifju tisztelettel folytatta:

— Mától fogva Bocskay István ismét a nevem, szabad vagyok és ura akaratomnak. Fejedelmem Báthory Zsigmond, s bárki ejt is kivüle rajtam sértést, számon kérhetem tőle.

— Fiam, kedves fiam! — könyörgött Rudolf — hát ennyiből áll egész mondani valód?

Megenyhült Bocskay lelke is, mikor a fejedelem bánatát látta. Sokkal szelidebb hangon válaszolt:

— Van még több is, felséges uram! Atyai jóságodnak emléke örökre szivemben marad bevésve. De engedd, hogy távozzam innen. Ha távol leszek, csak szelid jóságodat érezem, mely négy éven át mint a nap melengetett, de ha itt maradok, örökre azt fogom érezni, hogy ezen a helyen csaknem gyalázat ért. Ezt nem tudnám tulélni,

Összerázkódott és mereven maga elé nézett. Mintha a feje fölött érezné azt a csapást, mely sulyosabb a halálnál is.

Rudolf elhallgatott, kinézett az ablakon. Ugy látszott, hogy tanácsot kér szivétől. Ez meg is adta neki, a mit kivánt. Rövid szünet mulva komoly hangon ujból megszólalt.

— Menj hát oda, a hova sorsod vezet, Bocskay István. Kisérjen szeretetem, bár előre tudom, hogy ellenségemnek adom áldásomat. Ne feledd el, a mit tegnap mondtam!

— Felséges uram, attól ne tarts! — mondá az az ifju.

— Ne feledd el, hogy háromszor! Háromszor fogsz ellenem támadni. Mert igy vagyon megirva a csillagokban.

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

IV. A mi nem volt megirva a csillagokban.

A lezajlott jelenet után lakására tért Bocskay István. A Hradsinnak egy távolabb fekvő épülete volt az apródok számára berendezve, a hol egy hopmester felügyelete alá kvártélyozták be őket. Istvánnak külön szobája volt és egy csatlósa is, a kit magával vitt Erdélyből, mikor kezesül oda küldték. Ez szolgálta ki, ez tartotta rendbe fegyverzetét és ruháit. Olyan kiváltság volt ez, melyben a többi apródok nem részesültek, mert ők maguk tartoztak a maguk kiszolgálásáról gondoskodni, hanem Bocskaynak részint a fedelem szeretete, részint pedig az a körülmény, hogy nem tekintették az udvarhoz tartozónak, szerezték meg ezeket a kiváltságokat.

Mikor belépett szobájába, egészen sötét volt már. Lecsapta kucsmáját az asztalra és odaszólt a csatlósának, a ki egy fa-lóczán ült az ablak mellett:

— András, hozd rendbe a czók-mókot. Holnap kora hajnalban utazunk.

A megszólított fölállott a padról, közelebb ment és Bocskaynak ugy tetszett a sötétség daczára, mintha a szolga alakja megnőtt volna egy egész fejjel. Tévedésnek hitte és folytatta a parancsosztogatást:

— Gyujtsad meg a mécset, András!

A sötét alak némán engedelmeskedett. Előbb

leeresztette a függönyt a kis ablakon, ugy, hogy még homályosabb lett a szoba, aztán a reteszt az ajtóra tolta, végre oda ment a parázstartóhoz, a hol télen-nyáron, éjjel és nappal egy kis láng égett, de csak épen annyi, hogy a mécsest lehetett vele éleszteni, és a következő pillanatban világos volt a szoba.

Bocskay István csaknem megtántorodott meg-

lepetésében és alig tudott magán annyira uralkodni, hogy hangosan föl ne kiáltson.

Előtte állott egyszerü csatlós-ruhában, arczán a fáradság kifejezésével, egész alakjában nagyon megviselve édes apja.

— Csendesen, fiam! — mondá az öreg Bocskay, mikor meglátta István arczán a végtelen csudálkozást — egy szót sem, nehogy eláruljad ittlétemet!

— De apám, édes jó apám, — sutogott az ifju és oda omlott az őszi dalia szivére, — mit jelentsen ez?

— Elmondom majd, ha előbb biztosan tudom, hogy kém nem leselkedett utánam, a véletlen el nem árult és üldözőim elvesztették nyomomat.

— Üldözőid? De hát ki mer téged üldözni?

— Ülj le ide mellém, István, s hallgasd meg azt, a mit néked el akarok mondani... Ép ugy, mint gyermekkorodban, mikor regéltem a dicső ős korról, melyben nagy volt a magyar. Szomoru lesz az én regém, s nem tudom nem fog-e könyzápor omlani szemedből ha elmondom, mi lett belőlünk a lefolyt négy év óta.

A fiu engedelmeskedett. Leült apja mellé a faloczára, odahajtotta fejét apja széles mellére, melyben a darócz alatt a legnemesebb sziv dobogott, és lázas türelmetlenséggel leste szavait.

— Csudavilágot élünk, fiam! — kezdé elbeszélését az ősz dalia. — Olyan átalakulásokat hoz a ma, melyekről a tegnap nem is álmodott. A bátor oroszlánból egyetlen éjszakán alattomos macska lesz, a mely csak hizelegni tud. Envérünk támad ellenünk: Báthory Zsigmond eladta Erdélyt a németnek és ma már Básta parancsol Etele király utódainak.

— Az nem lehet! — kiáltott összerázkódva a fiu és villogó tekintettel nézett apjára.

— Hej, fiam, kell-e ennél nagyobb bizonyiték a elaljasodásunknak, mint hogy a fiu nem tudja elhinni azt, a mit apja mondott? — kérdezte szomoru hangon az agg férfiu. — Egyébként, ha nem láttam volna a saját szememmel, magam sem hinném el. De fáj-

dalom, nem lehet már kétkedni! Báthory Zsigmond egy éjjel rosszat talált álmodni, vagy talán ő is a csillagokban olvasott! Elég az hozzá, hogy Bástával megkötötte az alkut és annyi diadal után, mely a világot bámulatba ejtette, gyáván eladta neki Erdélyt százezer forint évi járadékért és a kis Sagan herczegségért.

— S te mit szóltál az alkuhoz, apám?

— Oda léptem a fejedelem elé, és kijelentettem, hogy én nem fogok meghajolni az egykori ezreddobos előtt, hogy nem ismerem el soha Rudolfot uramul. Erdélyország szabad ország, az egyetlen mentsvár, a hol a magyar még gondolkozni mer és gondolatait ki meri mondani. Ezt a menedékhelyet nem engedjük elharácsolni! Másnap aztán orgyilkosokat küldött lakásomra a fejedelem. Megölték szolgáimat, megöltek volna engem is, de én egy rejtett ösvényen keresztül menekültem el.

— Tovább! Tovább! sürgette lázas izgatottsággal az ifju.

— Elmenekültem magyarországi birtokaimra. Ott volt csak a czifra élet! Hej, ha a te Rudolf királyod csak sejtené, mit cselekszenek az ő nevében, tudom, földhöz csapná valamennyi csillagvizsgáló csövét, kezébe venné kardját és elmenne rendet csinálni a saját emberei közt.

De Rudolf király nem lát és nem hall egyebet, mint a mi a csillagokban van megirva, — folytatta az öreg Bocskay.

Mintha a csillagoknak egyéb dolguk sem volna, minthogy ve'ünk bibelődjenek!

Mikor szatmármegyei birtokomra értem, már

messziről ugy látszott, mintha valami sürü köd ülne a táj fölött. Kastélyomat nem találtam helyén, földig le volt rontva, embereimet megtaláltam ugyan, de egy sem jöhetett elém, mert nem engedte a faág, a melyre nyakuknál fogva voltak odakötözve. Nem is kellett kérdeznem, hogy ki cselekedte ezt, mert egy düledező falra, mely egyedül állott még a hatalmas épületből, üszkös fadarabbal odairta valaki: „Básta fecit.“

Ismerted a kis falut, mely negyedórányira feküdt a kastélytól egy mosolygó völgy ölében. Apró kertecskéivel és virágos ablakaival már messziről üdvözölte a fáradt vándort. Ma már csak néhány rom jelöli egykori helyét, vad bozót kinálkozik farkasoknak tanya gyanánt ... a kis templom portáján a lelkész holtteste hevert ég felé meredő szemekkel.

— Irtózatos! — nyögött az ifju, a kin lassankint az az érzés vett erőt, mintha rettenetes álom kinozná.

— Most jön csak a java, — folytatta keserü mosolylyal az öreg dalia. — A holtak még hagyján, mert már ezek nem érzik a keservet, a mit a csillagjós király leghivebb embere (ezt a czimet vette föl Básta) ránk hozott, de az élők, az élők! Igaz, hogy nincsenek olyan nagyon sokan, mert Bástának volt gondja rá, hogy még a tatárpusztitáson is tultegyen. Csak nehány példát mondok el, édes fiam, és hidd el ősz apádnak, hogy nem leli kedvét a tulzásban. Nagy-Károlyban összeszedték a hetven éven tul levő aggokat és ekék elé fogták őket. Egy nagy területet kellett fölszántaniok, Básta elnevezte a császár rétjének. Hallottad talán Dózsa György, a

hajdani kuruczvezér hirét, a kit elevenen megsütöttek izzó trónon? Ezt a tréfát mindennap ismételte Básta, csakhogy ő a kisdedeken gyakorolta a kegyetlenséget.

Verejtékcseppek törtek elő az ősz dalia homlokán, mialatt ezeket mondta. Fáradtan hallgatott el és eltolta magától fia ölelő karját, mintha sulyos volna neki ez a teher. is Bocskay István fölállott és összeszoritott két öklét fenyegetőleg emelte föl, mintha valakit sujtani akarna. Aztán a saját szivére ütött jobbjával. Hogy mer az még lüktetni? Miért nem szakad meg e kinos események hallatára.

— Végig mentem Békés megyén, — folytatta hosszu szünet után az agg férfiu, — bekalandoztam a nagy sivatagot, a melyet Básta keze ott teremtett, aztán átmentem a Jászságba és itt hatolt lelkem sötétségébe az első fénysugár. Egy napon, mikor a Zagyva folyó partján bandukoltam, s azon törtem a fejemet, hogy mit cselekedett volna az én helyemben egy ős római, ha honát ilyen sülyedésben látja, egyszerre csak megszólit a füzesből egy halász; „Hova készül, földi? „Erre és amarra, talán a halálba!“ „Jókor lesz még ilyesmire, földi!“ „Hát kend mit csinál itt? — kérdém tőle. „Emberekre halászok,“ szólott ő. „Hát vannak még? „Akad néha egy-egy, a ki még nem felejtette el, mi a szabadság.“ „Mit mivel velük?“ „Elviszem őket Hajduországba, a hol Básta nem parancsol.“ „Merre van az igéretnek ez a földje?“ „Ott, a hol a rabmadárnak is megnőnek megnyesett szárnyai és ugy mer danolni, a hogy a természet tanitotta.“ „Vigyen el engem is oda földi.“

Az ember fölállott, oda akasztotta horogját egy fatörzsre és intett, hogy kövessem. Sokáig mentünk

bozóton keresztül, aztán mocsaras vidékre jutottunk, a hol ingott alattunk a föld és minden lépés után kis vizerek sziporkáztak elő a fekete földből. Néha egy farkas is jött velünk szemközt, de vagy nagyon jól volt lakva, vagy pedig megíjedt zord nézésünktől, megugrott a rekettyésben és csak távolról sanditott felénk hátragörbitett nyakkal. Mind kietlenebb és járatlanabb lett a vidék.

Óriási nádrakások hevertek szerteszét, melyek valóságos bástyákat alkottak. „Mire való ez?“ — kérdeztem vezetőmtől egy letarolt náderdőre mutatva. „Meggyujtjuk, mikor közeledik az ellenség,“ — válaszolt röviden, — a tüznek Básta sem parancsol.“ Aztán jöttek földhányások, melyeknek alja hegyes karókkal volt kibélelve. Átkeltünk mély sánczárkokon, melyekben posványos viz folyt, bejutottunk szük ösvények közé, milyenek a vadállatok csapásai, mikor utat törnek maguknak. Most megállott vezetőm, maga elé mutatott és csak ennyit mondott:

— Itt van, uram, a mit látni kivántál, itt van Hajduország.

Nem láttam egyebet, mint egy óriási rónát, száz meg száz helyen apró füstfelhők emelkedtek a földből. Csupa földalatt levő „putri“ volt itt. Az ember, mikor már nem érzi magát biztosnak, a föld felett, a föld alatt keres oltalmat üldözői elől. Ezer meg ezer ember élt itt olyan gödrökben, melyek alig voltak tágasabbak egy-egy sirnál. S most megeredt a szó vezetőm ajkán. Elmondta, hogy a szomszéd vármegyékből elmenekült lakók előbb egyenkint, aztán csapatokban jöttek ide a láp közé. Maguk-

kal vitték gyermekeiket, a nőket, az aggokat, de azonkivül fegyvert is. Megalapitották a szabad Hajduországot, a mely nem hódol meg a császárnak, nem fizet adót a töröknek, nem ismeri el urának az erdélyi fejedelmet, hanem szabad. — Ide nem mer jönni Básta embere, — folytatá a halász — nics bátorsága, hogy átlépje szabad Hajduország határát. Hogy pedig minél többen legyünk, őrszemeket állitunk föl

a mocsarak szélén, s a ki menekülő, azt utbaigazitjuk. Adunk neki néhány öl földet, hogy odut ásson magának benne, adunk neki fegyvert, ha nem hozott magával, s megtanitjuk, hogyan kell éjjel is biztosan járni a láp között, elpusztitani mindenkit, a ki Básta zsoldjában él. Van is már nagy hirünk! Kerüli is a „regemencz-dobos“ Hajduországot. Közel jönni sem mer.

Mohón szittam magamba a reményt keltő szavakat. Hát még sem a rabszolgaságé ez a föld, van még egy talpalatnyi, a hol Básta nem parancsol? Az én kisérőm sem vesztegette idejét, odament egy a nagy tér közepén szabadon álló haranglábhoz és megrántotta a lecsüngő kötelet. A következő pilla-

natban éles hangon szólalt meg a harang. Erre mindenfelől tódultak elő a föld alól, odukból, az erdőségből és a nádasból az emberek. Istenem, hányféle viseletet lehetett itt látni! Magyarországnak és Erdélynek minden vidéke képviselve volt nyomoruságában és elhagyatottságában. De volt azért ezekben az arczokban valami, a mi biztatott. Nem jártak ezek az emberek lehorgasztott fővel, tipegő járással, hanem büszke volt a maguk tartása és daczos az arczuk kifejezése. A szabadság lehellete csapta meg az arczokat és adta nekik azt a kemény vonást.

Az én vezetőm elébe ment az érkezőknek és hallottam, a mint mondta nekik:

— Itt van ő.

— Valahára megérkezett! — volt a válasz és észrevettem, hogy az arczok kipirultak előttem titkos örömérzettől.

Mit jelentsen ez? Hát vártak reám ezek az emberek, tudták talán, hogy ma megérkezem s egyáltalában ismernek-e?

Nem tartott sokáig kétkedésem. Egy ősz alak, a kin az egyszerü népies gunya is tiszteletet parancsolt, mert látni lehetett, hogy más viselethez van teste szokva, elém jött, kezet nyujtott és e szavakkal üdvözölt:

— Üdvözöllek, Bocskay Péter!

Álom ez, vagy valóság? Ráismertem benne, a ki ily szivesen fogadott, egykori fegyvertársamra, a vitéz és nemes Kornis Leventére. Észrevette csodálkozásomat és sietett a fölvilágositással:

— Valamint téged, ugy engem is elüzött a hazából Báthory Zsigmond őrjöngése, — mondá bus

hangon — nem akartam a német szolgájának fölcsapni és tiltakoztam az egyezség ellen, mely Erdélyországot cserébe adta egy rongyos kis német herczegségért. De én már tudtam, hogy milyenek az állapotok a felvidéken, hozzám már eljutott annak a hire, hogyan pusztitotta el Básta Magyarország három szép megyéjét. Azért is egyenesen idejöttem és bevártam idejöttödet.

— De miként sejthetted, hogy erre veszem utamat? — kérdeztem ámulva.

— Hajdúországnak mindenfelé vannak követei. A hol a pusztulás tanyázik, elküldjük mi oda apostolainkat, a kik hirdetik a kétségbeesőknek, hogy merre

van a szabadság földje. Két emberünk lépésről lépésre kisért és napok óta várjuk már megérkezésedet.

— De miért ez a készülődés? Egyetlen agg harczosért, a kinek már teher kezében a csatabárd?

— Nem is egyedül miattad, Bocskay Péter, ámbár bölcs tanácsod sokat ér nekünk. De van egy fiad!

— Távol van ő, — mondám kedvetlenül, — négy év óta nem láttam. Ki tudja, mi lett belőle azóta? Hisz Báthory Zsigmond példája bizonyitja, hogy négy év alatt, hogy lehet egy hősből pityergő asszony! István gyermek volt még, mikor Prágába ment, és a gyermek lelke fogékony. Hát ha őt is megmérgezték cselszövő tanaikkal?

— Ne tarts tőle, Bocskay Péter! — válaszolta Kornis, — ismerem fiadnak lelkét és bizonyos vagyok, hogy abból sohasem hal ki a szabadság és a hon szeretete.

(Bocskay István önkéntelenül kinyujtotta jobbját a távol felé. Mintha megakarna szoritani egy kezet, melyet bizalommal nyujtottak feléje.)

— S mit akartok az én fiammal? — kérdeztem.

— Ő legyen a vezérünk, Hajduország királya! Ő álljon boszut a legyilkolt ezrekért, adja vissza szabadságunkat, szerezze meg vérrel kiküzdött alkotmányunkat. Ifju és hős a te fiad és eszes. Ha ő vezet a harczba, semmi kétség, hogy mienk lesz a győzelem és ismét kivirul a hon földje.

— De hogyan adjuk ezt tudtul fiamnak? — kérdeztem.

— Te magad menj el Prágába, Bocskay Péter, s mondd el neki, a mit láttál és tapasztaltál. Másnak tán el sem hinné. A te szavadban nem fog kételkedni.

Még ugyanazon este utra keltem. Hosszas és fáradságos volt vándorlásom, de végre czélt értem. Most már azt kérdem tőled, fiam, akarsz velem jönni? Nem foglak rábeszélni ékes szavakkal. Ha nem érzel lelkedben haragot és mély elszántságot azok után, a miket mondtam, bocsáss egyedül utnak.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

V. Az elpusztult mintakép.

Bocskay István igy szólt édes apjának, mikor már Prága falain kivül voltak:

— Még egy kisérletet teszek, mielőtt egészen követlek. Tartozom ezzel magamnak is de leginkább annak, a ki négy évvel ezelőtt ide küldött. Beszámolok neki eddigi viselt dolgaimról, s aztán fölteszem a kérdést: hát te mit végeztél azalatt, a mig én számüzetésben éltem?

Bocskay Péter megdöbbenve tekintett fiára.

— Báthory Zsigmondot akarod fölkeresni? — kérdezte.

— Őt. Mert bocsáss meg apám, de nem tudom elhinni még neked sem, hogy ember ennyire megváltozzék. Hisz még mindig él a lelkemben, mint egy mintakép, az ő alakja! Magam előtt látom a vitézt, a ki legyőzhetetlen volt a csatában, a bölcset, a ki utólérhetetlen volt a tanácsban. Fülemben csengnek szavai, melyeket a bucsuzáskor mondott. Négy évig ezek melengették szivemet, mikor fagy borult minden érzésemre és belőlük meritettem vigaszt a nagy elhagyatottságomban. Hogyan kivánhatod hát tőlem, hogy egyszerre lemondjak róla és közönséges, nyomorult embernél egyebet ne lássak ott, a hol eddig a haza csillagát láttam ragyogni?

Az öreg Bocskay fölsóhajtott.

— Fiam, mikor még gyermek voltam, akkor tünt le az utolsó igazi csillag a magyar égről! — mondá busan. — Hollós Mátyás király volt a neve. Ugy látszik, hogy vele sirba száilt a magyar nagysága és dicsősége is, mert azóta sok név tünt fel, de egynek sem volt maradandósága. Hanem azért nem tartóztatlak. Menj oda, a hova szived huz, győződjél meg. És ha láttad, hogy mily gyönge alapra fektetted bizalmadat, térj vissza hozzám. Tanuld meg, hogy az igazi férfi ilyen időkben, mint a milyeneket mi élünk, első sorban saját magában bizik, s ha ezt megtanultad, ki tudja, nem leszel-e te a magyar hazának az, a mivé Báthory Zsigmond lehetett volna?

Szótlanul lovagoltak néhány perczig egymás mellett, aztán István szólalt meg:

— Hol lesz a találkozó?

— A hajduvárban, — válaszolt az agg; — előre megyek és bejelentem jöttödet. Bizonyosan tudom, hogy eljössz. Keserü pohár vár reád, de férfiu vagy és nem fogod házáddal éreztetni, hogy reményed és bizalmad megcsalt. Viszontlátásra egy hónap mulva!

Elváltak egymástól. Lassu léptekkel baktatott Bocskay Péter paripája, tán mert nehezére esett, hogy ismét egyedül kell bejárnia a hosszu utat? István sokáig nézett apja után, és ugy csábitgatta valami, hogy kövesse azonnal.

De ellentállt a kisértésnek. Az ő utja Kolozsvár felé vitt.

A mint igy egyedül haladt az éjszakában, hirtelen eszébe jutott Venczeszlausz. Vajjon mit mond

majd a fiu, ha holnap reggel sehol sem találja? Mosolygott a hóbortos fiu lelkesedésén. Hogy ragyogott a két szeme, mikor elszavalta:

Édes István király,
Téged szivünk kiván!

Pedig ki volt neki István király? Minő érzés füzte a magyarok e dicső alakjához? S hogy eltanulta a magyar nyelvet!

A mint igy tépelődött Bocskay István, és sajnálkozott magában, hogy bucsuszó nélkül kellett elválnia a hű czimborától, egy kis ligethez ért, mely a Moldva folyó partján feküdt. Szomjuság epesztette. Elhatározta, hogy leszáll és vizet merit a maga és a paripája számára. Meg is pihenteti a lovát vagy fél óráig, mert hosszu ut vár még reá az éjjel.

A kantárt a paripa nyakába vetette és leugrott. Még jóformán földet sem ért a lába, mikor hirtelen átölelte két kar és egy ismeretes hang sugta fülébe:

— Szökni akartál? Cserben hagytad volna hű dalmondódat? Az ám, ha lehetne!

— Venczeszlausz! — kiáltott örvendezve István. — Hát te hogyan kerülsz ide?

— A lovam hátán! Nekem feltünő volt, hogy nem jöttél el az apródok vacsorájára, és mindjárt gyanuba fogtalak, hogy haragodban el akarsz távozni a nélkül, hogy valakinek szólnál. Ott hagytam hát én is a vacsorámat és szobád felé siettem, de zárva találtam az ajtaját. Odabent azonban beszélgettek és néha kihallatszott a hangod, mely olyan különösen csengett, mintha nagy fölindulás vett volna rajtad erőt. Aztán megszólalt egy másik hang is, de ezt már nem ismertem...

— Csak nem hallgatóztál? — szakitotta félbe félig haragosan, félig pedig aggódva a beszélőt Bocskay István.

— Nem! De ha tettem volna is, akkor sem kellene attól tartanod, hogy elárulok akár csak egy betüt is a hallottakból... Annyit azonban kiokoskodtam, hogy jó lesz résen lenni, ha egyáltalában még látni akarlak. Nem szóltam senkinek, lementem az istállóba, fölnyergeltem a lovamat, hegedümet és furulyámat a nyeregbe vettem és a mellék kijárátnál leselkedtem, mig távozni láttalak egy öreg csatlós kiséretében.

— Apám volt! — mondá Bocskay komoly hangon.

Venczeszlausz nagy szemeket meresztett.

— Apád? A hatalmas Bocskay Péter? No akkor ugyancsak furcsa világ lehet arra ti felétek! Mikor aztán elváltatok egymástól, s én láttam, hogy merre visz a te utad, elédbe vágtam egy mellékösvényen és itt vártalak be.

István meleg érzéssel szoritotta meg a bohó fiu kezét.

— Köszönöm, jó Venczeszlausz, hogy ezt megcselekedted. Épen most töprenkedtem azon, hogy nem bucsuzhattam el tőled. Nagyon fájt ez a gondolat, de most már minden jól van.

Venczeszlausz fürkésző tekintetet vetett Istvánra.

— Bucsuzni? — mondá kesernyésen. — Hát te bucsuzni akarnál tőlem?

— Bucsuzni.

— Abból ugyan nem lesz semmi, mert én veled megyek.

Kissing

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

— Azt sem bánom, ha elkisérsz egy darabig...

— Érts meg valahára! — kiáltott türelmetlenül és csaknem siránkozva a fiu. — Nem hagylak el, veled megyek! Nem csak az utnak egy darabján, hanem egészen, örökre.

— Bolond beszéd!

— Már miért volna bolond? Elmondtam neked néhány órával ezelőtt, hogy sorsomat a tiedhez kötöm, s most meg is cselekszem. A hova te mégy, oda megyek én is. A hol neked lesz hazád, ott találok én is otthonomra... Ne kisértsd meg, hogy lerázz nyakadról, mert hasztalan volna ugy is! Ismered makacsságomat s tudhatod már, hogy ha föltettem magamban valamit, ki nem veri azt senki a fejemből. Hát még mikor arról van szó, hogy örökre veled legyek!

— De apád, mit mond majd apád? kérdezte aggódva Bocskay.

— Bánja is az, akármerre megyek, csak a dicsőség utján haladjak. S hol találhatnám meg gyorsabban az oda vezető utat, mintha veled maradok.

Bocskay István nem ellenkezett tovább. Mélyen meghatotta őt a fiu ragaszkodása. Szivéhez ölelte Venczeszlauszt. Lóra ültek ismét, hogy folytasák utazásukat.

— Hova indultál? — kérdé Venczeszlausz rövid szünet mulva.

— Erdély felé.

— Mit akarsz ott?

— Báthory Zsigmondal akarok beszélni, a ki mostanáig fejedelmem volt.

Venczeszlausz küzdött magával egy ideig, aztán

bajtársa vállára tette a kezét és igy szólt halk hangon:

— Ne menj oda!

— Már miért ne?

— Mert nagy és fájdalmas csalódás fog érni.

— Mit tudsz te erről? — kérdé összerázkódva Bocskay István.

— Sokat, talán többet, mint sejtenéd. Másnak el nem mondanám, de előtted nincs titkom. Hisz tudod, hogy valamennyi apród közt nekem van a legszebb irásom... Eleget haragudott e miatt jó apám, a ki inkább szerette volna, ha első lettem volna a kardfogatásban... E tudományom miatt sokszor hivatott magához Lobkowitz, a kanczellár, és megiratta velem azokat a leveleket, a melyeknél a csinos külsőre sokat adott. Azt hitte a jó ember, hogy bátran teheti, mert a levelek latin és spanyol nyelven voltak fogalmazva. Azt nem is sejtette a kanczellár, hogy Bocskay István már rég barátságára méltatott és hogy tőle tanultam annyi nyelvet, hogy akár professzor is lehetnék. Elémbe tette a leveleket és azt mondta: „Ird le!“ Én pedig leirtam szó nélkül, még az arczom izma sem rándult meg. Pedig, hej, de sok furcsa dolog volt abban elmondva. Népek sorsa két-három rövid sorban elintézve, élet és halál egymás mellett. Ha Lobkowitznak csak sejtelme is lett volna, hogy én megértettem valamit az ő leveleiből, már rég sötét börtön fenekén szenvednék. Ebből tudhatod meg azt is, hogy miért kértelek mindig, hogy csak titokban oktass, s azt is, hogy miért jó nekem néhány évre innen eltávozni.

— Mit akartál elérni ezzel a veszedelmes játékkal? kérdé Bocskay István.

— Eleinte semmit. Meguntam végre és föltettem magamban, hogy olyan malaczot ejtek a papirosra, a miért Lobkowitz menten lecsap az iródeákságról. De a véletlen ugy akarta, hogy a legujabb levélben épen rólad volt szó.

— Rólam? — kiáltott föl bámulva Bocskay. — Kinek irhatott rólam a kanczellár?

— Bástának. Szószerint ezeket irta: „A mi a fiatal sárkányt, Bocskay Istvánt illeti, erre ne legyen kegyelmes uramnak semmi gondja. Jól őrizzük mi őt. Az igaz, hogy a király szereti, de ez nem tesz semmit. Ő felsége most az arancsinálást tanulja és ezzel ugy el van foglalva, hogy nem ér rá beleszólni a mi dolgainkba. Bocskay István pedig nem is sejti, hogy mi történik az ő hazájában, mert van ám annyi eszünk, hogy csak azokat a leveleket juttatjuk el hozzá, a melyeket már előbb gondosan elolvastunk. Ha olyan a tartalmuk, hogy veszedelmesnek látszik, elkobozzuk. Igy talán idővel sikerül majd még az is, hogy a fiut elidegenitjük apjától, a mint ez már a Konstantinápolyban élő Pálffynál sikerült.

— Gyalázat! — dörmögött méltatlankodva Bocskay, aztán hirtelen szóval rátámadt Venczeszlauszra: — S minderről miért nem szóltál nekem soha?

— Volt eszemben! Ismerem heves természetedet. Tudtam, hogy ha csak egy betüt hallottál volna az imént elmondottakból, rögtön mentél volna Lobkowitzhoz és felelősségre vontad volna.

— Valóban ezt tettem volna!

— No lásd! Tudod-e, mi lett volna az ered-

ménye? Az, hogy Lobkowitz először is leütette volna az én fejemet a titok elárulásáért, aztán téged is eltett volna láb alól!

— Igazad van! — mormogott Bocskay István, — okosan cselekedtél.

— Tudom. De még más oka is volt az én hallgatásomnak. Elmondom majd lassacskán utközben

— Valamit említettél Erdélyről és Báthory Zsigmondról, szólott közbe Bocskay.

Venczeszlausz fölsóhajtott. A hold épen arczára sütött és Bocskay láthatta, hogy arczának kifejezése komoly, csak nem bánatos

— Hej, az az utolsó levél! — mondá — sokat adnék, ha el nem olvastam volna. Az a bizonyos levél magyar nyelven volt irva.

Ebben a levélben a névtelen iró kéri Lobkowitz herczeget, tudassa Rómában, „hogy a terv sikerült. — Mert — ugymond — a főakadály el van háritva: Báthory Boldizsárt, a fejedelem nagybátyát, tegnap végezték ki a fejedelem parancsára, mint összeesküvőt.“

Bocskay István paripája e pillanatban fájdalmasan fölnyeritett és nagyott szökött. Lovasának sarkantyuja mélyen vágódott a vékonyába. A fiatal levente pedig magánkivül kiáltott föl:

— Mit mondtál? Báthory Boldizsárt! . . . Ez lehetlen!

— Szó szerint ugy mondtam, a hogy irva volt — válaszolt elszomorodva Venczeszlausz. — Nem lehet szó tévedésről, mert a következő levél, mely a Lobkowitz kezéből eredt, s a melyet szintén le kellett másolnom, tökéletesen megerősitette az előbbi hirt . . . Annyira erőt vett rajtam másolás közben a

fölindulás, hogy nem vigyáztam eléggé magamra. Lobkovitz észrevett valamit és átható szeme lelkem mélyébe akart pillantani. Kértem, bocsáson el előbb, mert az elmult éjjel kissé sokat találtam mulatni, és rosszul érzem magamat. Ez a talpraesett mentség, ugy látszik, megnyugtatta, vagy talán csak ugy mutatta.

Bocskay István már nem hallgatott czimborájára. Két kezét homlokára kulcsolta és fölháborodása lángoló szavakkal tört ki:

— Mennyei gondviselés! — Hát lehetséges ez? Való volna ez? A kit én tiszteltem, szerettem, az ily kegyetlen a saját vére ellen? Mintaképem voltál, Báthory Zsigmond, föláldoztam neked gyermekéveim örömeit, ott hagytam mindent, a mi csak kedves volt előttem és most . . . és most . . .

Köny gördült végig arczán.

Venczeszlausz oda lépett hozzá, nyakát átfonta karjával és gyöngéd szeretettel igy szólt:

— Nem méltó hozzád ez a csüggedés, Bocskay

István! Mert ha sárba dölt is mintaképed, marad helyette egy másik, melynek szent arczát sohasem mocskolhatja be szenyfolyt, mely örök és tündöklő. Megmaradt, a kiért küzdeni kell jóban ugy, mint rosszban, örömben ugy, mint bánatban: a haza!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VI. A kolozsvári nász.

Bocskay István megmaradt szándéka mellett és folytatta az utazást Kolozsvár felé.

Látni akart mindent a saját két szemével és meggyőződni, ha csakugyan nincs-e már semmi remény? Ha le kell mondani a reményről, megismeri legalább a dolgok állását, megtudja, mi minden változott a lefolyt négy év alatt.

Az a beszélgetés édes apjával teljesen férfiuvá érlelte a különben is nagyon komoly ifjut.

Elhatározta, hogy folytatja Báthory Zsigmond megkezdett müvét és megszabaditja Magyarországot ugy a német, mint a török iga alól.

Azt már belátta, hogy veszedelmesebb ellenfél a német, mert csellel és fortélylyal dolgozik. A török csak földjét akarja elhóditani a magyarnak, a német a nyelvét és a lelkét akarja kiküszöbölni.

Előbb tehát a némettel kell végezni, még pedig, ha már másként nem lehet, a török segitségével. Eddig a magyar volt az, a kit a két vaskapocs közé szoritottak, egyik felől a kelet, másik részről a nyugat. Hátha neki sikerülne a Kelet segitségével előbb a németet kiverni az országból, aztán a török önkénykedésnek is határt szabna.

Nem volt uj ez a gondolat. Mátyás király lel-

kétől kölcsönözte Bocskay István. A nagy fejedelem élete hasonló igyekezet és küzdelem közt folyt le.

A mi annak sikerült, miért ne sikerülne neki is? Hisz még sorsuk is annyira hasonló! Az igazságos király sem született a trón közelében, őt is elvitték gyermekéveiben idegen udvarhoz, mint zálogot, ő is ette a fogság keserü kenyerét és csak saját magának köszönhette minden sikerét. Mikor a trónra lépett, mindenki azt hitte, hogy ujra egy gyermekkirály áll az ország élén, a kinek játék kell, nem pedig kard és királyi pálcza. Nem telt bele két év, s már tisztában volt vele az egész világ. Elég lesz hát neki is két év, ha ügyesen tudja fölhasználni az idejét.

Az alap már megvolt. Hajduország megválasztotta fejedelmének. Nem ismeri ugyan még uj alattvalóit, de a mit apja róluk elmondott, elegendő arra, hogy számithat rájuk a harczban.

Mikor Venczeszlausz kiséretében megérkezett Erdély fővárosába, Kolozsvárra, a házak zászlókkal voltak diszitve, a nép ünnepi ruhában járt-kelt, s ugy tetszett neki, mintha az arczokon öröm és lelkesedés tükröződnék.

Vajjon mi történik itt?

Érezte, hogy ujabb meglepetés készül számára, de nem mert kérdezősködni, mert attól tartott, hogy olyasmit hall, a mi ujból megrenditi bizalmát az emberekben. Szótlanul haladt tehát saját háza felé, a melyből alig néhány hét előtt édes atyja éjnek idején menekült az üldözők elől, a kiket Báthory Zsigmond küldött rá.

Nagy meglepetésére, a Bocskayházat is fényes

diszben látta. Az erkély csaknem leroskadt a sok virág alatt, keleti szőnyegek és tarka zászlók mindenfelé. A családi czimer koszorukkal volt körülfonva, és a kapuk tárva voltak, mintha valakit várnának.

. . . És ez a valaki ő volt! Mert a mint bekanyarodott az utczába, a hol háza állott, kettős sorban

látta fölállitva az ünnepiesen öltözött cselédséget, melynek élén az öreg Bangó Pál, a család régi és hű szolgája, fogadta ezekkel a szavakkal:

— Üdv neked, urunk, a ki eljöttél erre a fényes ünnepre!

— Mi történik itt, Bangó? — kérdé bámulva Bocskay István.

— Hát nem tudod még? Nem mondták el utközben? A fejedelem házasodik, és te leszel a násznagya.

— A fejedelem? Kicsoda az a fejedelem? Talán Básta, az egykori ezreddobos?

Az öreg Bangó minden meghatottsága daczára elnevette magát.

— Tréfálsz, jó uram! — mondá, — mert komolyan csak nem tételezted föl, hogy a Bocskay-ház emberei ilyen alkalommal kitüznék a zászlót. Báthory Zsigmondról van szó, a ki ma ünnepli egybekelését Mária Krisztina főherczegnővel, Károly főherczeg leányával.

Bocskay István homlokához szoritotta kezét. Ingatag lépésekkel ment házába és jó ideig tartott, mig annyira magához tért, hogy folytathatta a kérdezősködést.

— Hát Báthory Zsigmond nem cserélte el Erdélyt? — kérdé csaknem félénken.

Az öreg szolga előbb körülnézett, nem hallgatja-e valaki a beszélgetést, aztán vontatott hangon válaszolt.

— Elcserélte biz az, de aztán megbánta az alkut és visszacserélte. Pap akart lenni egy ideig, de ismét elővette régi jó kardját. Épen kapóra, mert Lobkowitz parancsára Básta már bejött Erdélybe, hogy átvegye a várakat. Hanem sietve távozott, mikor Zsigmond elébe ment. Alig volt hatezer ember mellette, Bástával pedig hatvanezer harczedzett katona érkezett, és még sem mert kiállni a hajdani dobos.

— Tovább! tovább! — sürgette a beszélőt Bocskay.

— Nincs tovább. A mint Básta kitakarodott Erdélyből, Zsigmond rögtön fényes követséget menesztett Gráczba, és megkérte Mária Krisztina főherczegnő kezét. Hallottam azoktól, a kik a követséggel jártak, hogy ott eleinte furcsa arczot vágtak a váratlan fordulat miatt és el akarták kergetni a követeket, de végre meggondolta Károly főherczeg a dolgot és igy szólt: „Erdély igy vagy ugy, fegyveres uton vagy békés szerződés folytán a mienk lesz. Jobban szeretem az utóbbi módot! S oda igérte leánya kezét.

— De te azt mondtad, hogy én leszek a násznagy?

— Ugy van. A fejedelem ki akar békülni mindazokkal, a kiket megbántott, és első sorban veled és apáddal... Nem támaszthatja föl a halottakat, de az élőket kárpótolhatja. S megigérte, hogy jóvá tesz mindent.

Az öreg szolga tekintete elborult, komor arczczal nézett maga elé. Aztán reszketve folytatta:

— Azt hiszi, hogy jóvá tehet mindent .... Adja is az ég ... de egyet még sem tehet jóvá soha ...

— Mire gondolsz, jó öreg? — kérdé halkan Bocskay István; — az bánt-e, hogy a fejedelem kivégeztette nagybátyját?

— Az is. De Báthory egyebet is cselekedett, olyasmit, a mi eddig magyar földön nem történt. Mikor Boldizsárt a vesztőhelyre vitték, fiatal neje, a szép Kendi Margit, utat tört magának a fejede-

lemhez, a lábához vetve magát, kegyelmet esdekelt férje számára. Zsigmond kidobatta a könyörgő asszonyt az utczára!

— Igy történt? — kérdezte fölindulva Bocskay.

— Igy. Azután odaállt az ablakhoz, s végig nézte atyafia kivégeztetését, közbe-közbe könyeit törölgetve és siró hangon panaszkodva: „Teremtő Istenem, mit vétettem ellened, hogy kényszeritesz atyámfiai vérével bemocskolni kezemet? De hát több a te akaratod az atyafiságnál!“

— Hisz ez *őrültség*! — lihegett Bocskay.

Az öreg szolga különös tekintetet vetett urára és igy szólt:

— Én is attól tartok, hogy az.

Mély csend támadt körülöttük, mert Bocskay nem mert több kérdést intézni, az öreg Bangót pedig elfogta a félelem, mert attól tartott, hogy már sokat is talált mondani. Rendbehozta ura öltözetét, aztán eltávozott, magára hagyva Bocskay Istvánt sötét gondolataival.

Mit higyjen, mit reméljen?

Odament az ablakhoz, föltárta és mohón szivta magába a betóduló friss levegőt. Fényesen sütött a nap, enyelgő sugarai el akarták vele hitetni, hogy jobbra fordulhat még minden, de az a nehéz nyomás szivén nem engedte, hogy a napsugár rábeszélésének higyjen.

Egyszerre csak a szemközt levő épületen akadt meg a tekintete. Borzongás futott rajta végig. Az a kis házikó is föl volt diszitve, hanem különös disszel. Fekete lobogó volt ormára kitüzve, cziprus-koszoru vette körül czimerét és kapujára egy nagy

fekete kereszt volt rajzolva, a keresztre ez volt irva:

„Lesz még föltámadása a halottnak!“

Bocskay István becsengette szolgáját s meg kérdezte:

— Ki lakik oda át?

— Nem tudnád, uram? A férjétől megfosztott fejedelmi rokon: Kendi Margit lakik ott!

*

Mikor Bocskay István egy óra mulva elment otthonról, már várta a fejedelem fényes küldöttsége, melynek élén az udvarmester, Naláczi Pál uram, ékes szavakban mondta el, hogy Báthory Zsigmond őt szemelte ki násznagynak, ő vezeti az ifju fejedelmi arát az oltárhoz. „Mivel pedig már egy óra mulva lesz az esküvő, itt az ideje, hogy induljunk!“ fejezte be az öreg ur beszédét.

Bocskay szórakozottan hallgatta végig a czikornyás beszédet, és jóváhagyólag intett fejével. Különös gondolat jutott az eszébe. Vajjon honnan tudta az ő háza népe és a fejedelem olyan bizonyosan, hogy ő épen ma fog megérkezni négy évi távollét után?

Nem is állhatott ellen a kisértésnek, hanem indulás közben, mikor az öreg Bangó egyszer közelébe ért, hirtelen oda sugta neki:

— Ki értesitett benneteket, hogy ma fogok megérkezni?

— A nagy ur — volt a válasz.

... Tehát édes atyja! Hát már idáig ér el Hajduország hatalma, hogy nemcsak az ő életét, de a körülte történő eseményeket is igazgatja? Vajjon mit akar az öreg Bocskay Péter azzal elérni, hogy ismét olyan

közel vitte egykori mintaképéhez? Tán ő is ujból bizik Báthory Zsigmondban?

Az idő rövidsége miatt egyenesen a templom előcsarnokába indult a menet. Tulajdonképen ugy kellett volna, hogy Bocskay István a palotából kisérje a menyasszonyt az oltárig, de hát itt minden másként történt! S igy esett meg, hogy a sekrestyében először pillantotta meg Mária Krisztinát.

Szőke volt, mint a kalász, a mely közé buzavirág tévedt. Ez a két buzavirág a két ragyogó szem, melyben jóság, müveltség és okosság csillogott. Picziny piros szája, mikor kinyilott fakadó bimbóhoz hasonlitott. Termete liliomszál. Az egész nő csupa kedvesség, szelidség s olyan volt Zsigmond oldalán, mint a rózsás hajnal a sötét éjszaka mellett.

Bocskay István, mikor ezt a nőt meglátta, elfelejtette sötét gondolatait.

Mit akar ez a gyönge virág a vérrel áztatott földön? Itt akar gyökeret verni, hol folyton zugnak a viharok? Kis kert kellene neki és olyan ápoló kertész, a ki megóvja a legcsekélyebb kedvezőtlen széljárástól!

De nem ért rá sokáig tépelődni, mert már közeledett másik oldalról Báthory Zsigmond. Feltünt Bocskaynak az is, hogy a pompakedvelő fejedelem mily egyszerüen van öltözve és hogy csaknem szegényes a kisérete.

A fejedelem szótlanul szoritotta meg Bocskay jobbját.

A sekrestye ajtaján keresztül indult a menet az oltár felé. A templom homályos háttere zsufolásig megtelt nézőkkel, de ezek is olyan sápadtaknak látszottak

és valóban megdöbbentő volt a hatalmas épületben uralkodó csend. „Ha a menyasszony mosolygó arczát nem látja az ember — mondja egy akkori kronikás — azt hitte volna, hogy nem nászmenet, hanem halotti kiséret halad el előtte.“

Az ablaknál a pap fogadta a fiatal párt és épen hozzá akart látni a szertartáshoz, mikor hirtelen ketté vált függöny, mely az oltár hátsó részét eltakarta. Az arany keretben két gyászruhás női alak jelent meg.

... A templom közönsége zugni kezdett. A rémület szava volt ez, mely ott megszólalt. De nem mert hangosan beszélni, hanem csak suttogott. Annál rémesebben töltötte be a levegőt az egyik nőnek, az idősebbnek szava:

— Boldogságodnak küszöbén álljanak a meggyilkoltak véres árnyai mindig közted és örömeid közt!

Többet nem mondott, hanem magához szoritotta a másik nőt, a fiatalabbat, a ki megtörve és némán állott mellette.

A fiatal menyasszony nem értette e jelenetet, nem tudta, mit akar ez a két nő. Kissé meg volt ugyan ijedve, de utóvégre azt hitte, hogy Erdélyben ez a szokás az esküvőn. Azért is odafordult Bocskayhoz és gyermekded egyszerüséggel, halkan kérdezte tőle franczia nyelven:

— Mondja csak, mit beszélt?

De Bocskay ajkán is megfagyott a szó. Ráismert azonnal a két sötét alakban a két áldozatra.

... Az egyik Báthoryné Majláth Margit volt, a kinek fiát, Boldizsárt, és második férjét nem rég végeztette ki a fejedelem.

... A másik Kendi Margit volt, Báthory Boldizsárnak özvegye.

— Vigyétek el a fejedelmet! — sugott egy hang, (az udvari orvosé volt) — mert ismét erőt vesz rajta a betegsége.

És csakugyan Báthory Zsigmond arcza olyan kifejezést mutatott, a melyből Bocskay mindent kiolvasott, a mi csak engesztelő, szánalomrakeltő lehetett és magyarázatot nyujtott neki ara, a mit eddig nem értett.

Az ő mintaképe nem volt gonosz, lelketlen, hanem csak elmebeteg,

Azért küldte hát ide fiát az öreg Bocskay Péter, hogy ezt meglássa és teljesen kigyógyuljon minden reményéből. Mintha csak azt akarta volna neki mondani: Láss és okulj!

Be sem várta, folytatják-e a czeremóniát, vagy nem, hanem azonnal elhagyta a templomot. Egy utolsó tekintetet vetett még az ifju menyasszonyra, a ki mitsem értett az egészből és csak duzzogott, hogy Bocskay nem felelt kérdésére; aztán ment, a merre sorsa vezette. Lovára kapott és elvágtatott. Venczeszlausz csak két óra mulva érhette utól a poros országuton.

..., Egy nappal később, hogy Bocskay István elhagyta Kolozsvárt, másik menet haladt ugyanazon az uton.

Mária Krisztina utazott vissza Gráczba fejedelmi szülőihez. Báthory Zsigmond kijelentette, hogy visszavonul a világtól és elmegy zárdába barátnak.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VII. A kortyogóban.

Városokat, templomokat, egész vidékeket elpusztított a háboru, de a „Kortyogót“ meghagyta épségben. Ott áll talán ma is még az országut metnén, a hol negyedfél század előtt állott, és már messziről integet a vén tölgy lombkoronája az utas elé. Valamikor, nagyon, de nagyon régen, *földvár* volt ez a hely, a sikság közepén fekvő sánczokkal és vizárkokkal körülvett erősség. Sik vidékeken ma is találni gyakran, szétszórva az egész alföldön, hatalmas gránitkoczkákat, a melyek nem ott termettek, de már azt sem tudja a környék népe, hogyan és miért kerültek oda? A kutató tudós sem okosodna ki belőle, ha egy-egy félig elkopott fölirat a kövek némelyikén nem hirdetné, hogy egy hajdani földvárnak alapkövére akadt. Az efféle várnak pedig az volt a czélja, hogy hirtelen támadó veszedelem idején oda menekülhessen a környék lakossága és legféltettebb kincseit megóvhassa.

A kortyogó csupa ilyen gránitkoczkából épült talán még a tatárjárás előtt. Kemény, de szilárd az épület, olyan, melyről azt mondják, hogy nem őrli meg az idő foga. Hanem ez még sem védte volna meg az időnél is pusztitóbb ellenségtől, ha homlokzatán nem visel egy emberi alakot. Egyetlen széles és sima kőből állott a homlokzat és ebbe egy emberi

alak volt bevésve életnagyságban, a mint kupát hajtogat és nagy kortyokat nyeleget.

A „Kortyogó“ az országut mentén feküdt, de azonfölül mérföldekre járó uton az egyetlen hely is volt, a hol friss italra lehetett akadni. Ezt nyujtotta a kis ér, a mely mellette a földből fakadt és savanykás izű vizével a porban és hőségben elepedőket fölüditette. Mély és terjedelmes pinczéje pedig jó borokkal volt ellátva. Tatár, török, német, magyar, kurucz és labancz tudta ezt. A Kortyogó tulajdonosa is egészen biztosan érezte magát, éjjel-nappal nyitva álló kapuja daczára. Őt senki sem nézte ellenségnek, hanem olyan embernek a kire a forrás van bizva.

Messzire esett falvaktól és városoktól, előtte és mögötte a végtelen róna terjedt, a melyet átszelt az ország utja. A ki erre járt, annak többnyire sietős volt az utja, nem ért rá mulatni, hanem épen annyi időt vett magának, hogy szomját enyhitse; ingyen a forrásból, vagy pedig olcsó pénzért a homoki borból, melyet a gazda termelt. Ő szabta meg bora árát, és sohasem volt rá esett, hogy valaki sokalta volna.

Egy vén tölgyfa árasztott illatot és nyujtott árnyékot a ház előtt. Hatalmas gyökerei a savanykás vizü forrásban fürdöttek és talán az adtá leveleinek a szokatlan üdeséget a nyári hőség daczára.

Mérföldekre nem volt több fa ennél az egynél. Hatalmas sáserdők ingadoztak, apró cserjések lepték el tavaszkor a földet, hogy már nyár közepén elmuljanak; vad repcze tarkázta virágaival az ingoványos réteket, bürök és zsálya szegte be a mocsarak szélét, de fa nem volt több ennél az egynél. A

villám akárhányszor csapott le körülte és mellette, de egyetlen ágát sem bántotta. A förgeteg, mikor lekaszálta a sást, csak pajkoskodott a tölgygyel, de nem ejtett rajta sebet. Hát a madarak? Hizelegtek neki bübájos madárnyelven, dicséneket zengtek tiszteletére, de fészket nem raktak lombjai közt. Mert a Kortyogó sohasem otthon, hanem csak vendéglátó.

Alkonyatra jár az idő, a nap már leáldozott, de napközben elszéledt sugarai mintha még ott himbálóznának a levegőben.

Egy-egy türelmetlen csillag már lepislan a magasból. Keresztül tüz a tölgy lombján a hold is épen oda bámészkodik, a hol egy falóczán egy magános lovag ül. Előtte egy öblös kupa.

Már jó negyedórája, hogy a távolból lódobogást

neszel, de azért pillanatig sem zavartatja magát. Pedig két lovas jön, s ő egyedül van egy magában. Elárulta neki azt is a közelgő lódobogás, hogy a kik arra tartanak, igazi lovagok, a kik mint ő, pihenőt akarnak tartani. Nincs tehát ok a nyugtalanságra, mert a Kortyogóban van még elég bor három ember számára is.

De azért mégis nagy szemeket mereszt, mikor egyszere csak oda kanyarodik elébe a két jövevény. Meglepetés és öröm váltakozik arczán, csaknem elnyeli tekintetével az egyik lovast.

— Bocskay István, te vagy-é, vagy a hazajáró lelked? — kiált ujjongva, miközben fölugrik és eltolja magától a kupát.

— Oly igaz, mint Bocskay István a nevem, hogy te csak Pálffy Miklós lehetsz!

A két barát összeölelkezik és szótlanul csügg néhány pillanatig egymásnak a nyakán. A lefolyt négy évnek minden tapasztalata és keserüsége elmult és feléjük mosolygott ismét az arany gyermekkor minden játékával és tiszta örömével.

Venczeszlausz szerényen hátra vonult, hogy jelenlétével ne zavarja a viszontlátás örömét. Föl-alá vezette a két paripát, aztán mikor ebbe is belefáradt, végig hevert a füben, mely a ház mögött a rétet ellepte.

— Honnan jösz! — kérdé rövid szünet mulva barátját Bocskay István.

— Konstantinápolyból. És te?

— Prágából.

Aztán elhallgattak egy perczre, mintha minde-

gyikök félne a következő kérdéstől. Végre is István folytatta a beszélgetést:

— Hova visz az utad, Miklós?

— Prágába! — volt a halkan adott válasz.

— Miért indultál oda?

— Elmondanám azt is, ha te előbb fölvilágositanál arról, hogy miért jöttél el Prágából?

— Mondhatnám, hogy elmult a négy év, melyre kötelezte magamat, de ezzel az igazságnak csak egy részét mondanám el. Pedig veled szemben őszinte akarok lenni mindenben. Halld tehát Miklós: azért jöttem el onnan, mert meggyőződtem, hogy a magyar nemzet nem várhat, nem remélhet onnan semmi jót, mert erős hitem, hogy boldogulásunk csak kelet felől jöhet.

— Én is azért hagytam el Konstantinápolyt, — válaszolt szilárd hangon Pálffy Miklós, — mert megundorodtam a Kelettől. Akarod tudni, mit láttam ott négy év alatt? Zsarnokságot, önkényt, mely kényére-kedvére ezer életet föláldoz. Én nyugatról várom a szerencsét népem számára.

— Azt pedig hiába várod onnan Miklós — szólott Bocskay. — Lehet, hogy száz, vagy kétszáz év mulva a nyugat lesz szövetségesünk, de ma még, mint kérlelhetetlen ellenség áll velünk szemben. Tudod-e, mit akar most tőlünk? Nem kevesebbet követel, mint hogy nyelvünket, nemzetiségünket adjuk oda cserébe kincseiért. Olyat akarna elvenni, a mit még a török is tiszteletben tart! Olyat, a mit mi nem adhatunk oda semmi áron.

— Sok igazság van abban, a mit mondasz, — válaszolt Miklós, — de tudod, hogy ki ebben a hibás? Senki más, mint önmagunk? Miért nem bizonyitjuk be előtte, hogy érünk annyit, mint ő? hogy nem csak a fegyverforgatás, a háboru mestersége a kenyerünk, hanem tudunk békében is maradandót alkotni.

... Elmentem egyszer Konstantinápolyban a rabszolga-vásárra, a hol az embereket ugy árulják, mint az igavonó barmot. Beléptem egy fabódéba, a hol husz rabszolga várta lánczra verve a vevőt. Megkérdeztem az elsőt: „Hol születtél?“ „Olaszország a hazám. Foglyul estem a csatában, s a helyett, hogy tiszteletben tartották volna vitézi voltomat, lánczra vertek és vásárra vittek.“ „Melyik föld szült téged?“ kérdeztem a másodiktól. „Lengyelország fia vagyok. Mint követ jöttem el ide, itt rabszolga lett belőlem.“

„Hát te hova való vagy?“ szólítottam meg a negyediket. „Én és társam németek volnánk. Mint kereskedők jöttünk ide, mert a nagyvezér elvette nőül a szultán leányát és norinbergi ritkaságokkal akarta földisziteni házát, meghivására jöttünk ide és áruink valóban megtetszettek a hatalmas urnak. Annyira megtetszettek, hogy mikor fizetésre került a sor, lánczra veretett bennünket.“ Az ötödik rab franczia volt, a hatodik spanyol, a hetedik hollandi, a nyolczadik örmény, a kilenczedik bolgár, de már a tizedik magyar. A többi is egytől-egyig magyar volt.

. . . Mit szólsz ehez, Bocskay István? Husz fogoly rabszolga közül tizenegy volt magyar. Mikor e fölött csodálkoztam, a rabszolgakereskedő mosolyogva igy válaszolt: „Azért van ez igy, uram, mert a magyar a legolcsóbb portéka. Ugyszólván, nem kerül semmibe. Ha fogytán van, csak egy szavunkba kerül és a tatár khán meginditja csapatjait, hogy százezrivel hozza a portékát magyar földről. Gazdátlan ország az, és egész könnyü vele elbánni. A németnek, franknak előbb háborut kell izenni, a magyarral szemben ez sem szükséges, mert ő a senki nemzete: a senki gyermeke.

Mélyen bevésődtek ezek a szavak emlékezetemben és föltettem magamban, hogy minden erőmből rajta leszek, hogy a magyar legyen valakié, ha már nem élhet saját magának. Legyen a németé, ha nem lehet másként, de gazdátlan zsákmánya ne maradjon minden bitorlónak. Azért megyek Prágába, s azért ajánlom föl kardomat Rudolf királynak. Ott még biztat a remény.

Ifjak vagyunk még mind a ketten, de már is nagy csalódás ért: Báthory Zsigmond a neve. Hozzá nem térhetünk vissza, mert zsarnoknak lehetnék még hive, de elmebeteg fejedelemnek soha olyan korban, mint a mostani. Csak nem vágyódol Konstantinápolyba azok után, a miket tőlem az imént hallottál?

— Nem! — válaszolt röviden Bocskay

— Szeretem, hogy kimondtad a szót és bizom állandóságodban. Te ugyan azt mondod, hogy a németet meg te ismered, s nem remélsz tőle semmi jót; sőt azért mentél el Prágából, hogy oda soha vissza ne térj többé. De nem csalódhattál-e? Rudolf király csak egy álmodozó ember, a kit a véletlen ültetett a trónra. Ismerem az öcscsét, a leendő trónörököst: ugyanazt a nevet viseli, mint a magyarok legnagyobb királya, ő is Mátyás, és mondhatom sok van benne a „hollós“ király szelleméből. Nem jönnél hát velem, hozzá?

— Nem, megyek! — mondá másodszor is röviden Bocskay.

— De hát akkor mit tervezel? Tétlenül és összetett kezekkel bizonyára nem óhajtasz a jövő elé nézni. Mondd meg legalább, merre visz az utad?

— Oda, a hol sem a német, sem a török, sem pedig az erdélyi fejedelem nem parancsolnak.

— És magyar földön fekszik ez a csodavidék?

— Ott!

Pálffy Miklós hitetlenül mosolygott.

— Nem mondanád meg, mi a neve ennek a paradicsomnak? — kérdé.

— Paradicsomnak nem válik ugyan be, mert sok fájdalom és harag van ott együtt. De azért

mégis paradicsom nekem, a ki mindenek fölött szeretem a szabadságot. A nevét akarod tudni? Hajduországnak hivják!... S ha majd egyszer téged is elfog a vágy függetlenül élni, akkor magától is megleled az oda vezető utat.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VIII. Éjjeli kaland.

A „Kortyogó“ gazdája meggyujtotta az ivó szobában a mécset és kitárta a kettős ajtót. Az ő nyelvén annyit jelentett az, hogy tessék beljebb kerülni. A ki pedig a következő őt percz alatt nem követte a meghivást, annak az orra előtt becsukta az ajtót, a minek meg az volt az értelme, hogy tágassabb odakinn.

Mert a Kortyogó csak napközben vendégfogadó, esti kilencz óra után pedig nem nyilik meg az ajtaja senki ember fiának kerek e világon. Nem mintha *Gyömbér* Márton uram annyira kemény szivü lett volna, hogy az éjjel ide tévedő vándort elverje küszöbétől, de olyan nagyot hallott a szegény, hogy még a földindulás sem ébresztette volna föl álmából, ha egyszer elfogta rajta a buzgóság.

Ezért volt szófukar és nem bocsátkozott semmiféle beszélgetésbe vendégeivel. Csak jelekkel beszélgettek.

Mikor Venczeszlausz észrevette, hogy Gyömbér uram kitárja a két ajtószárnyat, oda ment a beszélgetésbe merült két leventéhez és ezt a kérdést intézte hozzájok:

— Künn maradunk?

— Bizonyára! — válaszolt Bocskay, — mert hisz még éjfél előtt megyünk odább. Pedig a ki este

bemegy a „Kortyogó“-ba, azt regeli hat óra előtt ki nem bocsátják.

— Helyes. Csak ezt akartam tudni.

Venczeszlausz bement a söntésbe és a háttal felé álló Gyömbérnek vállára tette kezét. Ez megfordult. És mos kezdődött a beszélgetés.

Venczeszlausz kinyujtotta jobb kezét, összeszoritotta markát és olyan mozdulatot tett, mintha egy kancsót emelne ajkához. Ez azt jelentette, hogy bort akar.

Gyömbér összeütötte a bokáját és behunyta jobb szemét. Ez annyit tett: szolgálok szivesen uram.

Erre aztán Venczeszlausz kivette a tüszőjéből a pénzes zacskót és egyenkint kezdte oda olvasgatni az asztalra a rézpetákokat. A hatodik peták után eltolta Gyömbér uram a zacskót. Ez azt jelentette, hogy „ne tovább, ennyi jár a borért.“

Aztán fogta az öblös kancsókat, megtöltötte a csapravert hordóból és ki vitte a vén tölgyfa alá.

Bübájos szépségü éjszaka volt. Megkapó varázszsal omlott alá a hold fénye a tájra és ezüst árban uszott az egész róna. Venczeszlausz gondtalanul iddogált és már egészen magyarnak érezte magát magyar ital mellett. Bocskay és Pálffy ellenben gondolataikba voltak mélyedve.

Pálffy Miklós homlokán ráncz mutatkozott, és Bocskay kiolvasta belőle a kérdést:

— Hát mi ezután már ellenségek vagyunk?

Bocskay erre daczosan összeszoritotta ajkát, miből viszont Pálffy megértette:

— Ugy látszik!

És tovább folyt a néma kérdezősködés és feleletadás.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

— Szereted a hazát, de hisz én is szeretem! Boldognak óhajtod látni, én is! Kész vagy érte életedet föláldozni; magam sem kevésbé. Mond meg hát azt az egyet, miért kell nekünk mindent elfelejteni, a mi eddig boldogitott: az ifjuság örömeit, a gyermekkor barátságát, mely egymáshoz füzött? Ezt mondd meg nekem!

Bocskay felelete sokáig késett. Egyszer azonban megszakitotta a csendet és hangosan intézte a kérdést Pálffyhoz:

— Mondd meg hát te nekem: lehet-e kétféleképen szeretni ezt a hazát? Van-e többféle formája annak az érzésnek, mely minket hozzá köt?

— Ugy hiszem, hogy van — válaszolt a kérdezett.

— Melyik az a két forma?

— Az első, hogy élni tudunk javára, a másik, hogy készek vagyunk meghalni érte.

— De hisz ez a két forma egy és ugyanaz!

— Lehet, hogy ugyanaz, mikor boldog a haza; de olyan időkben, mint a minőket mi élünk, nem az. Az én eszem keresi módját, hogyan lehetne a két kemény kő közé került nemzetet a megőröltetéstől megóvni, te pedig meg akarod támadni mind a két követ és nem törődöl vele, ha a nemzet el is vérzik a küzdelemben. Velem az okosság, nálad az indulatosság.

Fölvillant erre a szóra Bocskay két szeme és oda szólt:

— Majd meglátjuk!

Ebben a pillanatban érlelődött meg benne a jövő terve, de nem mondta el.

Azonfelül nem is ért rá. Mert a róna közepén, ott a hol sáserdő szegte be az ország utját, hirtelen vad lárma támadt. Olyan üvöltés, mint mikor a farkas csorda rátámad a semmit sem sejtő utazóra, és ennek kiáltása elvész a förtelmes orditásban. Közben ropogott a puska, csattogott a kard és megszólalt egy hang bátorítva és lelkesitve, de csakhamar elmerült ez is a nagy zajban.

A három ifju fölugrott és egyenesen az egy sorban álló paripákhoz sietett, melyek a lárma hallatára már toporzékolni kezdtek, mintha figyelmeztetni akarnák gazdáikat. A következő pillanatban már nyeregben volt mind a három és vágtattak abba az irányba, a honnan a lárma hallatszott.

Nagy zavarodás volt ott. A mint a hold fényénél lehetett látni, egy kóbor csapat, minő akkoriban százával járta be pusztitva az országot, lesből megrohant egy fegyveres utazókból álló menetet. A kóbor csapat többségben volt, azonfelül az ijedtség is javukra szolgált.

De a három lovas váratlan megjelenése megzavarta a kóbor csapatot. Bocskay, Pálffy és Venczeszlausz nem vesztegették az időt, hanem ugy szedegették le a kóbor támadókat a lóhátról, mint az érett gyümölcsöt a fáról.

A következő pillanatban az utonállók egy része már megforditotta lova fejét és eszeveszett sebességgel vágtatott el. Hátra se mertek nézni A többi még tovább küzdött, de már nagyon is lankadó buzgósággal.

Akadt azonban köztük egy fiatal lovas, nem több 23—24 évesnél, a ki nem adta meg magát

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

olyan könnyen. Arcza, a mennyire a holdvilágnál lehetett látni, szép lett volna, ha el nem csufitja a düh. Úgy vagdalkozott maga körül, mintha egy maga akarna helyt állni gyáván meghátráló társai helyett.

Venczeszlausz vállalta magára ennek a legyőzését, és bár váltig szokta mondani, hogy nem a kard az ő igazi fegyvere, hanem a lant, ezuttal bebizonyitotta, hogy remekül ért a kardfogatáshoz is. Akármint csikorgatta is a kóbor lovag a fogát, nem talált rést, mely a cseh apród testéhez vezetett volna, sőt minden erejét és ügyességét kellett fölhasználni, hogy megvédje magát.

Bocskay István egész figyelmét lekötötte egy váratlan tünemény, egy fiatal nő, a ki félre állva a harczvonalból egész jókedvüen nézte a küzdelmet. Örömét lelhette a látványban, mert néha tapsolt is apró kacsójával és buzavirág szemében fölcsillant a lelkesedés egy-egy remekebb vágásnál. A mosoly el nem tünt arczáról és ha hátravetette szőke fürtökkel koszoruzott fejét, ez annyit jelentett:

— De szép ez a küzdelem, mely miattam folyik! De a kóbor lovag hirtelen abbahagyta a Venczeszlauszszal eddig folytatott harczot, lehajolt lova nyakára és sarkantyuját mélyen bevágta a paripa bordáiba. A nemes állat megállot egy másodperczre, izmai megfeszültek, és egyetlen szökéssel ott termett a fiatal nőnél. Mielőtt még Bocskay és két társa tisztában lehettek ezzel a fordulattal, a lovag átkarolta a nő karcsu derekát magához emelte, aztán lova nyakára vetve a kantárt, igy szólt:

— Most mutasd meg, mit tudsz, Ali!

Mint a villám, ugy száguldott odább a nemes mén. Büszkén vetette föl fejét és nyeritett, mintha válaszul mondani akarná:

— Bizd rám a többit, gazdám!

Az ámulat elvette egy pillanatra Bocskay higgadt gondolkozását. Mert a fiatal nő, a helyett, hogy megrémült és sikoltott volna, most is mosolygott, tapsolt és hangosan kiáltott franczia nyelven:

— Mily szép!

Világos, hogy nem a kóbor lovagot értette, hanem ezt a jelenetet. Játék volt neki az egész, semmi egyéb.

Hanem a meglepetés csak egy pillanatig tartott, a következő perczben már Bocskay is rácsapott jobb kezével lova nyakára és a menekülő után vágtatott. Visszakiáltott még Pállffynak és Venczeszlausznak:

— Ti csak végezzetek a többivel, ezt bizzátok rám!

Nem látszott egyéb a rónán, mint két sebesen tünő árnyék. A patkók dobogását eltompitotta a száraz fű. A szél is megállott egy perczre, hogy megnézze azokat, a kik vele vetekednek és a holdsugár megpróbálta néha, hogy a villogó kardban visszatükrözze magát, de nem sikerült, mert gyorsabb volt a kard a sugárnál. Egy a fűben éjszakára meglapuló nyul, megrémülve a zajtól, eszeveszett futásnak eredt, és ijedtségében épen arra szaladt, a merre a lovasok száguldtak, de nem tudott velük futni.

Néhány ölnyi távolság választotta el őket, hanem ez aztán megmaradt állandóan, pedig már jó negyed órája sarkalták lovait. Közben megunták a hallgatást is és beszélgetésbe kezdtek:

— Ne fuss hát annyira, vitéz — szólt csufolódva Bocskay, — beleütöd a koponyádat a világ végibe!

— Átugrom én azt is! — vágott vissza az elől járó.

Közben ujból elhagyott a lovak patkója egy nagy darab rónát, de a távolság a két lovas közt se nem nagyobbodott, se nem fogyott.

— Ki vagy te? — kezdte meg ismét a szót Bocskay.

— Találd ki!

— Azt látom, hogy derék vagy a futásban, de vajjon méltó vagy-e arra, hogy Bocskay István összemérje veled a kardját? Ezt szeretném megtudni!

Erre a szóra a másik hirtelen megrántotta a kantárt és a paripa olyan gyorsan megállott, hogy az utána vágtató vitéz csaknem belé ütközött.

Most már szemközt állott a két éjjeli alak, a futó és az üldöző.

— Csakugyan Bocskay István vagy? — kérdezte mohón az előbbi.

— Annak tartanak!

— Úgy hát elég volt az eddigi tréfából, lássunk a komolyabb végéhez! Mert még Básta Györgyre nézve is megtiszteltetés, ha a hajdukirálylyal összemérheti a kardját.

— Te vagy...

— Básta György, a tábornok fia... Mondok neked valamit, Bocskay István! Végezzük a dolgunkat szép rendben, a mint illik. Torna legyen a mi harczunk, és a ki életben marad, annak nyujtsa a szivkirálynė a jutalmat. Akarod?

— Nem bánom. De tudod-e, hogy ki az, a kit te a sziv királynéjának nevezel?

— Nem én! Azzal én nem törödőm.

— No majd megtudod, ha kardom átjárta a szivedet. Előbb ne is tudd meg soha!

Leszálltak mind a ketten paripáikról. Előbb Bocskay, a ki lesegitette a nőt, aztán Básta György. Mikor földet ért a lábuk, megálltak egy pillanatra és kiváncsian nézték egymást, Érdemes volt ezt megcselekedni: szebb két férfiut messze földön sem lehett találni.

A nő szó nélkül nézte, hogy bókol előbb a két levente neki, aztán mint szedik le a lovak hátáról a nyerget, hogy kényelmesen ülést rögtönözzenek számára. El is foglalta azonnal olyan méltósággal, mintha trónra ülne.

A következő pillanatban már összecsengett a

két kard. A vitézek mintha azon lettek volna, hogy a néző minél jobban gyönyörködjék a látványban, eleinte nem is vették komolyan, hanem csak czifrázták a dolgot. Mintha vivó teremben volnának, olyan ügyesen támadott az egyik és védte magát a másik. Lassankint azonban neki hevültek a leventék, csapás követte a csapást.

Az egyetlen néző, a kinek tiszteletére a harczjáték folyt, lenyult a körülte hullámzó fübe és mezei virágokat szedett. Mikor egy jókora csomó hevert az ölében, elkezdett koszorut fonni. Közben gyermekies kiváncsisággal nézte a még mindig lankadatlanul folyó harczot és kedves mosolylyal biztatta a küzdőket.

Egyszerre azonban Bocskay, a ki eleitől fogva támadt, hirtelen hátrakapta a fejét.

Básta György kardja czikázott el a szeme előtt, és hegye véres kört rajzolt homlokára. A seb nem volt mély, de a vér, mely belőle előtört, elboritotta arczát.

A fiatal nő erre a látványra elsápadt fölugrott ülőhelyéről és könyörögve kiáltott oda:

— Ne hagyd magad, vitéz! Ne enged magad, Bocskay István!

Mintha ebben a felkiáltásban a sziv is megszólalt volna!

Bocskay fölkapta balkézzel lengő dolmányának egyik szárát és odaszoritotta a sebre; még arra is maradt ideje, hogy mosolylyal biztassa a miatta reszkető fiatal nőt. Aztán ellenállhatatlan erővel tört ellenfelére és mialatt kardja lecsapott, rárivalt:

— A szivkirályné nevét óhajtod tudni? Mária Krisztina a neve! De ne mondd tovább senkinek!

. . . Nem is mondta. Olyan csendes ember lett belőle egy pár perczczel később, hogy senki sem hitte volna, hogy ez a hallgatag, néma alak a zajos kedvü, mindig vig Básta György. Ugy vált meg a világtól, mint a kit mulatságból szólitanak el.

A kis szőke tündér, mikor meglátta a küzdelem kimenetelét, oda intette a lovagot magához. Fejére

tette a koszorut, letörülte fehér patyolat-kendőcskéjével a vért homlokáról, rámosolygott félénken.

Mikor a mindenfelé elszéledt kiséret jó egy óra mulva ismét összeverődött, a „Kortyogó“ előtt találta a kis főherczegnőt, a mint jó kedvvel dalolgatott magában. Nem félt, pedig egészen egyedül volt. Közel és távol semmi nyoma azoknak, a kik megmentették.

IX. Ünnep Hajduországban.

A kis főherczegnő megkoszoruzta hősét, felekintett a csillagos mennyre s mintha egyikéhez a ragyogó égi testeknek intézné a szót, mondá:

— Nem hittem volna, de való: láttam ma egy igazi férfiut! Te tudod legjobban, hogy régi vágyam teljesült!... A kiket láttam, hajlongtak előttem, mosolyogtak, de a veszedelem perczében egyet sem találtam magam körül, csak őt, a kit nem köt hozzám semmiféle kötelesség.

... Jól nézd meg őt, tud meg te is, milyen az igazi férfiu! Mivel én nem mondhatom el neki, szólj hát te helyettem, én édes kis csillagom!

— Fenséges herczegnő — mondá Bocskay, — az idő hajnalra jár és a csillagok nemsokára letünnek... Az én csillagom nem tünik le, mert örökké beragyogja lelkemet. Mikor először pillantottam meg, felhő állott köztem és közte. Ez a felhő Báthory Zsigmond alakja volt. Most csak az a távolság van köztem és égi fényem közt, mely rendesen elválasztja a halandót a magasban forgó csillagtól. Hanem én érzek magamban erőt és ezt a távolságot áthidalom!

A kis főherczegnő kedves mosolylyal nyujtott kezet lovagjának, melyet ez megcsókolt. Aztán még mindig a csillaghoz fordulva, igy válaszolt:

— Mondd meg neki, édes csillagom, hogy hal-

lottam, a mit neked mondott, s várni fogom őt, a mig eljön értem.

Bocskay elkisérte a főherczegnőt a Kortyogóig. a hol már Pálffy és Venczeszlausz egészen nyugodtan üritgették a kupákat, mintha semmi sem történt volna.

A főherczegnő nyájas szóval köszönte meg a közeledtére fölálló két leventének, hogy érte sikra szálltak. Pálffynak kezet nyujtott, Venczeszlausznak egy gyürüt adott ajándékba, Bocskay István pedig egy meleg tekintetet kapott a buzavirágszin szemekből.

Pálffy volt az első, a ki utra kelt. Rövid bucsu után nyugat felé vitte paripája. Ott keresi a maga szerencséjét és hazája boldogságát.

Bocskay fájó érzéssel nézett a távozó után. Sejtette, hogy még többször fog vele találkozni, de már csak mint ellenféllel a csatatéren. De nem az fájt neki. Inkább bántotta az a gondolat, hogy Pálffy, mikor ő bucsuzásnál megszoritotta a kezét, nem adta vissza a kézszoritást.

. . . A róna felől szétszórva közeledtek egyes alakok. A kis főherczegnő vigan tapsolt és mosolyogva mondá:

— Amott jön az én kiséretem.

— Fenséges herczegnő, — válaszolt Bocskay, — én bucsut veszek tőled, mielőtt ezek ide jönnek. Olyan uton járok én most, melyen nem óhajtok udvarbeli emberekkel találkozni.

— Én sem ! — mondá Venczeszlausz, a ki eddig szótlanul hallgatta a beszélgetést.

Meghajtották magukat és lóra kaptak.

— Fenséges herczegnő, — mondá a megérkezett öreg udvarmester, mikor a „Kortyogó“ elé ért és dalolva találta urnőjét, — nem illik egy főherczegnőhöz, hogy egyedül legyen ily késő éjjel a szabad ég alatt, hogy nótákat dudoljon, hogy ujjával az aztalon doboljon.

Ezalatt már Bocskay jó messze járt.

A magas mennyboltozat, mint valami óriási üvegharang borul a szemhatár szélére. Ez az egyetlen korlát, melylyel a távolban tévelygő szem találkozik. De még rajta is tulcsapong a délibáb, a puszta tündére. Mikor jó kedve kerekedik, a végtelenségbe markol és elhozza messze földről a városokat, folyókat, erdőket és hegységeket. Oda állitja az utazó elé mint valami óriási játékszert.

Két nap és két éjjel bolyongtak Bocskay István és hű lantosa, Venczeczlausz.

Venczeczlausz elővette néha lantját, megpengette, és zengett a hegyek vén királyáról, a ki egyre várja, mikor érkezik vissza a kiküldött sasmadár, hogy jelentést tegyen neki a földön történő eseményekről.Csak azt várja, hogy a sas jelentse: „Uram! a törpék nem uralkodnak többé a földön. Nem szövik már ezüstből,aranyból a hálót, a mely rabságba ejti a szabadságot. Nincs már békó, nincs már rabláncz a földön, szabadság van mindenütt.“

Mikor majd ezt hirül viszi a sasmadár, nagyot suhint kardjával a hegyek vén királya, s erre lepattan a jégkapuk zára, fölszabadul az óriások népe, s ismét övék a szép föld.

Ezeket látta Venczeszlausz csapongó képzelete. Azalatt pedig Bocskay István még szebb képeket

alkotott. Szabadon látta hazáját, urnak a magyart a saját földjén. Két nap és két éjjel kiüzte Bocskay az idegent a hazából, benépesitette a falvakat fölszántatta a földeket, s olyan magot hintett a termő földbe, melyből kikelt a szabadság aranykalásza.

... Háromszász év kellett azonban, mig mind az teljesült, a mit Bocskay István akkor tervezett. Nem rajta mult, hogy nem teljesült előbb szivének hü vágya. Nagyot akart ő, de a sors ellene szegült.

Ő volt az első, a ki ujból hozzálátott a jövő vetéséhez, s azért áldva marad örökké neve a magyar nép emlékében.

Az utazók elhagyták már a füves, pázsitos rónát és rátértek a rezgő és ingoványos földre, A sirály és a kőszáli sas elébük rikoltják az üdvözletet, a nádas susogja az „Isten hozott“ szózatot, mert a fiatal hajdukirály és lantosa átlépték Hajduország határát.

Itt van az a talpalatnyi föld, mely egyedül képviseli a szabad Magyarországot. A többi mind a zsarnokoké és csak rabszolgákat nevel. A kinek azonban több a szabadság minden földi jólétnél, ide menekült.

Lomhán emelkedik föl a füst a föld alatt fekvő vermekből, melyekben a rabszolgaságot megvető nép huzódott meg.

Bocskay István nagy tanácskozás közepett lelte Hajduország főbb embereit. Az öreg Kornis, saját édes apja és Magyarország, valamint Erdély minden vidékéről nemesek és nagyok megbeszélték az izenetet, melyet Bástának, német hadak fővezérének akartak küldeni.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Levelet küldött hozzájuk Básta György, mely így hangzott:

„Ti vakondok, földet turó jobbágyok és megszökött rabszolgák! Nem vettelek benneteket eddig észre, mert tekintetem csak a nap felé volt irányitva s nem láthattam a lábam előtt nyüzsgő hangyabolyt. Sajnáltam rátok vesztegetni kardom élét, nem vagytok méltók rája, elég nektek a vessző is büntetésül. De hallom, hogy elég vakmerők voltatok országot alkotni, királyt választani. Egy hetet adok nektek. Ha egy hét mulva zsákban nem hozzátok elébem a rabszolga fejét, a kit ti hajdukirálynak csufoltok, rátok török. Nem karddal, nem is ágyuval, hanem csak ásoval. Jó lesz ez is, hogy a vakondokot kiszedjem a föld mélyéből, de jó lesz arra is, hogy megássam sirotokat a mocsár szélén. Ha ezt nem akarjátok, hódoljatok meg!“

Épen jókor érkezett Bocskay István. Ő maga fogalmazta meg a választ és irta alá, a végire nyomva pecsétjét.

Ez volt a levél tartalma:

„A hajdani ezred-dobosnak, Magyarország hóhérjának, a vérben fürdő zsarnoknak! Az igaz, hogy mi vakondokok volnánk, de megbotlott már nem egy gőgös ur a mi földturásunkban, ha magasan hordta az orrát. Az ásót hozd el magaddal, mert jó lesz embereidet eltemetned. Hódolni pedig nem fogunk előtted, mert egy ezred-dobost nem illet ilyen megtiszteltetés.

Aláirva: Stefanus Bocskay, rex. (Bocskay István, király.)“

. . . Ez a király szó volt az első támadás, melyet Rudolf király a csillagokból kiolvasott.

Az öregek jóváhagyólag bólintgattak fejükkel, mikor Venczeszlausz messzire csengő hangon fölolvasta nekik az izenetet. Igy kell! Ez az igazi hang!

Be sem várjuk, mig idáig eljön az ellenség, hanem elébe megyünk. Szembe szállunk vele, és megkezdődik a nagy számadás. Ez a kardcsapás megölt fiamért, ez a másik fölperzselt otthonomért, ez a harmadik a meggyalázott házáért. Majd meglátjuk, elbirja-e a három csapást.

Bocskay István végig nézett a szemhatáron és szeme megakadt a náderdőkön. Fölvillant a tekintete:

— Meg kell ünnepelni ezt a mai napot! — mondá szilaj kedvvel. — Ugyis mire való ez a sok ingó-bingó nád? Föl kell gyujtani. Jó volt eddig, mig rejtőzködtünk, takarónak, de most már nem kell takaró.

Az éj sötétsége eltünt, a szemhatár lángban uszott, vérvörös volt az ég, csak ugy hányta a felhőket az égő sáserdőség. Hajduország népe égő csóvákat dobott a poshadt bozótba, hogy ez is elpusztuljon. Igy ünnepelte meg királya megérkezését.

. . . Ez pedig köpenyét maga alá teritve, a földön hevert és eltünődve nézett föl az égre, melynek csak néha bukkant ki egy kis része a füstfátyolon keresztül. S ilyenkor ugy tetszett Bocskay Istvánnak, mintha két buzavirágszin szem mosolyogna alá a magasból és biztatná:

— Előre! Ez az ut, a mely hozzám vezet!

X. A kecskeméti nagy nap.

A generális három kupa bort ivott meg mérgében, mikor meghallotta, hogy Bocskay István hogy bánt el az ő fiával. Csak igy tudta leöbliteni a hirnek keserü izét. De még a jó csopaki sem segitett rajta, mikor elolvasta a levelet, melyet a kurucz király irt neki.

— Nézze meg az ember, — tört ki belőle a méltatlankodás, — most még neki áll följebb! Értésére adtam, hogy rögtön csapja el magától a seregét, mert különben fölakasztatom, mint olyan embert, a ki vétett a császár ellen; fölnégyeltetem, mint a szultán hatalmának megsértőjét és karóba huzatom, mert semmibe sem veszi az erdélyi fejedelem parancsait. De a helyett, hogy engedelmeskednék, még gorombán bánik el seregeimmel. S még királynak is czimezteti magát, mivel a hajduság kikiáltotta királyának. Na várj csak, koldusok és lókötők királya, leszedem én rólad azt a fejedelmi méltóságot!

Ily módon könnyitvén szivén, kengyelfutókat menesztett a szétszórva szállásoló császári csapatok parancsnokaihoz és meghagyta nekik, hogy azonnal egyesüljenek vele, mert itt az ideje, hogy egészen ráüljenek a magyar nemzet nyakára. Könnyü lesz vele elbánni, mert a hajduságon kivül nincs emberfia, a ki szembe merne szállni a császári csapatokkal

s azok is alig értenek a háboruskodás mesterségéhez. Gyülekezésnek helye Kecskemét régi hires városa: itt fog a generális szemlét tartani az egybegyült hadak fölött s innen indul az egész sereggel a lázadó Hajduország megfékezésére.

A szépen kieszelt tervnek azonban egy különös véletlen mindjárt a leges-legelején nagy akadályokat gördített utjába. A mint ugyanis Básta bevonult Kecskemét városába, ennek bölcs előljárósága, mely valamennyi hadakozó félnek igyekezett kedvében járni, rögtön csapra verette a legjobb borát, háborut izent apró baromfinak, hizott ökröknek s ugy megvendégelte a generálist seregestül, hogy még ennyire jó nem laktak földi életükben. Básta ugy megszerette a kecskeméti asszonyok főztjét, hogy megfeledkezett Bocskayról és éjjel-nappal egyfolytában tartott a dinom-dánom.

Hires a magyar vendégszeretet, s ennek is gyöngye a kecskeméti, de legyen aztán a vendégnek belátása s érezze meg előre, mikor van fogytán a gazda éléstára. Kecskeméten is fogytán volt már a bor, nem gágogott liba, csodának sem mutathattak már eleven csirkét, de a mi még ennél is nagyobb csoda volt, a kecskeméti asszonyok is belefáradtak a főzésbe. Mert már nyolcz hét óta tartott a vendégség és Básta még mindig nem tett ugy, mintha odább akarna menni egy házzal. Hiába figyelmeztette a főbiró, hogy a szomszédban is van néhény gazdag város. Ott van például Nagy-Kőrös, a melynek még jobb a bora, kövérebbek a gulyái, és az asszonyok egytől-egyig olyan hiresek szakácskodás dolgában, hogy még a herczegprimás is Nagy-Kőrös-

ről fogad szakácsnét udvartartása számára . . . Egyszer esett meg nagy csodának, hogy Kecskeméten megdicsérték Nagy-Kőröst, akkor sem volt foganatja, mert Básta mosolyogva hallgatta a szép beszédet, le is akasztotta nyakáról az ott fityegő érdemrendet és a főbirót czifrázta föl vele, de elhatározta, hogy addig ki nem megy onnan, mig minden egyes katonáját föl nem hizlalta a teljes 180 bécsi fontig. Ez nem volt könnyü feladat, mert a nagyobb része zabkenyéren nevelkedett czingár cseh volt és morva.

Mikor a főbiró füle tövét vakarva, ment odább és zsebre gyürte az érdemrendet azzal a szándékkal, hogy legkisebb fiának adja oda játékszerül, Bástának is kedve támadt egy kis sétára. Jó lesz a séta ebéd előtt, a mely a városszerte füstölgő kémények után itélve, elég jónak igérkezik. Maga mellé vette a két hadsegédet és végig sétált a főpiaczon azzal a boldog tudattal, hogy a mai napra eleget tett minden kötelességének.

Básta nagy lelki gyönyörűséggel nézte a főpiaczon nyüzsgő életet. A különféle iparosok tultettek egymáson igyekvés dolgában. Legtöbben azonban mégis a kecskeméti csizmadiák voltak, a kiknek remek munkáit akkori időben messze földön dicsérték. Ma már ebben Miskolczé az elsőbbség.

Hirtelen megakadt a sétáló generális tekintete egy csizmadia mühely ajtaján. A nagy ablaku kirakatok még akkor ismeretlenek voltak, hanem azért a csizmadiák nem rejtegették véka alá a tudományukat. Ha nagyon szépen sikerült a munka, zsinegre fűzték mint a szegediek az érett paprikát s az ajtónyilásban lóbáztatták.

Básta is észrevett a csizmadia mühely ajtajában egy pár remek csizmát. Szakasztott olyan volt mint a minőt Báthory fejedelem viselt, mikor Mária Krisztina főherczegnőt vezette oltárhoz. Ezt is, amazt is maga Kovács László czéhmester uram készitette remekbe.

Básta végignézett egyszer-kétszer a saját csizmáin, s ugy találta, hogy már nagyon kopottak. Két segédével belépett Kovács László uram mühelyébe.

A czéhmester tisztességtudó nyájaskodással fogadta az uri látogatót, mert ámbár gyülölte a német hadakat, mégis megtette azt, a mi ilyen esetben dukál. Levette kis sapkáját, bőrkötőjével megtörölte a széket és megkérdezte vendégét illemtudóan:

— Aztán mivel is szolgálhatok?

— Egy pár csizmára volna szükségem, — volt a válasz.

Kovács uram egy arasznyival hizott, hogy ez a világlátott generális már hallotta az ő csizmáinak hirét, és azért kereste föl, hogy kipróbálja. Ha pedig tovább megy — a mi, hogy mielőbb eszébe jusson, adja a magyarok Istene! — elviszi a kecskeméti csizmadiák dicsőségét más országokba is. Mindezeknél fogva egészen nyájasan hivta!

— Tessen válogatni!

Básta nem válogatott sokáig. Rámutatott az ajtóban lóbálózó pár csizmára:

— Ezt akarom!

A czéhmester mosolygott. Elismerés és büszkeség volt ebben a mosolyban.

— Látom, a generális ur ért a dologhoz, —

mondá. — Azonnal szemet szurt a legjava. Dicsérem a gusztusát!

— Ide vele, hadd próbáljam föl.

— Hanem egy kis hiba van a dologban. Mivelhogy ez a csizma nem eladó.

— Nem eladó? Miért nem volna eladó?

— Rosszul mondtam. Azt akartam mondani, hogy már nem eladó, sőt nem is volt soha, mert ez megrendelésre készült.

— Csináljon hát másikat annak a megrendelőnek, mert ezt a pár csizmát én foglalom le a magam számára.

Básta gőggel mondotta ki e szavakat. Más ember fia megijedt volna szuró tekintetétől, de Kovács László uram teljes életében nem ijedt meg soha, igy hát a generális parancsolatjára is csak ennyit szólt:

— Nem lehet, kérem alásan. Nagyobb ur rendelte meg: maga a hajdukirály, Bocskay István. Azt is izente, hogy még ma eljön értük.

... Ha a villám csapott volna le a derült égből, nem hozta volna ki ennyire sodrából Básta generálist. Fölemelt öklöllel rohant az öreg czéhmesterre és dühtől tajtékozva orditott!

— Nyomorult gaz! Még azt meri mondani, hogy nagyobb urnak szánta!

Kovács uram hidegvérrel tolta félre az orra alatt hadonázó öklöt, aztán igy szólt gyugodtan:

— Ne tessék okvetetlenkedni! Én nem a fejeknek hanem a lábaknak dolgozom. Sorrendben megy nálam a munka: a ki előbb rendel, azt előbb szolgálom ki.

— Tudod-e, hogy kivel beszélsz? — orditott Básta.

— Beszéltem én már nagyobb urakkal is! A váradi basa maga jött ide hozzám, ebbe a mühelybe, mikor a felesége számára 24 pár sárga papucsot csináltatott. Ezzel a két kezemmel vettem mértéket az erdélyi fejedelemnek és menyasszonyának. Ne tartsa hát ugy fel az ur az orrát!

Bástának torkán akadt a szó. Kardjához kapott azzal az eltökélt szándékkal, hogy ketté hasitja a vakmerő csizmadiát. De nem jutott hozzá, mert Kovács uram lenyomta a háromlábu székre, és közben engesztelő hangon folytatta:

— Ne tessék hát haragoskodni, hanem lássunk inkább a mértékhez. Olyan csizmát csinálok az urnak, hogy még . . .

Belekapaszkodott a generális jobb csizmasarkába és egyetlen rántással lehuzta a lábáról.

Básta pedig az ő tehetetlen dühében ugy könnyitett magán, hogy a mint az öreg czéhmester megfordult mérték után, egyet rugott rajta csizmátlan lábával.

Kovács uram nem volt elkészülve erre az orvtámadásra. Orra bukott és olyat kiáltott, hogy a Peti inas, a ki az udvaron borsót hámozott elejtette a tálat, a tál nyomban el is tört. A majszterné, a ki a segitségkiáltást is hallotta, a tálnak a veszedelmét is látta, ugy segitett magán, hogy belemarkolt a Peti üstökébe. Peti erre olyan orditást vitt véghez, hogy összefutott az egész szomszédság.

Az inas a helyett, hogy a saját sérelmét hánytorgatta volna, a mint bepislantott a mühelybe, s meg-

látta gazdáját a földön elterülve, kiállott a kis kapuba és harsogó hangon orditott:

— Segitség! segitség! Ide atyámfiai! Nyuzzák a czéhmesterünket!

Nem telt bele másfél percz és a mühely előtt a térség tele volt szurkos kezü emberekk el. Összegyült az egész csizmadia czéh arra a hirre, hogy bántják az atyamestert. Egy sem jött puszta kézzel, hanem kalapácscsal, sámfával, kaptafával, dikicscsel, sőt még lábszijjal is. Kiki olyan fegyert fogott, a minő hamarjába keze ügyébe akadt:

— Mi történt? — kérdezte száz meg száz hang.

Kovács László uram már feltápaszkodott és a mint meglátta zajongó hiveit, rámutatott Bástára és méltatlankodva panaszolta el sérelmét.

Jobb lett volt volna Básta tábornoknak és két segédének, ha csata zajában ágyu torkába néznek, mikor elsütik, semhogy a neki vadult csizmadia czéh munkába veszi őket! A következő pillanatban az utczán voltak, a rákövetkezőben a kaptafa és a sámfa vágódott a hátukhoz. Kék és zöld foltok támadtak, elrongyolódott a szép katonaruha, a tollas kalapok a pocsolyába estek, a hol aztán ugy uszkáltak, mint a megforditott kis csónakok.

De a legnagyobb szégyen a generális urat érte. Nemcsak hogy a kardját törték össze, a lovagló pálczáját szilánkká verték a hátán, de még azonfelül egy szál csizmában futott el. Hanem a derék csizmadiák ezzel sem érték be. Vérszemet kaptak és megrohanták a házakat, a hol az éhes német katonák épen ebédhez akartak ülni. Előjöttek a kollegium-

beli diákok is fütykösökkel, a vinczellérek kapákkal, a bodnárok sulykokkal, a kovácsok kalapácsokkal, a lakatosok harapófogóval, a borbélyok ollóval, beretvával, a pékek sodrófával, szóval: kiki a maga fegyverével. A mint meghallották, hogy mi történt, ők is csatlakoztak a csizmadiákhoz. Sőt még az asszonyok is vérszemet kaptak és seprüvel, forró vizzel telt fazekakkal és köcsögökkel láttak az ostromhoz.

A boldogtalan cseh és német katonák föl sem tudták fogni, mi ütött ebbe a szelid népbe, hogy ennyire neki vadult. Elkapták az oruk elől a levest és nyakon öntötték vele. A boros palaczkokat a fejükhöz vágták — és félóra mulva olyan szaladás támadt, hogy mire elharangozták a delet, nem volt idegen katona a városban, ha csak azokat nem számitjuk, a kiket kovácsok nehéz keze és még sulyosabb fegyvere ott nem marasztott.

A főbiró meghallotta végre a lármát és előjött. Meghült benne a vér, a mint Kovács László uram jelenti neki:

— Főbiró uram, megszalasztottuk egy kicsit a németet!

— Az Isten szent szerelmére! — rebegett — csak nem cselekedtek tán kigyelmetek ilyen 'bolondot! Visszajön kétszeres erővel, s akkor jaj nekünk!

Mielőtt Kovács uram visszavághatott volna azzal a mondással, hogy ott leszünk majd mi is, megszólalt az alvégén a tárogató. Nagy porfelhő kerekedett arrafelé. A ki jól figyelt, kivehette a lódobogást is, a mely egy nagy csapat közeledését jelezte. A főbiró csukló térdekkel kapaszkodott abba a pár csizmába, mely Kovács uram mühelyének ajtajából alálógott és elhaló hangon nyögött:

— Jönnek már, végünk van!

És jöttek. De nem a megcsufolt, megkergetet németek, hanem egy sereg dalia. Csupa magyar hajdu, lobogó mentével, mokány lovon, tarsolyosan, kardosan. Elől egy fényes alak, a ki villogó kardjával olyan volt, mint az arkangyal, mikor lecsap a gonoszra. Mellette a tárogatós fujja a tárogatót.

Kovács László uram, a mint meglátta a vezért, földhöz csapta süvegét és elkiáltotta magát:

— Uczczu tólla, motólla! Hát nem mondtam? Itt jön maga Bocskay István uram. Föl akarja próbálni az uj csizmát. Megigérte, hogy ma jön, és be is váltja a szavát.

Egekig szállott a következő pillanatban az éljenriadalom:

— Éljen Bocskay István! Éljen a hajdukirály!

Elébe rohantak az érkezőknek, de legelső volt itt az uj czéhmester, a ki lekapva az uj pár csizmát,

mely az egész háboruskodásnak oka volt, magasan lengette, mint valami zászlót:

— Itt vannak! Megvannak! Nem adtam oda! De hogy is adnám oda, mikor Bocskay uram megrendelte.

Bocskay nagyon elbámult, mikor meghallotta, hogyan jártak el a kecskemétiek az ő dolgában! Hisz azért jött el ő maga, mivel nem győzte már

bevárni, mikor jön Básta fele uton elébe. Mikor pedig a rémületéből magához térő főbiró felajánlotta neki a várost mindenestől, nyájasan igy válaszolt:

— Nem kérek én kigyelmetektől sem aranyat, sem ezüstöt, de még egy csirkének sem essék miattunk bántódása. Hanem elkérem azt a csizmát, melyet a német generális nagy sietségében itt felejtett. Zászlóul od'adom hajduimnak, hadd emlékeztesse őket arra: Kecskeméten a németnek hogy szorult a kapcza.

XI. A nagy felhő.

— Kiszedem én méregfogát a kigyónak! — megfogadta iszonyu haraggal Básta generális, mikor valahol a tizedik határban kipihente a kecskeméti nagy futást, és legényével megkenegette hátát, mely nagyon fájt a kecskeméti csizmadiák kaptafájától.

— Megbosszulom ezt a rajtam ejtett csufságot, ha addig élek is! — folytatta nyögve (mert kemény marka volt ám a legényének.) Kő nem marad kövön abban a városban! A hol csak világéletemben rátalálok egy csizmadiára, azt menten minden kihallgatás nélkül felakasztatom. Inkább járjon ezentul mezitláb az egész világ, semhogy bosszulatlanul maradjon az én nagy sérelmem!

Hirtelen elhallgatott és mosolyogni kezdett. Igy még csunyább volt, mint mikor a düh eltorzitotta arczát.

— Jó lesz igy, Bocskay István? — motyogott magában. — Elvetted az ebédemet és éhomra futni kényszeritettél? Én meg elveszem utolsó menedékhelyedet! Elpusztitom a föld szinéről a kigyók fészkét: Hajduországot...

Ezeket az utolsó szavakat olyan halkan mondta el Básta generális, hogy még a legénye sem hallotta meg. Mert azt már megtanulta a kecskeméti esetből, hogy ha valakinek tervei vannak, nem jó azokat

világgá kürtölni. Fölkelt ágyáról és összehiván főbb tisztjeit, parancsot adot nekik, hogy mától számitandó három nap alatt legyenek indulásra készen; mert kerüljön bármibe, de ki kell köszörülni a rajtuk esett csunya csorbát.

Egyik tisztje megkérdezte, hogy hova indulnak? Básta lenéző tekintettel mérte végig a kiváncsit, aztán nagy fontoskodva igy válaszolt:

— Jegyezze meg magának az ezredes ur, hogy terveimet nem szoktam hirdetgetni. Ha csak sejteném, hogy ingem tudná, mit tervezek, rögtön tüzbe dobnám és elégetném.

Mikor a csapatok rendben voltak, rögtön utnak indult Básta. De nem ment egyenesen czélja felé, hanem kacskaringósan, vargabetüket rajzolva haladt. Hol jobbra hol balra tért ki, majd előre, ismét hátra ment. Szóval mindent megtett, hogy a világ idő előtt meg ne tudja, hova indult tulajdonképen.

Egyszerre azonban két éjszakai erőszakolt menettel ott termett Hajduország határán. Mielőtt még ellenállásra talált volna, bevette a külső sánczokat, s benntermett a menekülők országának kellő közepén.

Az volt a ravaszul kieszelt terve, hogy a lázadó fészket elpusztitja a föld szinéről, s halálos csapást mér Bocskay Istvánra. Ha elveszi tőle azt az erősséget, hova mindig visszavonulhat, mikor pihenésre és erejének gyarapitására van szüksége, Bocskay nem tarthatja magát sokáig. Nem is lesz nehéz a dolog, mert a férfiak szine-java Bocskaival jár együtt: otthon csak az asszonyok, gyermekek és az erőtlen aggok maradtak; sőt vezér sem maradt, a ki a védő harczot vezetné.

Helyesen számitott Básta generális, de még sem egészen jól. Elfelejtette, hogy veszedelem idejében a magyar asszonyok lelkét is férfias bátorság szállja meg, különösen ha arról van szó, hogy megvédjék az édes otthont.

Egy napi járásra jutott el Hajduország belsejébe a nélkül, hogy ellenállásra talált volna. Már ujongott kegyetlen lelke arra a gondolatra, hogy most bizonyosan elérkezett a boszu ideje. Sátrában pihent és diadalmi mámorában üritgetett kupát kupára, mikor hirtelen belépett az az ezredes, a kit olyan csunyán utasitott el magától és szinéből kikelve jelentette, hogy itt az ellenség.

— Miféle ellenség? — kérdezte Básta.

— Nem tudom, miféle náczió. Sürü porfelleg lelőzi meg jöttét. Hogy sokan vannak, annyi bizonyos.

— Hadd jőjjön! — pöffeszkedett Básta, de azért mégis feltápászkodott és kiment a sátor elé.

A távolból rohamosan közeledett egy nagy felhő. Sötét és fenyegető volt, elfoglalta félmérföldnyi szélességben az egész szemhatárt és ugy jött, mint a zivatar.

A táborban megszólalt a riadó. A legénység fegyverhez kapott. Básta sorba járta embereit és biztatta őket, hogy ne tartsanak semmitől. Itt a 24 nagy ágyu: ha ezzel egyszerre belelő a felhőbe, majd megtudják, hogy mi van benne.

Volt az emberei közt egy stiriai vadász, hires arról, hogy olyan éles a szeme, mint a sasé. Félmérföldnyire megismeri a vadat és olyan biztosan lő czélba, hogy a verebet leszedi a torony csucsáról.

Ezt szólitotta maga mellé Básta generális és egyre unszolta:

— Nézd csak, fiam, Johann, jól nézd meg, mi jön arra felől? Ember-e, vagy ördög fia?

Johann belenézett az egyre közeledő felhőbe, ugy, hogy csaknem kidüledt a két szeme. Egyszerre csak vigyorogni kezdett.

— Nem ember az, sem pedig ördög, hanem egy csorda ökör! válaszolt kaczagva.

— Mit beszélsz? — kiáltott a tábornok. — Elment talán az eszed?

— Egy cseppet sem! — válaszolt a legény; — olyan igaz, mint ma pénteki nap van, hogy ökröket látok. Mindegyiknek egy csomó rőzse van a szarva közé kötve.

. . . A nagy sötét felhőben hirtelen világosság támadt. Vévörös fény áradt szét mindenfelé. Lángolt a felhő és most már meg is szólalt. Olyan vad üvöltéssel rohant előre, hogy a legbátrabbak szivét is elfogta a remegés.

— Mit jelentsen ez? — hebegett Básta, s az ő tulipiros arcza is sápadt lett.

— A csorda után egy lovag vágtat, — folytatá a stiriai legény; — ez gyujtogatja meg a rőzséket az ökrök szarván. Egyenesen felénk tartanak... Végünk van!... Nincs menekülés.

A nagy felhő már csak néhány száz lépésnyire volt. Iszonyu üvöltéssel jött egyre közelebb. S a következő perczben már ott termett Básta táborában. Most már látni lehetett, hogy mi van a felhőben. Vagy kétezer neki vadult ökör, a melynek égő rő-

zsekévét kötöttek a szarva közé. Rosszabb a jégesőnél, gonoszabb a villámokat szóró felhőnél.

Két percz alatt keresztül száguldott a csorda Básta táborán. Pozdorjává tört össze embert, lovat, ágyut és fegyvert. Letiporta mindazt, a mi utjában talált, keresztül gázolt rajta alaktalan tömeggé zuzta a sereget.

Nyomában, lóháton jött egy még haragosabb sereg. Csupa asszony, lángoló haraggal volt eltelve mind, s nem ismert kegyelmet. Hisz az otthonukat támadta meg a galád ellenség, a ki még a gyermekeknek sem kegyelmez. Az anyák keltek csecsemőik védelmére, s mint a kölykét védő oroszlán, elszánták magukat a halálra.

A kecskeméti verés szelid simogatás volt ahhoz képest, a mit itt kapott Básta serege. Ott legalább férfiak ejtettek sebet rajta: itt asszonyi kéz.

Venczeszlasz eszelte ki ezt a tervet Hajduország védelmére.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XI. A hajduság dicsérete.

Bocskay István dicsőségét fölvitte a hir a csillagokig. Morvaország, Stiria és Ausztria fővárosainak kapuin zörgetett és ujból övé volt már néhány körülzárt vár kivételével egész Magyarország. Básta hadait hat véres csatában verte meg, ugy, hogy az eddig győztes tábornok bánatában agyonitta magát. Ugy esett ki a lakoma közben a kupa kezéből, s az utolsó korty volt életének utolsó nagy tette.

Ha Bocskay ekkor azt mondja „Ujból föl akarom állitani Hollós Mátyás király trónját," nincs senki sem, a ki utját állja.

Rudolf király még jobban belemélyedt csillagaiba, mióta rosszra fordultak országlásának ügyei és nem törődött épensséggel azzal, a mi a nagyvilágban történik. A török pedig megszerette Bocskayt és elküldte neki azt a koronát, melyet egykor a görög császárok viseltek. De Bocskay a sok czim közül, melylyel megkinálták, csakis az erdélyi fejedelmi czimet fogadta el, és azt mondta, hogy mig Magyarország törvényesen megkoronázott királya él, addig másnak ebben az országban nem szabad koronát viselni. Ő csak a nemzet jogainak kivivásáért fogott fegyvert, s leteszi azt, a mint azokat a király biztositani fogja.

Nem akart senkinek sem köszönettel tartozni a kivivott sikerekért, sem a nemzetnek, sem a töröknek, csak hü hajduinak. Beváltotta azt, a mit Pálffy Miklósnak mondott azon az emlékezetes éjszakán, melyet a Kortyogóban együtt töltöttek. Nem hajolt sem a nyugat, sem pedig a kelet csábító szavára, hanem megmaradt a magyar alkotmány védőjének és a szabadság hű őrének.

Ezalatt Pálffy sem vesztegette idejét; ő meg a törököktől vette el az egyik várat a másik után.

Fényes kora volt ez a magyar történetnek.

Két nagy hős akadt egyszerre, a ki lángolt a haza szeretetében és egész életét föláldozta, hogy a hont boldoggá tegye.

... Csak az volt a szerencsétlenség, hogy nem egymás mellett, ugyanabban a táborban küzdöttek, hanem gyakran szemben is állottak egymással. Ha ez a két lángelme akkor meg tudott volna egyezni, sem a török, sem a német nem pusztitotta volna századokon át az országot.

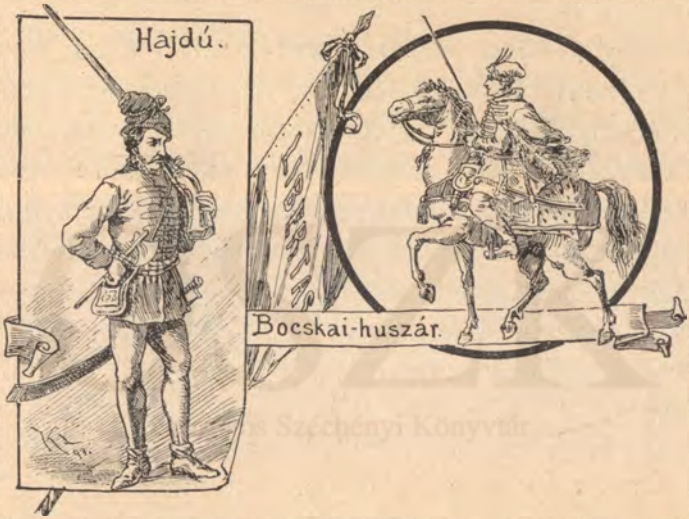
Bocskayt elismerte Rudolf király Erdély fejedelmének és ő azon volt, hogy az agyonzaklatott országot ujból megismertesse a béke áldásaival. De azért harczra készen állott minden külellenséggel szemben és olyan serege volt, a melyre minden körülmények közt számithatott. Ez volt a hajduság.

„Nem csupán a „Hajdukerület“ lakosait nevezték igy — mondja Jókai a „Magyarok történetében — bár ezek alkották a zömét, hanem voltak komáromi hajduk, borsodi, aradi, végvidéki hajduk.“

És a lakosság szine-java, belátva azt, hogy a fegyvernek csak is a fegyver az ellenszere; meg-

tanulta azt, hogy e szerencsétlen korszakban, mikor a törvény nem nyujt biztosságot csakis önerejében bizhatik még a férfiu.

Sokan közülök megszeretve a háboru mesterségét, le sem tették többé a kardot, hanem szabad csapatokat gyüjtöttek saját választott kapitányaik alatt.

A hadi fölszerelés nem került sokba: egy nyeregtelen lovon, kötőfékes szerszámmal, vagy épenséggel gyalog, egy szál karddal indult neki a hajdu a háborunak. S ha nem volt véletlenül háboru, támasztott ő maga háborut. Mert ellenségre mindig akadt, különösen a németben.

A német vezérek folyton biztatták egymást, hogy a hajdukat el kell pusztitani a föld szinéről, szét kell hányni palánkváraikat, s őket magukat ki kell irtani. Csakhogy a hajduk nem engedték magukat. Mikor legjobban fenyegették őket, akkor állottak elő

a legnagyobb erővel. Huszezer harczost tudtak talpra állitani. S milyen harczost! A ki nem törődött sem élettel, sem halállal, a ki nem bánta, hogy mit határoz fölötte a fejedelmek gyülekezete és tanácsa. Mert csak egy törvényt ismert: a szabadságot.

Thököly Imre hadainak zömét a hajduk alkották. A Rákóczy-féle szabadságharczban övék volt az elsőség.

Még a 48-ki szabadságharczban is saját kapitányuk alatt küzdöttek az osztrák zsarnokság ellenében. Több mint 240 esztendő mult már el azóta, hogy Bocskay István fölirta zászlójokra ezt a szót: „libertas“ (szabadság), s még mindig készen voltak arra, hogy kardot rántsanak és utolsó csepp vérüket ontsák a szent szabadságért.

A magyar alkotmányt a hajduk védelmezték meg az erőszak ellenében. Hivek voltak minden időben.

XIII. Venczeszlausz követségbe megy.

Ugyanabban a nagy teremben, melyben tizenkét év előtt elbucsozott fejedelmétől, a ki őt Prágába küldötte, fogadta az erdélyi rendek hódolatát Bocskay István, a ki most maga is Erdély országnak fejedelme. Megelégedéssel tekinthet vissza a bejárt utra, mert nem csak dicsőséggel végezte, hanem népének is megszerezte a függetlenséget.

A fejedelem az asztalnál áll és hű dalnokával beszélget. Venczeszlausz is megférfiasodott a lefolyt évek alatt, de mosolygása még mindig elárulja a régi gyermek jó kedvét. Ugy szereti most is a fejedelmet, mint hajdan a czimborát, a ki rendesen kihuzta a hinárból, melybe csinytevéseivel kevereredett. Ha minden megváltozott is körültök, Venczeszlausz a régi maradt.

— Fiam! — szólott Bocskay és valamely szokatlan lágyság rezgett végig hangján, — megbizásom van számodra.

— Talán uj dal a szabadság dicsőitésére? — kérdezte föllángoló tekintettel a hű lantos.

— Dal lesz ez is, de nem harczokat dicsőitő. Szólaljon meg lantod, és zengjen a tavaszról, mely virágokat fakaszt. Az én szivemben is virágfakadás van . . . Elküldelek Gráczba követségbe. Ott lakik most az én buzavirágszemü csillagom. Kérdezd meg

tőle, elég magasra emelkedett-e már Bocskay István, hogy Mária Krisztina méltónak találja kezére.

— Miksa főherczeg, Mária Krisztina édesapja, mit szól majd a leánykérőhöz?

— Nem fog ellenmondani. Tudakozódtam, s megtudtam, hogy az erdélyi fejedelemnek ideadja a lányát.

— Igy hát jól van minden!

. . . Három hétig tartott Venczeszlausz utazása. Kincses Kolozsvártól mig eljutott oda, elkészült a dal is, melyben fejedelmének boldogságát megénekelte. Kár, hogy később ő maga semmisitete, mert mint mondják, olyan szép volt, hogy megérdemelte volna az utókor dicséretét.

Mikor Grácz alá ért, feltünt neki, hogy a városban valamennyi harang megkondult. Tompán szólottak, mintha gyásznak hirdetői volnának, és Venczeszlausz szive megtelt bánatos sejtelemmel.

A Mura hidján áthaladva ugy tetszett neki, mintha a város fölött egy sereg fekete holló lengene. A mint közelebb ment, észrevette, hogy a mit ő madárszárnyaknak nézett, csupa gyászlobogó.

Nem mert kérdezősködni, hanem folytatta utját kiséretével a főherczegi palota felé. Ott is szemébe tünt a gyászpompa. Kérdés már most, kinek szól a gyász?

— Ki halt meg? — kérdezte az őrtálló tiszttől. Ez futó tekintetet vetett Venczeszlauszra, aztán tompa hangon válaszolt:

— Ifju virágot tört meg az élet: Miksa főherczegnek leánya, Mária Krisztina fekszik kiteritve a ravatalon.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Venczeszlausz szivén keresztül nyilalt ez a hirmondás. Egy pillanatig ugy tetszett neki, mintha ködbe borulna előtte az egész világ; pedig csak omló könyei miatt nem látott semmit. Siratta urának szétfoszlott boldogságát.

Odaintette magához a tisztet és igy szólt hozzá:

— Én Bocskay István, erdélyi fejedelemnek követe vagyok. Azért jöttem ide, hogy nevében elgyürüzzem Mária Krisztina főherczegnőt. Megelőzött egy még nálamnál nagyobb ur: a halál. Nekem itt többé semmi dolgom; megyek vissza, hogy elmondam a gyászhirt uramnak. De tégy egy szivességet czimbora.

— Mi legyen az?

— Ezt a gyürüt tedd le a halott ravatalára, Hadd tudja meg belőle, hogy uram, Bocskay István, még a siron tul is hü maradt hozzá.

... Visszafelé indult szegény Venczeszlausz, kincses Kolozsvárott örömhirt váró urához. Nem nógatta lovát gyorsabb menésre, mert hej, ugyis elég jókor érkezik a rossz hir.

Tul a hidon megállott egy perczig, kivette tarsolyából a dalt és összetépte. A szél elkapott egy-egy foszlányt és bevitte a folyóba, a hol csendesen ringatták a habok.

A mint lassan, kelletlenül haladt, mint a ki legörömestebb czélhoz sem érne, vágtatva ment utána egy lovas.

Ugyanaz a tiszt volt, a kitől megtudta a halálhirt. Megállott előtte és igy szólt:

— Követ ur, Miksa főherczeg nevében, a gyü-

rüért cserében, vigye urának, Erdélyország dicső fejedelmének ezt a kis emléket.

... Hetek mulva tudta meg Venczeszlausz, hogy mi van a csomagban, melyet rábiztak: egy aranyból készült tartó, s benne egy hajfürt. Ez volt az egész, a mi Bocskay boldogságának álmából megmaradt.

De azért volt ő igazi férfiu, azért volt ő fejedelem, hogy a saját keservét legyőzze és ezentul egészen a népének éljen.

A magyar történetnek egyik legfényesebb korszaka az, a mely Bocskay nevével van egybekötve. Igazság, szeretet és jóság van minden lapjára irva.

Áldás Bocskay emlékére!

RODOSTÓBAN.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Pompejus oszlopánál.

Magas szikla, a melynek csúcsára kétszáz, kőbe rótt durva lépcső vezet. Vad zsálya nő ki a gránitkő hasadékaiból, meg az esőmosta barázdákban, a hova a lezuhanó ár egy kis termőföldet rakott le. Itt-ott egy csenevész bokor is kapaszkodik, a melynek leveleit a kecske megrágta. Izzó fénynyel néz le a nap a végtelen rónaságra, a melynek határa maga a tenger. A magasban kőszáli sas kóválygog és vijjogó hangja az egyedüli, a mely a néma csendet megtöri.

Tán félórányira a sziklától egy város terül el, a melynek szürke házai összefolynak a reggeli fényben. Csak a kerek tornyok láthatók tisztán, melyeknek erkélyén feltünik a müezzim alakja. Ha közelebb volna, tán hallanók figyelmeztető Allah il Allah kiáltását is, a melylyel imára szólitja a híveket. Kilenczszer napjában szólal meg és mindannyiszor tudatja a világgal, hogy csak egy az Isten és Mohamed az ő prófétája.

A rónán hirtelen porfelhő tünik föl, melyet vágtató lovas csapat kavart fel. A vijjogó sas elnémul és figyel, mert nem tudja még, mit rejteget magában

a közeledő felhő. Egy-két perczig ott ül még a szikla szélén, aztán összecsapja szárnyait és magasra emelkedik. Amonnan az ég aljáról nézi a közeledőket és mikor fölismeri bennök ős ellenségét: az embert, egészen eltünik. A következő pillanatban kettéválik a porfelhő és ha volna figyelő, azonnal észrevenné, hogy a kik a szikla felé tartanak, nem e vidékről valók. Idegen a viseletök, a fegyverzetök és a nyelv is, a melyben egymással beszélnek.

Az idő: 1720. A hely: *Jenikö* siksága Kis-Ázsiában. A kik pedig a szikla felé közelednek, *II. Rákóczy Ferencz* hívei. Ott vannak együtt valamennyien, a kiket a változó hadi szerencse mosolya nem csábított idegen zászló alá, hanem rendithetetlen hűséggel követték fejedelmüket idegen világrészbe, hogy ott is tanúságot tegyenek a magyar szabadságszeretetről.

Az a zömök alak, a kinek villogó tekintete eléggé mutatja, hogy parancsolni szokott, *Bercsényi* Miklós, Ung vármegyének egykor híres főispánja. A zászló, melyet mögötte egy apród lenget a reggeli

szellő fuvallatában, már a tokaji csatában is lebegett és azóta elől járt száz csatában. Öregebb lett a vezér, de az ifjú tűz, mely huszonöt évvel ezelőtt hevítette lelkét, még mindig nem aludt ki. Mintha csak Lehel vezért látnád magad előtt, mindig készen arra, hogy Bécs vagy bármely más ellenséges város kapuját döngesse hadatverő buzogányával. Az ő jelszava: Soha sincs egyedül az ember, ha vele van a kardja.

Mellette egy ősz alak, galambtehér hajjal és szakállal, csupa bölcsesség és higgadtság minden mozdulata. Ez *Csáky* István gróf, Rákóczy okos tanácsadója, a kinek mindig elég munkát adott, hogy a többiek hevét mérsékelje. Ilyen lehetett Álmos, mikor Lebedia földjén, a hova a turulmadár nyomán vezette népét, lemondott a vezérségről fia javára. Csáky István lelkét sem bántja többé a nagyravágyás, mert jól tudja, hogy minden, a mi a földön van: dicsőség, siker, öröm és bánat, fény és pompa — minden csak mulandó.

Fiatal, rózsás arczú ifjú lovagol a soron kivül. Tekintete bejárja a sikot, mintha keresne egy pontot, a mely alkalmas volna küzdelemre, meg egy ellenfelet, a ki helyt állna neki. Ez *Ilosvai* János, a híres Ilosvai-nemzedék sarja, a mely család már Nagy Lajos korában jelszaváúl ezt a mondást választotta: Az élet egy nagy csatatér . . . De hol fog ő csatázni itt, a hol már rég lezajlottak a népek küzdelmei?

És tarka csoportokban elegyednek a többi hívek: két *Pázmány*; Péter, az idősebb, és Pál, a fiatalabb. Derék leventék, a kik többet mívelnek tettel, mint szóval. Róluk mondta tréfásan Rákóczy: Ha tiz mon-

dást engedek nekik napjában, alkonyatkor nyolczat takarítottak meg. De ha száz kardcsapást engednék nekik, még kétszázra kérnének engedelmet. Aztán itt vannak a *Zayak*: nagyapa, fiu és unoka. Csodálatosan hasonlítanak egymáshoz. A legidősebb vonásait megzománczozta az idő, a másodikét megbarnitotta, az unokáén rajta van az ifjuság üdesége, de az arcz azért egy és ugyanaz. Nem hiába az a jelmondásuk: Semper idem. (Mindig ugyanaz.)

Maga a fejedelem nincs közöttük. Ő már félórával előbb indult el és most fenn áll a szikla csúcsán, a melynek húsz lábnyi síkján oszlop emelkedett, — most három darabra széttörve hever a porban. Tizenhétszáz esztendőnél is több, hogy egy győzelmes római hadvezér, a kit kortársai nagynak neveztek el, a saját dicsőségének emelte pároszi márványból. Akkor történt ez, mikor Pompejus legyőzte a pontusi birodalom hatalmas királyát és annyi kincset gyüjtött össze, hogy még az utolsó lovászgyerek is drága biborba öltözött, a csatamének pedig arany edényből itták a Fekete-tenger körül fakadó források vizét. Hova lett az a sok kincs és mivé lett maga a dicsőség emléke, a nagy diadaloszlop? Az idő vasfoga belemélyedt a márványba. Addig tördelte, mig ledőlt, mint maga a rómaiaknak a világot bejáró és népeket lenyügöző hatalma. A mely darab még fennáll belőle, nem lehet magasabb harmadfél singnél és a talapzatból maradt meg. Dombormű-alakok láthatók rajta és különösen kiemelkedik Pompejus alakja, a mint diadalszekerén áll és a távolba mutat, a hol újabb diadalok várnak rá.

Rákóczy Ferencz oda támaszkodik a maradék

romhoz és mintha a hideg kőből szólna hozzá a mult idők emléke, elmélyedve hallgatja szózatát. Vonásaiban meghatottság tükröződik, tekintete csillog a felindulástól és széles melle föl-alá emelkedik a mély lélegzetvételben. Egyszerre csak végigsimit homlokán és álomszerü hangon válaszol a rejtelmes szózatnak:

— Hiába vádolsz, te hideg kő, hasztalan minden törekvésed, hogy lelkembe a kétkedés mérgét csepegtesd! Egészen mást akart az a hadvezér, a kinek emlékét te megőrzöd és egészen mást akartam én. Ő csak a dicsőséget áhitozta és érte küzdött száz csatában. Én a hazám jólétét kivántam és nek áldoztam fel ifjuságom virágát és férfikorom erejét. Nem kivántam diadalszekeren megállni, hanem megelégedtem volna, ha imába foglalja nevemet egy nemzet . . . S ha mint hontalan állok is most itt, ezen a földön, a mely már sok számüzött magyar keservét hallotta, azért még sem csüggedek! Nem mondok le és nem ejtem ki a fegyvert jobbomból! Lakom majd ezentul csendes partján a tengernek és hallgatom méla zugását, mig ujból föl nem keres nemzetem hivó szózata, a mely jelenti annak az időnek elérkezését, mikor ujból lerázhatja magáról a tespesedés és a csüggedés nyügét. Addig is elküldöm lelkemet szép magyar hazámba és minden kunyhóban hirdetem a magyar ősi jogát, a melyet elkobozni lehet ugyan, de elvenni örök időre sohasem!

A fejedelem ezeket az utolsó szavakat már nem mondotta halkan magában, hanem tüzzel kiáltotta az ég felé. S erre az indulatos kitörésre megjelent az oszlophoz vezető lépcsősor legfelsőbb fokán egy

eddig rejtve volt alak. Körülbelül 26—27 éves lehetett, vidám és derült vonásokkal, okos szemmel és könnyed mozdulatokkal. Oldalán kard, de jobbja lantot tartott és övébe iróeszköz volt dugva . . .

— Szólítottál, uram? — kérdezte és tekintete aggodalmasan csüngött a fejedelem elborúló vonásain.

— Nem téged szólítottalak, Kelemen fiam, — válaszolt Rákóczy, — de jobb mégis, hogy itt vagy! Küzdöttem valamivel, a mi csaknem erősebb a gyönge emberi akaratnál, s már-már azt hittem, hogy legyőz. Hej, pedig nem volna jó, ha a csüggedés és a reménytelenség békóba verné az én lelkemet is!

— Te csüggednél? Te vesztenéd el a reménységet? — kiáltott fel bámúlva a Kelemennek szólított — hisz ez annyi volna, mintha a nap megadná magát az éjszakának. Mi, akik sok száz mértföldnyire követtünk hazánktól és lemondtunk a te kedvedért a családról és az otthonról, mi egyetlen pillanatig sem kételkedtünk benned. Hát te hogyan kételkednél? . . Lásd, uram, — folytatta lágyabb hangon és mintha vidám arczán valami szomorúság czikázna végig — öreg szüleimet, fiatal menyasszonyomat hagytam el Zágonban, az erdélyi havasok alján fekvő kis faluban és lehet, hogy nem is látom őket többé viszont. De mindez nem fájt annyira, mint az a puszta gondolat, hogy Rákóczy Ferencz csak egyetlen pillanatig is kételkedett önmagában . . .

Megérintette baljával a lant húrjait, mélabús hangokat csalva ki belőle, aztán lágy és panaszos dallammal énekelt el egy régi, nagyon régi dalt, a

mely még talán a pokányság idejében adott enyhet a bujdosók fájdalmának:

Szegény bujdosóknak, hogy adsz könnyebbséget,
Ha tőlük elveszed még a reménységet?

— Nem, édes fiam, *Mikes* Kelemen, — nem fosztalak meg a reménytől! — mondá szilárd hangon a fejedelem és rátette jobbját hű embere vállára. —

Érzem, hogy be fog teljesülni szívünk vágya; még egyszer csatára szállunk azok ellen, a kik édes hazánkat lenyügözik és akkor te ott harczolsz majd oldalamon, lantodat pengetve a küzdelem hevében és lelkesítve harczosaimat. Viszontlátjuk majd a magyar földet, viszontlátod Zágont és fiatal arádat . . .

— Azt talán még előbb mint Zágont! — szakította félbe vidám mosolylyal Mikes.

— Hogy-Hogy ?

— Hát csak úgy, hogy Zsuzsika nincs már Zágonban, hanem egy hete, hogy Stambulban időzik, a törökök fővárosában.

— S hogyan jutott el odáig ? — kérdezte bámúlva a fejedelem. — Remélem, nem beszélted rá holmi oktalanságra ?

— Ő maga eszelte ki és én csak ráhagytam. Jól tudod, uram, hogy Zsuzsika a te ügyednek a híve, miként én. És megesküdtünk, hogy csak akkor leszünk egymáséi, ha II. Rákóczy Ferencz zászlója ismét dicsőségesen lobog hazánk földje fölött.

— Elég bolondúl tettétek !

— De megtettük és meg is tartjuk! . . . . . Zsuzsikának van egy közeli rokona Stambulban. Sok esztendővel ezelőtt, még II. Rákóczy György uram idejében, szakadt el hazájából és tán azóta már egészen eltörökösödött. De azért él benne a jó magyar vérnek egy erecskéje és szereti rokonságát. Gazdag, befolyásos ember és a szultánnak kedveltje, mert híres abban, hogy mindenféle gépcsodát tákol össze. Itáliában tanúlta a híres Bonaventura mesternél, a kinek tíz álló esztendeig volt tanitványa. Nos hát, ennek a rokonnak írt Zsuzsika, mikor mi számüzetésbe indúltunk és arra kérte, hogy vegye magához, mivelhogy ő most árván és elhagyottan áll a világban.

A felelet kissé késett, mert Stambultól Zágonig van néhány kecskeugrás, de végre mégis megérkezett.

Azt irta Palurgos basa — ezt a nevet vette föl a régi Palágyi familia ivadéka — hogy szivesen látja rokonkáját és küldött is neki annyi pénzt, hogy bizton útra kelhetett.

— Honnan tudod te mindezeket?

— Zsuzsika irta meg. Itt van a levele.

Mikes belenyúlt a dolmánya zsebébe és egy vékony, hártyaszerü papírra irott levélkét vett elő. Oda adta a fejedelemnek, a ki csodálkozva olvasta a felírást:

„Adassék ez a levél kedves és szeretett Öcsémnek, Zágoni Mikes Kelemennek, ő fensége II. Rákóczy Ferencz iródeákjának

Ibi-Ubi.“

— Ez azért van, — magyarázgatta pirulva Mikes — nehogy az öreg Palurgos máris megsejtse, hogy mi szeretjük egymást. Így lettem én Zsuzsika öcscse, ő pedig az én néném. De olvasd a levelét jó uram.

A fejedelem nem mondatta ezt magának kétszer, hanem olvasta ekként:

„Tudatom veled kis öcsém, hogy jó egészségben megérkeztem és Palurgos uram nagyon szivesen, meg igazi rokoni szeretettel fogadott. A mi azt a dolgodat illeti, Palurgos uram jószívű, nemeslelkű és nem felejtette el, hogy magyar. Légy hát jó reménységgel. A többit a következő külön postával mondom el. Szerető néned

Zsuzsánna.“

— Posta? Miféle külön postátok van ti nektek? — kérdezte a fejedelem. — Palurgos uram nagy úr lehet, de még sem hiszem, hogy külön postát tartson magának.

Mikes közelebb ment a fejedelemhez. Kissé kitárta elől dolmányát, aztán így szólt:

— Gyere ki a fészekből, Zizike.

Egy apró, hófehér galamb dugta ki fejecskéjét a dolmány nyílásán és okosan nézett a fejedelemre. Aztán egyet-kettőt csapkodott szárnyával, egészen kirepült és oda ült Mikes Kelemen vállára.

— Postagalamb! — kiáltott fel a fejedelem, a ki rögtön megértette az egész összefüggést,

— Az. Zsuzsika nevelte és mikor elváltunk, velem adta útra, hogy hírt vigyen tőlem és hírt hozzon nekem. Minden héten megtette Zizike egyszer a nagy útat és olyan okos madárka, hogy bárhol voltam, mindig rám talált. Ily módon értesültem Zsuzsika minden tervéről és a legújabb fordúlatról, mely sorsában beállott . . . De most előre, Zizike, vidd az üzenetet.

Egy az előbbihez hasonló alakú kártyapapirt vett elő és a galamb jobb szárnya alá akarta tenni, de a fejedelem megakadályozta.

— Lássuk csak a czímzést, — mondá mosolyogva és elolvasta:

„Adassék ez a levél kedves nénémnek : Tüköry Zsuzsánna leányasszonynak, a ki lakik Palurgos basa házában, Stambul híres városában“. . . . Nagy mester vagy te, Mikes fiam, de hűséges emberem. Lám, már egészen felvidítottál tréfáiddal. Bocsásd útnak hírvivődet, mi pedig térjünk vissza kiséretünkhöz, a mely már bizonyára türelmetlenül vár reánk . . .

Palurgos mester.

Ő maga sem tudta volna megmondani, hogy hány esztendős és nem is szerette, ha éveiről beszéltek. De annyi bizonyos, hogy mint szemtanu, olyan eseményekről emlékezett meg, a melyek nyolczvan esztendő előtt játszódtak le. A saját maga viselt dolgairól nem volt bőbeszédü, hanem ha arról volt szó, hogy melyik uralkodó fejedelemnek mi volt a passziója, akkor mindenféle érdekesnél-érdekesebb dologra emlékezett vissza. Kitünt azokból, hogy Palurgos mester sokat élt az uralkodók közelében.

Vagy tiz év óta volt egy palotája Stambulban, az Aranyszarv-öböl kisázsiai oldalán, nem messzire a szultán gyönyörüséges mulató kertjeitől. Ebben a palotában halmozta ő föl mindazokat a ritkaságokat, a miket hosszu életén keresztül hangyaszorgalommal gyüjtött; festményeket, könyveket, régi kéziratokat, fegyvereket, drága köveket, ritka szöveteket, kinai porczellánt és a mi a műkedvelők szemében százszorta becsesebb volt mindezeknél: s sajátmaga készitményeit, azokat a csodálatos automatákat, a melyek világra szóló hirnevet szereztek neki.

Hol tanulta azt a mesterséget, hol nem, annyi bizonyos, hogy a Palurgos ember- vagy állat-formáju gépei mindent felülmultak, a mit eddig a leghiresebb mesterek ezen a téren felmutathattak. Ha

vendég csengetett háza kapuján, magától kinyilt és az előcsarnokban párisi divat szerint öltözött inas fogadta mély hajlongással. Bekisérte a belső fogadóterembe, a hol a falakon felaggatott kalitkákban a világ legkülönfélébb tájékáról való madarak ugrándoztak, dalolgattak. A mint a vendég helyet foglalt valamelyik karosszékben, azonnal megszólalt ennek belsejében egy valóságos zenekar és ábrándos melódiákkal mulattatta a meglepett idegent.

Valamelyik sarokból előjött egy szép vadászeb és odasimult a vendég térdéhez, a szekrények tetején majmok ugrándoztak és pofáikat fintorgatták a vendég mulatságára. Aztán bement egy szerecsenformáju szolga fekete kávéval, nyomban rá egy másik, a ki csibukot adott a vendég kezébe, egy harmadik és negyedik, a kik rózsavizet meg dulcsászát (czukorba főtt gyümölcsöt) tettek a kis asztalkára; ugy, hogy a látogató bizonyára azt gondolta magában: milyen gazdag ember lehet ez a Palurgos, ha annyi cselédet tarthat magának!

Hátha még sejtette volna, hogy mind ez a cselédség, mind ez a sok énekes madár és ugrándozó állat csupa mekánikai remekmű, a melyet maga Palurgos uram készitett. Sokszor esztendőkön át dolgozott egyen, folyton javitotta, mig tökéletessé csinálta gépezetét. Csinositgatta külsejét, ugy, hogy meg sem lehetett különböztetni az eredeti mintától. Nagy összegeket áldozott ennek a kedvtelésének és koldusbotra is jutott volna miatta, ha másrészt nem lett volna elég okos, hogy néha-néha el is adjon egy gépembert.

Egy „sakkozó dervist“ tizezer aranyért vett meg

tőle Mohamed szultán. Egy mesterséges páváért, a mely járt, kelt, szép tollazatát mutatta és rikoltott, hatezer luisdort küldött neki XIV. Lajos, a franczia mindenható királya. De csak nagynéha, a legvégső szükségben szánta magát rá, hogy eladja készitményeit: inkább nélkülözött, csakhogy megtarthassa azokat magánál és gyönyörködtesse látásukkal szivét és lelkét.

Egyszer meghallotta a szultán a sok csoda hirét és megizente a mesternek, hogy meglátogatja. Palurgos abban az időben Stambul valamelyik külvárosában lakott egy szegényes külsejü házban, a melyet kibérelt. A szultán izenete után azonnal fölkereste a nagyvezért és hódolattal kifejtette előtte, hogy menynyire nem méltó az a vidék és az a ház, a hol ő lakik, arra, hogy a minden hivők uralkodója oda betegye a lábát. Mivel pedig ezt az előadását egy kis ajándékkal kibővitette (egy pár bőrpapucsból állott, a mely énekelni kezdett, mihelyt az ember fölvette lábára) a nagyvezér a perai palotát bocsátotta rendelkezésére erre az egy alkalomra.

Palurgos csak kétheti időt kért, hogy a szultán látogatására előkészülhessen. Valóságos csodákat mivelt ez alatt az idő alatt. Beszélő fák, zengő vizek, szónokló sziklák, emberfejü madarak és madárfejü emberek kisérték a szultánt lépten-nyomon. A tó szélén hirtelen utját állotta egy mozgó, óriási lótuszvirág, a mely egy hires franczia poétának néhány versét szavalta el. Mivel Mohamed édes anyja franczia születésü volt, ez a gyöngéd figyelem annyira meghatotta, hogy nyomban odaajándékozta Palurgos-

nak az egész palotát és e naptól kezdve legkedvesebb emberei közé számította.

Sokszor látogatott el hozzá és elmulatott automatáival. S mivel a különböző európai államok követei jól tudták, hogy Palurgos áll legközelebb a szultán szivéhez, mindig hozzá fordúltak, ha valamit el akartak érni a fényes portánál. Az ilyen felkérésnek rendesen csinos összeg szolgált bevezetésül, a melyet az öreg úr szó nélkül bezsebelt. De ezzel még nem kötelezte magát semmire, ez csak a meghallgatás díja volt. Mikor az illető diplomata befejezte előadását, Palurgos rendesen így szólt hozzá:

— Jó uram, a te szónoki képességed olyan hatalmas, hogy még a kész hazugságot is igazság színében tünteti föl. Engedd hát meg, hogy magam járjak utána a dolognak és ha belátom, hogy részeden van az igazság, előre is mondhatom, hogy nyert ügyed lészen.

A diplomata savanyu arczot vágott, mert ő épen azért fordult Palurgoshoz, mivel — egy keleti kifejezéssel élve — a görbét egyenesre akarta csinálni. Mondott is effélét, de csak egyszer, mert másodizben nem kisérlette meg a megvesztegetést. Az öreg ur minden felindulás nélkül csengetett és a belépő gépinasnak azt mondta:

— Ha ez az ur ismét *ilyen arczczal* jön hozzám, nem vagyok számára itthon.

A gépinas bólintott a fejével, mintha megértené a dolgot és a kisértő megszégyenülve távozott.

Csakhamar hire járt ennek a mondásnak és hazug arczczal, igazságtalan ügygyel nem kereste többé föl senki Palurgos mestert. Annál inkább járultak hozzá

azok, a kik másutt hiába keresték igazságukat és ha véletlenül szegények voltak, még a bevezetést is elengedte nekik az öreg ur. (Bevezetés alatt az az összeg értendő, a melyet a közbenjárás dija fejében szoktak fizetni Stambulban.)

Ezt a mindenható embert kereste fel Zsuzsika, Mikes Kelemen menyasszonya, mikor vőlegénye ura

iránt való hűségből arra szánta magát, hogy Rákóczy Ferencz társaságában eszi a számüzetés keserü kenyerét Rodostóban. Palurgos ugy fogadta, mintha egészen idegen volna hozzá, nem pedig a véréből való vér.

— Miért jöttél ide? — kérdezte rideg hangon.

A fiatal leány bátran állotta ki a vizsgálódó tekintetet és minden habozás nélkül igy szólt:

— Két okom van rá: először is egyedül állok a nagy világban és természetes vonzalmamat követtem, mikor egyetlen még élő rokonomat óhajtom ápolni öreg napjaiban.

— S a második ok?

— Magyar nő vagyok és minden érzésem hazámért lángol. II. Rákóczy ügyének szeretnék jó szolgálatot tenni és jól tudom, hogy a Kegyelmed befolyása mindenható.

Palurgos mosolygott.

— Azt hiszed tehát, — kérdezte valamivel nyájasabb hangon, — hogy engem bármi irányban befolyásolni lehet?

— Nem vagyok olyan esztelen, hogy ilyesmit reméljek, — válaszolt bátran Zsuzsika, — mert ismerem hiredet. Tudom, hogy csak igazságos ügynek állsz szolgálatába. De azt is tudom, hogy Rákóczy Ferencz részén van az igazság. Ha nem is volnál magyar, ha soha életedben nem is láttad volna azt a földet, a mely szült, mégis velünk kellene érezned. Mert mi vagyunk a zsarnokságnak áldozatai és mi küzdünk a szabadságért és örökölt jogainkért . . . Ugy-e, hogy ezt belátod, jó uram?

A fiatal leány esdeklő tekintetéből annyi meggyőződés sugárzott, hogy Palurgos szive fölengedett. Megfogta Zsuzsika jobbját és megszoritotta.

— Igazi székely vér vagy! — mondta mosolyogva és közelebb vonta magához a leányt, — szakasztott olyan, mint szegény anyád, az én hugom... Maradj nálam és nem fogod sohasem megbánni, hogy bizalommal fordultál hozzám . . . De egyre figyelmeztetlek.

— Mi az?

— Mindig igazat beszélj. Nincs rútabb a cselfogásnál és hazugságnál. Gyülölöm, mint a poklot, mert minden gonosznak ez a kutforrása. Légy őszinte hozzám és nem fogsz bennem csalódni.

A fiatal leány elpirult. Eszébe jutott valami Még habozott, de végre igy szólt:

— Csak a jövőnek szól ez az intésed?

— Annak is . . . De van talán valami, a mit elhallgattál?

— Van, jó uram, van! Nem birja el a lelkem, hogy álarczot viseljek előtted s igy hát kimondom...

— Szólj bátran és ha hibád megbocsátható elnézem az egyszer.

— Emlitettem egy rokonomat, a ki Rákóczy Ferencznek apródja.

— A jegyesed, ugy-e? Öcséd gyanánt emlitettem előtted, pedig ő . . .

— Honnan tudod ezt? — kérdezte bámulva Zsuzsika.

— Mindent tudok, ami ebben az országban történik. Ha nem a jó barátaim, akkor bizonyára ellenségeim mondják el. Mikes Kelemen életének minden körülményét ismerem és szerencséd, hogy bevallottál mindent.

— Ah, jó uram, meg tudsz nekem bocsátani? — esdekelt Zsuzsika.

— Megbocsátok, mert tudom, hogy mi birt rá a cselfogásra. De büntetésed az lészen, hogy ezentul is öcsédnek nevezed őt, ő pedig nénjének. Ez pedig addig tart, mig más nevet nem adhat ő neked.

Zsuzsika mélyen elpirult és elforditotta arczát. Palurgos pedig folytatta:

— Tovább fog ez tartani, semmint te gondolod, kis bohó. Ismerem vőlegényed szándékát és be vagyok avatva Rákóczy Ferencz terveibe. Azt óhajtják, hogy a szultán magáévá tegye a magyarok ügyét és ujabb hadjáratot inditson az osztrák császár ellenében. Ennek pedig egyelőre sok akadály állja utját. A passzarovitzi békét husz esztendőre kötötték meg, mind a két fél esküvel kötelezte magát, hogy ezalatt az idő alatt nem szegi meg a szerződést. Mohamed szultán jól ismeri a török és a magyar nemzet közös történetét és tudja azt is, hogy egyszer nehány száz esztendő előtt I. Ulászló, a magyarok királya, életével lakolt, mivel megszegte adott szavát. A várnai csata emléke intő jelként áll az ő lelke előtt.

— Igy hát nincs remény? — kérdezte elcsüggedve Zsuzsika.

— De van! Biztosan számithatunk arra, hogy az osztrák nem lesz annyira aggodalmas, mint Mohamed szultán. Meg fogja szegni a szerződést és akkor részünkön az igazság.

— Adja az ég, hogy mielőbb megszegje! — kiáltott hévvel Zsuzsika.

— Kis bohó, hát annyira óhajtod a vérontást? — mondá bus hangon az öreg ur. — Hej, a fiatalság! Ha annyi embert láttál volna elvérezni, mint én, nem kivánnád az ujabb harczot . . . De most beszéljünk rólad: itt fogsz maradni házamban és megaranyozod üde ifjuságoddal vénségem hátralevő napjait. De nem mint leányom, hanem mint fiam.

— Mit beszélsz? — csodálkozott Zsuzsika.

— Mondottam ugyan neked, hogy az igazságot mindenekfölött szeretem, de azért le nem mondok az óvatos elővigyázatról! Női ruhában ki se mehetnél az utczára, pedig ugy tudom, nem azért jöttél ide, hogy zárdai mágányban és zárkózottságban töltsed el napjaidat.

— De nem ám!

— Akkor hát nincs egyéb hátra, mint hogy fiuruhát ölts magadra és mint *Tüköry* Imre nevü rokonom vállald el nálam az apródi hivatalt. Nem lesz majd tulságosan nehéz a szolgálatod, de megtanitalak lovagolni és vivni, ha ugy akarod.

— Mind a kettőhöz értek már egy kicsit, — válaszolt Zsuzsika. — Arra mi felénk folyton háborús világ járta és néha a lányokra meg az asszonyokra is rákerült a vitézkedés sora. Volt is egy olyan tanitóm, a ki maga a megtestesült ügyesség a vivásban és tőle sajátitottam el több remek mesterfogást.

— Nem is kérdezem, hogy ki volt az a mester, mert ugy is tudom, hogy Mikes Kelemen a neve, ugy-e?

— Az! — mondá kissé elpirulva Zsuzsika. — Jártas ő mindenféle szabad művészetben, de különösen a verselésben, lantpengetésben és a vivásban. Azt hiszem, hogy e háromban nem igen akad mestere!

Olyan büszkén és melegen ejtette ki Zsuzsika ezeket a szavakat, hogy még az öreg Palurgos öreg szivét is átjárta hevük. Maga elé nézett, mintha a messze távolban, a multban feltünne előtte egy ho-

mályos kép, a melyben a ködön keresztül is ráismer saját magára.

— Valóban, ez a legszebb! — sóhajtott magában, — dal, költészet és vitézi torna, ez volt egykor az én ábrándom is. De másként akarta az élet és én kénytelen voltam meghajolni a sors végzése előtt . . . Elmult, vissza nem hozhatom többé. . . . Beszéljünk hát egyébről: akarsz-e igy nálam maradni? Akarod-e azt tenni, a mit én jónak látok?

— Meghajolok bölcsességed előtt, apám, — válaszolt szelíden a fiatal leány és gyorsan lehajolván, megcsókolta az agg férfiu jobbját.

Ez megsimogatta szép haját és lágy hangon, majdnem elérzékenyülve, mondá:

— Ugy, ugy, nevezz apádnak . . . . az is leszek! Ki tudja, tán te ismerteted meg szivemmel azt az érzést, a mely eddig ismeretlen volt előtte? Mondják, hogy abban volna az igazi boldogság . . . Hej, ha nekem fiam, vagy lányom lett volna! . . . Ki tudja, tán még igy kivirágzik nekem, egészen a sirom szélén a földi üdvösség?

Rákóczy házában.

Elmult gyönyörüség csak sóhajtást okoz
Jelenvaló pedig hasonló árnyékhoz,
A jövendőbelin kapsz: bizonytalanhoz
Ah? mért hasonlitod magadat boldoghoz?

... Ezt a szomorú dalt énekelte lantkiséret mellett, csillagfényes estén egy fiatal és üde férfihang Rodostó város közelében, egy palotaszerü ház erkélyén.

Enyhe szellő fuvallata csókolta a kerti fák ágait és a levegő olyan volt, mintha egyedüli feladatának tekintené balzsamos fuvallatával meggyógyítani a honvágytól beteg sziveket.

— Ne olyan bánatosan, Kelemen fiam, — mondá egy mély férfihang, mikor a dalnak vége volt, — mert elszomoritod még az én szomoruságban megedződött szivemet is. Valami vigabbat dalolj, a mitől fölenged a jégburok és eloszlik a fojtó köd.

— Nem tehetem, jó uram, nem tehetem! A jó kedv hűtlen madár, a mely elröpül, mihelyt egy pillanatra nyitva felejtem szivem kalitkájának ajtaját. Az a tudat, hogy te itt mégis csak fogoly vagy, nem engedi földerülni egemet! S ha eljött látogatóba muzsám, hiába erőszakolom, mégis csak bánatos mindig a hangja!

— Hát ne erőszakold! Hadd szóljon ugy, a mint természete megkivánja. Mily rég busul már a magyar és vigságába is mindig belevegyül a zokogás, mely a mult idők dicsőségének emlékén szivéből fakad.

Mikes Kelemen megérintette bal kezével a lant hurjait és ujból megszólalt dala:

Lakunk partján a tengernek,
Töltjük napját életünknek;
Annak gyakran nagy zúgását
Látjuk, s halljuk hánykódását.
Abban nagy halak játszanak,
Örömükben ugrándoznak:
De a parton, a kik laknak
Szomorúan sóhajtoznak.
Régen napot jönni látjuk
A tengerből, s azt sóhajtjuk!

Talán e föld azért tetszik
Olyan rosznak, azért látszik,
Hogy itt töltünk esztendőket,
Sok unalmas rossz időket!
Minden tetszik bujdosónak,
Hazáján kivül soványnak.
De ha Istennek szolgálunk,
Úgy szent városában lakunk.
Ott nem fognak üldöztetni,
Se bennünk onnét kitudni,
Ott öröke a koldusnak
Olyan nagy, mint a királynak.
Uram! Legyünk mi bujdosók,
Azon városban lakozók!

Az egyszerü ósdi költemény zsolozsmaszerü dallamával mély hatást tett a fejedelemre. Elhallgatott és merengve szállt el a lelke a multba, meg-megállva egyes állomásoknál, a hol, mint a fáradt

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

vándor, meg-megpihent nagy utjában. Sok dicsőség füződött ehez az uthoz, de sok szomoruság is!

Ott látta magát gyermekéveiben, Munkácsnak hires városában, a hol édes anyja, Zrinyi Ilona, három évig harczolt a császári hadak ellenében. A sasfészekben telt el fiatalságának hajnala és a remények, az eszmék, melyeket akkor szivébe plántáltak, mindannyi fiatal sasok voltak, készen arra, hogy a csillagok felé repüljenek. Az első csillagnak neve: honszeretet. A másodiké: kötelességtudás. És igy sorban a többi: szabadság, népjog és vitézség. De fényes is volt a ragyogásuk!

Aztán ráborult a sürü köd a látóhatárra és eltakarta egy időre kutató szeme előtt a csillagokat. Munkács vára kifogyott minden készletből, az árulás fölütötte fejét és az őrség átadta a várat a császári hadaknak. Zrinyi Ilona és két gyermeke fogságba esett, a hős anyát kicserélték két német tábornokért (fölért ő egy egész tuczattal a hősiesség dolgában!) és elment férjét fölkeresni a szomoru számüzetésbe. Sohasem látta többé fia, ha csak álmaiban nem, mikor az édes hang fülébe sugta: ne félj, gyermekem nem tarthat örökké az éjszaka!

Egyre sötétebb lett a látóhatár. Az ifju sast Bécsbe vitték és megpróbálták, nem lehetne-e szárnyaiból egyenkint kitépni a magas repülésre kész tollakat. Zárdába csukták, sohasem hallott magyar szót, idegen bálványokat akartak vele megszerettetni és e földnek minden kincsét és gyönyörüségét igérték neki, ha elfelejti, hogy magyar.

De a ki egyszer látta a csillagok fényes ragyogását, nem felejti el többé soha. Bécsben is meg-

maradt szivében magyarnak II. Rákóczy Ferencz és minden ármány ellenére elhatott hozzá a szellő szárnyain az a fájdalmas sóhaj, mely végigrezgett az elnyomott hazán.

Mikor már azt hitték, hogy egészen elidegenedett és el is felejtette a magyar érzést, meg a magyar szót, haza eresztették Sárospatakra. Hadd éljen ott fejedelmi fényben és mutassa példájával, milyennek óhajtják Bécs városában a magyart.

Az ifju fejedelem, a mint magába szivta a magyar levegőt, rögtön felfedezte ujból gyermekkorának csillagait. Szétfoszlott a köd, ledőltek a hamis bálványok és a mit ő imádott, ismét a régi eszmény volt.

Észre is vették ezt a változást Bécsben és kémekkel vették körül, hogy meglessék szivének minden dobbanását. A megfizetett szolgák csakhamar jelentették Magyarország esküdt ellenségeinek, hogy hiábavaló minden reménykedésük: a Rákóczy-vér megnem hazudtolja magát.

Rettenetes egy éjszaka volt az, mikor császári csapatok szállották meg Sárospatak várát és elvitték onnan a fiatal fejedelmet. Mintha a körülte levő bérczek is zokognának és ő jól hallotta fájdalmas panaszukat: Finis Hungariae! Magyarországnak vége Viszik vérpadra az utolsó Rákóczyt!

Németújhelyen ugyanabba a börtönbe csukták, a hol nagybátyja, Zrinyi Péter töltötte utolsó napjait. S feltünt előtte Nádasdy meg Frangepán árnyéka is, a kik hóhér pallosa alatt haltak meg, de végső lehelletökkel is tiltakoztak a zsarnokság, meg a jogbitorlás ellen.

Ez a sors vár ő rá is. Nincs kegyelem a hóhéroknál. Azért hozták ide, hogy hadd szenvedje ő is végig azt a kint, a mit azok szenvedtek.

Egészen elsötétült az ég, szétfoszlott minden reménye. S a csillagok? Ki tudja, merre járnak a a nagy világürben? Hisz a csillagnak is az a rendeltetése, hogy folyton tovább haladjon pályáján. Azóta tán már más égi testhez is szegődtek.

De még sem! Hivek maradtak hozzá és mikor már lemondott minden reményről, halovány pislogással ragyogot be börtönébe a barátság csillaga. Egy Lehmann Godofréd nevü tiszt ruhát cserélt vele, kinyitotta börtöne ajtaját és Rákóczy Ferencz Lengyelországba menekült.

Aztán következtek az igazán küzdelmes napok. Sereget gyüjtött, kitűzte a szabadság zászlaját és hive lett az egész nagy nemzet. Diadalokat aratott, visszahóditotta a haza földjét és ugy látszott, mintha már most igazán meg sem akarna állni a csillagokig.

Európa fejedelmei egyenrangunak ismerték el, hódolat vette körül, költők zengték dicsőségét — de boldog akkor sem volt.

Mert valamint a legsötétebb éjszakában éles szeme meglátta a közelgő hajnalpirt, ugy most fényes nappal észrevette azt a nagy árnyat, melyet a közeledő éjszaka előre vetett.

A szabadság ellenségei uj erőfeszitésre készültek, mindenfelől özönlöttek a zsoldos hadak Magyarország felé és a kifáradt nemzet nem birta tovább. Még küzdött, de már látszott vivódásán, hogy fogytán van ereje.

A majtényi sikság az a nagy temető, a hol több

mint száz esztendőre elhantolták a magyar szabadságot . . .

Bujdosó utjára indult el Rákóczy Ferencz. Nem akarta elhinni, hogy vége mindennek, hogy ismét győzött az ármány és az erőszak. Bejárta Lengyelországot és a franczia földet, mindenütt szóval és irásban küzdött népe jogáért. Biztatták, hitegették, de végre lerázták, mint valami kellemetlen nógatót, a ki a szunynyadó lelkiismeretet háborgatja.

Végre idáig jutott el: Rodostóba. A török az ő utolsó reménye. Egy magával is tehetetlen és haldokló nemzet, a mely valamikor száz karral csapott Európára, de most már kar nélkül küzdödik még, mint egy vonaglásában is félelmetes test.

És Rákóczy Ferencz látja, hogy az óriás, a kire ő támaszkodik, béna, — de azért nem mond le a reményről. Mert részén van az igazság és hite szerint annak győznie kell . . .

— Menjünk aludni, Kelemen fiam, — szól hosszu merengés után a fejedelem, — hátha álmunkban mégis meglátjuk az igazság diadalát?

*

Egy esztendeje már, hogy Rodostóban laknak. Külön egy város az, a mely számukra épült. A szultán parancsára a fejedelem palotát kapott, a többi számüzött magyar pedig mindegyik kisebb bár, de kényelmesen berendezett házat. Ezen kis területen a magyar törvény rendelkezik és maga Rákóczy mond itéletet. Arról is gondoskodott Mohamed szultán, hogy fejedelmi vendége ne szenvedjen semmiben se hiányt, a mi az élet külsőségeihez tartozik.

Mikes Kelemen Zsuzsikához intézett egyik levelében megirta, hogyan éltek a számüzöttek az első esztendőben:

„A való pedig az, hogy egy klastromban nincsen nagyobb rendtartás, mint a fejedelem házában. Reggel hatodfél órakor a dobot megütik, akkor a cselédeknek fel kell kelni és készen kell lenni hat órára. Hat órakor dobolnak és akkor a fejedelem felöltözik, azután a kápolnába megyen és misét hallgat. Mise után az ebédlőházba megyen, ott kávét iszunk és dohányozunk. A mikor az óra három fertály nyolczra, akkor elsőt dobolnak misére, nyolcz órakor másodikat és egy kis idő mulva harmadikat. Akkor a fejedelem misére megyen, mise után a maga házába s kiki a hova tetszik. Tizenkét órakor az asztalhoz ülünk ebédhez és törvényt teszünk a tyukokra. Harmadfél órakor a fejedelem csak magánosan a kápolnába megyen és ott vagyon háromig. Mikor az óra három fertály ötre, estvéli imádságra dobolnak, vacsorára pedig hetedfélkor. Azt pedig senki se gondolja, hogy legkisebb változás volna mindezekben. Ha szinte a fejedelem beteg volna, akkor is mind egyaránt folynak a rendek. Csak kétszer hetenkint ülünk lóra és estig vadászunk, máskor pedig a sok irásban tölti idejét a fejedelem.“

Valahányszor pedig Kelemen levélben nógatja menyasszonyát, hogy mi lészen a reménykedésnek vége, mikor forditanak már egyet sorsukon Stambulban, mindig ott találja a válasz végén öreges betükkel és kissé reszkető kézirással ezt a biztatást:

— Türelem, csak türelem!

Ez az öreg Palurgos üzenete.

A poéta pedig ilyenkor azt gondolja magában, hogy szép erény a türelem, de nagyon nehéz a gyakorlása annak, a kinek szivében a honvágy mardosó lánggal ég.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A solymár.

Ilosvai János uramnak vendége érkezett. Arra kérte tehát a fejedelmet, mentse föl néhány napra a fegyveröltő szolgálat alól, hogy a messziről jött rokonnak szentelhesse egész idejét.

Mikor Rodostóba érkeztek, Rákóczy Ferencz egészen le akart mondani az udvartartás szokásairól, hogy ugy élhessen, mint bármelyik hivei közül: egyszerüen és minden szertartás nélkül. De környezete esdve kérte, ne fossza meg magát az őt megillető előjogoktól, mert a mi őket illeti, az élet bármily körülményei közt csak őt tekintik uroknak és fejedelmöknek.

Nagynehezen engedett a sok kérésnek, mert ugy vélekedett, hogy hatalom nélkül mitsem ér a puszta czim, de mivel ezzel megörvendeztethette hivei szivét, hát ő maga állapitotta meg a különféle méltóságokat és azok viselőit.

Bercsényi Miklós uram kapta meg a kanczellári czimet, a melylyel az járt együtt, hogy minden okirat alá a fejedelemé mellé ő is oda irhatta nevét. Sulyos feladat volt ez az öreg urra, a ki teljes életében hadilábon állott a betükkel, de magára vette, a jól hangzó titulus kedvéért.

Csáky Isvánnal beszélte meg Rákóczy a diplomácziai teendőket, ő volt tehát a fejedelem nagykö-

vete a fényes portánál és csak várta az alkalmat, mikor hivják meg Stambulba.

Ilosvai János részesült abban a kitüntetésben, hogy felköthette a fejedelemnek kardját, valahányszor ünnepi alkalommal elhagyta otthonát, miért is fegyveröltő volt az ő titulusa.

Pázmány Péter lesz a mezei hadak parancsnoka, mihelyest lesznek mezei hadak, öcscse, Pál, ugyanakkor a lovasságot vezeti, mint plenipotenciárius óbester. A három Zay közül a legidősebb asztalnok, a második pohárnok és a legfiatalabb apród. Mikes Kelemen pedig lantos is, meg udvari marsall, a ki felügyel, hogy minden teljes rendben legyen a háztartásban, a konyhában és a cselédség körül.

De hiányzott még egy nagyon fontos hivatal, legalább igy gondolták a fejedelem hivei: nem volt, a ki felügyeljen a vadászatra.

Ezen a bajon akart segiteni Ilosvai János uram, mikor harmadnapra, hogy vendége megérkezett, audencziára jelentkezett a fejedelemnél és igy szólott:

— Kegyelmes jó uram, egy alázatos instancziával járulok szined elé.

— Úgyan, ugyan! — dorgálta meg őt Rákóczy, — hát mire való ez az udvari stilus? Nem mondottam-e már százszor kegyelmednek, hogy itt valamennyien egyenlők vagyunk?

Ilosvai uram tiltakozva emelte mind a két kezét ég felé és ünnepi hangon válaszolt:

— Valaminthogy az eresz alatt csiripelő veréb sohasem lészen egyenlő az égben járó sassal, ugy mi sem leszünk sohasem egy rangban Rákóczy Ferenczczel. S valamint a sas fészke más, mint a veréb sár-

putrija, ugy Rákóczy otthonában is más rendnek kell uralkodnia, mint a közönséges halandók lakásában. Ez az én hitem és meggyőződésem.

A fejedelem mosolygott a komoly hangon kiejtett szavakra és jóságosan intett jobbjával:

— Nem akarom a kegyelmed meggyőződését megingatni, Ilosvai uram és arra kérem adja elő instánciáját.

— Arról vagyon szó, hogy egy ujabb udvari hivatalt teremtsünk.

— Ugyan minek?

— Ki látott még udvartartást fővadászmester nélkül?

A fejedelem elnevette magát.

— Hisz vadászatunk sincsen! Az a pár nyul és néhány fogoly, mely erre felé tenyészik, nagyon kevés dolgot adna az uj méltóságnak.

— Mindegy! Ha meglesz a méltóság, több lesz a nyul is!

— No hallja, Ilosvai uram, ez aztán a nagy mondás! Hallottam ugyan már, hogy a kinek az Uristen hivatalt ad, annak észt is ad hozzá, de hogy a rodostói nyulak, meg foglyok egy uj czim kedvéért hirtelenében megszaporodjanak, ezt mégsem tételezem fel róluk.

— Nem is ugy gondolom, — makacskodott tovább Ilosvai — hanem hogy neki lesz gondja rá, honnan szerezze a hiányzó vadat.

— S kit ajánl erre a méltóságra?

— Egy nagyon alkalmas egyéniséget, a ki a rokonom kiséretével jött ide. Velenczében csatlakozott hozzá, kizárólag azzal a szándékkal, hogy az én jó uram szolgálatába álljon. Mert, mint ő mondja, egyetlen vágya az, hogy Rákóczy Ferenczet szolgálhassa. A neve különben Lehmann Godofred.

A fejedelem felugrott székéről és meglepetve kiáltott fel.

— Hogy mondta kegyelmed?

— Lehmann Godofred! Tudtam, hogy az én jó uram meg lesz lepve, ha ezt a nevet hallja. Fia annak a testőrtisztnek, a ki egykor kiszabaditotta Rákóczy Ferenczet németujhelyi fogságából.

A fejedelem kétkedve rázta fejét és kis szünet mulva igy szólt:

— Először hallom ma, hogy az én megszabaditómnak fia is volt. Pedig ugyancsak tudakozódtam

utána, mikor Isten némiképen fölvitte a dolgomat. Attól tartok, hogy valami országcsalóval akadt kegyelmednek dolga.

Ilosvai uram nem hagyta magát. Tiltakozva emelte föl jobbját.

— Ne hidd azt, jó Uram, — mondá mélységes meggyőződés hangján, — hányszor láttam én nálad megszabaditódnak képmását és mondhatom, hogy szakasztott olyan, mint az én vendégem. Két csepp viz nem hasonlithat jobban egymáshoz.

— De miért nem jelentkezett eddig, holott tudhatta, hogy legnagyobb kitüntetéssel fogadom?

— Ennek is megvan a maga oka. Mikor Lehmann Godofred ruhát cserélt veled és kitárta előtted börtönöd ajtaját, a gyanu ellene fordult. Börtönbe zárták és esztendőkig sinylődött Spielberg várának földalatti börtönében. Mikor onnan kibocsátották, nem engedték meg neki, hogy osztrák földön maradjon, hanem elvitték messzire, spanyol földre, a hol egészen haláláig szoros felügyelet alatt tartották. Ezért nem adhatott magáról semmi életjelt. Spanyolországban megházasodott és mikor fia született, a Rákóczy iránt való szeretetben nevelte föl. Meghagyta neki utolsó akaratával, hogy a mikor csak lehet, csatlakozzék hozzád és küzjdön zászlód alatt. De Spanyolország nagyon messzire van a magyar földtől és a fiatal Godofredet azonfelül szem előtt tartották. Alárendelt sorsban nevelkedett, solymára volt egy osztrák főurnak és csak akkor bocsátották szabadjára, mikor azt hitték róla, hogy egészen megpuhult. A szegény ember könyezve beszélte el nekem szenvedéseit és mondhatom, jó uram, nagyon megesett rajta a szivem.

— Vezesd hozzám! — mondá a fejedelem.

Nem telt bele negyedóra és a solymár megjelent a fejedelem szine előtt. Mintegy harminczas férfiu volt, a kinek külsején meglátszott, hogy nem bánt vele szeliden az élet. Sötét, majdnem alattomos volt a nézése, bármint erőltette is vonásaira a sze-

lidséget és az alázatot. A mint belépett, odarohant a fejedelemhez és lába elé vetette magát, megcsókolta ruhájának szélét és tuláradó hangon kiáltott fel:

— Jóságos Isten, köszönetet mondok neked, hogy meg engedted érnem ezt a napot, mikor a szabadság ragyogó napját szemtől-szembe láthatom! Oh, mint epedtem utána, mint vágyódott szivemnek minden érzése . . .

— Keljen föl, kegyelmed! szólott kelletlenül Rákóczy, mert sehogysem tetszet neki ez a szolgai megalázkodás.

— Engedje meg, fenséged, — esdekelt a jövevény, — hogy lábánál heverjek és megcsókoljam lépteinek nyomát!

— Magyar ember előtt nem szokás térdelni, — utasitotta vissza a fejedelem — és nem szeretem, ha férfiu ennyire megalázkodik.

Az idegen felállott, ugy tett, mintha letörölné könyeit és áhitattal rebegett:

— Ah, mint vágyódtam e pillanat után, a mely feltárja előttem az üdv kapuját! Hisz e pillanatban teljesül életemnek egyetlen vágya, haldokló atyámnak végső akarata. Szemtől szembe láthatom a nagy férfiut, a ki őt barátságára méltatta és bizonyára engem a méltatlant sem fog elkergetni, mikor arra kérem, hogy fogadjon szolgálatába.

Valamennyi jelenlevő mélyen meg volt hatna e szavak hallatára, csak Mikes Kelemen sugta a fejedelem fülébe:

— Ha olyan sokáig idegen földön élt, honnan tudja nyelvünket?

Ugy látszott, hogy Godofrednek nagyon jó a hallása, vagy tán csak megsejtette a halkan kiejtett szavakat? Odafordult Mikeshez és igy szólt:

— Anyámtól tanultam, a ki Tordai-leány volt és apámat hüségesen követte számüzetésébe. Magyar szó és magyar imádság volt a mindennapi kenyerünk.

— No lássa! — vetette közbe szemrehányó hangon Ilosvai János uram, a ki különben is görbe szemmel nézte, hogy Mikes mily bizalmas viszony-

ban van a fejedelemmel. — De ilyen az irástudó ember! Azt hiszi, hogy kanállal ette a bölcsességet, mivelhogy a könyvekben keresi.

Mikes válaszolni akart, de a fejedelem, a ki nem szerette a czivakodást hivei között, gyorsan közbevágott:

— Lehmann Godofred itt marad nálunk és a fővadászmesteri hivatalt viseli. Ezt én rendelem, a fejedelem!

Ezzel vége szakadt a további szóvitának. De Mikes föltette magában, hogy résen lesz és nem bizik vakon a jövevényben. Valami sejtelem azt sugta neki, hogy a fejedelem kigyót melenget ebben a nyájas szavu, de álnok tekintetü idegenben.

. . . Pedig a poéta sejtése csaknem jóslat!

A békeszerető szultán.

Mióta a törökök 1452-ben ostrommal bevették Konstantinápolyt és elnevezték Stambulnak, nem lakott ebben a városban uralkodó, a ki a békénél jobban nem szerette volna a háborut és élete nagy részét fegyverben ne töltötte volna. Az első ozmán uralkodó, a ki ettől a hagyománytól eltért, a mostani szultán volt.

Mohamed szultán nagyon fiatalon jutott a trónra és kiskorusága alatt édes anyja vezette helyette az állami ügyeket. Első eset volt ez, hogy Törökországban egy asszony látható befolyást gyakorolt az állami ügyekre. De a szultána valida (anyacsászárnő) nem is volt közönséges nő. Előkelő franczia családból származott és a szép Provence ege alatt, a Latourok ősi kastélyában töltötte el gyermekéveit. Értett a költészethez, hat európai nyelven beszélt, művésznő volt a festészetben és mikor nyári éjszakákon a Bosporuson csónakozván, valami régi provencei dalt énekelt, még a fülemilék is elhallgattak, hogy tőle tanuljanak dalt.

Valóságos regény volt az is, hogyan került ő török földre. Mint tizenötéves lányka sétálgatott a tengerparton, mikor tengeri rablók kötöttek ott ki és elhurczolták magukkal. A vad hajósnépre annyira hatott királynői megjelenése és csodálatos szépsége,

hogy a legnagyobb tisztelettel bántak vele. Elvitték Marokkóba, a hol odaajándékozták az uralkodónak.

Mulei Hasszan öreg és beteg ember volt már. Néhány év előtt megcsipte egy mérges rovar, melyet a délövi vidékeken tarantella név alatt ismernek és azóta folyton nyomta az ágyat. Hires orvosok és hirhedt kuruzslók hiába fáradoztak abban, hogy visszaadják egészségét. A sok szenvedés miatt már egészen közel volt a halálhoz, mikor a főudvarmestere tudtára adta, hogy van a rabszolganők közt egy tizenötéves lányka, a ki azt állitja, hogy ő ismeri a tarantella csipésének ellenmérgét és meg fogja gyógyitani a szultánt.

Eleinte mitsem akart róla hallani az uralkodó, mert egészen el volt gyötörve a sok próbálgatástól, de végre hajlott a szóra és maga elé bocsátotta a provencei lányt.

— Hogy hivnak? — kérdezte gyenge hangon.

— A nevem Latour Roxelan, franczia nő vagyok és minden emberjog ellenére tartanak itt fogva! — válaszolt büszkén a kérdezett.

Az uralkodónak megtetszett ez a bátor föllépés és mosolyogva fordult a rémületében elsápadó főudvarmesterhez:

— Mióta van itt ez a kis harczias galamb! — kérdezte.

— Tán két hónap óta, hatalmas szultán és mondhatom, sok bajom volt vele. Nem akart a többi rabszolganővel együtt lakni és együtt étkezni: inkább koplalt.

— Ugy látszik, hogy különb is a többinél!...

S vállalkoznál arra, — kérdezte Roxelánhoz fordulva, — hogy kigyógyits a bajomból?

— Minden esetre! Keresztény nő vagyok és vallásom azt parancsolja, hogy ellenségeimmel is jót tegyek.

— Hát ellenséged vagyok én?

— Mindenki az, a ki megfoszt szabadságomtól és távol tart hazámtól.

— Jól van! Megigérem neked, hogy külön hajón és dusgazdagon megajándékozva küldelek vissza hazádba, ha segitesz rajtam.

Egy hét mulva talpon volt ismét az uralkodó, mert Roxelána beváltotta igéretét. A második héten pedig már tengeren uszott az a hajó, mely őt hazafelé vitte.

De meg volt irva róla a sors könyvében, hogy

sohase lássa többé Provence egét. Marokkó akkoriban háboruban volt a török birodalommal és a marokkói uralkodó hajóját elfogta, minden rajta levővel együtt, egy török hadi gálya.

Abban az időben még nem ismerték a gőz hajtó erejét és a vitorla is csak kevés hajón volt alkalmazva. Gályarabok, a kik az evező padokhoz voltak lánczolva, hajtották a vizi járó műveket. Afféle szerencsétlen hadi-foglyok, a kiket a háboru változó sorsa ellenséges kézre juttatott és a kiknek égész élete abban telt el, hogy rabszijra füzve és kegyetlen felügyelők ostorától nógatva, hajtották az evező rudakat. Iszonyu élet volt ez, minden remény nélkül a szabadulásra, mert a folytonos háboruskodásban sokkal nagyobb volt a szükség jó és erős evezősökre, semhogy kicserélték volna őket más hadi foglyokért. Naponta tizenkét óráig az evezőpadokhoz lánczolva, emberfölötti munkát végeztek. Egyetlen megváltójok a halál volt és temetőjük a tenger feneke, a hol megpihentek végre a kinos élet fáradalmi után.

Azon a hajón, a mely Roxelánt foglyul ejtette, kiütött a keleti pestis. A hajós nép nagy része betegen hevert és senki sem törődött a gályarabokkal, a kik a hajó fenekére voltak elcsukva. Ott vesztek volna valamennyien étlen és szomjan, ha a nemesszivü franczia leány nem vállalja magára gondozásukat. Bámulva látta Chalil basa, a hajó parancsnoka, hogy mire képes áldozatkészségében egy nő. Éjjel-nappal ápolta Roxelán a betegeket, vigasztalta a haldóklókat és buzditotta azokat, a kiket elgyötört a nehéz munka is, de még azonfelül rettegtek a

halál lehelletétől. Csakis neki köszönhette Chalil, hogy hajóját elszállithatta a Dardanellákig és kiköthetett emberlakta parton.

A török férfiu nem becsüli sokra a nőt, mert azt tartja róla, hogy nincs is lelke, hanem csak afféle mulandó viráglény, a mely a szemet gyönyörködteti, de hervadása után nyom nélkül elenyészik. Roxelán jobb felfogásra oktatta a gőgös basát, ki ugy tekintett rá, mint valamely felsőbb lényre.

De nem elégedett meg ezzel, hanem elmondta a szultánnak is Roxelán magaviseletét. A szultán látni kivánta Roxelánt és a mint megpillantotta megszerette. Ozmán uralkodó még nem szeretett igy halandó asszonyt, mert azt ajánlotta neki, hogy feleségül veszi és kivüle soha mást nem szeret. Roxelán sokáig küzdött magával, de mikor elgondolta, hogy mennyi jót tehet e magas állásában, elfogadta a szultán ajánlatát.

Testvére, Latour Gusztáv gróf, mikor huga eltünt, fölszerelt egy hadi hajót és esztendőkig járta be az ismert tengereket, hogy Roxelánt fölkeresse. Sok hőstettet vitt véghez, sok keresztény foglyot szabaditott ki a rabságból, de huga nyomára csak tiz év mulva akadt, mikor, mint Francziaország nagy követe, Stambulba jutott. De már ekkor hiába beszélt neki a Provence daltelt ligeteiről, csodaszépségü virágairól és kék egéről, mert Roxelán más életczélt tüzött ki magának és megvalósitásának szentelte életét.

Az volt a szándéka, hogy átalakitja az egész török birodalmat és megismerteti a béke áldásaival.

A harmadfél század óta folyton tartó háboruskodás kimeritette az ország erejét és teljesen elvaditotta erkölcseit. De még ellene forditotta Európa többi népeinek haragját is, a kik el voltak tökélve, hogy kikergetik Európából ezt a féktelen népet, a mely folytonos réme és pusztitásaival több kárt tett a haladó czivilizáczióban, mint a mongolok barbár hada.

Roxelán azzal kezdte átalakitó munkáját, hogy egyetlen fiát, a török birodalom leendő uralkodóját, békeszeretőnek nevelte. Ő maga oktatta és megismertette a czivilizáczió nagy vivmányaival. Tizenhárom éves korában Mohamed már ismerte az európai nyelveket és az európai népek szokásait, és be volt avatva anyjának nagy reformterveibe. Mikor pedig az uralkodó, Roxelán férje meghalt és az egykori provencei leány, mint szultán valida vette kezébe a birodalom kormányát, még nagyobb erővel láthatott tervei megvalósitásához.

Pedig épen akkor nem kedvezett a sors a békés terveknek. A török birodalom nagy veszteségeket szenvedett: kiüzték Magyarországból, elvették tőle a Havasalföldet és a csatában vesztes népek nem igen szoktak magukba térni, hanem folyton ösztönzi őket a megtorlás gondolata. A mohamedán nép egyre arról álmodott, hogy ismét feltüzi a félholdat Buda ősi várának ormára.

Ilyen viszonyok közt kétszeresen sulyos volt a szultána valida békitő munkája. Hozzájárult még, hogy Rákóczy Ferencz számos hive is háborut akart hogy az ország belsejében fotyton lázongtak az elnyomott idegen néptörzsek és — a mi ennél is

sulyosabb volt — hogy a janicsárok erősen ellenezték az anyacsászárnő terveit,

Ezek a janicsárok egy külön osztályt képviseltek a török birodalomban. Olyan osztályt, a melynek egyetlen életczélja a háboru volt. Vagy kétszász évvel a történetünkben lejátszódó események előtt történt, hogy egy Halil nevü dervis (török barát) arra a gondolatra jutott, hogy ő a török birodalomnak sok csatában elpazarolt erejét azzal pótolja, hogy idegen vérből nevel neki harczosokat. Bejárta a seregek nyomán az elpusztitott tartományokat és a hol elhagyott gyermekekre akadt, oltalmába vette azokat. Mikor már együtt volt néhány száz, kikunyorált magának egy gazdag, Begáz nevü töröktől egy nagy kertet és oda vonult vissza a gyermekekkel, a kik nem ismertek kivüle más gondviselőt. Elmult tiz esztendő, a mely alatt a török birodalom nagy veszteségeket szenvedett. Nagy hiány volt katonaságban, mert a magyar föld sok török harczosnak vérét itta.

Ekkor jelent meg Halil, egy fiatal, harczszomjas csapat kiséretében, a melyet ő maga Begáz kertje virágainak nevezett el. Csakhamar hire járt az uj sereg halálmegvető vitézsége és nem telt bele ujabb tiz esztendő, sok ezerre szaporodott fel a janicsárok csapata, mert mindig akadtak árva gyermekek, a kiket Halil arra nevelt, hogy a saját hazájok és népük ellen harczoljanak.

Idők multával mindenféle kiváltságot szereztek és rémei lettek magának a török birodalomnak is, de különösen Stambul fővárosának. Ha valami nem tetszett nekik, rögtön kitüzték a lázadás zászlaját

és öltek, gyikoltak, pusztitottak. Pedig nem sok kellett ahhoz, hogy a janicsár urak elkedvetlenedjenek és utóvégre már a kormányzás ügyeibe is beleavatkoztak. Alig mult el hónap, hogy néhány száz házat fel ne gyujtottak volna és nagyobb rémei voltak a török birodalomnak, mint maga a számos külellenség.

. . . Ilyen körülmények közt akarta egy franczia születésü asszony megvalósitani azt a tervét, hogy megismerteti a nagy török birodalmat a béke áldásaival.

*

Palurgos házában mindennapos vendég volt az utóbbi időben Mohamed szultán. Oda menekült, hogy kipihenje a sok gondot, melyet neki az államügyek okoztak. Vonzotta első sorban a sok érdekes, tudományos játékszer, a melyet Palurgos kiapadhatatlan leleményességgel eszelt ki mulattatására, de vonzotta még inkább, hogy olyan játszótársa akadt, a ki legjobban értett hozzá, hogy földeritse busongásra hajló lelkét.

Tüköry Imrének hivták és Palurgos ugy mutatta be, mint távoli rokonát, a ki szülei elhalta után hozzá ment, hogy eltanulja a mekánika mesterségét. Gyönyörü, rózsás arczu ifju volt, tele életkedvvel és pajkossággal. Ugy dalolt, mint a madár az ágon, kitünően értett a lant pengetéséhez; a vivásban meg a dárdahajitásban ritkitotta párját. Pedig olyan karcsu volt a termete és gyöngéd egész alkata, hogy föl sem tételeztek volna benne annyi erőt, a mennyi a sulyos lándzsa kezelésére szükséges.

Mohamed egészen föléledt az ő társaságában. Még sohasem érezte magát olyan boldognak és fia-

talnak, mint most. Hisz eddigi élete csupa komolyság volt. Rá sem ért a sok bölcsesség miatt gyermeknek lenni. Pedig az volt most is — korára nézve. Még nem töltötte be tizenkilenczedik évét, de már kilencz esztendő óta ült a hatalmas ozmán birodalom trónján!

Ez a magyar ifju egészen meghóditotta őt. Lelkének egész hevével megszerette, mint a napfényt megszeretjük, mikor hosszu téli idő után keresztül tör a ködfelhőn és világosságot meg verőfényt áraszt mindenfelé. Valóban, az ő szive is csak azóta ismeri a verőfényt, mióta Tüköry Imrével együtt tölti vidám játék közt a napnak néhány óráját.

Sokszor is kérte már, hogy menjen vele Jildiza Kioszkba, a hol az ő fényes palotája van és maradjon nála egészen. Igért neki mindent, a mi egy fiatal

szivnek kedves : pompát, gazdagságot és dicsőséget — csak hogy jobban magához lánczolja. De Imre ebben az egyben hajthatatlan maradt.

Most is erről folyt köztük a szóvita és a szultán fölhevült arczán meglátszott, hogy ezuttal nem fog olyan könnyen engedni. Makacsul tért ismét meg ismét vissza arra az egy tárgyra és most már könyörgésre fogta a dolgot.

— Látod, Imre, — igy szólott hozzá dallamos hangján, mely annyira emlékeztetett a Provence énekes madaraira, — megtehetnéd az én kedvemért. Mit nem tennék én te érted! Ha azt kivánod tőlem, hogy vegyem ki kardfogómból a golkondai szultán hires gyémántját, a melyet nagyapámnak ajándékozott és a mely fölér három tartománynyal — még azt is odaadnám neked.

— Fenséges uram . . .

— Ne szólj igy hozzám; neked csak Mohamed vagyok! Van otthon elég görnyedő rabszolgám, a ki csak csuszva-mászva mer hozzám közeledni és a milyen nagy ez az ország, nics benne egyetlen férfiu sem, a ki egyenesen meg tudna állni előttem. Ne emlékeztes hát rájok azzal, hogy czimeimet felsorolod.

— Legyen ugy, a mint kivánod, Mohamed.

A szultán örömtelten tapsolt a kezével.

— Beleegyezel? Tehát eljösz velem?

— Azt nem mondtam, mert nem tehetem! Itt ebben a környezetben barátod lehetek, mert ez a hajlék egy darab földet képvisel távoli hazámból, a hol minden igazi férfiu egyenlő és a legegyszerübb nemes is fölemelt homlokkal állhat meg fejedelme

előtt. De ha veled megyek abba a nagy palotába, a hol sok ezer rabszolga tolong, én is csak az lehetnék, a mi a többi: hizelgő, földön csuszó.

— Ott is barátom leszel!

— Ne áltasd magad azzal, Mohamed! Hát elfelejtetted ősödnek mondását, a kit szintén Mohamednek hivtak? Valamint egy ur van csak az égben, ugy ezentul egy lesz a földön is, a többi ember pedig mint rabszolga! Abban a nagy palotában ősödnek szelleme kisért, a melylyel én nem tudok szembeszállani.

— Tanits hát meg, hogyan lehetne onnan számüzni. Neked sikerülni fog, ha eljösz velem . . . .

— De mikor én is csak azért menekültem el hazámból, mert nem tudtam szembeszállni ezzel a szellemmel! — kiáltott fel busan az ifju és tekintetében köny csillogott. — Ott is a zsarnokság fészkelte be magát és maholnap már csak emlékben él az a tudat, hogy szabad volt egykor a magyar. Jó uram, hát azt kivánod tőlem, hogy én, a ki hazám földjén nem tudtam rabszolga lenni, idegenben legyek?

Mohamed meglepetve fogta meg Imre kezét.

— Hogyan? Te könyezel, a ki mindig olyan vig vagy, mint a szökdécselő madár?

— Megtanultam magamba fojtani keservemet, és nem alkalmatlankodom bánatommal azoknak, a kik szeretnek és — talán meg sem értenének.

— Én megértenélek, bizonyára meg is értelek!

— Gondolod? Hát vesztettél már te is egy hazát? Etted már te is a számüzetés keserü kenyerét? Van-e a te életedben is olyan emlék, mint az

enyémben? Feldult városok, elpusztult falvak, a zsarnokság féktelen tombolása és mindenekfölött egy dicsőséggel teljes nemzeti mult, a melyet megöltek! Ha mindez megvan, akkor meg fogsz érteni és attól egy lépés csupán, hogy segits rajtunk!

A szultán tekintete gyönyörrel csüngött az ifju nemes hévtől lángoló arczán, megszoritotta jobbját, aztán igy szólt fájdalmasan rezgő hangon:

— Megértettelek, Imre, nagyon is megértettelek! Azt is kivettem szavadból, a mit te el sem mertél mondani. Hisz ha fiatal vagyok is még, megtanitott már az élet arra, hogy a szivekben és a lelkekben olvassak. Külösen ott, a hol nyitott könyv mind a a kettő. Te azt reméled, hogy én magamévá teszem majd hazád ügyét, te is Rákóczy Ferencz hive vagy...

— Az vagyok! Minden érzésem, szivemnek minden dobbanása az övé.

— Én ezt tudtam ismeretségünk első pillanata óta és még jobban megszerettelek ezért. Mert én is bámulom az ő önzést nem ismerő nagyságát és ha csak tőlem függne, már holnap bocsátanék sereget rendelkezésére.

— Hát nem tőled függ? Nem te vagy-e ur élet és halál fölött ebben az országban?

— Az volnék, ha igaz volna a látszat! De Törökország ma egy béna óriás, a kinek lánczot vertek két sebzett karjára és ugy sajog a seb a vasbilincs nyomásától, hogy szinte nyög bele. Megvert minket saját bününk és a legnagyobb átok rajtunk, hogy nem ismertük fel elég jókor a magyarban a jó barátot, a fajrokont, a testvért. Megtörtük egymást kölcsönösen a helyett, hogy egymással szö-

vetkeztünk volna! Lábunknál heverne ma az egész világ, ha török és magyar jókor megérti egymást.

— Még most sem késő, ha te ugy akarod!

— Ki tudja? Te magad mondtad, hogy a magyar megvan törve és kimerült az ő kifogyhatatlannak látszó ereje is. A mi pedig az ozmán népet illeti, mondhatom neked, hogy nem birna el egy ujabb háborut. Nem mondom, hogy öt vagy tiz év mulva, ha megtörtént az a nagy átalakulás, melyet anyám és én tervezünk, nem lesz ismét elég erős, hogy testvérére gondoljon és sorsán könnyitsen, de addig pihenés kell nekünk. Szeretlek, Imre, lelkem egész bensőségével, szeretem eszményképedet is, a nagy Rákóczyt, — de mind a kettőnél jobban imádom hazámat és népemet.

— Tiz esztendő? — sóhajtott az ifju. — Oh Istenem, hisz addig olyan erős lesz a zsarnok, hogy nem is birnál vele . . . De neked igazad van! Akármint fáj is, hogy megtagadtad kérésemet, mégis belátom, hogy nem tehetsz másként.

Szótlanul bámultak a távolba. Lesujtó csüggedés tükröződött vonásaikban és olyan nyomasztó volt a csend.

Egyszerre csak megmozdult valami a látóhatáron, fehér pont tünt ott fel, nem nagyobb eleinte, mint egy gombostü feje, de csakhamar nagyobb lett, a mint közelebb jött és végre is galamb alakjában ott keringett fölöttük.

— Zizi! — kiáltott föl élénken Tüköry Imre, a ki néhány pillanat óta figyelemmel kisérte a közeledő galamb repülését.

— Mi az? — kérdezte csodálkozva a szultán.

— Egy postagalamb. Hirt visz innen Rodostóba és nekem is hireket hoz rokonaimtól . . . Most is bizonyára levelet hoz Mikes Kelementől.

Szokatlanul ragyogott tekintete, élénk pir boritotta el arczát, mikor ezt a nevet kiejtetette. Intett a kis galambnak:

— Zizike, jer már, Zizike!

Mohamed fürkésző tekintetet vetett rá.

— Vajjon miért pirult el annyira, mikor a Mikes Kelemen nevét emlitette? — gondolta magában.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Ármány.

Ilosvai János uram nagyra volt azzal, hogy ő vezette be Lehmann Godofrédet a fejedelemhez és Mikes Kelemennel szemben is kifejezést adott megelégedésének:

— Mióta ez a spanyolba ojtott német közénk cseppent, — mondá a derék ur, — mintha csak más élet szállt volna belénk. Ördöge van annak az embernek, hogy minden nap kitalál valami ujat szórakoztatásunkra. Azóta vigabb erre felé az élet és nem is olyan keserü már a számüzetés kenyere.

— Csak aztán valami nagy árnyéka ne legyen ennek a sok fénynek! — mondotta válaszul Mikes.

— Tudom, jól tudom, kegyelmed, poéta uram, nem szereti ezt a Lehmannt. Ha nem ismerném a nagy és nemes lelkét, ráfognám, hogy irigykedik rá, mivel a fejedelem őt is kegyeli. De igy csak azt mondhatom, hogy igaztalan a szegény fiu iránt. Olyan igyekvő és szolgálatkész, hogy már csak ezért is megérdemelné a kegyelmed jóindulatát.

— Jó Ilosvai bátyám, kegyelmednek utóvégre igaza is lehet... De mikor én nem szenvedhetem azokat az embereket, a kik nem tudnak egyenesen a szemembe nézni. Mire való hát az a sunyi bujdokolás, ha nincs fekete folt a lelkén?

— Ez azért van, — magyarázgatta Ilosvai uram,

— mert a szegény fiuval nagyon rosszul bántak fiatalabb éveiben és ütötték-verték, ha föl merte emelni tekintetét. Azóta van ez a farkas-nézése.

— Inkább rókanézés az, bátyám... Hát aztán mára mit eszelt ki ez a kegyelmed földi gondviselése?

— Csak gunyolódjék, Mikes uram, de én mégis a mellett maradok, hogy jót akart velünk az Isten, mikor ezt a Lehmann Godofrédet közibénk hozta. Siralom volt az életünk és csupa sötétség, most meg néha mégis csak akad egy kis vigság, egy kis fénysugár.... Hogy mára mit eszelt ki? Mára semmit! De holnapra nagy hajtóvadászatot a tengerpart körül.

— Vadászat volt már elég és békét is hagyhatnánk a szegény nyulaknak. Meguntuk a sok nyulpecsenyét valamennyien és...

— Nem is nyulról van most szó, hanem sokkal nemesebb vadról. Lehmann bejárta a berkeket, meg a tengerpart mentében elhuzódó erdőket és rábukkant párducznyomokra.

— Hogyan? Párduczvadászat?

— Ugy-e, hogy kegyelmed és fölélénkül? De magam is! Édes Istenem, hisz már megelégedtem volna egy kis medvével is, csakhogy próbára tehessem, van-e még bennem egy csepp bátorság? No de majd próbára teszi a párducz!... Egyébként most már magára hagyom, poéta uram, hadd készitse elő vadászkészletét.

Ilosvai János uram távozása után Mikes ujból elgondolta magában, hogy vajjon igazságos-e az az ellenszenv, melyet ő az uj fővadászmesterrel szemben érez? Az az ember soha sem vétett neki, pon-

tosan eljár tisztében, mindent elkövet, hogy kinyerje a fejedelem megelégedését és még az öreg mogorva Bercsényi Miklós is kedveli — miért hát csak épen ő benne az a rideg, elutasító ösztön?

— Az apám azt mondta volna, hogy vadászszimat! — dünnyögött magában Kelemen — én pedig jól tudom, hogy ez az érzésem még soha sem csalt meg. Résen leszek tehát ifjabb Godofréd urammal szemben valamint eddig, ugy ezentul is.

Készen volt ő is reggel öt órakor, mint a többi és kis mokány hegyi lován vigan ügetett a fejedelem oldalán, a ki a reggeli szellőtől megcsipdesett arczczal vezette a csapatot. Jóval előbbre feltünt néha Godofréd alakja, a mint két betanitott vérebet vezetett pányván. Ezek fogják a párduczot felhajtani fekvőhelyéből, hogy lövésre menjen a vadászoknak.

Lassanként elmaradt mögöttük a kopár sikság és a lejtősebb emelkedésre jutottak, a mely sürün volt benőve. Itt már érezhető volt a tenger közelléte, mert mikor néha fölkerekedett a szellő, sóval telitett légáram csapta meg a vadászok arczát. Aztán sürübb lett a vadon és a vadászok gyakran egészen lehajoltak az apró lovak hátára, hogy kikerüljék az összeütközést valamely lecsüngő faággal, vagy bozontos bokorral.

A fővadászmester intett, hogy álljanak meg. Oda ment a fejedelemhez és jelentette neki, hogy közel már a párducz tanyája.

Jó lesz, ha a vadászok leszállanak lovaikról és felállnak: kiki a maga kijelölt helyén.

— Hát az én helyem hol lesz? — kérdezte Mikes. — Szeretném, ha a fejedelem közelébe jutnék.

— Előre sejtetem kegyelmed kívánságát, — válaszolt alázatosan Godofréd — s akként rendelkeztem is.

Mikesnek ugy tetszett, mintha valami gunyféle rejtőznék e nagy alázatosság mögött, de nem ért rá megyjegyzést tenni, mert a vadásztársaság egytől-

egyik elhagyogatta lovait, a melyek néhány lovász felügyelete alatt hátramaradtak.

A fejedelem lesőhelye egy hatalmas platán volt, a melynek háta mögött sürü, több, mint ember-magasságu cserjés burjánzott.

Tán évszázadok óta nem irtotta senki és olyan

kuszára nőtt, hogy az egybefonódó ágak áthatatlannak látszó tömeget alkottak.

Valószinünek tetszett, hogy erről az oldalról nem törhed ki a vad. De a platán előtt szük erdei ösvény huzódott a hegynek föl, olyan, mint a vadállatok csapása, a melyen éjjelenkint elmennek a forráshoz, hogy szomjukat csillapitsák.

— Ez a párducz rendes utja, — mondá Godofréd, mialatt oda adta Mikesnek a fejedelem fegyverét, hogy megtöltse.

A poétának, mialatt a csőbe bocsátotta a golyót és leverte a fojtást, azon járt folyton az esze, hogy miért akar ez az ember ő benne minden áron bizalmat ébreszteni? Hisz a puskát maga is megtölthette volna, de mintha csak azon lenne, hogy elaltassa gyanuját.

Vagy száz lépéssel a hegynek föl jelölte meg Godofréd Mikes lesőhelyét. Egy hatalmas szikla vált ki a földből és csucsára a természetalkotta lépcsőkön lehetett feljutni. Balra a sziklától mély örvény tántogott, a melynek mélységébe beleveszett a kutató tekintet, a nélkül, hogy a fenekét megláthatta volna. Biztosabb lesőhelyet nem is kivánhatott volna és még az az előnye is megvolt, hogy a szikla csucsától pillanatig se tévesztette szeme előtt a fejedelem alakját.

A vadásztársaság többi tagjait szétszórva állitotta föl Godofréd és aztán behatolt két vérebével a sürübe. Negyed óra mulva felhangzott a kutyák csaholása, a mi azt jelentette, hogy nyomában vannak már a fejedelmi vadnak.

Mikes ugy találta, hogy a vadászat csepet sem

izgatja. Otthon, Zágonban, másféle vadászatban volt már része : mikor egy magában ment neki a havasi medvének és sik pázsiton küzdött meg vele. Szemtől-szembe, néha birokra is kelve : ez aztán a férfiaknak való mulatság!

Lement a szikláról és ujból meg ujból belenézett a mélységbe. Nagyon vonzotta ennek titokzatossága. Egyszerre csak megakadt a tekintete egy keskeny csapáson, mely lefelé vezetett. Mintha már jártak, volna rajta ; de emberek-e, vagy pedig vadállatok, ki tudná megmondani?

Hirtelen elhatározással szétválasztotta a bokrot és alábocsátkozott a kissé lejtős ösvényen. Afféle csempészeknek való ut volt ez, a melyen tiltott áruikat szállitják : meredeknek elég meredek ugyan, de mégsem jár veszedelemmel. Látott már ő ehez hasonlókat az erdélyi határon is, a hol két ország összeér. És mindig kitudódott róla, hogy emberi kéz alkotta.

Mintegy ötszáz lépésre haladhatott már, mikor egyszerre csak egy barlangféle nyilás tünt fel előtte. Habozás nélkül neki tartott és alig egy percz mulva felváltotta a derengő homályt a napfényes világosság. Mert az a barlang nem volt más, mint egy alagut, melynek másik oldalnyilásán kilátása nyilott a szabad tengerre.

Mintegy száz lépésnyire alatta terült el a fekete tenger végtelen siksága. Hatalmas egy kép, nagyon is alkalmas arra, hogy lekösse egy olyan embernek figyelmét, a ki különben is rajong a természet szépségeért. De Mikes még sem a tengert nézte, mert más valami bilincselte le figyelmét.

Azon a helyen két szikla között kis kikötőt alkotott a tenger és ebben a kikötőben egy hadi hajó vetett horgonyt.

A poéta éles tekintete oda tapadt az árboczhoz és nyomban megállott a szive verése: fölismerte az osztrák lobogót az árbocz csucsán.

Mit keres itt osztrák hajó, nem messze attól a helytől, a hol az osztrákok legnagyobb ellensége: II. Rákóczy Ferencz lakik?

Valami vad, eddig sohasem érzett félelem szoritotta össze a poéta szivét. Megfordult, átfutott az alaguton, felfelé kapaszkodott a lejtőn, felmászott és kereste tekintetével a fejedelem alakját.

Már nem volt ott a platánfa tövénél. Magánosan állott az óriás fa, mint azon a sok századon keresztül, mikor föl nem kereste eszes lény.

Hörgő sóhaj tört ki Mikes széles melléből. Egy pillanatig ingadozott, mintha a lelkét elfogó rémület a földig akarná sujtani, valami fojtó szoritás-félét érzett a torkán, de csakhamar erőt vett ismét magán.

Ajkához emelte vadászkürtjét és tele torokkal fujta bele a riadó jelt, mely nagy veszedelmet jelent.

Eltelt egy-két percz, aztán minden felől megharsant a választadó jel. S nyomban rá elősietett a sürüből egy sereg rohanó alak. A vadásztársaság sietett elő.

— Mi történt? — kérdezte Ilosvai uram, a ki elsőnek érkezett a szikla lábához.

— Hol van a fejedelem? — lihegett Mikes.

— A fejedelem? . . . Csak öt percze, hogy láttam, a mint a párducz nyomát követte . . . De miért kérdezi?

— Majd később! . . . Most nem érünk rá a magyarázatra . . . Előre!

Olyan igaz kétségbeesés tükrözött a poéta arczán, hogy nem bizgatták tovább, hanem szótlanul követték gyors rohanásában. Mint egy megriadt gyermekcsapat, a melyet a vihar szabad ég alatt talált és a mennydörgés ész nélkül való futásra kényszerit, ugy siettek és tolongtak a vezető körül.

Mikes tekintete bejárta a vadont minden irányban, nem találna-e valami utbaigazitó jelt. Egyszerre csak megakadt egy fatörzsön, a mely a csapás szélén állott. Valami csillogott feléje. Oda sietett: egy tőr volt, mely a fa derekába volt tüzve és egy papirdarabot tartott fogva, hogy a szellő el ne sodorhassa.

— A fejedelem tőre! — mondá fuldokolva s mintha gyökeret vert volna a lába, nem mert közelebb menni.

Ilosvai uram oda sietett és leszakitotta a papirt.

— Godofréd irása — mondá reszketeg hangon — ismerem!

Átadta Mikesnek a papirt, a ki fenhangon olvasta tartalmát.

„Üdvözlöm, Mikes uram — igy szólott az üzenet — és arra kérem, ismerje el legalább, hogy ravaszabb róka vagyok, mint ő kelme. A fejedelem az én foglyom és mire póéta uram ezt a levelet elolvassa, osztrák hajón evez osztrák kikötő felé. Az a párducz, a melynek segitségével ide csaltam, ménazsériából való állat volt és előre betanitva erre a szerepre. Magam tanitottam be, mialatt mint állatszelidítő jártam be Európát. De nehogy azt higyje,

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

hogy ingyen cselekedtem! Tizezer arany üti a markomat, ha Rákóczy Ferenczet kiszolgáltatom ellenségeinek. Ennyi pénzért már érdemes volt fáradozni!

Ifjabb Lehmann Godofréd."

. . . Az ősvadon megtelt a zokogás hangjaival. A viharedzett hősök sirva állották körül Mikes Kelement, a ki néma szemrehányással nézett égnek. Legvadabb volt Ilosvai uram fájdalma, a ki ősz haját tépte és egyre jajgatva kiáltotta :

— Én öltem meg! Én okoztam halálát!

Egyszere csak megcsillant a remény halvány sugara a poéta arczán.

— Zizi! hol van Zizi? — kiáltott fel ujongó hangon — itt már csak Zsuzsika segithet!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A szultána valida.

A mint a fehér galamb leszált a magasból, Tüköry Imre levette nyakáról a levélkét és elolvasta Mikes Kelemen üzenetét, a mely röviden elmondotta, hogy minő ármány folytán jutott Rákóczy Ferencz az osztrákok fogságába.

Mohamed csak nézte, mint sápad el mindinkább az ifju arcza és mint változik rajta a rémület és kétségbeesés. Mikor pedig a könyek ellenálhatatlan erővel omlottak Imre szeméből, odament hozzá és szeliden megkérdezte:

— Valami szerencsétlenség?

— Nagy szerencsétlenség! — sóhajtott Imre és oda adta a levelet a szultánnak.

Az izenet francziául volt megirva és igy azonnal megértette Mohamed. A harag és a méltatlankodás biborpirosra festette arczát és indulatosan kiáltott föl:

— Hallatlan ármánykodás! . . . De ez nem maradhat megtorlatlanul! . . Megyek azonnal és elrendelem, hogy Kapudán basa utnak indisa az egész hajórajt . . . Meg fogjuk menteni Rákóczyt . . . még egy háboru árán is.

Imre oda borult a szultán elé és megcsókolta jobbját.

— Oh én mindig tudtam, hogy a te szived velünk érez és a lelked nemes! — rebegett.

— Nem is fogsz bennem csalódni! — folytatta hévvel az ifju császár — háborut üzenek annak a gonosz népnek, a mely ilyesmire képes! Majd megérzi hatalmamat.

— S mi lesz a saját birodalmadból, a saját népedből; — kérdezte mögötte egy csengő hang és

mikor a szultán hátrafordult, egy magas, sötétbe öltözött, lefátyozott női alakot pillantott meg.

— Anyám! — kiáltott föl csaknem magánkivül meglepetésében a szultán.

— Én vagyok, a szultána valida, a ki azért jöttem Ide, hogy meggyőződjem, igaz-e csakugyan, hogy fiamnak van előttem titka? S fájdalommal látom, hogy elidegenitették tőlem szivét, csellel hálózták be ifjuságát . . .

— Ne hidd, jó anyám! Nem lehet szó cselről, mikor . . .

— Halgass rám, fiam, és bizzál anyád szavában. Én csak javadat akarom . . .

— Tudom, anyám, de . . .

— Beszélni akarok azzal ott, — e szavaknál Tüköry Imrére mutatott az anyacsászárnő. — Be akarok látni lelkébe és meg fogom tudni, mi rejlik benne.

— Légy jó hozzá, anyám, mert ő az én barátom, egyetlen meghitt emberem és bizalmasam kivüled.

A szultána valida fürkésző tekintetet vetett fiára, a melyet az zavar nélkül kiállott. S egyszerre szelidebbre simult vonásainak kifejezése és majdnem lágyan folytatta:

— Csudálatos volna, ha csakugyan igy volna... De miért ne? Hisz te olyan jó és nemes vagy.... Akarod-e megtenni, a mire kérlek?

— Mindent te érted, anyám!

— Menj hát a házba és várj ott rám. Én beszélni fogok ezzel . . . az ifjuval. S ha csakugyan becsületesnek találom, nem lesz semmi bántódása.

— Annak találod majd anyám.

— Annál jobb rá nézve. De most hagyj magunkra.

Lassu lépésekkel távozott a fejedelem, mintha sejtette volna, hogy a sorsa fölött döntenek. Mikor karcsu alakja eltünt a fasorban, a szultána valida szigoru hagon fordult Tüköry Imréhez:

— Most kettőnkön a sor, kisasszony!

Zsuzsika, — mert hogy ő volt az, a ki Tüköry

Imre alakja mögött rejtőzött, bizonyára már kitalálták olvasóim — mint a megriadt őzike, olyan mozdulatot tett és elakart futni. De aztán megállott, lehunyta két szemét, mintha a szivével tanakodnék és kis szünet mulva lágy, csengő hangon igy szólott:

— El ne itéljen, asszonyom, mielőtt ki nem hallgatott! Az égre kérem, ne higyje rólam, hogy gonosz vagyok . . .

A csengő hang, a szelid megadás nem tévesztette el hatását. Az anyacsászárné közelebb ment és igy szólott:

— Valamikor én is igy állottam birám előtt és rosszul esett volna, ha megtagadják tőlem a vádlottnak azt a jogát, hogy védelmezhesse magát. Szólj hát, mit hozhatsz föl védelmedre?

Zsuzsika letérdelt a szultána valida előtt és maga elé nézve, mintha a messze távolból akarna felidézni egy képet, halk hangon beszélt:

— Ismerem élete történetét, asszonyom, és tudom, hogy az ön szive még ma is megrezeg, ha ezt a szót emlitik előtte: haza . . . Nem olyan nyájas az ég szülőföldem fölött, mint a Provence ege, de azért ön sem szereti jobban azt a csodaszép földet, mint én az én hazámat. Magyar lány vagyok, a mi azt jelenti, hogy minden csepp vérem azé a földé, a melyben őseim pihennek és jó anyám keresztfája áll egy magános sir felett . . . S valahányszor álomra hajtom fejemet idegen földön, lelkem fölemelkedik és elszáll oda, a hol ifju éveimet töltöttem. Sorba látogatja a szent helyeket és zarándokutján megvérzi ezer tövis . . .

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

— Tovább ! tovább ! — szólott az anyacsászárnő és mintha keze megsimogatta volna az előtte térdelő leány fürteit.

— Ezer tövis, a mely megsebezte hazámat is ! . . . Mit mondjak, hol találjak szavakat, hogy méltón leirjam azt a nyomort, azt a szenvedést, a mely dulja hazámat. Jogfosztás, törvénybitorlás, zsarnokság ott mindennapi ! Barbár hadak tiporják földjét, elüzik házából a szegény földmivest és felgyujtják feje fölött a hajlékot, mivel nem akar idegen nyelven beszélni és idegen bálványhoz imádkozni. Letépik a gyermeket anyja kebléről, békóba verik a férfiut és elgyötrik hosszu fogságban, mivel nem akar más lenni, csakis magyar !

— Ezt már másoktól is hallottam ! — szólott közbe komoly hangon a szultána valida.

— De hogy is tudná idegen a valósághoz hiven leirni nyomorunkat ! Hisz csak magyar érezheti, mi fáj a magyarnak ! És ez az érzés birt rá engem, hogy elhagyjam szülőföldemet, magamra vegyem a számüzetés kinszenvedését. Abban reménykedtem, hogy itt használhatok hazámnak.

— Palurgosban reménykedtél ?

— Ő benne is, mert tudtam, hogy a ki egyszer magyar levegőt szitt magába, az nem lehet soha idegen földnek hive. Hallottam, hogy a szultán szereti és azt hittem, hogy igy előmozdihatom Rákóczy ügyét.

— Aztán megismerkedtél fiammal . . .

— Oh, én nem láttam benne a hatalmas birodalomnak urát, hanem csak a velem és fájdalmammal rokonszenvező ifjut ! Esküszöm anyám emlékére,

hogy nem volt szándékom őt befolyásolni. De jól esett lelkemnek, hogy ebben az elhagyatottságban rátaláltam, a ki olyan jó és nemes.

— Szereted őt?

Zsuzsika elpirult és lesütötte tekintetét. Kis szünet mulva ismét megszólalt:

— Ki ne szeretné a jót, a nemest! — de ugy a mint te gondolod, nem szeretem. Mert van már jegyesem, a ki igéretemet birja és a ki a legszebb és a legnemesebb a földi ifjak között.

— Kicsoda az a boldog, a kit ennyire földi-csérsz előttem?

— A neve Mikes Kelemen.

— Rákóczy Ferencz iródeákja?

— Ő . . . De honnan tudod, asszonyom . . .

— Mindent tudok, a mi ennek az országnak sorsát befolyásolhatná és Rákóczy azon emberek közé tartozik. Figyelemmel kisértém tehát őt és környezetét . . . De tudod-e, hogy a fiam téged szeret?

Zsuzsika rémült tekintettel bámult az anyacsászárnőre és fuldokolva kiáltott föl:

— Ne mondja azt, asszonyom! Az lehetetlen! Az rettenetes volna!

— Mondom neked, hogy ugy van! Ismerem fiamat és meglestem szivének és lelkének minden érzését. Ő téged szeret, kiolthatatlan és örök érzéssel, ámbár maga sem tudja. Mert hisz te csak barátja voltál eddig, nem is sejtette benned a nőt. Olyan rajongással beszélt rólad, hogy majdnem fölkeltette bennem az anya irigykedését. S ezért utána jártam a dolognak, mig megtudtam, hogy ki vagy tulajdonképen . . . Az az csak ugy hittem, hogy

felismertelek. Ravasz cselszövőnek tartottalak, a ki a világ leghatalmasabb birodalmának koronájára vágyódik.

— Oh, asszonyom, ne sujtson le annyira?

— Most pedig azt látom, hogy csak meggondolatlan gyermek vagy, a ki játszik a tüzzel és tán magában is kárt tesz.

Annyi jóság volt e szavakban kifejezve, hogy Zsuzsi neki bátorodott és megcsókolta az anyacsászárnő kezét. Ez baljával megsimogatta fürtjeit és igy folytatta:

— Kelj fel, te bohó és ne térdelj tovább előttem. Mert ámbár ebben az országban megillett engem ez a hódolat, nem akarom benned a szabad nemzet leányát annyira megalázni, hogy, mint rabnő, térdelj előttem. Aztán még beszélni is óhajtok veled . . . igy szemben egymással, mint két szivhez illik, a mely megfogja egymást érteni.

Leültek egy kerti padra, a szultána valida megfogta Zsuzsika jobb kezét, közelebb vonta magához a fiatal lányt és a meleg bensőség hangján folytatta:

— Figyelj rám! Egy hosszu élet tapasztalatát akarom neked feltárni és azt óhajtom, hogy okulj belőle.

— Okulni fogok, asszonyom.

— Ki tudja? . . . A nő hivatása, kedves gyermekem, az áldozatkészség. A teremtő arra alkotta, hogy ebbe a zord világba bevigye a jóságot. A szépség, a lélek finomsága és a szív nemessége azért adattak neki, hogy diadalra segitse azt, a mi az életnek legmagasztosabb

feladata: hogy boldoggá tegye azokat, a kiket szeret.

— Ezt óhajtom én is.

— Benned megvan minden arra, hogy ezt a czélt megvalósitsad. Csak akarnod kell.

— Akarom!

— Nagy átalakulások előtt áll a világ. Egy hatalmas nemzet, a mely eddig csakis a háboruért lelkesült és háromszáz esztendő óta rettegésben tartotta hadi szerencséjével, meg vitézségével ezt a földrészt, most irányt cserél. Még ő maga sem tudja, de én ugy akarom! S te segithetsz ebben a nagy és nehéz feladatban.

— Én? — kérdezte bámulva Zsuzsika — de hogyan?

— Azzal, hogy Mohamed neje leszel.

A fiatal leány megrettenve kapta ki kezét és elsápadt.

— De asszonyom . . . meggondolta-e?

— Mindent meggondoltam! . . . . Te Mikes Kelement szereted és jegyese vagy? . . . Az nem akadály az én szememben. Szeretni fogod a fiamat, mivel ő jó és nemes.

— Nincs olyan a világon, a kiért Mikes Kelement feláldoznám, — válaszolt szelid hangon Zsuzsika. — Kincs és hatalom nem csábitanak, a nagyravágyás nem érinti lelkemet és . . .

— Nem is azzal csábitalak, hanem más egyébbel. Ha te elfogadod ajánlatomat, vissza szerzem hazád szabadságát és egy év mulva Rákóczy Ferencz ül Magyarország trónusán. Még egy utolsó háboruba viszem bele ezt az országot, de ezzel aztán

megváltom sok századnak mulasztását. Jóvá teszem azt, a mit a török a magyar ellen vétett és kicsavarom a zsarnokok kezéből a jogart, mely nem áldás ott, hanem csak sujtó átok.

A fiatal lány összetette két kezét a szivén és könyörögve nézett a büszkén rá néző anyacsászárnőre.

— Oh, asszonyom, ne tegyen ilyen kegyetlen próbára! — könyörgött reszkető hangon. — Ne mondja azt, hogy ennek ugy kell lennie.

— Pedig én azt mondom. Ismerem fiamat és tudom, hogy a kit ő megszeretett, az örökre megvan szeretve. Nagyon boldogtalan volna, ha megtudná a valót. Már pedig én azt akarom, hogy boldog legyen, mert csak ugy felelhet meg annak a nagy feladatnak, a melyet a sors elébe tüzött.

— Asszonyom! Asszonyom!

— Nézz reám, én is fiatal voltam, én is mást vártam az élettől, mint a mit rám mért. Ebben az országban sok ezer ember áldva emlegeti azt a napot, mikor én először, mint rabszolganő jöttem ide, a hol ma az első vagyok. Jó voltam, segitettem a szerencsétleneken, enyhitettem a nyomort és felszáritottam a fájdalom könyeit. Kell-e ennél szebb hivatás?

— De nem tehetem.

— Akkor hát miért nyultál bele gyönge kezeddel a sors kerekébe? Maradtál volna otthon és ne kisérelted volna meg azt, a mit megpróbáltál. Ma a te kezedbe van letéve hazád sorsa, tőled függ, ha vajjon Magyarország fejedelme legyen-e Rákóczy Ferencz, vagy pedig nem? Van-e bátorságod arra, hogy visszautasitsad hivatásodat?

— Nincs! — nincs! — fuldokolt keserves fájdalmában a fiatal leány.

— Akkor hát megértettük egymást . . . Időt engedek neked. Ne tudja meg egyelőre Mohamed, hogy ki vagy; elég ha én ismerlek . . . Most menj a házba és maradj ott magadra három napig. Ennyi idő elég a gyászra és a temetésre. Három nap mulva elvárom döntő határozatodat.

— De Rákóczy?

— Addig is gondom lesz rá, hogy kiszabaduljon ellenségei kezéből. Tartozom ezzel a vendégjognak. Ne bántson hát az a gondolat, hogy áldozatod hiába való volna . . . Ne szólj semmit, hanem tégy ugy, a mint én mondottam.

A fiatal leány inogva és reszketve távozott, a szultána valida sóhajtva nézett utána és igy szólott magában:

— Szegény lány!

De nyomban felülkerekedett benne az anyai érzés és boldog mosolylyal mondá:

— Hanem fiam boldog lesz!

Nem maradt magára sokáig, mert a fasor végén feltünt a szultán alakja. Sietve közeledett és arcza aggodalmat árult el.

— Anyám, mit tettél? — kiáltott már messziről. — Láttam, a mint Imre a házba ment és zokogott. Ő, a ki mindig olyan vidám!

— Ne tarts semmitől. Add ki a parancsokat, hogy a diván egybegyüljön és hogy a nagyvezér, meg a kapudán basa jelentést tegyenek a hadsereg, meg a hajóhad állapotáról. Még ma elindul mind a kettő Rákóczy Ferencz kiszabaditására.

Rákóczy fia.

Tüzben nemesül aczéllá a közönséges vas és balsorsban mutatja ki igazi nagyságát a lélek.

Azon a hajón, a mely Rákóczi Ferenczet elragadta ismeretlen sors felé, egy Nugent Balduin gróf nevü osztrák főtiszt volt a parancsnok. Szigoru és rideg katona hirében állott, de azt mindenki tudta róla, hogy saját magát sem kiméli.

Mikor a fogoly-fejedelmet elébe hozták, tisztelet-teljesen meghajtotta magát és igy szólt :

— Fenség, higyje el, hogy százszorta szivesebben állnék most szemben önnel csatában, a hol a férfiu kardja döntené el, kié legyen a győzelem. A katona nem kérdezheti, miért van ez igy, hanem vakon engedelmeskedik a parancsnak. S igy én sem birálhatom meg, helyesen cselekedtek-e azok, akik csellel keritették hatalmukba az osztrákok legnagyobb ellenségét. De vegye tudomásul, hogy a mig ezen a hajón lesz, addig magas rangjához illő bánásmódban fog részesülni. Nem engedem, hogy olyan emberek közelléte sértegesse, a kik nem méltók arra, hogy emberszámba vegyék őket.

Rámutatott a háttérben settenkedő Lehmann Godofrédre és megvető hangon adta ki a következő parancsot :

— Ez a ficzkó ne merjen mutatkozni a hajónak

azon a részén, a mely a fejedelem számára van fentartva.

Godofréd felpattant, mint a kigyó, ha váratlanul ellenségre talál.

— De kapitány ur! — kiáltott.

— Ki beszél itt? — dörgött zord hangon Nugent.

— Én! — szemtelenkedett Godofréd. — Akit a kanczellár nyilt parancsa...

— A kanczellár ott parancsol, a hol neki engedelmeskednek. Ennek a hajónak azonban én vagyok a parancsnoka és a ki itt nem engedelmeskedik nekem, azt a tengerbe dobatom. Tetszik talán?

Olyan jelentős volt a mozdulat, mely e szavakat kisérte, hogy Godofréd elsápadt.

— Bocsánat, — hebegett — már engedelmeskedem.

Nugent hátat forditott az árulonak és előre ment, hogy megmutassa Rákóczi Ferencznek az utat a részére fentartott hajó-kabin felé. A legénység jelentős szemhunyoritással nézte a jelenetet és a mint a parancsnok magas alakja eltünt, azonnal kifejezést is adott érzésének.

— Igy kell elbánni a hitványokkal, a kik pénzért adják el embertársaikat! — mondá egy barnaképü dalmát matróz.

— Kevesellem! — szólott egy másik. — Az ilyen ficzkót ágyuba kellene tölteni, hogy undok testének még egy foszlánya se maradjon meg.

— Utat! — kiáltott egy harmadik, a ki egy szálfát vitt át a hajó másik oldalára és ugy oldalba lökte Godofrédet, hogy ez fejjel neki esett az árbocznak.

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

A körülállók kaczagtak, az áruló pedig, mint a megütlegelt eb, szótlanul kotródott el. A tehetlen düh csaknem megfojtotta és vad gyülölettel töltötte el azok ellen, a kik igy bántak el vele.

Valahol a hajó legfélreesőbb zugában huzta meg magát mindenféle lom között. Ott töltötte a napnak nagy részét, de estefelé kikergette az éhség. Oda sompolygott a szakácshoz és enni kért tőle.

— Nincs készletem gazemberek számára! — válaszolt ez kurtán.

Godofréd visszament rejtekébe és átkozódva töltötte az éjszakát. De reggel felé már nagyon kinozta az éhség és vakmerővé tette. Oda ment a kapitányhoz, a ki a parancsnoki hidon állott és a hajó hadnagyával beszélgetett.

— Kapitány ur! — szólott esdeklő hangon.

— Mit keres ön itt? — kérdezte kurtán Nugent gróf.

— Csak azt akarom mondani, hogy éhen halok... Megtagadnak tőlem egy falat kenyeret... Hát igy jutalmazzák az én szolgálatomat?

— Azt a jutalmat meg fogja kapni előbb-utóbb, ha van még igazság!... De most takarodjék el innen, ha azt nem akarja, hogy vasra veressem.

— Veressen vasra, öljön meg, de ne engedjen éhen halni! — könyörgött az áruló. — Hisz még három napig tart, a mig a partra érünk és addig...

— Addig szenvedje el azt, e mit megérdemelt!

Ebben a pillanatban megszólalt egy hang:

— Kapitány ur, én kérem, legyen irgalommal ez iránt a szerencsétlen iránt.

Nugent gróf meglepetve fordult meg és maga

előtt látta a fejedelmet, a ki néhány pillanat előtt lépett ki hajószobájából és meghallotta a beszélgetést.

— Hogyan, fenség ? — kiáltott meglepetve — ön jár közbe ezért az emberért, a ki önt elárulta?

— Most csak azt látom, hogy szenved és éhezik.

Ezek az egyszerü szavak olyan mély hatással voltak a jelenlevőkre, hogy valamannyien levették fövegüket. Nugent gróf odaintette az egyik matrózt és valamit sugott neki. Ez pedig megfogta Godofrédet két ujja hegyével, óvatosan, mintha pestises beteggel volna dolga és vitte a hajókonyha felé.

Másnap reggel azt jelentették a kapitánynak, hogy az éj folyamában eltünt az egyik csónak és Godofréd nem látható sehol.

— Hadd meneküljön, — mondá megvetéssel Nugent — az akasztófát ugy sem kerüli el.

*

A jóniai szigetek közelében sik tengeren uszott egy nagy hajó. A legénység olaszokból állott és maga a kapitány is valami firenzei nótát dudolva, sétálgatott a fedélzeten. Nem messzire tőle egy karcsu, deli külsejü ifju nézte a látóhatárt és egészen belemerült tekintetével a kék felhőkbe.

Egyszerre csak megállott a kapitány, abbanhagyta a dudolgatást és megszólitotta az ifjut:

— Mondja csak, herczegem, senkinek sincs tudomása arról, hogy ön megérkezik?

— Önön kivül, Landolfo, senkinek. Olyan titokban terveztem a szökést, hogy Bécsben már csak akkor tudták meg eltünésemet, mikor Itáliában jártam. S mire oda érhet a parancs elfogatásomra, én már rég Rodostóban leszek . . . De miért kérdezi?

M·K
Fr. ph.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

— Mert tegnap óta mindenféle gyanus tüneteket veszek észre. Hadihajók czirkálnak és jeladást cserélnek, a kikötők bejáratát ugy őrzik, hogy még én, Landolfo, sem tudok észrevétlenül beosonni. Pedig ugy ismerem ezt a szigettengert, mint a saját zsebemet. Attól tartok, hogy minket várnak.

— De hisz ez lehetetlen!

— Akkor ön rosszul ismeri az osztrák kémeket. Ott vannak azok mindenütt, a hol események készülnek. S nem tartom épen lehetetlennek, hogy még keresztezi utunkat valamely osztrák hajó, mielőtt békességben kiköthetnék valahol.

— Azt hiszem, nem fognak készületlenül találni?

— De nem ám! A „Delfin"-nek izmos fogsora van. Hat csatakigyó és hozzá értő emberek. Olyan csinos kis tengeri csatát rögtönözünk, ha megtámadnak, hogy szó lesz róla még a jövendő századok históriájában is.

— Nem jó az ördögöt a falra festeni! — vágott közbe az ifju.

— Csak annak nem, a ki fél tőle. De Landolfo nem hiába volt csempész fiatal éveiben és . . .

Hirtelen félbeszakitotta mondását és szeméhez emelte a messzelátó csövet.

— Már megint egy hadi hajó! . . . S ugy csüricsavarja, mintha egyenesen minket akarna szélirányban kergetni. . . . Csak ki tudnám venni lobogója milyen? . . . Azt már látom, hogy nem osztrák . . . Santa Maria, hisz ez a félhold! . . . No, akkor semmi baj! A török jó barát velünk. De vajjon, miért akar mindenáron szóba állni?

A másik hajóról csakugyan jelt adtak.

— Nézd, hogy parancsolgat! — dünnyögött magában Landolfo. — Még azt követeli, hogy én menjek el hozzá. Mintha bizony nem jöhetne el ide . . . De az a tizenkét darab ágyuja igazat ad neki. Menjünk hát.

Negyedóra mulva egészen közel jutott egymáshoz a két hajó, ugy, hogy a szócsövek segitségével értekezni lehetelt. A török hajóról indult meg a párbeszéd.

— Miféle hajó ez?

— A *Delfin*.

— Honnan jön?

— Genuából.

— A parancsnok?

— Landolfo kapitány.

— S mit visz?

— Borokat, no meg egy eleven herczeget.

E tréfás megjegyzés nem keltett odaát hatást. A török hadi hajótól elvált egy csónak, a mely a Delfin felé tartott. Mikor lebocsátották az összekötő hidat, először is egy magyar viseletü ifju kuszott fel a fedélzetre és vizsga tekintettel nézett körül a fedélzeten.

— Mit keres az ur? — kérdezte kurtán Loudolfo.

— Rákóczi fejedelmet. S előre mondom, hogy alaposan megvizsgálom hajóját, nem használ tehát semmi tagadás.

— Hannan tudja, hogy a herczeg itt van? — kérdezte bámulva Landolfo.

— Hát csakugyan itt van? — kiáltott kitörő

örömmel Mikes Kelemen. Mert ő volt az ifju, a ki a török csónakból ment a fedélzetre.

— Ott áll. Nincs semmi okom őt eltagadni, mert hisz a török jó barátunk.

Mikes egy lépést tett a jelzett irányba, de aztán bámulva hökkent vissza. A harag pirja boritotta el arczát.

— Micsoda izetlen tréfa ez? — kiáltott. — Ez a fiatal ember volna Rákóczy Ferencz, a fejedelem?

— Azt nem mondtam. De annyi bizonyos, hogy ő *Rákóczy György* herczeg, a fejedelem fia.

A poéta szemébe könyek tolultak. Maga előtt látta annak az embernek a fiát, a kit legjobban szeretett az összes halandók között.

S megpillantotta abban a tudatban, hogy ezt a délczeg ifjut a saját apja sem látta huszonnégy esztendő óta. Oda sietett hozzá, megcsókolta kezét és megszólitotta magyarul:

— Jó napot, herczegem! Én vagyok Rákóczy Ferencz iródeákja, Mikes Kelemen.

Az ifju herczeg nagyot sóhajtott és olaszul válaszólt:

— Uram, én nem értek azon a nyelven.

Mikes elsápadt. Rákóczy Ferencz fia — s nem érti hazája nyelvét!

Van-e még ennél is égbekiáltóbb vád a zsarnokság ellen?

De nem engedte magát át a fájdalmas haragnak, hanem magába fojtván ez indulatot, olaszul folytatta:

— Herczegem, önt az ég küldte! Osztrák ármány megfosztotta apját szabadságától és elrabolta a

magyarok legféltettebb kincsét. Az egész török hajóhad elindult, hogy fölkeresse. Már-már elcsüggedtem, de most, hogy önnel találkoztam, nem kétlem, hogy megtaláljuk őt.

— Elrabolták apámat?! — kiáltott fel bámulva György herczeg. — Ki merte ezt megcselekedni?

— Valami Lehmann Godofréd nevü ficzkó, a ki azzal furakodott közénk, hogy ő a fejedelem egykori megmentőjének fia.

— Ismerem a nyomorultat. Engem is el akart csábitani, hogy vele szökjem, de jó barátaim figyelmeztettek, hogy a velenczei osztrák nagykövetnek fizetett kéme és résen voltam.

— Negyedik napja már, hogy hajszoljuk a nyomorultat, — folytatta Mikes, — de eddig olyan jól elrejtőzött, hogy nem tudtunk nyomára találni.

— Majd rátalálunk, — szólott közbe Landolfo. — Ismerem én ennek a tengernek minden zugát és...

Nem folytathatta, mert az árboczkosárban őrt álló matróz lekiáltott:

— Csónak közeledik. Egy ember ül benne.

Mikor a csónak egészen közel volt már, Mikes a legnagyobb izgalommal oda szólott Rákóczy Györgynek:

— Ha nem csal a két szemem, ugy amott jön a nyomorult!

— Kicsoda?

— Lehmann Godofréd... vagy a hazajáró lelke!

Csakugyan ő volt, nem lehetett tovább is kételkedni. De minő siralmas állapotban! Agyoncsigázva a félelemtől, kimerülve a fáradtságtól, ugy, hogy a

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

saját erejéből mászni sem tudott a kötéllépcsőn. Ugy vitte föl két matróz, a ki lement érte. Bele telt öt percz, mig annyira magához tért, hogy megfelelhetett a hozzá intézett kérdésekre.

— Hogy hol van a fejedelem? A Sas nevü osztrák hadihajón, melynek Nugent gróf a parancsnoka. De nem lesz sokáig az!

— Honnan kerül ön ide? — kérdezte szigoru hangon Mikes.

— Megszöktem a Sasról, mert kegyetlenül bántak velem. A hálátlanok! Olyan kincset juttattam kezükbe, a melynek birtokáért fejedelmi jutalom dukál és ők éhezni hagytak . . . De megfizetek nekik a kinszenvedésemért!

— Ne fecsegjen annyit! — szakitotta félbe Landolfo, — mondja inkább, hol hagyta el az osztrák hadihajót. Beszéljen, vagy a tengerbe dobatom!

— Sohse fenyegessen, mert attól nem ijedek meg, — válaszolt szemtelen hangon Godofréd. — Hisz azért jöttem ide, hogy nyomra vezessem őket. Most Kephalonia sziget táján czirkál a Sas. Valószinü, hogy észrevette üldözőit és bujdokol. De nem fog elmenekülni!

— Magam is azt hiszem, — válaszolt kurtán Landolfo, aztán Mikeshez fordult. — Poéta uram, térjen vissza a török hajóra és tudassa a parancsnokkal, hogy jó nyomon vagyunk. Megindulhat a hajsza, én fogok vezetni.

*

Nugent kapitány maga állott a kormánynál és vezette a hajóját. Nagyon kedvetlen volt és igy szólt a mellette álló hadnagyhoz:

— Lássa, Werner barátom, ez az a bizonyos helyzet, a melytől a becsületes katona ember szörnyen irtózik. A kötelesség azt parancsolja neki, hogy vakon engedelmeskedjek, de a szive meg azt sugallja, hogy a mire felhasználjék, az gyalázatos ármány.

— Önnel érzek, kapitány ur, és ha tőlem függne . . .

— Neki menne ön is a hajóval valamely sziklának, csakhogy a diplomata urak furfangját keresztezze, ugy-e?

— Körülbelül azt gondolom, kapitány ur.

— S ha meggondolom, hogy a hajótörés még nem volna a legnagyobb csapás, a mely minket érhet! Bizonyos csalhatatlan jelekből látom, hogy üldöznek és nyomunkban vannak már. Ki tudja, nem fizetünk-e majd életünkkel ezért a rút csinyért?

— Akkor is a kötelességünket teljesitettük.

— Vigasznak némiképen vigasz, de én mégis más halált óhajtok... Az ördögbe is! Mi közöm nekem a diplomata urak gonoszkodásaihoz . . . Ez a Rákóczy csodálatos egy ember . . . Olyan megközelithetetlen magasságban áll fölöttünk, közönséges halandók fölött, hogy nem tekinthetem foglyomnak, hanem inkább arra ösztönöz valami, hogy térdet hajtsak előtte. Egyetlen szemrehányó szót sem hallottam tőle, sőt olyan nyájas minden fenséges méltósága daczára, hogy még jobban megneheziti feladatomat. Volna inkább dühös és mogorva, látnám meg arczán a félelmet, a rettegést a jövőtől! De nem! Ő úgy viseli magát, mintha ez a hajó az övé volna és diadalmenet várna rá, nem pedig hideg börtön és tán kegyetlen halál . . . Ha ez a Godofréd

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

még egyszer a kezembe kerül, megfizetek neki a viszszás helyzetért, a melybe sodort.

— Ki tudja, merre jár már az a ficzkó!

— Hajó a látóhatáron! — jelentette az árbocz csucsáról a matróz.

— Megint egy? Mintha ez az öböl megelevenedett volna! — dünnyögött a kapitány.

— Még két hajó! — jelentette a matróz, — az egyik jobbról, a másik balról. Felénk tartanak.

Nugent erősebben fogta meg a kormánykereket, mély lélegzetet vett, aztán igy szólt a hadnagyhoz:

— Azt hiszem, itt a pillanat, a mikor számot kell majd adnunk azért, a mit mások gonoszúl elkövettek . . . Hadnagy úr, állitsa a legényeket az ágyúkhoz és küldje ide a kormányost. Két percz mulva a parancsnoki dobogón leszek és megmondom hogy mi a teendő.

Megperdült a dob, a legénység felállott a fedélzeten, valamennyien harczra készen. A napsugár oda tüzött fegyvereikre és olyan csillogás támadt, hogy csaknem megvakult belé, a ki oda nézett. A kapitány röviden osztogatta parancsait, a legénység gyorsan engedelmeskedett s a hajó lassabban haladt, mintha megelégelné a futást és az volna szándéka, hogy bevárja közelről az ellenséget.

A nyomasztó csendet, melyben az előkészületek történtek hirtelen megszakitotta balról egy irtóztató dördülés. A török parancsnoki hajón elsütöttek egy ágyut és a golyó az árbocz magasságában repült el. Készakarva czéloztak oly magasra, mert ez a lövés egyelőre jeladás volt csak.

— Hajó, ahó! — kiáltottak tulnan. — Ki az ott?

— A Sas, — hangzott a válasz.

— A kapitány jöjjön azonnal a fedélzetre.

— Semmi kedve hozzá! A ki velem beszélgetni akar, jöjjön hozzám.

— Meglesz az is! — hangzott a gunyos válasz.

A török hajón jelt adtak és erre a kephaloniai öböl sziklái mögül egyszerre előbujt még három hajó. Összesen hat egy ellen.

Nugent gróf ajkába harapott, de aztán oda tordult Werner hadnagyhoz:

— Csinos vadászat! — mondá — megbecsülnek ugy, a mint megérdemeljük.

Az áruló bünhödése.

A közelfekvő partról olajfák illata áradt szét és mikor egy pillanatra elhallgatott a csatára készülő hajókon a vészjelzés. hallani lehetett a madarak dalát.

Hogy fog az elmulni azonnal! A mint megszólal a romboló ágyu, megijedve repül odább a madársereg, föl a magasba, az azurkék légkörbe, a hova nem hatol el az ember pusztitó keze

Az öt török hajó, meg Landolfó bárkája félkörben fogták körül Nugent gróf vitorlását. Még ha menekülni akart volna is, már nem lehetett. De az osztrák kapitány csepp hajlamot sem mutatott a futásra, sőt az első támadó ágyulövés az ő hajóján dördült el és egyenesen beletalált a török parancsnoki hajó árboczába. Szerterepültek a forgácsok és két matróz letörülte a vért megsebzett arczáról.

A felelet nem késett. Egyszerre szólalt meg mind a hat hajón az ágyu és halálos pusztitást vitt végbe Nugent emberei közt,

Az átlátszó levegőt sürü füstfelhő homályositotta el. Valami fojtó szag támadt, a mibe belevegyült az emberi vér meleg párája is.

A hat hajó közelebb nyomult és már egész kört képezett Nugent körül. Mint egy hatalmas gyürü szoritotta össze és érezni lehetett a nyomást, melyet

a feltorlódó hullámok gyakoroltak az osztrák hajó testén.

Nugent gróf mindenütt ott volt. Buzditotta embereit, sajátkezüleg töltötte meg az ágyukat és felügyelt arra, hogy a sebesülteket elszállitsák a fedélzet alá, a hol a hajó orvosa és két segéde elállitották a vérzést és bekötötték a tátongó sebeket.

Egy pillanatra benézett a hajó-szobába és, a hol a fogoly fejedelem tartózkodott és ki sem jött azóta, hogy oda vitték. Meglepetve állott meg a küszöbön: a fejedelem az asztalnál ült és irt.

— Mit mivel, fenség? — kérdezte Nugent.

— Emlékirataimat irom, — válaszolt nyugodtan Rákóczy Ferencz; aztán pillanat mulva folytatta: — mondja csak, marad-e annyi időm, hogy befejezzem azt, a mibe kezdtem.

— Azt csak a jó Isten tudja!

A kapitány ujból visszatért a parancsnoki hidra, de lelke ott időzött abban a kis szobában, a hol egy ember halálos veszedelmek közepett azzal volt elfoglalva, hogy utolsó gondolatait leirja az utókor számára.

Mily nagy és erős lelke lehet annak az embernek, hogy meg sem renditi a közel halál gondolata — s mily igazságos lehet ügye, ha mitsem törődik a halállal.

Nugent ugy érezte, hogy tisztelettel kell meghajolnia ennyi lelki nagyság előtt. De nem ért rá sokáig a töprengésre, mert épen ebben a pillanatban egy jól találó lövés ledöntötte árboczát, mig ugyanakkor egy másik összezuzta a kormánykereket.

A Sas irány nélkül kóválygott a hullámokon.

Nem engedelmeskedett már az emberi akaratnak. Mint az a madár, a melynek nevét viseli, a mikor halálosan megsebzi a vadász fegyvere.

— Bocsássátok le a csónakokat! — parancsolta rekedt hangon Nugent. — Werner hadnagy, helyezze el a sebesülteket az egyik csónakban, a másik kettőben pedig a legénység foglaljon helyet.

— Tehát megadjuk magunkat? — kérdezte a hadnagy és vonásain kedvetlenség tükrözött.

— Azt nem mondtam.

— De a csónakokban nem lehet harczolni . . . még ágyut sem vihetünk magunkkal.

— Ne törődjék vele, hanem tegye meg azt, a mit parancsoltam.

Az ellenséges hajókon is elnémult pillanatra az ágyuszó, valószinüleg azért, mivel ott az utolsó rohamra készültek. Ebben a nyomasztó csendben, a melyet csak néha szakitott félbe a haldoklók hörgése, meg a sebesültek jajszava, teljesitette Werner a kapitány parancsát. Nem telt bele öt percz és valamennyi csónak megtelt.

Nugent ott állott még mindig a parancsnoki hidon és mikor a hadnagy jelentette neki, hogy készen van, igy szólott fásult hangon:

— Werner hadnagy, ön átveszi a három csónak parancsnokságát és rajta lesz, hogy mielőbb kikössön velük a parton. Ott aztán jelentkezik a hatóságnál és engedelmet kér, hogy embereit haza szállithassa. . .

— És ön kapitány ur!

— Én itt maradok. A hajó rám van bizva, nem hagyhatom hát el felsőbb rendelet nélkül . . . Külön-

ben ne kérdezzen tovább, mert ugy sem felelnék. Isten önnel!

Kezet szoritott a hadnagygyal és ez megriadva vette észre, hogy kapitánya bal kezében nagy kulcsot tart. Ráismert a puskaporos kamra kulcsára.

— Kapitány ur! — kezdte ujból könyörgő hangon.

— Mit akar még?

— Ne tegye azt!

S rámutatott a kulcsra.

Nugent fáradtan mosolygott.

— Köszönöm jó indulatát, hadnagy ur, — mondá szeliden — de beláthatja, hogy nem tehetek egyebet. Ezt a hajót rám bizták. Ha tudtam volna, hogy mily gyalázatos feladatra szemeltek ki, odadobtam volna kardomat megbizóimnak, de ön legjobban tudja, hogy csak az utolsó pillanatban értesültem, mi czélból küldtek ki. Ekkor már nem változtathattam sorsomon, de el voltam tökélve, hogy lemosom magamról a gyalázatot, a melyet rám kentek. Egy Nugent gróf nem tehet csekélyebbbet, mint hogy életével váltja meg a nevén ejtett foltot.

— De hisz önt nem érheti szemrehányás...

— Nem? Minden ember, a kiben megvan a becsületérzésnek legcsekélyebb szikrája, azt fogja hinni rólam, hogy czinkosa voltam annak az áruló Godofrédnak! De rajta leszek, hogy ne mondják... Előre, hadnagy ur, már is sok időt vesztegetett. Akarom, parancsolom!

A hadnagy szótlanul meghajtotta magát és eltávozott. Pillanat mulva hallatszott az evezők locsogása, a mint a hullámokat szelték és a csónakok eltávoztak a hajótól.

Nugent egyedül maradt foglyával. Benézett ismét a hajó szobába, a hol Rákóczy Ferencz folytatta az irást.

— Fenség! — szólitotta meg Nugent.

Rákóczy felnézett.

— Ah, ismét ön, gróf ur? — kérdezte csodálkozva — tán figyelmeztetni akar, hogy közeledik a vég?

— Sőt ellenkezőleg azt akarom mondani, hogy fenséged két percz mulva szabad s mehet, a hova akar

Rákóczy bámulva nézett a sápadt tisztre, a ki igy folytatta:

— A mig ur voltam e hajó fölött, nem tehettem azt, a mire szivem ösztönzött. Mert fogva tartott a kötelesség... Pedig égetett az a tudat, hogy a mit ön ellen miveltek, a legnagyobb gyalázat és valóságos szégyenfolt azon a lobogón, a melyet én hiven szolgáltam. De most végre szabad vagyok és kimondhatom: Rákóczy Ferencz, én mindig csudáltalak és azt kivántam, vajha megengedte volna a sors, hogy a te ügyedet szolgáljam... Van még az én titkos instrukcziómban egy teljesitetlen pont, a mely igy hangzik: „Ha pedig üldözőbe veszik és nem tud menekülni, akkor menjen a puskaporos kamarába, röpitse levegőbe hajóját, magával együtt.“ Engedelmeskedni fogok, de csak szószerint. A hajót levegőbe röpitem, magam is meghalok — de embereimet már eltávolitottam és önért is azonnal eljönnek. Igy eleget teszek a kötelességnek és még sem vétek az igazi becsület ellen .... Azok a kik kiküldtek, másként értették a dolgot, de mi közöm az ő észjárásukhoz!

Nugent felkaczagott, mintha jól esnék neki, hogy tuljárt a cselszövők eszén. A fejedelem oda ment hozzá és megfogta a kezét:

— Ne tegye azt, kapitány ur! Ne higyje, hogy el akarom tériteni a kötelesség utjáról, de...

— Kár volna minden szép szóért, fenség! — szakitotta félbe nyers hangon Nugent. — Jól tudom, hogy mit cselekszem. Vagy tán élve maradjak, hogy fülembe kiáltsák: „Miután elvállalta a gyalázatos megbizást és kudarczot vallott vele, egyetlen gondja az volt, hogy nyomorult életét megmentse?“ Vagy talán elbujdossam idegen földre és azon törjem magamat, hogy senki rám ne ismerjen! Ilyen életnél mégis csak szebb a halál.

— Kapitány ur...

— Fenség, ha maradni akar, azt sem bánom. Ilyen társaságban szivesen repülök a levegőbe. Öt percz van még hátra, meggondolhatja a dolgot.

Rákóczy szó nélkül tért vissza az asztalhoz és ujból fölvette a tollat. A következő pillanatban ismét belemerült az irásba,

Nugent ott állott az ajtóban és rámeredt tekintetével az előre hajló alakra. Jobb kezében az órát tartotta.

A fejedelem föl se emelte fejét, hanem tovább irt.

— Fenség, még egy percz!

Rákóczy meg sem mozdult.

Nugent még egy pillanatig várt, aztán megfordult és a puskaporos kamara felé tartott. De nem jutott el egészen odáig. A hajó oldalán egy csapat török matróz kuszott fel, élükön Mikes Kelemen.

— Nini! itt egészen üres minden! — kiáltott

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

csodálkozva a poéta. — Furcsa egy ház ez, a hol még a gazda sincs itthon, mikor vendégek érkeznek.

Nugent oda fordult és száraz hangon kijelentette.

— A gazda itt van . . . ámbár nem szokott ilyen vendégeket fogadni.

— Hol van a fejedelem? — kérdezte élénken Mikes.

Nugent a vállán keresztül a hajószoba felé mutatott.

— Siessenek, — mondá röviden. — Én nem tudtam rávenni, hogy távozzék, önöknek tán jobban fog sikerülni. De siessenek, mert csak öt percznyi időt adok.

Mikes meg sem értette, hogy milyen furcsákat mondogat neki ez a rideg képü osztrák tiszt, de jó formán rá se hallgatott. Az az egy szó, hogy a fejedelem él, egészen betöltötte lelkét és nem engedett helyet más gondolatnak. Berohant a hajószobába és elé vetette magát.

— Én uram, én jó uram! — zokogott magánkivül örömében.

Rákóczy letette a tollatt, megsimogatta hü dalnoka fürtjeit és szelid hangon megszólalt:

— Te vagy az, Mikes? Tudtam, hogy el fogsz értem jönni.

— Elmentem volna utánad a sötét Hadesig is, a hol a görög hitrege szerint az árnyak laknak és kiszabaditottalak volna onnan is . . . Ámbár nem az én érdemem, hanem Zsuzsikáé . . . De majd ezt később mondom el . . . Most siessünk.

— Ha ugy akarod, hát mehetünk, mert épen most fejeztem be az irást. Vedd át tőlem, rád bizom.

Kifelé indultak. Nugent egy ágyu csövén ült és fanyar arczczal fogadta őket.

— De sokáig maradtak! — mondá — már azt hittem, hogy velem akarnak utazni.

Mikesben felforrt a harag és egyenesen a kapitány felé tartott. De Rákóczy, a ki észrevette szándékát, utját állotta.

— Ne bántsd azt az embert, Kelemen, — mondá halkan, de mégis ugy, hogy Nugent meghallhatta — ez igaz férfiu, a kiben meg kell becsülni a nagy lelket, még ha ellenség is!

A poéta elképedt.

— Hogyan? Te mondod ezt, jó uram? De hisz ő segitette elő az ármányt és...

— Majd elmondok én mindent és akkor te is fogod áldani... emlékét.

Egy pár szót sugott a poéta fülébe, mire ez helybenhagyólag bólintott fejével. Aztán oda ment Nugenthez és meghajtotta magát előtte.

— Kapitány ur, — szólott — én bocsánatot kérek öntől azért, a mit mondani akartam. De félrevezettek. Az a nyomorult Lehmann Godofréd elhitette velem, hogy ön rosszul bánt az én urammal.

— Ön találkozott Lehmannal? — kérdezte hitetlenül Nugent.

— Hogy találkoztam-e vele? Hisz ő vezetett nyomra. Most is lent vár a csónakban megkötözve, — mivelhogy megigértem neki, hogy a tengerbe dobatom, ha ismét hazudott.

Nugent felállott és oda lépett Mikes elé. Sajátságos fényben csillogott a szeme.

— Az az ember az enyém, — mondá — ellopta

Tábori : Rodostóban. 16

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

csónakomat, meggyalázta becsületemet. Azt az embert adják nekem vissza.

— Szivesen, ha ugy kivánja, ámbár nem értem . . .

— Majd megérti. Akarja teljesiteni kérésemet?

— Szivesen.

Valamit mondott török nyelven a matrózoknak, ezek leszálltak a kötélhágcsón és pillanat mulva visszatértek a megkötözött Godofréddal.

A nyomorult a mint megpillantotta a fejedelmet, megkönnyebülten sóhajtott fel.

— Ugy-e, hogy igazat mondtam? — szólott.

— Jól voltál értesülve, — válaszolt a többi helyett Nugent — és meg lesz érte a jutalmad. Csakhogy tőlem kapod.

— Nem értem! hebegett megrőkönyödve az áruló.

A kapitány a körülte állókhoz fordult és igy szólt:

— Uraim, más körülmények közt szivesen látnám önöket, de ma nem érek rá vendégeket fogadni. Ne vegyék hát udvariatlanságnak, ha szerencsés utat kivánok önöknek.

Mikes intett a matrózoknak, mire azok megfordultak és a csónak felé indultak. A fejedelem és Mikes követték őket.

— Hát belőlem mi lesz? — orditott halálos rémületében Godofréd — csak nem hagynak egyedül ezzel az emberrel?

— Már pedig te velem maradsz! — biztatta fagyos nyugalommal Nugent — s én fizetek meg azért, a mit cselekedtél.

Mikor a csónakban voltak, Mikes a fejedelemhez fordult:

— Vajjon, hogyan fogja egyedül révbe vinni azt a nagy hajót? — kérdezte — még sem kellett volna őt magára hagynunk.

A fejedelem bánatosan nézett vissza, aztán igy szólt:

— Azt hiszem, előbb lesz ő révben, mint mi. De siessünk, mert nem tanácsos sokáig ennek a hajónak a közelében maradni.

A matrózok megragadták az evezőket és a könnyü csónak végigsiklott a hullámokon.

Épen mikor a török parancsnoki hajóhoz értek, hatalmas dördülés rázkódtatta meg mögöttük a levegőt,

az ég elsötétült, a hullámok vad rohammal csapkodták a hajó oldalát és csaknem felforditották a csónakot is. Mintha valami vulkán hirtelen kitöréssel fenyegete volna meg a földet és a rajta élő halandókat, lángok csapkodtak fel a magasba, óriási tömegek répültek szerteszél és olyan zúgás támadt, mintha szárnyaira kelt volna a vihar szelleme.

Elcsendesült végre a zugás, elsimultak a hullámok is, de a Sasnak nem látták még a nyomát sem. Csak néhány hajóroncs uszott a tenger felszinén és mély örvény kavargott ott, a hol még néhány percz előtt az osztrák hadihajó állott.

A fejedelem ég felé tekintett és meglátszott ajka mozgásán, meg arczának áhitatos kiféjezésén, hogy imádkozik.

Csakugyan imádkozott ellensége lelki üdveért, meg azért, hogy Lehmann Godofrédnek bocsássa meg az Isten gonosz árulását.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A titkos kéz.

Nagypecsétes levél érkezett Rodostóba. Rajta van a szultán kezejegye és a ki vitte, nem kisebb ember, mint maga Mubacsegi basa, a szultán házi kiadásainak felügyelője. Vele ment kétszáz diszesen öltözött testőr, csupa válogatott vitéz és egy zászlótartó, a ki gyémántokkal kirakott tokban őrizte azt a harczi lobogót, a mely Thököly Imre uramat végig kisérte számos hadjáratán. De a legfeltünőbb az egész menetben mégis az a nyolcz nubiai rabszolga volt, a kik egy nehéz vasládát vittek. Tizezer arany volt abban, a szultán ajándéka Rákóczy Ferencz számára, annak örömére, hogy szerencsésen kiszadult az osztrák ármánykodás hálójából.

Ilosvai János uram magánkivül volt örömében. Nem a pénznek örült ő annyira, mint inkább annak hogy végre alkalma lesz egy kis udvari czeremóniát látni. Hát csak nem hiába unszolta a fejedelmet, hogy rendezze be udvartartását. Eljött végre az ideje, mikor gyümölcsöt is terem fáradozása.

Kora reggel óta talpon van már a derék ur és házról-házra járván, egyre nógatja a kényelemszerető urakat, hogy készüljenek az ünnepi fogadtatásra. Hadd lássa a szultán embere, hogy igazi udvartartással van dolga!

— Mindig mondtam, ugy-e? — hajtogatja vál-

tig. — Eljön az az idő, mikor megujul a régi fény és pompa. Bercsényi Miklós uram, Zay uram, Pázmány bátyám, ugy-e, hogy jó próféta voltam!

— Az volt kegyelmed! — hagyják rá mosolyogva, a kiket megszólitott.

— Kegyelmed pedig, Csáky István uram, készüljön! — folytatja fontoskodó hangon Ilosvay, — mert a sejtésem azt sugja, hogy nem lesz itt sokáig maradása.

— S hova mennék? kérdezte kiváncsian a fejedelem titkos tanácsosa.

— Hova? hova? — zsémbel Ilosvai — hogy is lehet még ilyesmit kérdezni? — Hát nem a fényes portánál van a kegyelmed helye? Vagy tán nem Csáky uramat nevezte ki a fejedelem teljeshatalmu követjének? Elég sokáig pihent és rozsdásodott a tálentuma, itt az ideje végre, hogy ismét elővegye a jobbik eszét, a mely országos dolgok elintézésére való.

Csáky István busan mosolygott és kétkedő mozdulattal háritotta el magáról a nagy dicséretet meg kitüntetést.

— Megint álmodik kend, Ilosvai uram — mondá kis szünet mulva. — Azért, hogy a szultán gratulál

a fejedelemnek szerencsés megmeneküléséhez és pénzbeli ajándékot küld neki, még korántsem következik, hogy a mi kedvünkért fel is bontsa a husz esztendőre kötött békét. Mohamed szavatartó férfiu és bármint kedvezzen is nekünk, még sem lesz a mi kedvünkért hitszegő.

— Hát ki mondja, hogy az legyen? — tüzelt Ilosvai uram. — Van is már erről szó! Hát nem maga az osztrák szegte meg a békét, mikor betört török földre és elrabolta onnan a magas porta pártfogoltját és vendégét? Már pedig a hitszegőnek nem kell megtörni a hitét.

Be sem várta Ilosvai uram, hogy mit mond Csáky István erre a kijelentésre, hanem tovább sietett, mert épen most látta meg Mikes Kelement, a ki a fejedelem házából jött ki.

— Mi ujság, Kelemen öcsém? — e szavakkal üdvözölte a poétát.

— Ujság bőven van, akad közte jó is, de Isten a megmondhatója, hogy nekem mégsem tetszik az egész dolog! — válaszolt fanyar hangon a megszólított.

— Hogyan? Kegyelmed beszél igy, a ki mindig tele volt a legszebb reménységgel?

— Az akkor volt! Olyan az én természetem, hogy el nem csüggeszti lelkemet a zord időjárás, de viszont el nem bizza magát verőfényes napokon sem. Kegyelmed ellenben, Ilosvai uram, olyan, mint a kéneső, a mint érzi a meleg lehelletét, csak szökik fölfelé és szeretné fejével a felhőket elérni.

— Hát csak efféle bús sejtés a kegyelmed profécziája?

— De több is annál! Egy kis levelet kaptam ma reggel, a mely csupán ennyit mond: „Jó hireket visznek számotokra, de el ne bizzátok magatokat. Mert nagyon erősen dolgozik a titkos kéz.“

— S ki irta ezt a levelet?

— A néném, — válaszolt elpirulva Mikes.

— No hát irja meg a nénjének, hogy tisztelletem s ha szükségem lesz egy kis tanácsra asszonyi dolgokban vagy egy kis herbatéára, akkor hozzá fordulok. De a politikába ne avatkozzék az asszonynép.

Szólott bősz haraggal a derék ur és odább sietett. Mert nem birta el az ő hű szive, hogy lelohaszszák magasra szárnyaló reményeit.

Mikes utána nézett, azután kivette zsebéből Zsuzsika levelét és ujból meg ujból átolvasta. S mialatt tekintete végigosont a finom kézirásu sorokon arczának kifejezése egyre borusabbá vált. Mintha a sorok közt keresné valaminek a magyarázatát, a mit maga az irás el nem mond.

Vajjon mit üthetett ahoz a lányhoz, hogy egy idő óta olyan szófukar és csak azt mondja el, a mi a fejedelem ügyeire vonatkozik? Hát neki már nincs semmi mondani valója? Hova lett a csapongó jó kedv, a derült ragyogás, a mely minden leveléből feléje sugárzott? Nagyon megváltozhatott maga Zsuzsika is, hogy annyira megváltozhatott a leveleinek a hangulata.

Kezdte számitgatni, hogy mióta észlelhető ez a változás. A legutolsó nyájas levele az volt, mikor megirta neki, hogy a szultán mindennapos Palurgos uram házánál és ő ebből a körülményből a legjobb reményeket meriti a számüzöttek ügyének jobbra-

fordulására. Azóta, igen azóta egészen megváltozott a levélirás módja és csak száraz tudósitást kap, de a szivből jövő és a szivhez szóló üzenetek elmaradoztak.

Egy pillanatig valami hideg lehelletféle csapta meg Mikes szivét. De aztán ismét átmelegedett a lelke.

— Nem, Zsuzsikám! — suttogott magában és égfelé tekintett. — Nem kételkedem benned! Téged nem kápráztat el a földi fény és pompa, nem adod oda a hüség glóriáját a föld legszebb koronájáért. S bármire változik is sorsom, én hiszek benned.

Magához intett két az udvaron veszteglő szolgát és elment velük a fejedelem kincses házába, hogy előszedje onnan a mai nap diszére azt, a mi még megmaradt a hajdani hatalom jelvényeiből. Ez a kincses ház erős épület volt, falai tömör sziklakövekből voltak és ajtaja vasból készült. Ott tartogatták a koronát, melyet Magyarország rendjei egykor felajánlottak Rákóczy Ferencznek, de ő el nem fogadta; az erdélyiektől küldött vezéri kardot, a becsesebb okmányokat és a vezéri palástot.

A koronát érintetlenül hagyta Mikes, de a kardot és a palástot odaadta a szolgáknak, hogy vigyék el urának, a ki magára ölti a mai nap ünnepére.

Mikor a szolgák eltávoztak, Mikes még hátramaradt egy kissé. Kinyitotta az ébenfa szekrényt, a mely a koronát őrizte és elmerengve nézte a csodahatalmu szimbolumot, a mely a földi hatalmat képviselte. Mély áhitat tükröződött tekintetében, de egyszersmind bánatos szomoruság is.

— Mindenható Isten, — rebegte hő imádját

reszkető ajakkal, — vedd el mindenemet, vedd el azt, a mi legdrágább előttem; de engedd elérnem azt, hogy Rákóczy fején lássam ezt a jelvényt. Mert akkor tudni fogom, hogy hazám szabad és boldog és ebben a tudatban elviselek mindent, a mit rám mérsz végtelen bölcsességedben.

Odakünn valami futó felhő boritotta el a napot, mert a kincses ház belsejében hirtelen sötétség támadt. Mikes összerázkódott: ez volna tán a felelet az ő hő imájára?

— Kelemen! Hallod-e, Kelemen? Hol vagy? kiáltott odakünn Ilosvai uram hangja.

A poéta lerázta magáról a bus sejtés ránehezedő ködét és kilépett a küszöbre.

— Mi kell, bátyám? — kérdezte.

— A fejedelem vár, a szultán követe már a kapu előtt áll. Ugy kell, hogy mindnyájan urunk körül legyünk, mikor átveszi a szultán izenetét.

S valóban, mire Mikes fölért a fogadóterembe, már ott találta együtt számüzetésének társait. Félkörben állották körül azt a trónszerü emelvényt, a melyen a fejedelem ült és arczukon csupa boldogság meg ragyogás tükröződött. Még Bercsényi Miklós uram is feltápászkodott ágyából, a hova a köszvény napok óta bilincselte és biczegve sorakozott a többihez.

A fejedelem, a mint megpillantotta régi hivét, leszállt a trónról, oda ment hozzá és kezet fogott vele. A vén sas lehajolt és megcsókolta Rákóczy jobját.

— Ne igy, Miklós! — mondá ez, a meghatottságtól remegő hangon, — ne igy, öreg bajtársam!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

S két karját Bercsényi válla körül fonva, magához ölelte és megcsókolta.

— Jó uram! — szólott Bercsényi és egyre sodorgatta hófehér bajszát, hogy meghatottságát leplezze, — ne neheztelj rám, hogy nem állhatok ott jobbodon, mint egykor . . . Tudod-e még, réges-régen, mikor az aradi országgyülés után én vetettem válladra a vezéri palástot? De már nem illet meg engem az a tisztség. Mit mondana a török, ha látná, hogy mankón jár az, a kire kardodat biztad? Fiatalabb kézbe való az a kard, mert én már csak romja vagyok hajdani énemnek.

Két nehéz könycsepp gördült végig az öreg arczán, hirtelen letörölte, mintha restelné ellágyulását.

— Öregem, te megteszed azt, a mit ember tehet, — vigasztalta a fejedelem. — S ha a történet muzsája egykor arra méltatja Rákóczy Ferencz nevét, hogy beirja a história érczlapjaira, ott lesz mellette egy másik név is, a Bercsényi Miklósé.

Nem folytathatta, mert kivülről trombitaszó halatszott, meg dobpergés. A következő pillanatban föltárult a fogadó-terem ajtaja és Ilosvai uram, a ki e napra magára vállalta a janitor*) szerepét is, ünnepi hangon bejelentette:

— Ő császári felsége, a szultán követe.

Mubacsegi basa mellén keresztbe fektette a karjait és mélyen meghajolva közeledett. Valamennyi jelenlevőnek nagyott dobbant a szive, mert ez a formai külsőség világosan mutatta, hogy Mohamed szultán Rákóczy Ferenczet nem tekinti már pusztán

*) janitor-ajtónálló

pártfogoltjának, hanem magával hasonrangunak: fejedelemnek és szövetségesnek.

Aztán igy szólott a szultán követe:

— II. Rákóczy Ferencznek, Magyarország királyának, Erdély fejedelmének és az egyesült ozmán és magyar hadak fővezérének üdvözletét küldi Mohamed szultán. Szól pedig üzenete ekképen: A husz évre kötött, esküvel megpecsételt békét megbontotta Ausztria herczege és Németország császárja, mikor hadat küldött ellenünk háboru-üzenet nélkül és teljes béke idején megkisérelte annak elrablását, a kit oltalmunkba fogadtunk. Mi viszonozzuk ezt az orvul küldött hadüzenetet, még pedig nyilt hadüzenettel. Tegnap kibontották a próféta szent zászlaját annak jeléül, hogy harcz és háboru lesz köztünk meg Ausztria herczege és a németek császárja között mindaddig, mig:

Hivünk és szövetségesünk, Rákóczy Ferencz vissza nem kerül Magyarország trónjára.

Teljes elégtételt nem kaptunk az orvtámadásért és meg nem toroltuk a sértést, melyet rajtunk ejtett az ellenség.

Ezt üzeni Mohamed szultán az ő hivének és szövetségesének: II. Rákóczy Ferencznek, a ki Magyarország királya és Erdély fejedelme.

Visszahangzott az üzenet a terem magas falain és mámorral töltötte el a sziveket. A szultán követét fölemelték vállaikra a magyar főurak és vitték Rákóczy trónja elé. S lelkes üdvkiáltás hangzott mindenfelé.

... De mielőtt a fejedelem válaszolhatott volna, hirtelen nagy zaj és lárma támadt odakünn. Minden tekintet az ajtó felé irányult: uj hirnök jön?

Az is volt. Egy porlepte alak támolygott be a terembe, alig tudott elvánszorogni a fejedelem trónjáig és siri csendben mondotta el jövetelének czélját:

— A janitsárok fellázadtak, — fuldokolt — a szultánt letették trónjáról és a héttoronyba zárták. Stambulban ferfordult a rend. Mindennek vége!

Szólt és aléltan omlott a trómzsámoly lábához.

Mint sápadtak el az örömtől piros arczok! Mint tünt el a ragyogás minden szemből! A fejedelem ugy állott ott, mint egy kőszobor, Bercsényi Miklós égfelé emelte mankóját, mint ha perelne valakivel, a három Zay egymást tartotta ölelve és ugy zokogott, Mikes Kelemen pedig felsóhajtott:

— Ime a titkos kéz müve.

*

Mikes Kelemen naplójából.

5. október 1730.

Ugy történt pedig, hogy az osztrák követ megsejtvén, hogy mi van készülőben, nagy summa pénzért irt Bécsbe és mikoron az megérkezett, tele marokkal osztogatta az aranyakat a janitsárok között. Ezek közül ketten lázadást inditottak. Az egyikének a neve Muszli basa, a másikának Halil Patrona. A császár nem lévén kastélyában, sem pedig a nagyvezér, a ki Anatoliába ment a hadakat háborura elkésziteni, ez a két janitsár összegyüjtötte a többi társait egy piaczra. Tellének pedig vagy ötvenen, a kiket négy részre osztottak és mindegyiknek kezébe egy-egy zászlót adtak. Felnyiták a tömlöczöket, kibocsátották a rabokat és magukhoz vevének mindenféle gyülevész népeket. Az volt a csudálatos,

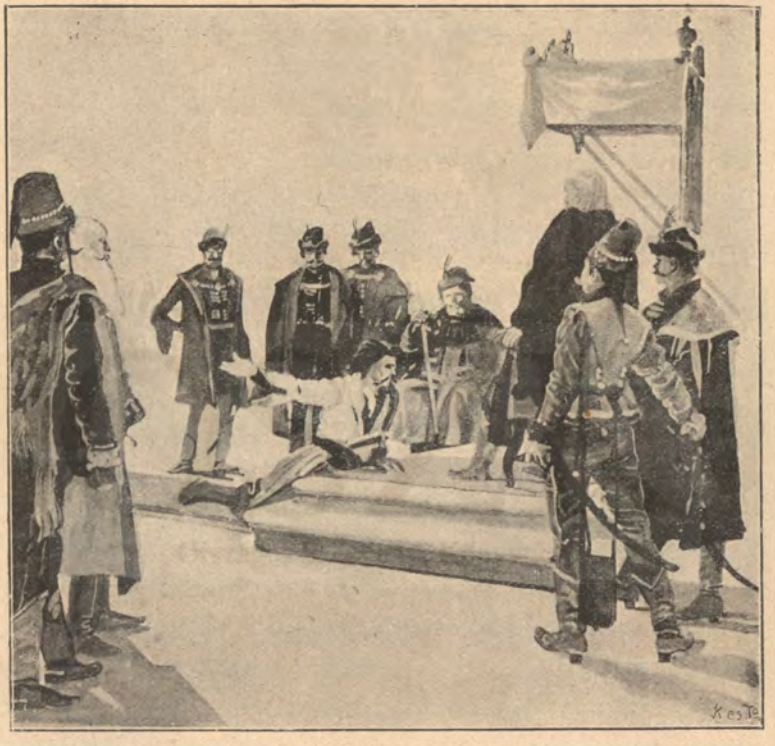
hogy senki a városban ellenök nem álla, holott volt a városban legalább is negyvenezer janitsár és lovas had is vala, de senki a császár mellé fel nem kelt. Ugy kell annak lennie, hogy az osztrák követ aranyai itt is nagyban dolgoztak. Másnap már annyira elszaporodtak, hogy elcsapták az eddigi janitsár agát és másikat tettek helyébe.

6. október 1730.

A szultán megérkezett kastélyába és ott fogadta a lázadók küldöttségét. Csak azt kivánják tőle, hogy ölesse meg a nagyvezért és a főulemát, a ki a török papságnak feje, mivelhogy ezek a birodalmat árulásukkal elrontották. De a császár nemes fejedelemhez méltóan ugy válaszolt, hogy hü szolgáit nem engedi, mivelhogy azok csak az ő parancsait teljesitették. Erre a lázadók megrohanták a fővezér, meg az ulema palotáit és megfojtották selyemzsinórral mind a kettőt. A császár pedig látván, hogy a birodalom veszve van, ha a lázadásnak mihamarább vége nem lesz, igy szólott: Ezen rebellisek engemet is császároknak és uruknak ismerni nem akarnak, azért azt óhajtom, hogy miattam veszedelem ne legyen, tehát a magam szabad akaratából a bátyám fiának, Mahmudnak engedem át a trónt.“ A mi ugy volt cselekedve, mint egy igazán nemes és allatvalóit szerető fejedelemhez illik.

10. október 1730.

Megtörténvén az, hogy a szultán üzenetét elvitték a lázadóknak, ezek még jobban vérszemet kaptak és öltek, pusztitottak, meg raboltak városszerte, ugy, hogy az egész török főváros egyetlen jajszó vala. De a császárt ez nem tántoritotta el nemes szándé-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

kától, hanem igy szólt a szultána validához, az anya-császárnéhoz, a ki őt ellenállásra buzditotta: „Te mindig a béke müveire oktattál engemet, ne akard hát most, hogy alattvalóim vérét ontsam.“ S elhozatta maga elé Mahmudot, a ki nagybátyjának fia, elébe ment, megölelé, császári székébe ülteté és legelsőbben maga is megcsókolá az uj császárnak kezét, meg az ulemákkal is megcsókoltatá. Azután mondá nekik: „Mind nekem, mind nektek uratok és császártok ez a személy, az Istenre és a ti lelketek ismeretére bizom. Legyetek azon, hogy igazság ellen semmit se cselekedjék. Ha pedig a rossz dolgokban meg nem intitek, Isten előtt számot adtok az itélet napján.“

12. október 1730.

A janitsárok pedig megölték az uj császárt, Mahmudot, mivelhogy akaratuknak eleget nem akart ő sem tenni, aztán pedig neki mentek a külföldi követek lakásainak és feldulták azokat. Az osztrák követet, a kinek aranyai okozták a sok bajt elkapták, mikor futófélben vala és agyonverték. Igy bünhődött az, a ki a rossznak okozója volt. De hogy a mi reményeinkből mi legyen, annak csak Isten a megmondhatója.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Felfordult világ.

Mikes Kelemen bekopogtatott a fejedelem beteg-szobájába, mert Rákóczy Ferenczet megtörte lelkében a legutolsó csapás és ágyba hanyatlott. Megfogyott tesben is és elcsüggedt reményeiben. A ki annyi viszontagságot nemes megadással türt már el, most sem zugolódott, de olyan volt, mint a hatalmas tölgy, ha élete gyökerén rágódik a féreg.

Azon naptól kezdve, hogy megjelent nála a szultán követe és elhozta reményeinek látszólagos megvalósulását, de eljött a másik kiküldött is és hirül hozta a világ felfordulását, Rákóczy lemondott a jövő minden ábrándjáról. Hónapok multak el és a mi hir jött a török fővárosból, mind olyan volt, hogy kioltsa a remény lángját. Ezentul a fejedelem már csak a tulvilági életbe vetette minden hitét, magához rendelte a jezsuiták priorját és isten e szolgájával töltötte minden idejét. Csak olyan ember cselekszik igy, a ki nem remél már semmit a föld hatalmasaitól, csak az égiekben bizakodik.

Mikest nyájasan fogadta a fejedelem. A poéta alig tudta elrejteni meghatottságát, mikot a fejedelem lesoványodott arczát meglátta. Mielőtt szólhatott volna, Rákóczy megszólitotta:

— Ugy-e, fiam, bucsuzni jöttél tőlem?

Kelemen megijedt ettől az éleslátástól, a mely-

ben volt valami tulvilági, de a fejedelem nem engedte szóhoz jutni, hanem folytatta:

— A te helyed most a török fővárosban van, édes fiam. Nem kívánhatom tőled, hogy tétlenül vesztegesd körültem idődet, mikor veszedelemben forog legnagyobb kincsed. Menyasszonyodat az én kedvemért bocsátottad a lángok közé: menj hát és mentsed ki onnan, a mig megmenthető.

Mikes kezet csókolt a fejedelemnek, a ki lelkébe látott és harmadnap már ott volt Stambulban, a hol tanyát ütött a fejetlenség és azok csináltak világra szóló felfordulást, a kiknek hivatása lett volna, hogy a rendet fentartsák.

Első utja Palurgos házához vezetett. De nem talált rá. Füstölgő rom volt a diszes palota, mert a lázadók azt sem kiméltek meg. Lerombolták a diszes épületeket, tüzet vetettek a tudomány hajlékába és elpusztitottak mindent, a mit az öreg tudós sok éven keresztül gyüjtött.

Mert túdva volt a janicsárok előtt, hogy az agg tudós Mohamed szultán kedvelt embere és nem kiméltek senkit és semmit, a mi ő rá tartozott.

Mikes fájó érzéssel járta be a romokat. Ime, ezt az embert is utólérte a hüség szomoru végzete. Elszakadt sok esztendő előtt szülőföldjétől, elidegenedett a magyar hazától, de azért megmaradt szivében egy húr, a mely honfiui szeretetben rezgett meg. És ez okozta vesztét.

Hát mindennek ilyen lesz a sorsa, a mi a honhoz tapad?

A mint igy járt-kelt, nyomát keresni azoknak, a kik itt laktak, egyszerre csak megpillant egy bokor

alján valami hófehéret. Kis galamb volt az, a melyet röptében nyíl ért és most halva feküdt a hervadt leveleken.

Mikes szemébe égő köny tolult: ráismert Zizire, a hü hirvivő galambra.

Hát ezt is utólérte a kitörő vulkán felcsapó lángja? A levegő végtelen birodalmába is elhat a rút emberi indulat és utóléri azokat a fehér ártatlan apró lényeket, a melyek tudatával sem birnak az elvadult ember gonoszságának.

Lehajolt és fölvette a galambot. Ekkor megpillantott nyakán egy kis összehajtott czédulát. Nagyot dobbant a szive, mert ez csak Zsuzsika üzenete lehetett.

Az is volt. Sebtében megirva, reszkető kézzel, mintha a menekülés utolsó perczében vetették volna papirra a betüket:

„Lángban áll fejünk fölött a tető, vad néptömeg ostromolja a házat és halált kiált a szultán kedveltjére . . . Megirtam, hogy félek a titkos kéztől: ime, ő szabaditotta ránk ezt a vihart. Átkozott arany, a mely ezt megcselekedte! . . . Álruhában menekülünk földalatti ösvényen, Palurgos, én és egy hü szolga, a ki hátán viszi el a legbecsesebbet, Zizivel küldöm ezt az üzenetet, ő majd rám talál, bárhol vagyok is és akkor megizenem, hol keressen fel kigyelmed . . . Hallom már az omló kapu recsegését . . . Palurgos nevemen szólit, nem irhatok többet. Ég kigyelmeddel!

Zsuzsika.“

. . . Ugy történt tehát, hogy a mint Zsuzsika a galamb nyakába akasztotta a levélkét és kieresztette

az ablakon, egy valaki a lázadók közül észrevette a kiröppenő madarat és nyilat bocsátott utána. A nyil talált, szegény kis Zizike már csak a bokrok aljáig jutott el nagy vergődéssel és ott végezte be ártatlan életét.

Mikes a bokor alján gödröt ásott zsebkésével, kipárnázta belsejét rózsalevéllel és ugy helyezte utolsó pihenőre a kis Zizit. Valóban olyan bánatos volt, mintha egy igazi jó barátot temetett volna el.

De már most hova és merre, hogy feltalálja Zsuzsikát? A ki hiába várja az ő feleletét üzenetére és nincs is módjában, hogy tartózkodásának helyét tudassa Kelemennel. Ebben a nagy városban hol találjon rá annyi százezer ember között, a kiknek egyik fele elrejti magát a másiknak dühe elől.

Mikes két kezébe temette arczát és sokáig elgondolkozott. Valami ugy kavargott bensejében és hevesen ostromolta akaraterejét. Tudta, hogy ennek a valaminek a neve csüggedés, és ha enged neki, minden el van veszve. De mi módon álljon ellen, mikor bizalmának fundamentuma és hitének oszlopos háza is meg van támadva.

Isten! Isten! Hát nézheted, hogy ujból összedüljön a magyarok reményének épülete?

Hát lehetséges volna, hogy megint győz az ármány és mi, a ki a szent ügyet szolgáltuk nevetség tárgya leszünk a világ előtt?

Kétségbeesve tekintett föl az égre. Odafent örök pompában ragyog a nap, mosolygó arczczal néz alá, mintha mitsem törődnék azzal a kinos fájdalommal, mely ugy gyötri a halandók szivét.

S eszébe jutott a poétának abban a pillanatban,

lelkének keserüsége közepett, jó anyjának mondása, valahányszor a bánat felütötte tanyáját szivében:

Imádság könnyiti a nyomorultakat,
Nagyon engeszteli szomoruságokat.

Tán valamelyik őse gondolta ki a csüggedés hasonló pillanatában és kapaszkodott belé, mint a remény utolsó horgonyába?

Mikes térdre borult és hitbuzgó lelkének összes áhitatával imádkozott.

„Én istenem, jóságos teremtőm, bocsásd meg kétségemet. Hisz nem a magam fájdalma gyötör, hanem az én jó uramnak bánata. S feláldozom, ha ugy kivánod, szerelmemet is oltárodon, lemondok a boldogságról, csak őt segitsed! Mi lesz Magyarországból, ha Rákóczy Ferencz kezéből kiesik a fegyver és nem küzdhet többé fölszabaditásáért? A te jóságod végtelen, a te irgalmadnak nincs határa, a te könyörületed meggyógyit minden fájó sebet: gyógyitsad hát meg a mi sebeinket is és engedd meg, hogy mint szabad nép élhessük ismét a haza földjén. Ugy legyen! Ugy legyen!“

Megkönnyebbülve állott fel és csodás erőt érzett ujból szivében. A hit malasztja csepegtetett balzsamot lelkébe és készen volt folytatni a harczot eszményeért.

Ebben a pillanatban elsötétült fölötte, valami árnyék esett rá. Föltekintett és egy magas férfialakot pillantott meg.

Azonnal ráismert, daczára annak, hogy idegenszerü viseletben volt: Rákóczy György állott előtte, az ő szeretve szeretett urának fia.

Rákóczy György a török fővárosban . . . Tekin-

tete komoly volt s fenkölt. Az Ur megadta a választ arra a kérdésre, melyet Mikes Kelemen hozzá intézett . . .

*

— Téged kerestelek, — szólitotta meg György magyar nyelven a poétát. Ámbár kissé idegenszerü volt még a kiejtése, de a szó folyékonyan eredt meg ajkáról.

Mikesnek elállott a lélegzete, a ki nem mondható és szóval nem jellemezhető gyönyörérzés reszkettette meg egész valóját.

— Hogyan? Fenséged magyarul beszél? — kérdeszte, mintegy kétkedve abban, a mit hallott.

Rákóczy György vidáman felkaczagott.

— Ugy-e hogy megleptelek? — válaszolt csaknem gyermekes örömmel. — Attól a naptól fogva, a mikor először találkoztam apámmal, nagyon bántott az a gondolat, hogy idegenként állok köztetek és nem tudom magamat kifejezni azon a nyelven, a melyen ti beszéltek. . . Igaz, hogy nem én voltam hibás, ha nem tudtam magyarul! . . Hisz, a kik ifjuságomat irányozták, mindent elkövettek, hogy elidegenitsenek hazámtól. Ugy festették le előttem, mint a vadság és a barbár tudatlanság földjét, a hol csak rablók és haramiák tanyáznak.

— A nyomorultak! — kiáltott fel méltatlankodva Mikes.

— De mennyire nyomorultak! Egy gyermekkel meggyülöltetni szülőföldjét, erre csak a legnagyobb kajánság képes. És sikerült volna nekik, ha jó sorsom véletlenül, egy kezembe került levélből, értésemre nem adja, hogy eszköznek akarnak felhasz-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

nálni a saját atyám ellen. Tudod-e, mi volt a tervük? Egy Rákóczyt kijátszani a másik Rákóczy ellen. A mikor II. Rákóczy Ferencz betört volna felszabaditó seregével Magyarország földjére, ott találja magával szemben egy császári hadsereg élén fiát, Rákóczy Györgyöt. És magyar pusztitotta volna a magyart, fiu támadt volna az apja ellen: ugy-e, hogy pokoli gondolat?

De az a levél felvilágositott mindenről. Megérlelte szivemben azt az elhatározást, hogy én is nemzetem bajnoka leszek és megujitom a csodás Rákóczy-legendát, melytől annyira remegtek. Titkolni kellett szándékomat, hogy észre ne vegyék és engem is Zrinyi Péter sorsára ne juttassanak. De nem hiába jártam az ő iskolájukat, meg is tanultam tőlük az alakoskodást. Ugy tettem, mintha lángoló gyülölettel volnék eltelve hazám iránt és hallani sem akarnék róla. Jutalom fejében kineveztek német birodalami grófnak, meg olasz márkinak. Erre én szabadságot kértem, hogy meglátogassam Itáliát és Rómát, az örök várost. Megadták, mert arra felé csakugyan nem vezet ut Magyarországba. Genuában aztán felszálltam egy csempész hajójára, a ki elvezetett (— te tudod, mennyi viszontagság után! —) atyám hajlékába.

S megláttam arczán a fájdalom vonaglását, mikor idegen nyelven szóltam hozzá. Ekkor erösbödött meg szivemben az elhatározás, hogy mielőbb, de egészen magyar leszek. Nálatok is azzá válhattam volna, de resteltem, hogy tanui legyetek gyermekes gagyogásomnak és lássátok, tán kaczagjátok is, mikor nyelvem erőlködik az idegen kiejtés elsajátitásában...

Ah, mint átkoztam azokat, a kik okai, hogy idegen volt előttem az a nyelv! . . . Azt mondtam apámnak, hogy unalmas nekem az élet Rodostóban és nem akarom szép ifjuságomat ott eltölteni, a hol mindenki csak a bánatával és epedésével van elfoglalva. Észrevettem hogy fáj neki ez a kiméletlen kijelentés, de nem tehettem másként, mert az igazat resteltem bevallani. Az igazság pedig az volt, hogy ide akartam jönni a török fővárosba, a hol sokan vannak a számüzött magyarok s köztök akartam találni egyre, a ki megtanit a bübájos, zengzetes honi nyelvre.

— S mint látom, talált is, — szólott egészen neki vidámulva Mikes.

— De milyent! A véletlen vezetett hozzá. Egy este mikor vagy hat hónappal ezelőtt Stambul utczáin őgyelegtem és bámultam azon, hogy mily sokat tett a természet ezért a csodaszép fekvésü városért, mily keveset a népeért, rám támadtak a sötétben. Azt hittem eleinte, hogy rablók és nevettem magamban, hogy nálam keresnek kincsek, a ki magam is szegény vagyok. De a beszédökből csakhamar kivettem, hogy felbérelt gyilkosok, a kik a Rákóczy-vért akarják eltenni láb alól. Mondhatom, jó helyen kezdték! Ha egyebet sem köszönhetek ifjuságom oktatóinak, annyi bizonyos, hogy testi kiképzésemet nem hanyagolták el. A legjobb vivó vagyok tán egész Európában. S ennek köszönhetem, hogy játszva állhattam ellen a négy bérencz támadásának. Ki akartam őket fárasztani, egyenkint lefegyverezni, hogy megtudjam tőlük, ki bérelte fel őket.

De, ugy látszik, a kardok összecsengése messzire

elhallatszott és kíváncsiakat is csábitott felénk. Egyszere csak azon veszem magamat észre, hogy nem egymagam harczolok többé, hanem segitőim is akadtak. Egy öreg, hófehér szakállu ember és egy fiatal levente hátulról támadtak rá a bérgyilkosokra. Ezek nem vették tréfára a dolgot, hanem eldobván fegyvereiket, futásnak eredtek. Az öreg ember fölvette az egyik kardot és jól megnézte, aztán valamit mondott, nekem idegen nyelven, a fiatal leventéhez, a miből csak az osztrák követ nevét vehettem ki. Kiváncsi voltam, hogy mit mond és megszólitottam. De előbb bemutattam magamat:

— Io sono il principe Giorgio Rákóczy, — szólottam olaszul, mivelhogy az idegenek közt Stambulban ez a legelterjedtebb nyelv.

Erre a kijelentésre az öreg megkapja jobbomat és hévvel csókolgatja, a fiatal pedig összetett kezekkel közelebb jön és áhitattal csodál. A hold épen kisütött és igy észre vettem, hogy nagyon kedves vonásai vannak, de azonfelül levente létére még nagyon is fiatal.

Nem akarom hosszu lére ereszteni a dolgot, hanem csak annyit mondok el neked, hogy földiek közé jutottam. Az öreg Palurgos . . .

Nem beszélhetett tovább, mert Mikes megfogta kezét és majdnem magánkivül felkiáltott.

— Hogyan? az öreg Palurgos? De hát akkor a fiatal levente . . .

— Nem volt más, mint Zsuzsika, — mondá vigan Rákóczy György. — Tudom, hogy rájön kigyelmet erre. Igy ismerkedtünk meg és ettől fogva ő ta-

nitott engem magyarul. Ugy-e, hogy meglátszik beszédemen a kiváló mester?

— S hol van most ő? — kérdezte csaknem lihegve Kelemen.

— Jó helyen, biztosságban. Ő küldött ide, hogy utbaigazitsam kigyelmedet, most jól sejtette, hogy nem birja ki Rodostóban, hanem eljön, hogy kivegye részét abból a nagy küzdelemből, melyet mi az ármányosak ellen folytatunk. Zsuzsika nagyon okos és jobban ért a diplomáczáihoz, mint sok nagykövet. De a mellet jó is, nemes is, föl sem emlitvén azt, hogy szereti az ő poétáját.

Mikes Kelemen ugy elpirult erre a kijelentésre, mint egy fiatal lány, a kinek az első bókot mondják. György pedig folytatta:

— Azóta, hogy a nagy változás megesett a török fővárosban és a szultánt letették a trónról a felázadt janicsárok, a te menyasszonyod nagy dolgokon töri a fejét. Nem kisebb feladatot tüzött maga elé annál, minthogy Mohamedet viszahelyezze trónjára és köszönet fejében azt kérje tőle, hogy a magyarok ügyét magáévá tegye.

— Nehéz feladat? — sóhajtott Mikes.

— De nem épen lehetetlen! Kedves barátom, mi férfiak diplomácziát tanulhatunk az asszonyoktól és Zsuzsika még a nők között is kiváló okosság dolgában. Tudod-e, hogy ma már Stambul népének egy jó része az ő nevére esküszik.

— Nem tudom, — hebegett megzavarodva Mikes, — de hogyan lehetséges ez?

— Minden csak női fortély. A mozlim előtt nemcsak szent és sérthetlen az, a ki elmebeteg, de még

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

azonfelül jóstehetséggel megáldottnak is tekinti. Mikor a nagyur, a szultán, földi hatalmának teljes diszében végig vonul hatalmas birodalma fővárosának utczáin és szembe megy vele egy boldogtalan elmebeteg, a nagyur tisztelettel tér ki előle. S ha az őrült vak ösztönében belekapaszkodik az uralkodó csillogó palástjába, ez lekeriti nyakából a drága ruhadarabot és ott hagyja az elmeháborodott kezében. Ezt a szokást kihasználta Zsuzsika s mondhatom, olyan sikeresen, hogy ma már uralkodik Stambul város lakosságának jó része fölött.

— Az Istenért, csak tán nem ő maga...

— Dehogy! Az öreg Palurgos játsza el az elmebeteg szerepét, Zsuzsika pedig megsugja neki, hogy miféle jóslatokat mondjon. Ő kiséri el mindenhova és lanttal kezében nagyobb biztosságban érzi magát, mintha hétszeres érczfal venné körül. Nincs az a vérengző és elvadult erkölcsü janicsár, a ki csak egyetlen bántó szóval merné illetni, sőt egy részüket megtéritette és néhány nap mulva már egészen komolyan foghat Mohamed kiszabaditásához. Az ő jó ötletének köszönhetjük majd, ha győz az ügyünk.

Mikes elgondolkozott és szép, férfias arczán elégedetlenség tükröződött.

— Megvallom, — mondá kis szünet mulva, — hogy nem szeretem a cselt. Jól esett volna szivemnek, ha igazságos ügyünket egyenes uton vihetjük diadalra... De belátom, hogy igaza volt annak a fracziának, a ki azt mondta: A renard renard et demi: egy rókára másfél róka. Ők is furfanggal küzdöttek ellenünk, mi sem tehetünk egyebet!

— Csakhogy belátod! — válaszolt kissé csipősen György herzeg. — Valóban, azok az emberek nem érdemelnek kiméletet, nemhogy még az eszközökben válogatnánk, mikor arról van szó, hogy ezt a felfordult világot ujból visszazökkentsük rendes kerékvágásába ... Ha láttad volna, mit miveltek, a te becsületes lelked pillanatra sem habozna! Én itt voltam a forgó örvény kellő közepén és napról-napra tanuja voltam az ármány müködésének. Vagy tán nem tört az életem ellen, mivel Rákóczy fia vagyok? Nem fosztotta-e meg trónjától a legnemesebb uralkodót, a ki valaha az ozmán birodalom fölött uralkodott? Nem ontotta-e patakokban a vért és nem adott-e fegyvert a fiu kezébe, hogy apja ellen harczoljon? S mi visszariadjunk egy ártatlan cseltől, mikor legszentebb jogaink védelméről van szó? Nem, Kelemen barátom, ennyire még sem vagyunk elmaradva és ha kell, megmutatjuk majd annak az átkozott titkos kéznek, hogy tanultunk tőle!

Palurgos, mint próféta.

Mialatt igy beszélgettek, rég elhagyták a Bosporus partján romokban heverő palotát és szűk utczákon, fedett sikátorokon keresztül haladtak tovább. Ugy látszott, hogy György herczeg tökéletesen ismeri a járást, mert pillanatig sem állott meg, nem kérdezte senkitől az ut irányát, hanem biztosan tartott czélja felé.

Délre járt az idő, mire kiértek egy nagy, szabad térre, a hol számtalan sátor volt felütve. De nem afféle vásári bódé, minőket bizonyos napokon Stambul piaczán látni lehetett, mikor a környék lakói bejöttek hogy élelmi szereiket eladják, hanem katonatáborra emlékeztető vászon sátrak. Közben őrtüzek is lobogtak és egy-egy zászlót lengetett a tenger felől jövő üde légáram.

Egy nagyobb sátor előtt csődület támadt és a a marczona külsejü janicsárok közül sokan még most is feléje tartottak. Némelyiknek kezében most is ott volt a fegyverek tisztogatására való eszköz, mások ellenben üstöket czepeltek, a melyből rizsben főtt husnak illata áradt szét. Valószinü, hogy közös ebédre mentek, a mint egy katonatáborban rég bevett szokás.

Valaki megütött egy dobot és erre a jelre a lassan járó-kelők is gyorsitották lépteiket.

— Menjünk mi is oda, — mondá György a poétához.

Mire oda értek, már alig törhettek maguknak utat a sürü tömegen keresztül, a mely körülállta a zöld lobogóval diszitett sátort.

— Itt lakik Palurgos — mondá halkan György.

— És Zsuzsika? — kérdezte szorongó szivvel Mikes.

— Vele van . . . s ha nem tévedek, látni is fogjuk mindjárt.

Hatalmas vállával utat tört magának a sokaságon, a mely nem szivesen tért ki előtte. De György olyan biztossággal haladt és olyan kevéssé kimélte az utjában állókat, hogy mindenki hatalmas urnak nézte, a ki előtt tanácsos kitérni. Baj nélkül jutottak tehát az első sorba, a hol megállottak.

Érdemes is volt nézni azt, a mit most megláttak. Körülbelül kétszáz négyszöglábnyi szabad térség közepén hatalmas máglya lobogott és ennek vöröses fénye sajátságos árnyékként rezgett a kiváncsi arczokon. De megvilágitotta azt a két alakot is, a mely az általános figyelem középpontja volt. Egy öreg embert, a ki külseje után itélve százéves is lehetett meg egy deli ifjut, a ki kezénél fogva vezette a világtalan aggot. A mint igy egymás mellett állottak akár a tavaszt és a telet is jelképezhették volna.

— Zsuzsika! szólott halkan Mikes és tekintete odatapadt a fiatal levente alakjára.

— A másik pedig Palurgos, — dünnyögött György herczeg és alig fojthatta el az arczára kikivánkozó mosolyt.

— De milyen maskarában — sugott vissza a poéta.

— Az öregben nagy szinész veszett el, — válaszolt ugyan olyan hangon György. — Nézd csak, milyen hiven adja az elmeháborodott agg férfiut. Láttam egyszer Bécs városában egy hires angol

poétának, valami Shakespearenak szomorujátékát, a melyben egy öreg király megőrül, mivel gyermekei rosszul bánnak vele ; de mondhatom, hogy az a szinész sem játszotta jobban szerepét, mint Palurgos uram.

Nem folytathatták a beszélgetést, mert e pillanatban megszólalt az agg férfiu a máglya lobogó és rezgő fényénél. Hangja tulcsengte a tömeg mora-

ját és volt benne valami elragadó, elbűvölő és elkábító.

— Romban hever a város, a mely egykor a világ fénye és disze volt, — kiáltott föl mély fájdalommal. — Stambul palotái összedőltek és kiesett a kard azok kezéből, a kik eddig a próféta zászlaja alatt küzdöttek. Úr lett a rabszolga és a sötétség hadai győzelmesen verték bilincsbe a világosságot.

Jaj nekem, hogy ezt meg kellett érnem és jaj azoknak, akik eltürték, hogy a gonoszság felülkerekedett! Tengernyi vér folyt már, térdig gázoltam benne és fölismertem, hogy az igazak vérét ontotta a kajánság. Jaj neked Stambul, a ki a gazdagok városa voltál és most nyomorba estél! Jaj neked, igazhitüek fészke, a hol most a hitetlenek uralkodnak;

Kisértetiesen hangzott ez a fájdalmas szózat és mély hatást tett a körülte állókra. Valamennyi arcz elsápadt és a hatalmas, férfias alakok reszkettek, mintha az enyészet szele csapta volna meg őket. Az öreg pedig folytatta:

— Ne mondjátok nekem, hogy még mindig melegit a napnak fénye és ne beszéljetek nekem többé tavaszról, a melynek csókjától újra felenged a fagy. Megdermedt a mohamedán szivében az érzés, meghalt a bátorság, nincs többé hit és megszünt a remény. Ki merné még ujból remélni, hogy lesz még kikelet? . . . Az éjjel is álmodtam és szörnyü volt a látomány, amely lelkem előtt feltámadt. Hóhérok ültek Mohamed utódainak trónján, reszketve osont végig az erény a nagy város utczáin és gőgösen terpeszkedett biborágyon a gonoszság. A hétszer

szent könyv lapjai szétszórva hevertek és rabszolgák szennyes lába gázolt rajtuk végig. A korán játékszer volt már csak pajkos útczai suhanczok kezében és a tilos italtól mámoros férfiak kaczagták a prófétát. Igy volt az álmomban és igy lesz a jövendőben is.

A hallgatóság körében mozgás támadt. Egy öreg ember kilépett soraiból és oda ment Palurgoshoz, aki arczát palástjába rejtve, csendesen zokogott. Az öreg ember túrbánja zöld volt, annak jeléül, hogy a próféta családjából való, de ruhája rongyos és sáros. Körülnézett, aztán remegő hangong igy szólt:

— Öreg vagyok már, sok időt éltem, de nem láttam ezelőtt soha, hogy gúnytárgya lett volna a nemes és az igazságos. Most azt is megértem! Látjátok ezeket a sárfoltokat ruhámon! Szentségtörő kéz dobott meg a föld salakjával és ütött arczúl, mert hivatkoztam rá, hogy emir vagyok, hogy az én ereimben Mohamed vére foly. S gúnyolódva, ősz szakállomat tépdesve, felém kiáltott: Segitsen hát rajtad a próféta, ha teheti! Én nem félek a prófétától, nem én! — Tudjátok-e, hogy ki volt a gonosz, a ki ezt tenni merészelte?

— A nevét! Mondd meg a nevét! — kiáltott egyszerre több hang a tömegből.

— Halál reá! — orditottak mások.

— Az ebeknek dobjuk oda csontjait!

— Legyen még emléke is átkozott!

— A nevét! Halljuk a nevét!

Palurgos eltávolitotta palástját arczáról, tapogatódzva tett hány lépést az emir felé megfogta jobbját és igy szólt ünnepi hangon:

— Ki ne mond! Mert a ki ezt tette, annak igazhivő ajka ne említse soha nevét. Az olyan bünre még a próféta könyve sem ismer büntetést...

— De én kimondom! — kiáltott fel szilaj hangon a másik, — Halil Patrona volt az, aki engem meggyalázott!

Egyetlen nagy üvöltés volt erre a válasz. És Mikes, a mint körülnézett, úgy érezte e pillanatban, mintha valamelyik őserdőbe jutott volna, csupa vadállatok közé. Vérben forgó szemek, csikorgó fogak, görbülő karmok és csapásra kész öklök vették körül.

— Hali Patrona nem fél tőletek! — szította a tüzet Palurgos, — mert ő előtte semmi sem szent! Tudjátok-e kicsoda ez az ember? Fiatalságában tengeri rabló volt, aztán kémnek állott be a gyaurok szolgálatában és most ő a legnagyobb ur Stambulban. Osztrák pénztől hizott meg ennyire, mert Bécsből kapott aranyokkal lökte le trónjáról Mohamed szultánt és bécsi fegyver volt az is, a melylyel megölte Mahmud szultánt. Most pedig azon törte fejét, hogy a próféta utódainak trónjába üljön.

— Halál reá! — orditott magánkivül a tömeg.

— De mind ez még nem a legnagyobb büne. Tudjátok-e mit cselekedett? Fölvette annak a szent férfiunak a nevét, a ki Begáz kertjében nevelte hatalmassá azt a fát, a melynek árnyékában erős és hatalmas volt századokon át a mozlimok birodalma. Ő, a makedon rabszolga, Halil Patronának meri magát nevezni, holott igazi neve Küprilosz Demetriosz. S ti, vitéz janicsárok, Begáz kertjének virágai, eltürtétek ezt és nem pirultatok, hogy egy volt rabszolga vezessen benneteket!

— Nem türjük tovább!
— Vakok voltunk!
— Átkozott legyen a rabszolga!
— Halál reá!

Igy hangzott mindenfelől a tömegből.

De ebben a pillanatban megszólalt egy recsegő trombitaszó. A tengerpartról jött, ahonnan lovas csapat élén egy hatalmas lovas alakja történetett elő. Kimélet nélkül gázolt keresztül a tömegen, kard-

jával utat törve magának, a hol akadályre talált Kevés pillanat mulva szemközt állott a lobogó máglya fényénél Palurgossal.

— Hivtál és itt vagyok, — mondá dölyfös gunynyal, miközben dörgő hangja tulharsogta a tömeg jajveszéklését. — Lássuk hát, hamis próféta, hogy mit kivánsz tőlem!

De Palurgos nem ijedt meg. Fölébredt benne a vitéz magyar vér és tán az a tudat is ösztökélte, hogy minden koczkára van téve. Vagy győz e pillanatban, vagy pedig halál az osztályrésze . . .

— Küprilosz Demetriosz, — kiáltott messze csengő hangon — gonosz rabszolgafajzat, téged balcsillagzatod hozott ide! Számon kérem tőled azt a sok vért, a mit igaztalanul ontottál, birád előtt állsz!

Az igy megszólított gunyosan nevetett.

— Térj ki utamból eszelős öreg, — mondá hetykén — őrültekkel nem feleselek.

— Pedig az őrültek szavában Allah akarata nyilvánul, — szólott az emir.

Halil Patrona odafordult az emirhez:

— Te is itt vagy? Hát nem volt elég, hogy megkorbácsoltattalak? Kardom élével akarsz megismerkedni?

— Átkozott az a kéz, a mely a próféta utódját megütötte és átkozott vagy te is, a ki ezt tenni merted.! — kiáltott Palurgos és megfogta Patrona lovának zaboláját.

Ebben a pillanatban nagyot villant Halil kardja. De mielőtt lesujthatott volna Palurgos fejére, egy erős kéz kapta meg a hajdani rablóvezér karját. Egyet csavarintott rajta, a kard kihullott kezéből és csörömpölve esett a földre. György herczeg volt az, a ki közbelépésével elháritotta a halálos csapást Palurgos fejéről. A két férfiu most szemben állott egymással és daczos tekintettel nézett farkasszemet.

De csak egy pillanatig. A következő perczben megsarkantyuzta Halil lovát és a nemes paripa szügyébe vágott fejjel törtetett előre.

— Előre vitézek! — orditott a rablóvezér — verjétek szét ezt a csőcseléket.

Ki tudja, mi történt volna, ha kevésbé bátor

az a sziv, a mely ellenfele keblében dobogott. De György igazi Rákóczy-vér volt, azonfelül minden testgyakorlásban megedződve. Egyet rántott a zabolán és a nemes paripa horkolva vágódott hátra, a következő pillanatban pedig Halil Patrona ott hevert tehetlenül a földön lovának teste alatt.

Vad orditás. A tömeg összecsapódott a földön fekvő óriás fölött, mint a tenger hullámai összecsapnak viharnak dühében. S a következő pillanatban véres lándzsa tünt fel a tömeg fölött, a melynek hegyéről a rablóvezér nézett le, üvegesedő tekintettel . . .

Aztán neki ment a sokaság puszta ököllel, fegyvertelen kézzel a lovas csapatnak. Ez be sem várta a támadást, hanem futásnak eredt. A tömeg utána rohant, de megállitotta egy hang, Palurgos hangja.

— A Hét-Toronyhoz ! — kiáltott — szabaditsuk ki a fogoly szultánt. A gonoszok büntetésére később is ráérünk.

— El a Hét-Toronyhoz ! — kiáltott ezer meg ezer hang.

— De ki legyen a vezérünk ? — kérdezte az emir.

Palurgos rámutatott Rákóczy Györgyre.

— Itt van az ég küldöttje, bizzátok rája a cselekvést ! — mondá.

S mielőtt György herczeg még szólhatott volna, a közelében állók vállra kapták és diadalmasan vitték előre. Ment a tömeg nyomában, mint a hömpölygő ár, a mely ellenállhatatlanul sodor mindent magával. Jaj annak, a ki ellen haragja fordul !

A lobogó őrtüz mellett csak hárman maradtak.

Egészen megüresedett a táborhely és csupán Palurgost Mikest és Zsuzsikát kimélte meg a mindent magával ragadó népár.

Palurgos kiváncsian nézte a poétát, a kivel először találkozott most személyesen, de Mikes oda sem nézett reá, hanem lelkének egész érzése benn volt abban az egy fölkiáltásban:

— Zsuzsikám! Egyetlenem! Mily boldogság, hogy ujból láthatlak!

A fiatal leány arczán a boldogság mosolya sugárzott, de hirtelen ujból elboritotta a gond felhője vonásait.

— A te helyed nincs most itt nálam, — mondá szelid, de komolyan figyelmeztető hangon.

— Hol volna másutt?

— A Hét-Toronynál. Ott dől el Magyarország sorsa. Mert ha Mohamed kiszabadul, mától egy hónapra hadsereg élén indul Rákóczy Ferencz hazája felszabaditására.

De Palurgos közbe szólott:

— Hadd maradjon ő itt! A mai nap érdeme legyen egészen Rákóczy Györgyé és kivüle senki másnak ne köszönje Mohamed szultán kiszabadulását. Annál nagyobb lesz a hálája és az elismerése . . .

Itt megakadt az öreg ezermester és csak pillanat mulva hebegve, mintha nagyon nehezére esnék, a mit mondani akar, elfojtott könytől fuldokló hangon folytatta:

— De még azért is tartalak itt, hogy tanácskozzam veled. Sulyos, nagyon fájdalmas hirnek leszek elmondója és vajha meg ne gyülölnél örökre azért, hogy tőllem hallod!

— Mit beszél kegyelmed? — kiáltottak egyszerre Mikes és Zsuzsika.

— Egy órával ezelőtt hozta nekem gyorskengyelfutó Rodostóból ezt a levelet, a melyet a te távollétedben a kanczellár intézett hozzám.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A legnagyobb csapás.

— Mikor az imént fejem fölött lebegett Demetriosz kardja és a halál legfenyegetőbb alakjában közeledett hozzám, én nem védtem magamat, hanem magamban imádkoztam: Add Uram, Istenem, hogy a csapás jól találjon és az én árva lelkem még utolérje mennyberöptében a legnagyobb magyar égbe szálló lelkét.

— A fejedelem! — hörgött magánkivül Mikes.

— Meghalt tegnap reggel.

Mikes Kelemen leborult a földre, két kezébe temette fájdalomtól eltorzuló arczát és igy maradt sokáig, némán és szótlanul, összetört lelkének kinjában. Az öreg Palurgos pedig, mintha hirtelen csodálatos ihlet szállta volna meg, fölemelte arczát égnek és felkiáltott:

— Isten, Isten, nagyot vétkezhettünk ellened, hogy igy sujtottál bennünket! Olyanok vagyunk most, mint a nyáj pásztor nélkül és csak könyhullatással ehetjük ezentul mindennapi kenyerünket. Az egész kerek földön csak ez az egy nagy sziv dobogott hazánkért igazi, tiszta és fenkölt érzésben, csupán ez az egy hatalmas lángész szőtte folyton megujuló lelkesedéssel terveit Magyarország felszabaditására. S ime, megszünt dobogni a nagy sziv, belefáradt a küzdelembe a lángész! Mi lesz velünk? Mi lesz a magyarból?

Zsuzsika odament az öreg emberhez és vállához ért jobbjával. Szelid hangon, reményt keltő szózattal és biztatóan igy szólt:

— A vén törzsnek nem láttad az imént fiatal hajtását? Rákóczy Ferencz tovább él fiában és ha meg is halt ő, a nagy és dicső, nem száll vele sirba az eszme.

Mint mikor nagy harczok idején feltünik a látó határon a galamb az olajággal, ugy csillapult le e szavakra Palurgos kesergő fájdalma is. Mereven nézett az őrtüz lángjába, még folytak könyei, de már csendesebb érzéssel válaszolt:

— Igazad van, lányom! A remény még mindig megmarad. A Rákóczy-vér nem válik vizzé... Kelj föl, Kelemen és rázd le magadról a tompultságot. Nagy feladat vár te rád! Te leszel az, a ki a fiatal herczeget, most már vezérünket és apja örökségének kezelőjét, sarkalod, jó uton vezeted és nem engeded, hogy elaludjék lelkében a honszeretet tüze.

— Én? — kiáltott fel bámulva a poéta.

— Ugy van, te! Ki volna erre hivatottab, mint a költő, kinek azért adott hatalmat az ég a szivek fölött, hogy minden nemes érzésnek istápolója legyen és minden szent eszmének apostola. Rákóczy György fiatal, könnyen hevülő, minden jóra hajló, de hej, a fiatalság lángja gyorsan elégő szalmatűz, ha nem táplálják. A te feladatod, hogy megismertessed hazája történetével, hogy folyton elébe tartsad a nagy tükröt, a mely nem az ő alakját mutatja a hiuság világitásában, de igenis azoknak a dicsőknek és nagyoknak képét, a kik előtte küzdöttek a magyar nemzet jóvoltáért.

— Gyönge vagyok én erre, atyám, — rebegett Mikes. — Tulhaladja erőmet ez a feladat.

— Nem szabad gyöngének lenned, kell, hogy te erős légy! Ime, olvasd el ezt a levelet, a mely a fejedelem halála-hirét közli velünk. Merits belőle férfiasságot és ihletet . . . Oh, ha én még olyan fiatal volnék, mint te és előlről kezdhetném ezt az életet!

Mikes átvette a levelet, a melyet Csáky gróf intézett Palurgoshoz és halk hangon elolvasta:

„Az Isten árvaságra téve bennünket, kivevé ma közülünk a mi édes urunkat és atyánkat, három óra után reggel. Ma nagypéntek levén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratnunk. Az Isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, a ki ma meghalt érettünk. A micsoda életet élt és a micsoda halála volt, hiszem, hogy megmondotta neki: „Ma velem lészesz a paradicsomban!“ — — — Hullassuk bőséggel könyeinket, mert a keserüségnek ködje valóban ránk szállott. De ne azt a jó atyánkat sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakba vette, a hol a gyönyörüségnek és örömnek poharából itatja, hanem minmagunkat sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sirás és keserüség vagyon itt . . .

A mi jó urunk már a mult hónapnak 25-ik napján érezte a nagy bágyadtságot, de erősen tartotta magát és abban a gyengeségben is hiven eljárt dolgaiban meg kötelességében. Egynehányszor kérdeztem, hogy mint vagyon? Csak azt felelte: „Én

jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek; de — tette hozzá földöntuli mosolylyal nemes és jóságos arczán, — reményem és hitem, hogy nemsokára még jobban leszek.“ Csütörtökön este, a lefekvés idejekor, még maga ment fekvőhelyéhez, bár inogó lépésekkel, de bátor magatartással. S én nekem eszembe jutott ekkor az a hires franczia vitéz, a daliás Bayard, a gáncs és félelem nélkül való lovag, a ki, mikor halálra találtatott ellenséges kardtól, fához támasztatta magát, hogy állva fogadja a halált, a kivel annyiszor szembeszállott vitézi remeklései közben.

Tizenkét óra felé, éjszaka, azt mondotta a mi jó urunk, hogy fel akarja venni az utolsó kenetet, de mikor a papszép intéseket és vigasztalásokat mondott neki, mármem tudott felelni, csak intett fejével és nagy szeretettel nézett ránk, hiveire, a kik megdermedten és lesujtva állottuk körül ágyát. Három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaludt, — mivel ugy halt meg, mint egy gyermek.

Az Isten vigasztaljon meg minket!

Értesitse a mi Urunk fiát, György herczeget és mindazokat, a kiknek magyar szivük van abban a nagy városban, a hol Kegyelmed lakik. Sirjanak velünk együtt és imádkozzanak a mi Urunk lelki üdvösségeért.

Gróf Csáky István.

A Hét-Torony.

Mialatt az őrtüz mellet három magyar sziv mély fájdalmában vonaglott, nevezetes események játszódtak le a Boszporus partján, ott, a hol a Hét-Toronynak elnevezett épület rideg képét tükrözik vissza a csendesen csobogó hullámok.

A Hét-Torony mindenkor nevezetes szerepet játszott Törökország történetében, mert ott volt az állambörtön, a melybe mindazokat elzárták, a kiket valamely politikai bünben találtak vétkeseknek. Már a görög császárok idejében, jóval azelőtt, hogy a törökök betörtek Európába, sok kegyvesztett udvari ember elmélkedett a sötét czellákban a földi dicsőség mulandóságáról. A nyirkos falak tele voltak olyan felirásokkal, a melyekben elkeseredés, bubánat, reménytelenség és dal szólalt meg és ha a kövek beszélni tudtak volna sok sóhajról és reménytelenül elhangzott panaszról

adtak volna hirt. Magyar hangok is vegyültek bele ebbe a zürzavaros fájdalomba, mert mióta Mohácsnál letünt a magyar nemzet szerencse-csillaga, ide jutottak másfél száz éven keresztül mindazok, a kik nemzeti vágyaikat és reményeiket nem akarták alárendelni a török parancsszónak. Vagy még többször olyanok, a kiket a bécsi politika ármánya megejtett és árulóként tudott feltüntetni a mindig gyanura kész és sokszor meg is vesztegethető nagyvezérek szemében.

A Hét-Toronyban halt meg Béldi Pál is, a ki az utolsó erdélyi fejedelem, Apafi Mihály idejében Teleki kanczellár ellen ligát, azaz olyan szövetséget hozott össze, a melynek czélja lett volna megakadályozni Teleki uram osztrákbarát szövetségét. Vele együtt szenvedtek keserű rabságot neje, a ki Bánffy Dénesné huga volt és leánya, a szép Aranka. Utolsó sóhajukról és nagy szenvedéseikről sok szép regét mondottak már el a magyar lantosok . . .

De a Hét-Toronyba csukták azokat a török uralkodókat is, a kiket a nép letaszitott a trónról. Ide került Mohamed, meg édesanyja, miután Halil Patrona lázadást támasztott ellenük.

Most is együtt vannak a rengeteg épületnek egyik, a tengerpartra néző, szük czellájában. Mély csend honol körültök, mintha már csak lengő árnyékok volnának a halál kietlen birodalmában.

A fiatal szultánt nem törte meg a csapás, a melyet a sors rá mért. Bátor szivét csak edzette a nagy fordulat és még ő vigasztalta anyját, a ki nem tudott megnyugodni abban, hogy a mit évtizedeken

keresztül nemes szándékkal fölépitett, egyszer csak halomra dőlt.

Nap nap után mult és a külvilágból nem érkezett hozzájok semmi hir. A börtönőrök siket-néma rabszolgák voltak, a kikből nem lehetett semmit sem kivenni. Akár csak a hideg kő, a melyből a Hét-Torony épült, olyan érzéketlenek maradtak a foglyok szenvedésével szemben.

A szultána valida ott állott az egyetlen ablaknál és a szűk rostélyokon keresztül kinézett a tengerre, melynek sima felületén visszatükröződött a napsugár. Csakis ebből a visszatükrözödésből láthatta, hogy van még nap az égen, mert másként el sem hatott az égi test ragyogó fénye a börtön sötétjébe.

— Különös végzet, — sóhajtott fel hosszu hallgatás után az anyacsászárné, — ez a torony az első, a melyet megpillantottam, mikor sok évvel ezelőtt kikötöttem török földön. S akkor is sötét sejtelem fogott el, mikor megláttam. Mintha valami intő szózat azt sugta volna: Itt lesz a te sorsodnak fordulója, Roxelane!

A szultán odalépett anyjához és gyöngéden érintette vállát.

— Ne tépelődjél, jó anyám! — mondá szeretettel. — A Kizmet akarta igy s hiába küzdenénk az ellen, a mit ő végzett.

Roxelane hevesen megfordult és élénk szóval tiltakozott fiának vigasztaló mondása ellen:

— A Kizmet? Ne mondd ezt, Mohamed! A Kizmet csak a gyöngék vigasztalása, az a szalmaszál, a melybe a hajótöröttek kapaszkodnak, mikor összecsap fejük fölött a hullám. Én nem hiszek a

végzetben! Jól tudom, hogy fölöttünk igaz Isten trónol, a ki bölcsessége szerint kormányozza a világot, de nem a vak sors, hanem az ő akarata adja meg életünknek az irányt.

— S még most is hiszed? Hát nem volt-e legjobb a szándékunk és legnemeseb az, a mit népünk javára terveztünk? Nézd, hova jutottunk! Sötét, nyirkos börtön vesz körül és ki tudja nem dul-e már belsőnkben az a méreg, a melyet minden trónjától megfosztott török uralkodóval alattomban megitattak, nehogy tulságosan sokáig ejtse félelembe azokat, a kik őt a trónon követték?

— Én nem hiszem, Mohamed! Ilyen vége nem lehet a mi nemes törekvésünknek! Igazságos az Isten és ha megengedte is, hogy felhő boritsa el napunkat, támad majd olyan szélvihar, a mely szétkergeti a felleget...

Hirtelen elhallgatott és figyelt. Arczán valami derengő reménynek fénye jelent meg. Oda intette magához fiát és igy szólt;

— Hallod? hallod? Mintha a vihar már szárnyra kelne... Olyan sajátságos a zugása. Én ismerem ezt a tomba dübörgést: a nép haragja jelentkezik igy.

— De hátha ellenünk tör?

— Mi okból? Hisz mi szegények és földhöz sujtottak vagyunk, a nép haragja pedig csak a hatalmasok ellen tör. Valami azt sugja nekem, hogy kedvező fordulat állott be.

A mit az anyai sziv megsejtett, csakugyan a szabadulás volt. A néptömeg, mely megölte Küprilosz Demetroszt és szétverte csapatját, most György herczeg vezérlete alatt a Hét-tornyot ostromolta. Utjá-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ban egyre növekedett és még folyvást csatlakoztak hozzá uj meg uj elemek. Mindazok, a kik megunták a fejetlenséget és a trónjától megfosztott uralkodóknak hivei maradtak, előjöttek a rejtekből és szaporitották egy-egy hullámmal a már ugy is hatalmas árt. A Hét-torony körül legalább is ötvenezer ember tolongott, a kik vad lármával követelték, hogy bocsássák be őket.

A börtön parancsnoka, Kambusár aga, nem volt valami nagyon hőslelkü ember és azért is helyezték ide, a hol nem annyira a vitézség erényével, mint inkább azzal lehetett érdemeket szerezni, hogy vakon engedelmeskedett minden felülről jövő parancsnak. A mint tehát meglátta a tolongó és fenyegető tömeget, olyan reszketés fogta el, hogy alig tudott megállni a lábán.

— Mit akar a nép? — hebegett és kékülő ajkán ugy jött ki a szó, mintha már is torkán érezné a selyemzsinórt*), — hiszen én nem vétettem neki! Allahra mondom, hogy ártatlan vagyok és mindenben hiven teljesitettem kötelességemet.

De senki sem hallgatott rá, mert, a börtönőrök és a felügyelők is nagyon meg voltak riadva. Sápadozó arczczal állották körül gazdájukat, a ki kipkedve-kapkodva osztogatta a legellenmondóbb parancsokat:

— Meg kell kérdezni őket, hogy mit akanak... De még sem! Szóba sem kell állni velük... Le kell bocsátani a felvonó hidat... De jobb lesz talán

*) Törökországban azzal büntették a hivatalnokokat, a kikkel a szultán nem volt megelégedve, hogy pompás dobozban selyemzsinórt küldtek nekik. Ezzel a selyemzsinórral fojtották aztán meg az illetőt.

mégis, ha felvonjuk az ágyukat és közéjök lövetünk... Hanem ettől még dühösebbek lesznek... Allah, segitsd ki ebből a bajból hü szolgádat!... Hát mit vétettem én, hogy ellenem törnek?

Egy öreg börtönőr, a ki már sok viszontagságon ment keresztül, végre megsajnálta a hadonázót és igy szólt hozzá:

— Nem vétettél semmit, jó uram, de a nép dühös és áldozatot keres. Te leszel ez az áldozat, ha okosan ki nem térsz haragja elől.

— De hogyan? miképen? — kiáltott fel fuldokló hangan a boldogtalan aga.

— Ugy hallom, a tömeg azt követeli, hogy adjuk ki neki a fogoly szultánt. Ennek kétféle oka lehet: vagy vissza akarja vinni a fényes portára, hogy ismét trónjára ültesse, s akkor nagyon okos dolog, ha mielőbb engedsz követelésének... Tán még hálás is lesz érte a szultán?... Vagy pedig boszuját akarja rajta hütteni és akkor se álld te az utját.

— Igazad van! igazad van! — hálálkodott Kambusár és sietve ment abba az irányba, a hol Mohamed börtöne feküdt. Utközben megcsinálta a tervet, hogyan fogja a szultánt rábeszélni, ha ez nem akarna a nép közé menni.

De nyitva felejtette száját is nagy bámulatában, a mint a czellába lépett. Mohamed még szóhoz sem engedte jutni hanem lángoló tekintettel és nekipirult arczczal toppant elébe e szavakkal:

— Nyisd ki a börtönöm kapuját, rabszolga! Nem hallod, hogy népem szólit?

Olyan szép volt fiatal hevülésében, hogy a

gyáva ága szivét megszállotta a szánalom. Milyen kár volna, ha a dühös tömeg ezt a fejet lándzsahegyre huzná.

— Engedelmeskedem parancsodnak, uram, — —mondá alázattal, — de engedd meg előbb, hogy kimenjek én a nép közé és kikémleljem hangulatát.

Mohamed azonban nem is hallgatott rá. Az ő lelke magasra szárnyalt és lerázott magáról minden földi salakot. A megadás, a türelem elhagyták és küzdeni vagy pedig dicsőségesen elesni: ez volt egyetlen vágya.

Félretolta utjából a görnyedező agát és végig sietett a kanyargó folyosókon, olyan örömmel, mintha mulatságba menne, nem pedig ismeretlen veszedelem elébe. Ah, de mit is törődött ő most a veszedelemmel. Hisz maga előtt látta rabsága végét, a szabadságot, Isten egét és a napot. Ugy vágyódott ezek után, ugy gyönyörködött a napsugarak czikázó játékában, hogy csaknem megfeledkezett minden egyébről.

De csakhamar összeszedte magát, oda lépett a reszkető börtönőrök közé és fejedelmi parancsszóval köszöntötte őket:

— Bocsássátok le a felvonó hidat, — mondá — tudni akarom mit kiván tőlem a népem!

Mint rohantak a sápadt, didergő és reszkető rabszolgák! Jól esett nekik, hogy van ismét valaki, a ki előtt meg lehet hódolni.

A rozsdás lánczokon pihenő dobogó nyikorogva és csörömpölve bocsátkozott alá. Tulnan sötétlett a nagy tömeg és visszafojtott lélekzettel leste, hogy mi történik most?

Az történt, hogy Mohamed egymaga lépett ki

a hidra. Még intett is a mögötte levőknek, hogy ne kövessék őt. Bátran, szilárd léptekkel és ég felé emelt tekintettel haladt. Tán kinézte magának a csillagos honban azt a pontot, a hova az ő lelke el fog szállani, ha ellene fordul a tömeg féktelen haragja.

De a mint a hid közepére ért, egyszerre előtte ermett lóháton egy daliás külsejü levente. Lepattant

lováról, oda lépett a szultánhoz és meghajtván magát üdvözölte a kezében levő karddal. Mohamedet eleinte meglepte ez az idegenszerü hódolat, mert meg volt szokva, hogy térdre boruljanak előtte, de egyetlen tekintet a nemes hévben lángoló arczra, megmagyarázott neki mindent.

— Ah, hisz ez Rákóczy György herczeg!

György hátra nézett, fölemelte kardját és abban a pillanatban ezer meg ezer hang kiáltott:

— Üdv Mohamed szultánnak!

Ezer meg ezer ujjongó hang adta tovább azt a kiáltást, a mely bejárta a nagy várost, behatolt a szük utczákba, a házak belsejébe és mindenütt lelkes visszhangra talált. Az a magányos nő is meghallotta, a ki hátramaradt a Hét-Torony börtönében és most megkönnyebbült szivből sóhajtott fel:

— Hála neked, Istenem, hogy meghallgattad hő kérésemet!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Gyász.

A kinek a szive még nem érzett igaz fájdalmat el se olvassa ezt a fejezetet. Meg nem érheti a mély gyászt, mely a számüzetésben élő magyarokra ráborult mikor körülállották jó urok és fejedelmök ravatalát.

Csak egy volt boldog: a legöregebb és leghivebb barát valamennyi között, Bercsényi Miklós. Mert ő megelőzte urát és előtte ment a halálnak birodalmába. A többi, mint a kik árvaságra jutottak, zokogva, megtörve és a fájdalom önkivületében bucsuztak el Rákóczy holttestétől.

A legelső, a ki oda lépett a koporsóhoz, az öreg Csáky István volt. Olyan fehér hajának minden szála, mint a galamb pelyhe és az élettapasztalat sulya meg is görnyesztette már alakját, ámbár nem birta megtörni. Reszkető hangon szólalt meg:

— A mi őseink, mikor gyász sujtotta őket, kést ragadtak és megsebesitették arczukat, hogy véres legyen a férfikény, a melyet az elhunytért ontanak. Ah, de nekünk nem kell a zomotori bemetszés, mert ugyis szivünk vérével siratjuk a mi jó urunkat! Ott voltam én oldalán legelső csatájában, mikor megverte csaknem fegyver nélkül és majdnem puszta kézzel az ellenséget és ott állottam halálos ágyánál is, mikor megvivott az utolsó, ámbár legerősebb ellenséggel. De mindig istenfélőnek és bátornak, nemesnek és kegyel-

mesnek, hünek és jónak láttam őt. A ki ennek ellenkezőjét tudja, álljon elő és mondja el!

Előlépett erre Ilosvai János uram, a kit az elhunyt fejedelem szerfölött kedvelt és könyektől tompa hangon megszólalt:

— Ki tudna rólad egyebet mondani a dicséretnél, te jó, te hatalmas, te nemes! Meghagytad nekünk végrendeletedben, hogy szivedet küldjük Francziaországba és testedet temessük dicső anyádé mellé.

Lelkedről nem rendelkeztél! Arról ugyis tudtad, hogy nem marad távol a hazától, hanem vissza száll oda vésznek és balsorsnak idején, hogy lelkesitse és kitartásra buzditsa népedet. S ha századok mulva valami csodás érzés kapja meg honodnak szivét, ugy, hogy hevülnek s nem tudják miért, lelkesülnek a jóért és nem tudják, mi buzditja őket, nagyot és merészet tenni vágynak a nemesnek puszta ösztönéből: a te lelked sugara lesz majd az, a mely lángra gyujtja bennök ezt a nemes tüzet.

Most a két Pázmány járult a ravatalhoz. Az idősebb, Péter, nem szólt semmit, csak nézett maga elé mereven és elfojtott könyektől izzó tekintettel. Tudva volt mindenki előtt, hogy a két ur nem ért a beszédhez és ha mégis ugy hozza az alkalom, hogy szólni kell, Pál, a fiatalabbik, áll ugy, a hogy, helyt mindkettőjökért. Lehajolt a ravatalhoz, megcsókolta a fekete posztótakaró véget és sóhajtva igy szólott:

— Rólad zengett, jó uram, az a latin poéta, a ki ezeket mondta: „Iustum ac tenacem propositi virum nec vultus instantis tyranni mente quatit so-

lida.“ (Az igaz és föltett szándékához hü férfit az üldöző zsarnok arcza sem rettenti vissza).

Többet nem mondhatott, mert elaludt az izzó láng két szemében: elfojtotta a kitörő fajdalomkönyek árja.

Utolsóknak maradtak a Zayok. Hárman valának, apa, fiu és unoka. Csodálatosan hasonlitanak még most is egymáshoz. A legidősebb olyan, mint a tél: fehér és külsőleg hideg, de a hótakaró alatt meleg az élet. A középső barna, mint a nyárutó, bőven megrakva a bölcsesség és az élettapasztalás gyümölcseivel. A legfiatalabb maga a tavasz, tele reménynyel és tettvágygyal. Mind a háromnak nevében a legifjabb mondja el a bucsuztatót:

— Még gyermek voltam, a ki virágos mezőn gondtalanul kergette a lepkét, mikor apám felolvasta előttem azt a levelet, mely igy kezdődik: „S feltörnek a nemes magyar nemzet sebei“. Abban a pillanatban ugy éreztem, hogy megférfiasodtam és ég felé emelvén esküre jobbomat, hitemre fölfogadtam, hogy a mig élek, követni fogom magasztos példaadásodat és rajta leszek, hogy nemzetem sebei lezáruljanak és meggyógyuljanak. De miként én, ugyanakkor Magyarországnak sok nemes ifja és fiatal leánya hasonló fogadást tőn és betelnek majd századok, hogy a magyar ifjuság esküformája, mikor arra vet hitet, hogy élni és halni akar hazájáért, e szavakkal kezdődik majd: „S feltörnek a nemes magyar nemzet sebei.“ Pihenj békében, én jó uram és valamenynyiünknek mestere, hisz megmutattad nekünk az ösvényt, a melyen tovább haladnunk kell.

Elbucsuzott aztán a cselédség nevében Rákóczy

legvénebb csatlósa, a ki kemény arczkifejezéssel űzte el magától az elérzékenyülést, de azért még is ugy reszketett a hangja :

— Mikor először szálltál paripára, én tartottam a kantárt és most, mikor a „Szent-Mihály lován“ indulsz a nagy utra, édes uram, nem foghatom a zabolát, hogy megállitsam a halál paripáját. Miért hagytál itt, engemet, öreg cselédedet? Mit mondjak

Ráró lovadnak, ha rám néz és okos szemével kérdezi: hol van az urunk? Mikor indulunk csatába? S mit mondjak mindazon hü jobbágyaidnak, a kiknek jóságos urunk és atyánk voltál, ha azt kérdezik tőlem, hol van az urunk? Jó gazdám, miért bántottál meg annyira, te, a ki jóságodban soha sem okoztál fájdalmat hü embereidnek.

Aztán vállaikra emelték a hivek a koporsót és elvitték három napi járó földre Konstantinápolyba, hogy eltemessék azon a helyen, a hol a legdicsőbb magyar asszony: *Zrinyi* Ilona is aluszsza örök álmát.

Fölváltva vitték; az öregek is kivették részüket a sulyos teherből és ha le nem roskadtak alatta, csakis az a gondolat adott nekik erőt, hogy nemsokára viszontlátják egymást.

Ez a gondolat adott erőt a véneknek, hogy könyebben jártak-keltek, mint az ifjak, a kik pedig erejük teljében voltak. De hiába! Mikor nagy a vihar, könnyebben hajlik meg a fiatal törzs, mint a vénülő, a korhadáshoz már közel álló.

Ott a török fővárosban bucsuzott el György herczeg is apjától. Tán itt találkozott először egész tisztaságában a fiu lelke az apa szellemével? Nem volt senki jelen, mikor Rákóczy György elbucsuzott Rákóczy Ferencztől, nem hallotta senki sem azt a fogadást, a mit a fiu tett, de a ki mindent lát és mindent tud, bizonyára bejegyezte a nemzetek sorsát megörökitő és megpecsétlő könyvébe.

Hát Mikes Kelemen? Az ő bánata egészen szótlan maradt, mert a poéta nem tudta elsirni fájdalmát mások előtt. Mint a ki lelkét elvesztette, egyre csak azt suttogta magában:

— Feltört a nemzet nagy sebe és soha sem fog többé begyógyulni . . .

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

Befejezés.

A szultána valida magához hivatta Palurgos mestert és igy szólt hozzá:

— Öreg barátom, a te műved, hogy fiam többé nem a börtön rabja, hanem ismét elfoglalta ősei trónját. Mindent tudok, a mit értünk tettél és szeretném hálámat leróni... Ne szólj még! Tudom, mit akarsz mondani... Nemde azt, hogy a hazád számára kivánod az elismerésemet? ... Mert ilyenek vagytok ti magyarok! A haza szó hallatára megittasultok és a lelkesedés mámorában megfeledkeztek minden egyébről. Magyarország és vele kapcsolatban a Rákóczyak ügyét ne féltsed. Ki van adva a parancs a hadsereg vezetőinek, hogy mihamarabb induljanak táborba az ármánykodó osztrák ellen. Megfogjuk boszulni azt, a mit a „titkos kéz“ ellenünk is vétett és hogy majdnem lerombolta fiam trónját. Az egyik hadsereg vezére Rákóczy fia lesz és tőle, valamint a szerencsétől függ, hogy mihamarabb szabad legyen nemzeted... De ezzel csak részben van leróva a hála adója. Szeretnélek megjutalmazni, a mint az fedelmekhez méltó. Fiam nevében beszélek és kérhetsz tőlünk bármily kincset, előre mondhatom, hogy meg lesz adva.

Az öreg magyar, a ki Rákóczy Ferencz halála óta egészen visszatért nemzete viseletéhez, mélyen

meghajtotta magát az anyacsászárné előtt és meghatott hangon igy válaszolt:

— A mit tettem, felséges asszonyom, azt azért tettem, mivel szeretem fiadat, a ki jóltevőm volt. S meghajlok előtted is mély tisztelettel, a ki az asszonyok dicsősége és koronája vagy. Hála és jutalom tehát nem illet buzgalmamért.

— De mégis...

— Van azonban mégis valaki, a kinek számára igénybe veszem jóságodat. Engedd meg azonban, hogy mielőtt rátérnék, elmondjam neked a mesét a szegény és a gazdag emberről.

— Mesét? Most?

— Tanulságos lesz és azonfelül sokat megmagyaráz... Volt egyszer egy gazdag ember, a ki azzal dicsekedhetett, hogy övé egy világrésznek fele. Paloták, hajók, tengernyi kincsek, hadseregek és a mi a szemnek csak kedves, rendelkezésére állott. Mosolyától függött népek jóléte, haragja kész halál volt ezrek számára. Szerencsére sohasem haragudott, mert jó és nemes volt a szive.

— Mintha én ismerném azt a gazdag embert — mondá álmodozó hangon az anyacsászárnő.

— Lehet... S volt e dusgazdag ember birodalmában egy idegenből odaszakadt, nagyon szegény, de nagyon büszke ember. Kincset nem adott neki a gondviselés, csak egy lantot, meg egy kis bárányt. A lantját imádta, de még azt is odaadta volna a szelid báránykáért. Egyszer a gazdag ember meglátta a szegény legféltettebb kincsét és megkivánta...

— Tovább!

— Egyelőre nincs tovább, tőled függ, hogy mi legyen a mese vége.

A szultána odament az ablakhoz és sokáig kinézett rajta. Küzdött magával: az anyai szeretet és az igazság érzése erős csatát vivtak szivében. Végre ujból megszólalt:

— Mikes Kelemen és menyasszonya azok, a kikről beszéltél?

— Ugy van, felséges asszonyom. A dusgazdag ember pedig a te fiad.

— Nagy követ mozditottál meg, öreg, más embert összezuzott volna, de neked ez is szabad... De mit tegyek? Ha fiam megtudja, hogy a kit ő játszótársa képében annyira szeretett, fiatal és csodaszép nő, még jobban lángol majd érte szive és...

— Ne tudja meg soha!

— Hogyan képzeled ezt?

— Ugy, hogy én még a mai napon elhagyom Stambult és visszatérek hazámba, Erdélybe. Öreg vagyok, napjaim meg vannak számlalva és azt akarom, hogy porladozó testemet egykor hazám földje takarja. Magammal viszem Zsuzsikát. Ha fiad azt kérdezi tőlem, mi lett Tüköry Imréből, azt mondom neki: eltünt a harczokban, a melyeket a te trónod visszaállitásáért küzdöttünk végig. S nem is mondok ezzel olyant, a mi nem igaz, mert Tüköry Imre csakugyan nincs többé. Eljátszotta a szerepét és meghalt a világra nézve. Zsuzsika nálam marad, mig Mikes eljön érte, hogy haza vigye otthonába, mint hü hitvesét. Ha mint győztes jön, diadallal fogadjuk, ha pedig a számüzetés keserü kenyere lesz osztályrésze, azt is megosztja vele Zsuzsika. Mert olyan a

magyar nő, hogy kiveszi részét nemcsak az örömből, de a bánatból, meg a szenvedésből is.

A szultána valida nagyot sóhajtott és bánat rezgett hangjában, mikor igy szólt:

— Szétfoszlott legszebb álmom... De legyen ugy, a mint te akarod.

*

Nem jó a jövő fátyolát föllebbenteni, mikor az csodálatosan hasonlit ravatal takarójához. II. Rákóczy Ferencz sirjánál álljunk meg és nézzünk vissza még egyszer az ő megdicsőült alakjára, de ne kivánjuk most megtudni, megvalósultak-e fia reményei? Győzött-e a küzdelemben, a melyet apja örökeért és a magyar szabadságért folytatott? Boldog lett a poéta? Birhatta-e szelid báránykáját?...

Tán máskor mondom el ezeket, mikor kevésbé bus lesz a kedvem és nem zsong folyton fülembe az a kegyetlen szózat, a mely Rákóczy halála után bejárta Európát és végig sebezte minden szabadság szeretőnek szivét:

„Recrudescunt vulnera inclytae gentis Hungariae."

Feltörnek ujból a nemes magyar nemzet sebei...

RÁKÓCZY LELKE.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Mikor az őszi szél végig sir a rónákon és a lombjukat hullató fák vele keseregnek, a kunsági gazda igy szól feleségéhez:

— Anyjukom! holnap reggel leveszszük a tapasztékot a kemencze betévőjéről, mert megjön nemsokára a zord idő. Az éjjel is ablakunk alatt járt Rákóczy lelke.

Ott jár az mindig, ha zimankósra készül az időjárás, tudja ezt minden ember a Kunságban, Jászságban és a Hajduföldön. Mert ha valahol a világon, ugy ott jól emlékeznek elmult eseményekre. Teszem, a kunok, még most sem tudják megbocsátani Szent Lászlónak, hogy megölte vezérüket a cserhalmi ütközetben.

Nem is felejtették hát el azt sem, hogy II. Rákóczy Ferencz nekik hagyományozta lelkét, azt a vitéz, nagyratörő és nemes lelket, mely csupa jóság és hazaszeretet volt. Akkor történt, mikor már letünt a magyar szerencsecsillaga és utoljára járt „szabad földön“ a vezér, hogy kitartásra buzditsa hiveit.

A mezőturi főtéren, szabad ég alatt tartott külön országos gyülést az ő számukra. Szomoruság ült ki arczára, de még se csüggedés; mert valamint a nemes aranyat soha sem lepi el a rozsda, ugy Rákóczy lelkét sem fogta el soha sem csüggedés.

Igy szólt az egybegyült néphez, férfiakhoz és asszonyokhoz:

„A szerencse változandó. Balsors tépi zászlónkat és mostoha anyaként kerget ki hajlékunkból. Engem is elüz a haza földjéről..... De visszatérek nemsokára és ujból kezdem a harczot, pro libertate, a hazáért és a szabadságért. Addig is számitok hűségtekre s a magam hűsége zálogául nálatok hagyom a lelkemet. Mikor az őszi szél végig sir a rónákon, és megzörgeti az ablakokat, tudjátok meg, hogy Rákóczy lelke szól hozzátok! Akkor is csak azt mondja, hogy szabadságra született a magyar, lánczokban is szabad marad, mig csak önmaga nem mond le jogáról. Ti pedig nem fogjátok azt soha sem megcselekedni, mert akkor... szent haraggal zudulna ellenetek Rákóczy lelke és szemetekre vetné, hogy megcsaltátok bizalmát.“

Kunok, jászok és hajduk némán emelték ég felé jobbjukat (még az asszonyok is) és mint egy hatalmas szózat szállt ég felé esküjök:

— Soha! soha!

Rákóczy pedig elment Lengyelországba segédcsapatokért, de nyomában járt a balsors is. Nem tágitott többé oldala mellől, mig csak le nem hunyta csillagragyogásu két szemét örök pihenésre Rodostóban. Hanem a lelke, az ujból meg ujból meglátogatja a magyar földet, különösen pedig az ő hűséges kunjait. S valahányszor meg kell védeni a szabadságot, ott jár előttök a csatában. Néha emberi alakot is ölt ujra. Majd min lánglelkü költő szól a néphez, majd mind hadvezér intézi a csaták sorsát. A nép pedig büszke arra, hogy most is övé II. Rákóczy Ferencz lelke...

I.

1848. Százéves tél után kitavaszodott ismét a magyar nemzetre. Olyan ifjunak érezte magát, hogy magára vállalta egy egész világrész küzdelmét. Erőtől duzzadva, nemes vágytól feszitve, a csillagokig szárnyalt lelke. A szabadság nagy magvetője, Kossuth Lajos, elhintette a barázdákba a szabadság magvát és ez mindenütt kikelt. Napsugár érlelte, véreső öntözte. Biztató volt a remény, hogy gazdag lesz a termés.

De nem maradtak el az elemi csapások sem. Kaján irigység, gonosz rosszakarat, pusztító viharokat támasztott ellene és elhervasztotta virágjukban a legszebb reményeket. Itt egy uj ellenség támadt, amott vesztett csatának érkezett hire. Már-már ugy látszott, hogy nem elég a férfikar helyrehozni azt a mit a pusztító elemek elrontottak. Megtörtént ekkor, hogy gyermekek időnek előtte férfiakká érlelődtek és gyönge lányok is elmentek harczolni a hazáért.

Gyönyörü két gyermeke volt a mezőturi birónak, ikertestvérek. Az egyik fiu, a másik leány. Egy órában születtek, ugyanabban az órában keresztelték meg őket és mesébe illett, hogyan szerették egymást.

A rokonok és ismerősök rájuk fogták, hogy lelket cseréltek, mert szelid türelmes és ábrándos

volt a fiu, indulatos, erős lelkü és nagyratörő a lány. Külsejükben is látszott lelkük e különbsége. György szőke volt és kékszemü, Anna barna és feketeszemü.

Mindig együtt jártak a házban ép ugy, mint az utczán s az iskolába is. A ki hamarább kijött az iskolából, a kapu alatt várta be a másikat és kézen fogva mentek haza.

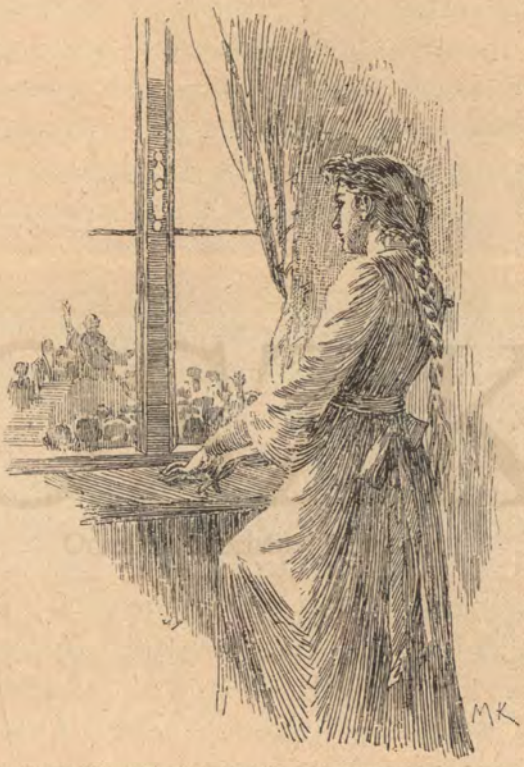
György volt a szelid, engedelmes gyermek, Anna pedig felügyelt rája. Öltöztette, beczézgette, soha sem játszott babával, mert hisz ott volt az ő eleven játékszere, kin mindig talált valami csinositani valót. Mondta is sokszor Anna, mikor még csak tizenkét éves volt mind a kettő:

— Ezt a fiut papnak nevelem!

Elhitték neki. Biró uram is, a ki mióta szomoru özvegységre jutott, rábizta a háztartás vezetését Annára. Elhitte György is, a ki szorgalmasan készült erre a szép pályára. Csakis a sors akarta másként — és az volt az erősebb!

Tizenhét éves korukban történt, hogy György egy napon első izben ment el egyedül hazulról. „Férfiak dolgában“ volt hivatalos, mert az nap ment Mezőturra Kossuth Lajos, hogy ott is hirdesse a szabadság igéjét.

Annát csak nehezen lehetett rábirni, hogy otthon maradjon. Már napok óta, hogy hire járt Kossuth érkezésének, nem lelte helyét a házban. Máskor a munka könnyen ment, de aznap jobban szeretett volna ott lenni, a hol apja és testvére. Hanem biró uram kiadta a parancsolatot, hogy a lánynak ilyenkor otthon a helye és mikor ő valamit parancsolt, volt

MK

OSZK

is foganatja. Szép dolog is volna, hogy az a ki az egész községnek parancsol, nem tudna rendet tartani a saját házában.

Mint a méhkas zsongása, ugy jutott el a fiatal lányhoz a távolból a főtéren egybegyült sok ezer ember moraja. De hirtelen mély csend támadt és csak egy hang hallatszott. Majd zugott, mint a harang, mikor vészt hirdet, majd ismét belekapott bübájos erővel, a sziv hurjaiba és vitte fölfelé minden érzését a magasba. A ki rég elfelejtette már, hogy mi a lelkesedés, ujból megtanulta most, s a ki még eddig nem ismerte, ebben az órában megismerkedett vele.

Anna nekipirult arczczal, visszafojtott lélegzettel figyelt erre a csodálatos hangra és minden egyébről megfeledkezett. Volt abban a beszédben sok, a mit ő lányos észszel nem értett meg, de sejtelme megsugta neki, hogy szép és nemes, hogy a legmagasztosabb mindazok közül, a mikért emberi sziv hevülhet.

Ekkor hirtelen, mint hideg lehellet csapta meg az a gondolat, vajjon mit érez György azalatt, mig ő lelkesedik?

Olyan különös természete van annak a fiunak, hogy ki sem lehet ismerni. Csendes, higgadt, a rajongást nem ismeri, nehezen lelkesül. Lelke olyan mint a tengerszem: tiszta és sima a felülete, mélyen lehet belátni, de azért senki sem látott még a mélyébe. Még Anna sem, a ki napról-napra megfigyelte. Annyi bizonyos, hogy kitartó és makacs, ha valamihez hozzá fogott, de nem egykönnyen határozza el magát döntő lépésre. Azonkivül nin-

csenek harczias hajlamai, kerüli a férfiak kedvtelését: a vadászatot és a fegyverjátékot. Szóval, nem született hősnek.

Oh, ha most is hideg maradna, ezt a szégyent nem birná el Anna lelke!

Eszébe jutott, hogy ő is hibás abban, ha ilyenné alakult György. Nem engedte soha sem fiukkal játszani, hanem mindig ott tartotta maga mellett, hogy el ne vaduljon. Elszoktatta az önálló gondolkozástól és lassankint a saját akaratát oltotta be a fiu lelkébe.

— Ha én volnék az, a ki ellopta a lelkét! — tünődött magában keserü bánattal s könybe lábbadt a szeme.

Oszladozott a nép a főtérről, mert Kossuth Lajos odább ment egy várossal, mint egy égő fáklya, hogy másoknak is világitson.

Anna még mindig az ablaknál állott és mohó vágygyal nézett abba az irányba, a honnan apját és testvérét várta.

Hirtelen a szivére futott minden csepp vére, ugy, hogy majdnem elszédült. Megpillantotta Györgyöt. A fiu fején kalap helyett honvédcsákó volt.

A nehéz nyomás, mely Anna szivét eddig szorongatta, egyszerre elmult s büszkén kiáltotta:

— György, édes testvérem!

II.

Biró uram nem haza, hanem a községháza felé vette útját. Sok volt még a dolga, mert a bölcs tanács elhatározta, hogy Kossuth felhivására a város költségén toborz egy század honvédet és mindenek előtt ruházatról és fegyverről gondoskodik az uj katonák számára.

György egyedül ment haza. Mikor belépett a szobába, a hol Anna várta, meglátszott arczán, hogy zavarban van. Levette a csákót fejéről és tétovázó mosolylyal tette le az asztalra.

Anna odafutott az asztalhoz, fölkapta a csákót és csókjaival boritotta el, mintha szent ereklye volna.

A fiu csodálkozva nézte testvérét és meglátszott arczán, hogy lelkesedését nem érti. Csaknem kedvetlen volt, mint mikor nagy terhet raknak valakinek a vállára, a melyről előre tudja, hogy nem birja el.

— Nos? — kérdezte visszafojtott lélegzettel Anna.

— Hisz látod! — volt a rövid válasz.

— Látom, de ennél többet is szeretnék látni!

— Majd megjön az is, ha jönni kell!

Anna mélyen szeme közé nézett.

— Édes György, kedves testvérem, hát el fogsz hagyni?

— Ma este indulunk.

— Ugy-e, hogy örömest mégy? Ugy-e, hogy szivesen ontod majd véredet a hazáért?

— Megyek, mert mennem kell. Mit is mondana a város népe, ha a biró fia elmaradna, mikor kötelességet kell teljesiteni.

— Ennyi az egész? — tört ki az indulat Annából. — Szived nem kerget, lelked nem kivánja meg ezt a szép halált?

— Hagyjuk ezt, kedves Annám! Nem mindenki született arra, hogy sebeket osztogasson s vidáman nézzen farkasszemet a halállal... Miért hazudjak neked? Szomoru vagyok, hogy igy történt, de ez nem változtat a dolgon. Elmegyek és megteszem kötelességemet, de ujjongó örömet ne várjon tőlem senki, mikor először életemben kell majd vért ontanom, akár a magamét, akár a másét!

Anna rátette kezét György vállára.

— Te fiu! — kiáltott rá és szeme haragosan villámlott. — Talán csak nem félsz?

— Félni?... mi az? — szólott bámulva György. — Ezt az érzést sohasem ismertem. Jól tudod, hogy nem vagyok gyáva. Hogy is lehetnék az, mikor magyar vagyok!

— De akkor mit jelentsen ez a közömbösség?

— Azt jelenti, hogy nem születtem katonának. Ha arról volna szó, hogy életemet feláldozzam embertársaim javáért, szivesen halnék meg, de hogy én öljek és gyilkoljak és hozzá még lelkesedéssel is, ez már tulhaladja erőmet.

— De a hazáról van szó!

— Érte is csak meghalni tudok, de ölni nem!

MK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Anna két kezével elfödte arczát és csüggedt hangon igy szólt:

— Ettől féltem én!... György, édes testvérem, miért is cserélődtek el a mi lelkeink!... Ha te volnál Anna, én pedig György, minden jobbra fordulna... De nem lehet, hogy igy gondolkozzál!... Meglepett a váratlan fordulat, mely életedben ma beállott, zsibbadt a lelked és nem tudsz számot adni érzéseidről. Ébredj fel! Gondold meg, hogy férfiu vagy, hogy annak kell lenned!

— Ébren vagyok és te vagy az álmodozó. Az álom tündére rózsaszinben mutatja neked azt, a mit én rideg valóságában látok. Neked dicsőség és rajongó érzés terem ott, a hol nekem kopár pusztaság, melyet a véreső sem tud megtermékenyiteni. Ne kivánd tőlem, hogy mást mutassak, mint a mit érzek!

— Hallgass meg, — szólt pillanatnyi szünet után Anna — tudod, hogy mennyire szeretlek, hogy jó és hű testvéred vagyok. De elhiheted, hogy szivesebben látnálak halva mintsem megérjem azt, hogy szülővárosodnak és fajodnak szégyenére válj!

— Anna!

— Tudod-e, mi a magyar? Gyöngyszem abban a koronában, melyet az Úristen visel. Tudod-e, mi a kún? E gyöngyszem ragyogása! Ezt a ragyogást pedig nem szabad elhomályositanod. Örökségbe kaptuk azzal a szent hagyománynyal, mely Rákóczy lelkét bizta.

— Mesebeszéd!

— Ne mondd, mert megölsz vele! Elmondok neked még valamit, a mit édesanyánktól hallottam, a kinek viszont az ő édesanyja mondta el. Mikor

Rákóczy Ferencz eltávozott ebből a városból, a nép a város határán vett tőle búcsut és csak ketten kisérték el a mieink közül a szomszéd határig: dédapánk és dédanyánk. A végbúcsúnál igy szólt Rákóczy dédanyánkhoz: „Kegyelmedhez is volna egy szavam, asszonyom. Ha a férfiak elfeledkeznének arról, a mit amott a szabad ég alatt mondottam nekik, juttassák kegyelmetek eszükbe. Legyen akkor férfiúvá minden asszony és védjék meg ők azt a zászlót, melyet a férfiak porba ejtettek.“

— Rajongás?

— György, az égre kérlek . . .

— Édes, jó testvérem, ne kinozd magadat és ne gyötörj engemet! Miért kivánsz tőlem olyasmit, a mit nem adhatok, mivel nincs meg bennem? Valamint két falevél sem akad, a mely tökéletesen egyforma volna, ugy az emberek érzésében és gondolkozásában is van különbség. Szelidségre oktattál mindig s most azt kivánod tőlem, hogy vad legyek és még örüljek, mikor embert kell majd ölnöm . . . Te lobogó láng vagy már, a mikor én még csak kezdek átmelegedni! Te felszárnyalsz a csillagokig, mikor én a földön keresem ösvényemet. De azért meglehet, hogy mégis én érem el hamarább czélomat és ki is pihenem már magamat, mire te oda érkezel . . . Attól ne félts, hogy nem teljesitem kötelességemet. Szégyent sem hozok fejedre, ámbár talán dicsőséget sem. Másfelé van az én dicsőségem, nem a csata mezején, a hol vérrel lehet azt csak megszerezni!

Anna az asztalra borult és keservesen zokogott. Kimondhatatlanul fájt neki, hogy testvérét nem tudta megczáfolni. György elnézte egy ideig és az ő arczában

is viszatükrözött a fájdalom, mikor Anna könyeit látta hullani. Odament hozzá, szeretettel megsimogatta fekete fürteit és igy szólt:

— Légy jó hozzám, Anna! Ki tudja, mikor látjuk ujból egymást?

A leány nem felelt, hanem csak egyre zokogott. Este felé, mikor György a többi ujonczczal eltávozott szülővárosából, hiába kereste tekintete Annát. Nem látta sehol.

— Neheztel rám! — sóhajtott a fiu és még nehezebb lett a szive.

... Mikor biró uram másnap reggelizni akart, mindent a megszokott rendben talált, kivéve azt az egyet, hogy gyermekei nem vártak rá az asztalnál. E helyett egy levelet pillantott meg Anna irásával.

Biró uram föltette az ókulárét és elolvasta a levelet:

„Édes jó apám! Ne haragudjék rám azért, a mit most teszek, de nem tehettem másként! György elment és én követtem. Azért megyek utána, hogy fölébreszszem szendergéséből alvó lelkét. Őrangyala leszek és buzditója; beléöntöm a magam érzését, mig csak nem látom, hogy férfiú lett belőle.

Haldokló anyánk rám bizta őt és én csak kötelességemet teljesitem, mikor őrködöm becsülete fölött. Mert nem szabad annak megtörténni, hogy miatta szégyenbe jusson a kúnok legdrágább öröksége: Rákóczy lelke. Bocsásson meg nekem és szeresse ezentúl is hűséges

Annát.“

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

III.

A kunsági huszároknak nem maradt sok idejük készülődésre. Az ellenség már az országban járt és égető szükség volt minden fegyverfogható karra. Egyébiránt fölösleges is lett volna a sok készülődés, hisz a lovaglást és verekedést már otthon megtanulja a kunsági ember. A többi mesterfogást pedig majd megtanulja később, csatározás közben.

Két héttel azután, hogy György elhagyta szülővárosát, már szemközt állott Miskolcz táján az ellenséggel. Az igaz, hogy még nem nyilt csatában, mert ebbe nem akarta egyelőre bevinni fiatal seregét a magyar főparancsnok. Hadd szokják meg először kicsinyben a háboruskodást! A magyar sereg a hámorok közelében táborozott egy három oldalról hegyek által védett völgyben. A negyedik oldalt egy szélesmedrű hegyi patak védelmezte, a melynek hidját lehordták. A patak két oldalán voltak felállitva az előörsök és az őrszemek, hogy bármely részről meglepetés, vagy csel előnyt ne vivjon ki a másik fél fölött.

Ilyen előörs volt a magyar részről az emlitett napon György is.

A fiatal huszár, a ki minden lelkesedés nélkül és félig-meddig akarata ellenére került a háborus életbe, nagyon nehéznek találta helyzetét. Az otthoni

kényelem helyett mindenféle nélkülözés, a szelid családi környezet helyett szilaj harczosok, a kik nem voltak épen válogatósak kifejezések dolgában és György érzékeny lelkét sokszor megsértették szókimondásukkal. De leginkább nélkülözte mégis Annát, édes testvérét, a kivel ugy összeforrt lelke, hogy jóformán el sem tudta képzelni az életet nélküle.

Ha Anna itt volna . . . Ej, miféle gyerekes gondolat ! Mit keresne egy fiatal leány a véres mezőn, hol nem terem más csak vérvirág, hol a zord halál tartja aratását . . . De ha mégis itt volna és lelkesedést öntene belé, könnyebben viselné el ridegen ránehezülő sorsát.

Az fájt legjobban Györgynek, hogy mig többi bajtársai örömmel és lelkesedéssel néztek a harcz elé, ő maga hideg maradt az általános fölhevülés között. Pontosan és szigoruan teljesitette kötelességét, de csak ugy, mint a gép, a melyet a masiniszta igazit !

Igaza volna hát Annának abban, hogy az ő lelke még alszik? Bizonyára ugy van, mert különben meg sem érhetné, hogy mig az egész világ körülte egy egekig csapkodó láng, csak ő maga fázik; mig mindenki már a tavasz illatától mámoros, ő egyre csak a tél hidegét érzi.

Ezeket gondolta el magában György, mialatt mozdulatlanul ült a lován és tekintete belemélyedt az éjszakába. Előörsnek volt kiküldve egy különösen veszedelmes pontra. Másutt mindenütt meredek és lejtős volt a patak medre, ugy, hogy hidverés nélkül át sem lehetett rajta kelni. A tavaszi áradás azonban itt hatalmas szikladarabokat rakott le, melyek félig

Tábori: Rákóczy lelke.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

betöltötték a medret, ugy, hogy gyalogcsapatok könnyen átmehettek rajta, mint egy hidon.

Ezért monta az ezredes, mikor az őrségek elhelyezéséről volt szó:

— Olyan ember kell ide, a kinek minden körülmények közt helyén van az esze és nem veszti el hidegvérét. Kötelességtudó legyen és a mellett éleslátásu. Van-e ilyen ember az ön századában, kapitány ur?

György századán volt aznap a szolgálat sora és az ő kapitányához intézte az ezredes e szavakat.

— Legjobb lesz „a fagyos szent“! — szólott a kapitány.

— Miféle szent? — kérdezte bámulva az ezredes.

— Bocsánat, ezredes ur, kissé elszóltam magamat. Ezt a nevet adta a század legénysége egy különös fiunak, a ki két héttel ezelőtt csapott fel huszárnak. Azt hiszem, mezőturi gyerek, nem több mint tizenhét éves, pontos és megbizható katona, de zárkozott természetü, nem közlekedik szolgálaton kivül senkivel sem és nem vesz részt semmiféle mulatságban avagy játékban, melylyel embereink jókedvét élesztem, a hol csak lehet. Ő az egyetlen a kit nem kellett eddig megdorgálni, mert vakon teljesit minden parancsot. De arra sem volt még eddig alkalom, hogy megdicsérjem, mert nem tesz többet, mint a mennyit tőle a regula követel.

— Ez a mi emberünk! — mondá rövid gondolkozás után az ezredes.

S igy történt, hogy „a fagyos szent“ került oda, a hol jóformán az ő éberségétől függött az egész tábor biztonsága.

Az éj sötét volt, sürü, ólmos felhők boritották az eget. Egy csillag sem ragyogott a látóhatáron. A felhők nyomásától megsürüsödött levegő lassanként ködd é változott. Bármily éles volt is György szeme még sem hatolhatott keresztül a fátyolon, mely épen a patak medrére bocsátkozott le.

Az is eszébe jutott Györgynek, hogy Anna ilyen időtájban — tizenegyre járt — szokta elvégezni a házi dolgait és lefekvés előtt jó éjszakát kivánni neki.

György el se tudott volna aludni, a mig huga köszöntését nem hallotta. Mintha az lett volna esti imájának utolsó szava. De mintha most is vinné feléje a suttogó éjjeli szél a várvavárt üdvözletet.

— Jó éjt, édes testvérem! — suttogja ő is.

Pedig az az alig észrevehető mozgolódás, a mit hallott, de nem figyelt meg jól, a patak medrében támadt és sürü köd oltalmában terjedt tovább. Kuszott feléje, mint a nádasban sikló kigyó, ha prédájához közeledik. Az ellenség előcsapatja járt ott és orozva akarta megrohanni a magyar tábort. Hogy ezt megtehesse, először is az előőrsöket kellett meglepnie.

Egyszerre csak azt látta György, hogy, mint a földből támadó kisértetek hada, épen előtte emelkedik ki a sásból egy csapat fegyveres.

Hirtelen fegyveréhez kapott, hogy megadja a jelt: „Ébredjetek! Itt az ellenség!“ De erős kezek fogták le két karját, és nem nyulhatott puskájához.

Kiáltani akart, de egy kéz befogta száját, hogy szólni sem tudott.

Hanem azért nem adta meg magát. Van még

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

egy utolsó eszköz: ha néma a lovas, hadd szólaljon meg a lova.

Kihuzta lábát a nyeregből és csizmája orrával, óvatosan, hogy a sarkantyu sebet ne okozzon, megdöfte a paripa szügyét.

Erre a nemes mén fölágaskodott, patáival lerugott magáról egy pár ellenséget és nagyot nyeritett. Ugy hangzott ez, mint valami vészkiáltás a sötét és néma éjszakában.

A táborból azonnal válaszolták rá. Ott is nagyot nyeritett néhány paripa. Megértették bajtársuk hivogató szózatát.

Eddig még szótlanul folyt a rettenetes küzdelem. György nem tudott kiáltani, az ellenségnek pedig nagy oka volt arra, hogy meg ne zavarja a csendet. Mert az egész siker attól függött, hogy a magyar táborban ne vegyék észre közeledésüket.

Most azonban, hogy veszedelem fenyegette az éjjeli roham sikerét, az ellenséges csapat vezére megszólalt halkan és dühösen:

— Két ember előre! Szurjátok le!

— Kit? A lovast vagy a lovat?

— Mind a kettőt!

György Istennek ajánlotta lelkét. Itt az utolsó pillanat, a melyben bucsut kell vennie a világtó Itt kell hagynia apját, testvérét s mindent, a mi kedves előtte.

Csodálatos, hogy a lemondás ezen érzésébe mégis belevegyült valami megelégedés-féle. A halálra szánt fiu azt mondta magában:

— Nem félek a haláltól, tehát nem vagyok gyáva. Hála neked, Istenem!

Behunyta szemét és mosolyogva várta a halálos döfést.

De hiába várta. Egyszerre egy lövés dördült el és nyomban rá suhogva és szikrázva csapot le egészen közel hozzá egy kard .... Nem érte testét, sőt ugy tetszett, mintha az a kardvágás ellenségeinek szólna, mert a ki György jobb kezét fogta hirtelen eleresztette és lebukott a földre.

Aztán a második és a harmadik is. Egy pillanat és György szabadon érezte magát.

A meglepetés elvette hidegvérét. Arra elkészült, hogy meghaljon, de hogy csodát tegyen érte az ég, attól egészen megdöbbent.

Most egy másik lövés dördült el. Az ellenséges csapat vezére sütötte el pisztolyát az ismeretlen támadóra.

György a pillanatnyi fénynél, melyet a puskapor fellobbanása okozott, meglátta váratlan megmentőjét.

— Anna! kiáltott föl magánkivül.

Testvére állt ott huszár-ruhában, karddal kezében, villogó tekintettel.

Majd ujból elsötétült minden körülte. A harcz zaja is elnémult, az ellenség futva menekült és a magyar táborból sietve közeledtek.

— Anna! Hol vagy, Anna? — esenget György.

Semmi válasz. Olyan mély csend volt körülte, hogy akár álomnak is tekinthette volna az imént történteket, ha karjának sajgása és paripájának toporzékolása nem bizonyitja a valóságot. De most ujból lárma támadt, még pedig a háta mögött. Megérkeztek a bajtársak, Burok őrmester vezette őket.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Egy honvéd lámpást tartott szuronya hegyén és megvilágitotta a küzdelem szinhelyét.

Nagyot néztek a vitézek, mikor látták, hogy György mozdulatlanul ül lován, körülte pedig két ellenség halva és kettő sulyosan megsebesülve hever.

— Tyüh, György vitéz! — kiáltott az elismerés hangján Burok őrmester, — ez jó munka volt! Derék legény kegyelmed a talpán.

— Őrmester ur! — hebegett megzavarodva György — higyje el, nem az én érdemem.

— Hát kié? — zsörtölődött az őrmester. — Tán csak nem ölte egymást a te kedvért az ellenség?

— Azt hiszem . . . hogy a hugom.

— Tegye kend bolonddá a lovát! De már azt kikérem magamnak, hogy föllebbvalójából tréfát üzzön! . . . Még hogy a huga . . . Milyen ember! Levág egy csomó ellenséget és nem hogy dicsekednék vele, hanem még a hugára fogja az egészet. Hol van hát az a vitéz leány, hadd lássam!

— Nincs már itt, de . . .

— Ilyen, amolyan fagyos szentje! Ha még egyszer azt meri kend mondani, hogy nem viselte magát ugy, mint egy igazi hős magyar honvédhuszárhoz illik, olyan kurta vasba veretem, hogy brugónak nézi az eget és valamennyi csillagot pislogó mécsesnek . . . Szamár kend a nagy szerénységével, György vitéz . . . de annál derekabb legény a talpán, a mondó vagyok!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IV.

Az ezredes napi parancsolatban megdicsérte Györgyöt és egy hét mulva kinevezték hadnagynak. Burok őrmester, a ki jól összeszidta azelőtt, valahányszor tiltakozni mert hősi magaviseletének magasztalása ellen, most feszesen állott előtte és tisztelgett az egész század nevében.

Szegény György csaknem kétségbeesett, mikor csőstül hullott igy rá az áldás. Igazságszeretete fellázadt arra a gondolatra, hogy megjutalmazzák olyasmiért, a miben nincs semmi, de épen semmi érdeme. De nem mert már tiltakozni, mióta a kapitány a hadnagyi kinevezés átadásánál azt mondta neki!

— Most még valamit, hadnagy uram. Szeretem a szerény embereket, de csak ugy, ha nem viszik tulságba ezt az erényt. Hadnagy ur csaknem ugy viseli magát, mintha szégyelné azt, a mit tett, már pedig az becsületére válik.

Hallgatott ezentul és csak akkor restelkedett ismét, mikor felszólitották, hogy tegyen irásbeli jelentést a nevezetes éj eseményeiről. Tizszer is hozzá fogott, de mindannyiszor sarokba vágta a tollat. Ha megirja az igazat, kinevetik, hazudni pedig semmi áron sem akart. Végre is kijelentette, hogy nem ért a tollforgatáshoz.

Ezzel pedig nagyon megjárta. A százados le-

hordta, de csak atyai hangon és Burok őrmestert bizta meg a jelentés fogalmazásával, a ki olyan hőskölteményt zengett Györgyről, mintha az öreg Homérnál járt volna iskolába.

. . . Györgynek alá kellett irnia ezt a jelentést. Kétségbeesetten töprengett magában: mivel tegye már most jóvá, hogy vétkezett az igazság ellen. Sokáig elgondolkozott, végre elhatározta, hogy valami hőstettet visz végbe és ezzel helyre hozza hibáját.

A kis sereg, melynek György már most egyik tisztje volt, nem időzött sokáig Miskolcz táján, mert *Damjanics*, a hős tábornok, Szolnok mellett akarta megvivni a döntő ütkezetet és oda vonta össze a szétszórt csapatokat, György százada is megkapta a parancsolatot, hogy a legnagyobb csöndben Szolnok felé vegye utját.

Mikor György ezt megtudta, nagyot dobbant szive örömében. Az ut Mezőturon visz át: meg fogja látni szülővárosát és szeretteit.

Kimonthatatlanul vágyódott Anna után és azonfelül szerette volna megtudni: csakugyan ő volt-e az, a ki az utolsó pillanatban megmentette életét.

A postajárás nagyon rendetlen volt a háboru miatt és György, noha kétszer irt haza az emlékezetes éj óta, még mindig nem kapott választ. Ez annyira nyugtalanitotta, hogy már alig találta helyét.

Félórányira lehettek még Mezőtur városától, mikor György oda lovagolt kapitánya elé és katonáson tisztelgett.

— Mit kiván? — kérdezte nyájasan a kapitány.

— Jelentem alásan, kapitány ur, két órai szabadságot kérek.

— Szabadságot? Most! Minek?

— Meg akarom látogatni apámat és hugomat.

— Hát a nagynénit meg a bácsit nem akarja meglátogatni? — gunyolódott a kapitány, aztán hozzátette mérgesen: — Mondhatom, jókor jön ilyen kéréssel!.. Meglátszik rajta, hogy minden vitézsége daczára még éretlen gyerek, különben nem kérne ilyent.

— De kapitány ur...

— Csend! most én beszélek? Hát nem tudja hogy a legnagyobb óvatossággal kell masiroznunk hogy az ellenség időnek előtte ne értesüljön jöttünkről. Mezőturba be se megyünk, hanem ugy haladunk, el mellette, hogy senki se vegye észre.

— Pedig én ugy számitottam rá.

— Elég!... Félóra mulva egy sürü ligethez érünk, ott fog a század az éjjel táborozni. Legyen gondja rá, hogy minden ember jókor lepihenjen, mert hajnaltájban tovább megyünk. Az őrszemeket maga a hadnagy ur állitsa fel s két óránként tartson szemlét fölöttük.

Mikor pedig látta, hogy György szomoru arczczal akar távozni, visszaintette és igy szólt hozzá, de ezuttal már sokkal nyájasabb hangon:

— Lássa, kedves barátom, ilyen a katonaélet. Sokszor kell erőszakot tenni szivünkön, mert igy parancsolja a kötelesség. Ön még nagyon fiatal katona, ámbár már olyan hős tettet vitt végbe, a mely egy öreg harczosnak is becsületére vált volna. Hiszem,

hogy nehezére esik a vak engedelmesség, de majd megszokja.

Kezet szoritott Györgygyel és elbocsátotta. A fiatal hadnagy, noha jól esett neki a kapitány magyarázata, még sem tudott belenyugodni abba a gondolatba, hogy szülőföldjéhez ilyen közel meg ne lássa Annát. Egész este ez járt eszében, akkor is, mikor már a ligetben tanyázott a század és Burok őrmesterrel együtt fölállitotta az őrszemeket.

Az öreg őrmester nagyon megszerette fiatal hadnagyát és kész lett volna érte tüzön-vizen keresztül menni. Ez a kevés szavu, mindig szomoru gyerek, a ki olyan hős tudott lenni, nagyon megtetszett nekl. Vajjon mi bánthatja lelkét, hogy olyan szomoru?

Épen visszatérőben voltak a táborba, mikor György hirtelen megállott:

— Őrmester uram, megtenne-e nekem egy szivességet?

— Akár kettőt is.

— De olyan, a mely veszedelemmel jár.

— Burok őrmester nem fél a veszedelemtől. Mindent megteszek a hadnagy urért, kivéve olyant, a mi a katonai regula ellen vétene. De ezt nem is fogja tőlem kivánni hadnagy uram.

— Hátha mégis?

Az őrmester bámulva tekintett Györgyre.

— Tudja meg, hogy olyan dologról van szó, — folytatta sebesen György, — a mitől életem és becsületem függ. El kell látogatnom félórára szülővárosomba, a melynek tornyait innen meglátnók, ha nem volna olyan sötét.

— De a kapitány ur azt rendelte . . .

— Mindent tudok, őrmester uram . . . Tudom, hogy életemmel játszom, de még sem tehetek másként. Ugy kerget valami, nem tudok ellenállani. Édes jó őrmesterem, legyen irgalmas hozzám és segitsen rajtam!

— Mit tehetek én?

— Azt teheti, hogy szemet huny, mikor én a táborból eltávozom. Két óra mulva itt vagyok megint. Ön félóránként megvizsgálja az őrszemeket és mikor visszatér, oda megy sátram benyilójához és hangosan, hogy köröskörül meghallják, beszól a sátorba: „Hadnagy ur, minden rendben van!“ Érti?

— Érteni csak érteném. Hisz Burok őrmester nem esett a feje lágyára . . . De ha kitudódik a dolog . . .

— Nem fog kitudódni! Ugy megyek és jövök, mint a szélvész. Ismerek egy ösvényt, mely felényire megröviditi az utat . . . Az Isten áldja meg, édes jó őrmesterem, ne mondjon ellent, mert lelkem nyugalma attól függ, hogy megsegit-e vagy nem?

Olyan komoly hangon mondotta ezt, hogy Burok őrmester nem tudott ellenállni.

— Isten neki! — mondá megadással — de csak arra kérem, hogy hajnal előtt itt legyen.

— Itt leszek! Hogyne lennék itt? — ujjongott György. Még egyszer kezet szoritott az őrmesterrel, aztán eltünt az éjszaka homolyában.

Az őrmester még egy ideig nézett abba az irányba, a merre György eltünt, aztán fejcsóválva és dörmögve folytatta utját.

*

Nem telt bele egy óra és György ott állott szülővárosa végén, a hol a hidról bekanyarodik az ut a főutczába. Az igaz, hogy igy még nem futott soha életében. Meg is pihent egy-két perczre, hogy kissé kifujja magát.

Tizenkettőt ütött a kálvinista templom órája. Mindenfelé sötétség volt, világ nem égett sehol, mert vidéki városokban jókor szoktak lefeküdni az emberek. De ebből a teljes csendből és békéből látta György azt is, hogy a földiei nem is sejtik, mi készül szomszédságukban.

Egyenesen az apai ház felé tartott, a mely szemben volt a templommal. Itt is aludtak már. Kétszer kopogtatatt a kis kapun. Ugy dobogott a szive arra a gondolatra, hogy nemsokára megtudja a valót.

Várt egy néhány pillanatig, de semmi neszt nem hallott. Ujra kopogtatott, most erősebben.

Halotti csend, csak a szomszédban csaholt az öreg Burkus, Busiék házőrzője.

— De mélyen alusznak! — gondolta magában György, mikor harmadszor megzörgette a kaput. — Pedig édes apám azelőtt nagyon ébren aludt.

A szomszéd portán kinyilt egy ablak és valaki kidugta a fejét s álmosan kiszólt:

— Ne tessék olyan lármát csapni, mert ugyis hasztalan; nincs abban a házban senki otthon.

— Mit beszél, szomszéd? — kiáltott meglepetéssel György.

— Nini!... Te vagy az, György?... Honnan veszed magad ilyen későn?... Gyere be hozzánk éjszakára, ott ugy is hiába kopogtatsz.

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

— Mi történt? Az égre kérem, Busi bátyám, mondja el gyorsan, mi történt?

— Semmi olyas, a miért meg kellene ijedned .... Apád és Anna elutaztak másnap, mikor te elmentél a honvédekkel. Biró uram fölkért, hogy vigyázzak a portájára, sürgős utja akadt. Hogy hosszabb időre tervezte, meglátszott abból is, hogy átadta ideiglenesen a legidősebb tanácsosnak a birói tisztet.

— Nem jött azóta semmi hir róla, vagy Annáról?

— Semmi . . . De ugy veszem észre, hüvös az éj, jöjj be?

— Köszönöm, bátyám uram, de azonnal vissza kell mennem a századomhoz.

— Akkor hát jó éjszakát!

Az ablak becsapódott és György egyedül maradt ismét a sötét éjszakában, sötét aggodalmaival.

Mi történt itt? Mi lett apjából és nővéréből? Hogyan magyarázza meg magának ezt az eltünést?

A toronyóra egy órát ütött, György felriadt gondolataiból. Ideje, hogy visszatérjen a táborba. Nehéz szivvel bár, de azonnal utnak indult oda, a hová a kötelesség szólitotta. Végig a réteken és az avaron, árkon-bokron áttörve, félóra alatt odaért a ligethez, a hol a százada táborozott.

A hold kibujt a felhők mögül és György azonnal észrevette, hogy a liget nem mutatja ugyanazt a képet, mint távozása előtt. Sehol egy őrszem, mindenütt kifelé vezető lónyomok. A fegyverek, melyek távozáskor gulaalakban voltak összeállitva, nem csillogtak feléje a fák közül.

Beljebb hatolt és kétségbeesetten kiáltott föl:

— A század már elhagyta a ligetet!

Mint egy őrült, futott fel-alá György s kereste a századot. Mi történhetett, hogy a kapitány hirtelen megváltoztatta előbbi tervét? Ellenség nem járhatott itt, mert küzdelemnek nem volt semmi nyoma. Akkor hát csak az lehetséges, hogy a század indult el az ellenség fölkeresésére.

És ő nincs helyén, nem ment el a többivel, még utól sem érheti őket, mert gyalog maradt. Paripáját elvitték magukkal, róla pedig azt hiszik bizonyára, hogy gyáva, megszökött.

Erre a gondolatra egészen megdöbbent.

Oda örökre a becsülete, nem mutathatja többé magát ősz apja előtt, a kinek nevét meggyalázta. Ha visszatérne szülővárosába, ujjal mutogatnák, de csakamar rá is tenné kezét a szigoru katonai törvény, mely becstelenséget és halált ró arra, a ki megszökik az ellenség elől.

Mégsem ettől rettegett leginkább György, hanem attól a gondolattól fázott, hogy mit szól majd Anna? Vajjon megbocsátja-e majd neki, hogy a kunok becsületére ezt a gyalázatot hozta.

Bizonyára legjobb volna mielőbb véget vetni ennek a szerencsétlen életnek. Már a pisztolyához nyult.

— Uram, Istenem, — rebegett reszkető ajakkal — bocsásd meg ezt a vétkemet! Megérdemlem a halált, mert közömbös maradtam ott, a hol egy egész nemzet lelkesült. De te látod, Istenem, hogy mennyire megváltoztam e pillanatban. Oh, csak még egyszer felkaphatnék lovamra és küzdhetnék vitéz bajtársaimmal azok ellen, a kik hazámat megtámadták! Megengesztelném Rákóczy lelkét is!

OSZK

Mi ez? Minő hang ütötte meg fülét . . . Lónyerítés! . . . . De hát lehetséges ez? Honnan veszi magát?

György abba az irányba rohant, a honnan a ló nyeritését hallotta. Elkábult a váratlan látványtól.

Teljesen fölszerelve állott ott egy paripa és türelmetlenül kapálta a pázsitot. A liget bejáratánál egy fához volt kötve és mikor György ott termett mellette, nagyot nyeritett ujból, mintha azt akarná mondani:

— Jer már! Ugy is sok időt vesztegettünk!

Jól emlékezett György arra, hogy mikor az elébb ép ezen az oldalon a ligethez ért, még nem volt ott semmiféle paripa, de nem ért rá ezzel törődni, mert egy ujabb meglepetés érte.

A nyeregkápához gombostüvel egy papirlap volt tüzve. György mohón tartotta a holdfény felé és megismerte Anna keze irását.

Csak ennyi volt a papirra irva:

„A század Szolnok felé indult. Siess és még utólérheted.“

A következő pillanatban lovon termett György és mint a villám vágtatott el az országuton.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

V.

Rohant, hogy még a hajnali szellő sem érhetett nyomába. Fák, cserjék, szántóföldek maradoztak mögötte. Néha-néha csülökig süppedt paripája az iszapos, sekély vizbe, aztán nyakig eviczkélt mélyebb erekben, de György se látott, se hallott, hanem csak arra gondolt: „Elég jókor érkezem-e még?“

Valami szilaj vágy fogta el, belerohanni a legsürübb embertömegbe. Oda, a hol a halál tartja dus aratását és küzdve, sebektől elboritva, elvérzeni. Csak ettől ne késsék el, csak ebből vehesse ki a részét! Nem törődik a halállal, csak azt bizonyithassa be, hogy nem volt gyáva.

A hajnali levegőn valami tompa dübörgés zugott át, mint a távoli zivatarnak moraja. György bámulva tekintett fölfelé. Tiszta volt az égbolt s a bucsuzó csillagok fényesen ragyogtak. Honnan veszi hát magát a zivatar ilyen időben?

Egyszerre csak ujabb és erősebb dübörgés rázta meg a földet. Megállitotta lovát, leugrott a nyeregből és végig vetvén magát a földön, oda tapasztotta fülét a pázsithoz.

Most megtudta, hogy a távoli zivatar ágyudörgés. Szolnoknál folyik a csata. Damjanics tábornok rácsapott az ellenségre.

György hirtelen talpon termett. Feljajdult a kinos tudatban, hogy elkésett az ütközetből.

Ott, a hol a halált osztogatják, nem várnak ő reá. Bajtársai harczolnak a hazáért, a nemzet jogáért, a szabadságért és ő nincs közöttük.

De még nem késett el mindentől! Arra még maradt ideje, hogy a halált fölkeresse. Ha a dicsőségből nem is jut már része, arra még mindig elég jókor érkezik, hogy egy ellenséges szuronytól kikönyörögje magának az irgalmas halált.

A kétségbeesett ember ismét fölkap paripájára és vágtat a dübörgés irányában. Jó kalauz az neki, de még paripájának is, a mely horkolva, lobogó sörénynyel száguld előre. Mintha egy vágy egyesitené őket, ugy rohannak a halál elé.

Egyszerre csak a végtelen rónán, melyre tisztán mosolyog alá a fölkelő nap, feltünik egy ködös pont.

Az a ködfelhő puskapor füstjéből támadt. A mit eltakar, az maga a csatatér, a véres ütközet, az egymás ellen törő emberhad.

— Csak még egy darabig, jó paripám! — eseng rekedt hangon György és megveregeti lova nyakát. — Csak a mig oda eljutunk! Aztán ugy is szabad leszel.

A paripa nyerit, mintha tudatni akarná gazdájával, hogy megértette. Aztán végső erejét összeszedvén, mint a szélvész ugy rohan.

A zivatar már valóságos égi háboruvá nőtte ki magát. Repülnek a mennykövek, czikáznak a földi villámok és sürübben osztják a halált, mint az égiek. A hol lecsap egy ágyugolyó, ott széles rés támad az

embertömegben és jajgatás, nyögés, hörgés kél nyomában.

György már egészen közelről látja a küzdő feleket, a mint összekeverednek, szuronynyal és puskaagygyal egymásra törnek. Vad öröm fogja el arra gondolatra, hogy a sok kard és szurony közt ott van az az egy is, a mely az ő szivét fogja átjárni. Kifolyo vére tanuságot tesz majd a mellett, hogy nem volt gyáva, hogy szerette hazáját.

Ekkor azt veszi észre, hogy nagyon is jó helyen jár, jobb helyen, mint képzelte. Nem az övéihez jutott el, hanem az ellenség háta mögé. Ha a magyar sereghez akar eljutni, előbb egy egész eleven gyürüt kell áttörnie, a hol minden lépten-nyomon száz halál állja utját.

Megsarkantyuzta lovát, belerohant az ellenséges táborba, messzire hallatszó hangon kiáltván:

— Éljen a haza! Éljen a szabadság!

György kardja suhogva csapkodott jobbra-balra. Paripája rugott és harapott. Az ellenség nem tudta hamarjában, hányadán van! Ott volt mögötte a kis liget, honnan ez a tüneményes vitéz előrohant. Hát ha még több is van ott? Hát ha egy egész sereg kerülte meg hadállását és elzárja a menekülés utját.

Valaki nagyot kiáltott:

— Hátunk mögött az ellenség! Meneküljünk, a mig lehet.

Erre a kiáltásra vad félelem fogta el az ellenséget. Sokszor esett már meg, hogy ilyen hirtelen támadó rettegés semmisitette meg a már majdnem kivivott győzelem gyümölcsét. Itt pedig ugy is hátrányban volt már a magyarokkal szemben az ellen-

ség. A következő pillanatban felbomlott minden rend és futott, ki merre látott.

György azalatt egyre tört előre. Most már csak az a gondolat élt benne, hogy magában a küzdelemben is van valami gyönyörkeltő és mámoritó. Föl-ébredt benne hosszu álom után a férfias lélek.

Egyszerre megdöbbenve rántotta meg paripája zabláját. Tulnan, a magyar sereg első sorában,

melytől már alig választotta el ellenség megpillantotta — önmagát.

Ez nem lehetett csalódás. Szakasztott olyan az arcz, a termet, az egész alak. Még a hang is csodálatosan hasonlitott az övéhez, mikor elkiáltotta magát:

— Előre, vitézek! A hazaért és a szabadságért!

De jóformán rá sem ért György arra, hogy ezt

a csodát megbámulja, mert a következő pillatban villámot látott, dördülést hallott, valami halántékon ütötte, a minek nyomában égető fájdalom támadt. Aztán sürü fátyolon át látta a körülte nyüzsgő sokaságot és a következő pillanatban elvesztette eszméletét.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VI.

Azt álmodta, hogy szárnya nő, de ő nem adhat irányt röpülésének, hanem csak száll föl a végtelen magasba. Olyan gyorsan tört keresztül a felhőkön, mint a villám. Elmaradtak mögötte a csillagok. Néha egy-egy nagy üstökös megállt pályafutásában és bámulva tekintett utána:

— Mit keres ez az idegen itt a csillagok között?

Egyszerre csak rózsaszinű fényt látott. Óriás, végtelen csarnokból sugárzott feléje. Egyre erősebb lett a fény, de azért nem bántotta a szemét, mert valami szelid lágyság volt benne. A csarnok kapuja szinaranyból volt, kupolája rubinból. Ez terjesztette a rózsaszinű fényt. A kapu tárva-nyitva, mintha föl akarná szólitani, hogy lépjen be. Szemben a bejárattal egy oltárt pillantott meg. Az oltáron örök láng égett. A mint a láng föl-föllobbant, minden lobbanása egy-egy betüt alkotott, melyekből ezt a magasztos szót lehetett kiolvasni: Hazaszeretet.

Most érezte először, hogy szárnyai engedelmeskednek akaratának. Kimondhatatlan vágy vonzotta az oltárhoz; le akart térdelni előtte és buzgón imádkozni, mint még nem imádkozott soha. Valami megszólalt szivében, a minek hangja bár uj volt előtte, de olyan édes, lelkesitő és fenkölt.

Közelebb ment az oltárhoz, de hirtelen megszólalt egy hang az oltár mögül :

— Ne tovább !

A hatalmas hangra megdöbbent.

Fürkésző szeme megpillantotta az oltár mögött azt, a ki hozzá szólt. Nem tudott betelni nézésével.

Daliás férfi-alak volt, sugárzó tekintettel, arczán jóság és bölcsesség ragyogott. Hosszú, barna fürtök omlottak alá vállaira, magas homlokán sebforradás. Ismerte ő ezt az alakot régi festményekből.

— Rákóczy Ferencz! — suttogta.

— Ehez az oltárhoz akarsz közeledni? — szólalt meg ujra az érczcsengésü hang. — Beakarod mutatni áldozatodat a Hazaszeretet oltárán ? Méltó vagy erre? Tudod-e, hogy ide csak az léphet, a kinek szive tiszta, a ki képes minden nagyra és nemesre. Tudod-e, hogy a kik mögöttem állanak végtelen sorban, mindannyian nem csupán meghalni voltak készek a hazáért, de élni is akartak érte. Minden érzésüket minden gondolatukat és cselekedetüket a hazának szentelték. Akarod-e őket követni ?

A mint fölemelt ujja az oltár mögé mutatott, ott látta György egymás után a magyar történet hős és bölcs alakjait. Árpád, a honalapitó, Szent István, a vallásterjesztő és törvényhozó, IV. Béla, a ki a hont ujra megalkotta, Nagy Lajos, a ki három tengerig terjesztette ki a haza határait, Hunyady János, Hollós Mátyás és az ujabb időknek nagyjai sorban vonultak el előtte. Szeretet sugárzott tekintetükből és valamennyinek ajkáról egy mondás hangzott :

— Szeresd hazádat !

György nem tudott szólni, egy köny csillogott szemében, de ez a köny szivéből fakadt. Odaborult az oltár zsámolyához és lelkesen rebegte:

— Szeretlek, hazám! Neked élek ezentúl!

*

Késő éj volt, mikor fölébredt. Fején erősen sajgott a seb, de szive tele volt boldogsággal.

— Élek, ujra élek! — szólott megindultan.

Erre előlépett a kórházi szoba hátteréből egy katonaköpenyegbe burkolt alak és élénken kiáltott föl:

— Hála az égnek! Ámbár csodának is beválik a mi történt . . . Ugyan, kedves hadnagy uram, mi jutott eszébe, hogy ugy nekivágott a futó ellenségnek? Megunta az életét, hogy egyes-egyedül közéjük rontott?

— Dehogy untam, dehogy untam! Hisz olyan szép az élet, mikor a hazaszeretet heviti a szivet!

— Ebben igaza van! De azért a mondó vagyok, hogy még sem kellett volna egyedül az ellenség közé rohannia. Magával vihette volna Burok őrmestert is. Nagyon megvoltam ijedve, mikor egyszerre csak azt láttam, hogy eltünt oldalom mellől.

— Hogyan? Én tüntem volna el? . . . De hisz ott sem voltam őrmester ur oldaldalán!

Az öreg katona aggodalmasan nézett szemébe és igy szólt:

— Abban reménykedtem, hogy elmarad a sebláz, de ugy látom, hogy tévedtem. Legjobb lesz, ha ide szólitom a kórházi orvost.

Az ajtó felé ment, de György visszaszólitotta:

— Nincs nekem egy csepp lázam sem, őrmester uram!

— Igazán nincs? ... De hát akkor miért ijeszti meg az öreg Burok őrmestert, a ki olyan nagyon szereti.

— Mi történt hát velem? — kérdezte György.

— Az történt, hogy az egész ütközet alatt mellettem küzdött, még pedig olyan vitézül, hogy a kapitány ur többször megdicsérte: „Vegyetek példát, fiuk, a fagyos szentről“ ... Bocsánat hadnagy ur, de igy mondta! ... Aztán magához szólitott a kapitány ur, hogy további parancsait átvegyem. Mikor visszatértem, hadnagy urat nem találtam már helyén. Egyszerre csak azt látom, hogy az ellenség legsürübb sorrai közt vagdalkozik és küzd ... Hogyan jutott el odáig, hogyan kerülte meg, most sem tudom fölfogni öreg eszemmel.

György lelkében világosság támadt. Burok őrmester, meg talán a többiek sem sejtik, hogy ő nem volt ott az ütközet elején és csak elkésve érkezett oda. Az ő helyén azalatt Anna harczolt, a ki annyira hasonlit hozzá, hogy meg sem lehet őket különböztetni egymástól. De vajjon mikor jelent meg ott Anna? Ezt szerette volna tudni.

— Mondja csak, őrmester uram, — szólott kis szünet mulva, — igazán jókor tértem én még vissza? Hisz tudja, hogy mult éjjel eltávoztam a táborból és mire visszakerültem, annyira megvoltam zavarodva, hogy azt sem tudom, hány óra lehetett akkor?

— Gondoltam én mindjárt. Mikor a legénység indulásra készen sorba állott, a hadnagy ur engem kért föl, hogy vegyem át a parancsot. Mert ép az utolsó pillanatban érkezett meg és meglátszott rajta,

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

hogy nagyon sietett, sőt egy kissé meg is volt ijedve. De csakhamar megemberelte magát és jókedvü lett. Együtt dalolt a legénységgel. Sohasem hittem volna, hogy olyan szép nótázó hangja van!

György nem mert tovább kérdezősködni, mert attól tartott, hogy elárulja magát. Elmélázott azon a különös véletlenen, mely kezére játszott, ugy, hogy ki nem pattant titka...

Vajjon hol van most Anna? Csak nem érte valami baj? Éppen, mikor már ez az aggodalom nehezedett lelkére, megszólalt az öreg őrmester:

— Valaki kereste a hadnagy urat, de nem bocsáthattam ide, mert az orvos ur nem engedte, hogy háborgassák álmában.

— Ki keresett? — kiáltott György.

— Egy fiatal leány és egy idősebb polgárember. A leány nagyon hasonlit a hagynagy urhoz.

— Bocsásd be őket! — türelmetlenkedett György.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VII.

A viszonlátás a két testvér között olyan volt, hogy az öreg őrmester, a ki már nem emlékezett arra az időre, mikor utoljára köny lopódzott szemébe, most valósággal sirt és nem győzte szemét törölgetni. Anna odarohant testvéréhez, nyakába borult, elhalmozta csókjaival. Györgyöt is elfogta a nagy boldogság és alig tudott szólni. Csak annyit rebegett:

— Édes Annám, te őrangyalom!

Biró uram azalatt egyengette bajszát és türelmesen várta, mig rákerül a sor. Aztán ő is kivette részét a csókból s az ölelésből.

— És a sebed? kérdezte aggódva Anna; mire György helyett Burok őrmester felelt meg:

— A miatt sohse tessék aggódni, kisasszony! Beszéltem a doktorral, a ki azt mondta, hogy a hadnagy ur egy-két nap mulva olyan tökéletesen

kigyógyul, hogy ismét megkezdheti a szolgálatot... De ugy sejtem, — tette hozzá ravasz mosolylyal a vén harczos, — hogy nem mint hadnagy folytatja majd, a hol abbahagyta.

— Mit beszélsz? — kiáltott fel György.

— Csak azt, a mit tudok. Saját szememmel láttam az ezredes ur fölterjesztését a hadügyminiszterhez, a melyben Timár György hadnagyot kitüntetésre és előléptetésre ajánlja.

— Az nem lehet! — mondta nyugtalanul izegve-mozogva György — azt nem engedhetem meg!

— Már miért ne lehetne? — zsörtölődött Burok, — hisz, a mi a vitézséget illeti, két ember helyett is kivette részét a hadnagy ur a mai napon. A mi pedig azt illeti, hogy nem engedi meg, ugy tudom, hogy az ezredes parancsol a hadnagynak, nem pedig megforditva!

György két kezébe rejtette arczát és egy ideig elgondolkozott. Végre fölemelte a fejét és szilárd hangon szólt:

— Hallgasson meg, Burok őrmester, és ugy itéljen fölöttem, mintha nem volnék fölebbvalója hanem... mondjuk, hogy fia.

— Ugy is szeretem, mintha fiam volna!

— Maga és bajtársaim azt hiszik rólam, hogy vitézül viseltem magamat, holott igazság szerint engem ma hadi törvényszék elé kellene állitani.

— Félre beszél, hadnagy ur!

— Az igazságot mondom el. Nem hallgathatom tovább, hogy olyasmiért dicsérnek, a mi nem az én érdemem. Tudja meg hát, hogy én akkor éjjel csak azután jöttem vissza a táborba, mikor már az ezred

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

rég eltávozott. Nem is voltam ott a csata kezdetén, hanem majdnem a vége felé érkeztem meg.

— Nem volt ott? — ámult az öreg őrmester — de hisz a saját szemmel láttam! Beszéltem is vele! Minden szavára emlékszem!

György őszintén felelt Burok őrmesternek:

— A kivel beszélt, nem én voltam, hanem . . .

— Hanem?

— Anna.

Hugára mutatott, a ki pirulva és szégyenkezve hajtotta édes apja vállára a fejét.

Az öreg őrmester nyitva felejtette száját a nagy bámulattól és jó darabig tartott, mig némileg összeszedte gondolatait.

— Anna? . . . De hát akkor . . . Ur-Isten, hol volt az én fejem! Hát azért nem tudott komandirozni . . . Azért dalolt olyan bübájos hangon, hogy az én öreg szivem is fölengedett tőle! . . . Azért tetszett feketének a haja, holott a hadnagy uré szőke.

— Ez még nem minden! — folytatta gyónását György. — A miskolczi hámoroknál is ő szabaditott ki az ellenség kezéből, ő adta meg a vészjelt, mely nélkül az ellenség hatalmába keritette volna a magyar tábort.

— Adta kis vitéze! — dörmögött egyre növekedő bámulattal az őrmester, aztán pedig pillanatnyi gondolkozás után hozzátette: — De ha igy áll a dolog . . . mit tett tulajdonképen a hadnagy ur?

Erre a kérdésre otthagyta Anna édes apját és bátran odaállott az őrmester elé.

— Hogy mit tett? — mondá villogó tekintettel,

— majd erre én felelek meg! Elment a háboruba, noha lelke irtózott a vérontástól; de elment, mivel igy parancsolta a honfiui kötelesség. Könnyü azoknak, a kiket pezsgő vérök és vakmerő indulatok harczra lovalt, de a babér mégis azokat illeti, a kik szelid lelkük és gyöngéd szivük ellenére fegyvert fognak a haza védelmére . . . Még egyebet is tett György! Ő döntötte el az ütközet sorsát azzal, hogy neki támadt az ellenségnek, mikor ez nem is sejtette. Zavarba hozta sorait és azt a hitet keltette benne, hogy megkerülték hadsorait. Ki tudja, hány magyar harczos élete maradt megkimélve azzal, hogy az ellenség abba hagyta a küzdelmet . . . Még azt kérdezi, hogy mit tett ő!

Nagyot villámlott a leány tekintete e szavaknál, ugy, hogy az öreg őrmester majdnem megszeppent tőle. Nem is habozott tovább, hanem mosolyogva válaszolt:

— Azért ne haragudjék rám, vitéz kisasszony, mert biz Isten, nem érdemlem meg haragját. Gondolkozzunk inkább, hogyan lehetne ebből a furcsa helyzetből kijutni. Megmondjam, mi az én véleményem?

— Mondja meg! — könyörgött György.

— Hát én azt tanácsolom, küldjék el az öreg Burok őrmestert az ezredes urhoz. Bizzák rá, hogy ő mondjon el neki mindent és majd megválik aztán, kit illet meg a főhadnagyi rang és a kitüntetés?

Anna közbe akart szólani, de György megelőzte:

— Ezt a gondolatot a jó Isten sugalta!

*

Kinos egy félóra volt az, a mig a betegszobában az őrmester visszatérését várták. De végre csak elmult. Mikor Burok a szobába lépett, olyan jó kedvünek látszott, hogy Anna szonnal sejtette a jó hirt.

— Okos ember ez a mi ezredesünk, — mondá elismerő hangon. — Azt hiszem, Salamon, a bölcs

király sem tudott volna helyesebben itélni ebben a dologban.

— Mi hát az itélete? — türelmetlenkedett Anna.

— Az ezredes ur azt izeni, hogy neki teljesen mindegy, fiu vagy leány, egy ember vagy két ember vitte-e végbe a sok hőstettet. Ha osztozni tudtak a munkában, osztozzanak már most az elismerésben is, a mi annál könnyebb lesz, mivelhogy egy családból valók.

— De hogyan?

— Azzal ő nem törődik! Ha Anna kisasszony megkívánja az egyenruhát és a kardot . . .

— Nem! nem! — tiltakozott élénken Anna. — Elég volt abból! A leány nem való harczba és véres küzdelembe. Ezt már én is belátom.

— Akkor hát forditsák meg a sorrendet. György ur maradjon meg főhadnagynak, Anna kisasszony pedig viselje a vitézi metáliát, a mit az ezredes ur sajátkezüleg fog átadni. Ez aztán testvéri osztozkodás!

Ugy is történt. Az egész ezred megtudta a különös történetet, de nem akadt ember, a ki e miatt gáncsot vetett volna Györgyre. Csak azt irigyelték tőle, hogy ilyen derék leánytestvére van.

Anna csakhamar belátta, hogy számára már most nincs hely bátyja közelében addig, a mig ez a táborban van.

El is bucsuzott tőle, miután megmagyarázott neki mindent, a mi homályosnak látszott. Hogyan jutott ő arra a gondolatra, hogy elhagyja az apai házat és utána megy.

Mit tett biró uram, mikor elolvasta leánya hátrahagyott levelét? Hát bizony, nem sokáig töprengett, hanem leánya után indult; de nem azért, hogy lebeszélje, hanem hogy segitse jó szándékában.

Nem volt nehéz megtalálni Annát, mert csak György nyomát kellett követnie, hogy ráakadjon. Ő szerezte meg az egyenruhát, a fegyvert és a paripát Anna számára, ő hordott neki hireket Györgyről és minden utjában elkisérte leányát. A miskolczi hámorok mellett az éjjeli támadásnál ő lőtte le azokat, a

kik Györgyöt fojtogatták és a mult éjjel is ő kötötte a liget bejáratához a paripát, melyen György Szolnokig eljutott.

Mikor mindezeket elmondta Anna, igy szólt :

— Most bucsut veszünk tőled. Apa és én, mi hazamegyünk, téged kisérjen a jó szerencse ebben a küzdelemben, mely a szabadságért és hazáért foly. Nem féltelek többé, mert tudom, hogy már benned is él a Rákóczy lelke.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MAGYAR EMBER SZAVÁNAK ÁLL.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A MODERN KULTURA nem ismer kegyeletet, hanem sorban rontja le a történelmi emlékü várakat. A huszadik századnak hajnali szellője, mely már felénk csap, különösen józanitó hatással van az emberekre és elüzi az ábrándozási hajlamokat. Olykor mintha egy hang is megszólalna benne és azt suttogná: „Nem életképes az a nemzet, a mely örökké csak a multjával dicsekszik és nem talál dicsekedni és dicsérni valót a jelenben. Romladozó várfalak mögött a mult szelleme ütött tanyát: el hát a várfalakkal! Lépjen helyébe a munka szelleme, mely a jelennek dolgozva, a jövőt is előkésziti! Nem várfalak kellenek nekünk — hisz végvárak nélkül is biztos a határ és nem pusztit már a török tatár! — hanem gyárak és ipartelepek.“ ...

Megértettem én is ezt a szózatot, de azért mégis csak fájó érzet fogott el, mikor a napokban hirét vettem, hogy a régi és egykor sok dicsőséget

szerzett *temesvári* hármas várfalnak harmadik és egyuttal utolsó gyürüjére került már most a sor. Az elsőt harmincz év előtt rombolták le, mert megakadályozta a várost lélekzetvételében; a másodikat két évtized előtt, mikor a vasutat épitették épen helyére és a harmadik gyürü most fog lepattani, hogy a különvált városrészek egyesülésének ne legyen tovább is akadálya. A düledező falak anyaga be fogja temetni az árkokat, ezeknek helyén fasorok és sétányok keletkeznek és egy évtized mulva kaczagó gyermeksereg zajong vigan ott, a hol egy kordaliás vitézek folytattak küzdelmet életre-halálra. Szebb is, jobb is a jövőnek e zaja, de azért a mult is megérdemeli, hogy néha az utódok fülébe csendüljön egy-egy riadalmas akkordja.

De ha már le is rombolták a két sánczgyürüt és kézben a feszitő vas, hogy a harmadiknak sok századéves kemény testébe hatoljon és sziklabordáit megrepeszsze — mégis szeretném, ha megkegyelmeznének annak a nagy kőnek, a mely kocsik surlódása ellenében falvédőül van a jobboldali bejárónál a falba illesztve. Ki hinné, hogy ez az egyszerü kő, melyet felirat sem jelöl meg, történeti nevezetességü? Pedig másfél század óta hirdeti már az adott magyar szónak szilárdságát. S a kő sima lapján mély barázda vonul végig, ketté van szelve, mintha villám sujtotta vagy pedig hatalmas kard csapta volna meg: ez a barázda pedig azt jelenti, hogy a magyar kard mindig készen volt sikra szállni a magyar becsületért.

A 18. század első és második évtizedében nagyon lehanyatlott az ozmán dicsőség. Budavár bevétele szivén találta a török hatalmat s ezentul

csak óriási testhez hasonlitott, a melynek végtagjai nem tudnak egyszerre meghalni, hanem még akkor is vonaglanak, mikor a szivverés már elállt. Itt is, ott is akadt még egy tartományrész vagy vár, melynek parancsnoka nem akarta elhinni, hogy vége a félhold dicsőségének, hanem küzdött tovább, mig kiütötték a kardot kezéből. 1714 körül a sajátképi Magyarhonban már nem volt olyan vár, mely a törökké lett volna, csakis a hajdani temesi bánság egyik részében tartották még magukat. Ennek központjában Mehemed basa osztogatott parancsokat, nem annyira a szultán kegyelméből, mint inkább azért, mivel a spanyol örökösödési háboru és a Rákóczy-támadás nem engedték, hogy komolyan foglalkozzanak azzal a gondolattal, miként tegyék ki a töröknek végleg a szürét.

S hogy a kuruczvilág után is még megmaradhatott egy ideig puha fészkében Mehemed, ezt annak a körülménynek köszönhette, hogy *Vékony* János szolgálta és segitette őt a császáriak ellenében. Valamikor — a kalendáriumcsinálók azt mondták, hogy négy éve, de az ő hüséges szivének ugyanannyi századnak tetszett — II. Rákóczy jó emberének vallotta magát és végigharczolta változó szerencsével az egész kuruczvilágot. Mikor pedig a majtényi sikon megtörtént a gyászos fegyverletétel, egyedül Vékony János nem rakta le kardját oda, a hova a többi vezérek, hanem daczosan megsuhintotta a fölkelő nap elé és azt mormogta fogai közé: „Nem én! csak azért sem!“ Az ő csapatja hü maradt Rákóczyhoz és nem fogadta el a kapitulácziót, mely a szabad elmenetelt és a megélhetést biztositotta

volna neki. Lekanyarodott rejtekutakon egészen Temesvárig és beállott a török mellé várvédőnek. Nem csekély dolog az, mikor egy szabadsághoz szokott és mindenkor lóháton járó huszárcsapat becsukatja magát egy akkora darab térre, mint két dülöföld és *gyalog* teljesiti a várőrségi szolgálatot. De Vékony és emberei megtették, mert még mindig remélték, hogy ujból eljön az idő, mikor Rákóczy Ferencz parancsára nyergelhetnek.

Egyszer azonban ujból valami galiba támadt a magas porta és a bécsi kormány között és ki lett mondva osztrák részről, hogy a töröknek Temesvárból is pusztulnia kell. Olyan nagy sereggel jött Szavoyai Jenő a vár ellen, hogy Memed azonnal belátta, itt már nem segit a kard, hanem csakis az egyezkedés. Követhette volna ő is Abdi basa példáját, a ki a mint látta, hogy Budavárát nem lehet megmenteni, addig küzdött és osztogatott halálos csapásokat, mig a lehulló ozmán zászló ráborult *holttestére*: hanem Mehemed másfajta ember volt. Ugy vélekedett, hogy bolond ember komázik a halállal, az okos kitér előle. A bölcs nem mondja a viharnak; itt vagyok, daczolok veled, söpörj el, ha tudsz — hanem inkább hálát mond a jó sorsnak, ha a vihar elvonult fölötte, a nélkül, hogy nagyobb kárt tett volna benne.

Megkötötte hát az alkut a császári vezérrel olyanformán, hogy teljesen ép állapotban átadja neki a várat minden erőditménynyel és készlettel együtt, de viszont őt és csapatait, valamint összes kincseit bántatlanul engedik utnak és még „salva guardiat“, azaz kisérő sereget is küldenek vele, mely megvédel-

mezi becses személyét a földmivelő nép támadásai ellen, mig tul lesz a határon.

Ilyen módon gondoskodva önmagatáról, természetesen megfeledkezett Vékony Jánosról és kisded csapatjáról. Kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy mi lesz a hü bajtársból. Lássa ez maga, miként menekül a veszélyből!

A császári kordoncsapat parancsnoka, a kit a fővezér azzal bizott meg, hogy gondoskodjék arról, hogy a kapitulacció minden pontja a legkisebbig, hiven betartassék, összetett kezekkel nézte hát, mint vonul el Mehemed serege; de a mint Vékony János alakja előbukkant a kapunyilásból (könnyen rá lehetett ismerni: még most is azt a rozsdás vértet viselte, mint hat évvel ezelőtt, mikor még a császáriak réme volt), egyszerre elébe toppant azzal a biztatással:

— Megálljon az ur! Nekünk még egy szavunk van egymással.

— Akár kettő is, de csak szaporán! — válaszolt mogorván a hajdani kuruczkapitány; — nem szeretnék nagyon elmaradni fegyvertársaimtól.

— Ugyan mire való a nagy sietség? — kedélyeskedett *Schaffgotsch* gróf, a kordonparancsnok — hisz itt is jól lehet mulatni! Nagyon megszerettük mi az urat s meghivjuk ezennel egy kis vendégségre.

— Nem kérek belőle!

— De ha szépen instálom?

— Akkor is csak azt mondhatom, hogy nem szokásom, minden emberfiával egy asztalhoz ülni!

Ez a tizenkét fontos gorombaság kihozta a grófot flegmájából; erősen szitta a fogát, mielőtt válaszolt.

— Ugyan ugy-e ? — mondá haragosan. — No akkor csak hamar le arról gebéről ! Majd megmutatom én az urnak, mit tesz az : velem gorombáskodni.

— Hát a kapitulácziö ?

— Abban szó sincs kendtekről. Nem is tartották érdemesnek, hogy ilyen csavargó népre vesztegessék a betüt. Majd elbánok hát én kendtekkel betü nélkül is !

Egyet intett kardjával a császári kordonvezér : a következő pillanatban az alig kétszáz főnyi kuruczcsapat tizszeres erőtől volt körülvéve és a falhoz szoritva. Öt csatakigyó tátogatta széles torkát, hogy halált szórjon feléjük. De Vékony János ettől sem ijedt meg. Meg sem fordult, hanem csak félvállról beszélt embereihez :

— No hát édes véreim, itt az ideje, hogy megpróbáljuk az utolsó huszártempót. Akár itt, akár másutt számolunk be a bőrünkkel. Hat éve, hogy paripáink nem láttak maguk előtt szabad sikot : nézzük hát, jót tett-e nekik a hosszu pihenés ?

Kétszáz rozsdaette kardpenge repült ki hüvelyéből és kétszáz rekedt torok orditotta el az ismeretes csatakiáltást :

— Pro libertate — ne hagyd magad kurucz !

. . . De mielőtt a harczkész csapatok egymásba gabalyodtak volna, egyszerre csak közöttük termett egy magas, daliás férfi-alak és messzire csengő hangon hangzott parancs-szava :

— Megálljatok !

Aztán Schaffgotsch felé fordult *Pálffy* János, a magyar segédcsapatok vezére és kérdé tőle :

— Mit jelentsen ez, gróf ur? Nem tudja talán, mit rendel a kapituláczió?

Schaffgotsch vállat vont, kicsinylően mosolygott, de nem felelt. Pálffy hát a másik félhez fordult fölvilágositás végett.

— Megint galibát csinált kend, Vékony uram? — kérdő feddő hangon; — hát annyira sajnálja bőrének azt a csekély megmaradt épségét, hogy mindenáron friss verekedést akar kezdeni?

— Kezdte a manó — durczáskodott a kurucz; — egyszer életemben akarok béketürő lenni s akkor is belém kapczáskodik ez a „nemtudomkicsoda". Azt mondja, hogy én nem volnék a kapitulácziós levélben: hát hogy is volnék ott, mikor itt vagyok!

— Mégegyszer kérdem a gróf urat, mit jelentsen ez? — kérdé Pálffy szigoru hangon a kordonparancsnokot.

— Ez azt jelenti, — válaszolt emez pöffeszkedő hangon — hogy a kötlevél csakis a törökök-nek biztosit szabad elmenetelt. Erről a „kanaljról" szó sincs benne; el is fogom hát császárom nevében.

A „kanalj" (csőcselék) szó hallatára Vékony uram olyan mozdulatot tett, mintha egyenesen nyakon akarná ütni a sértegetőt. De Pálffy észrevette ezt a mozdulatot és lefogta a kezét.

— Csend! most én beszélek! mondá. — Talán mégis jó volna gróf ur, ha előbb meggondolnók ezt a dolgot. Ha már a mahomedhitü töröknek meghagytuk az életét, a saját magunk faját ne fogyaszszuk. Hadd menjenek hát ezek is, ha nekik tetszik, akár a pokol pitvaráig!

A stájerországi grófocska félreértette Pálffy

szelidségét; azt hitte, hogy sikerült neki a magyar vezért megfélemliteni, azért is durva pökhendiséggel visszavágott:

— Mennek oda is, de csak ha majd mi küldjük. Rebellis nép egytől egyik, kötélre való valamennyi. Itt maradnak, dixi!

A magyar vezér egészen odalépett Schaffgotsch elé és olyan hangon, mely a menydörgéshez hasonlitott, mondá:

— Én pedig azt mondon, hogy még ma, *azonnal* szabadon fognak innen elvonulni. Talán nem tudja gróf ur, hogy a kapitulációs levél alá az én nevem is oda van kanyaritva? Ezzel a kézvonással lekötöttem becsületemet és szavamat, hogy a mi élő lény a várban van, bántódás nélkül mehet odább. Azt pedig már tudhatja tapasztalásból, *hogy a magyar ember mindig szavának áll!*

— Tisztelem és becsülöm szavát, de engem nem kötelez?

— Nem-e? — féktelen harag viharzott Pálffy hangjában — no hát akkor lássuk, ki meri fölbontani azt a kötést, melyet Pálffy János megcsinált?

Villant a kard a hős kezében, rácsapott a szikrázó pengével a várkapunak sarokkövére, mély barázdát vésve vele. Ott van még ma is az a barázda; 176 évnek viszontagsága nem tudta elsimitani, lecsiszolni.

De még más hatása is volt a kimondott szónak. Az az ötszáz huszár, aki Pálffy válogatott csapatját kitette és őt mindenütt elkisérte, egyszerre ott termett körülte és valamennyinek ajka ismételte a jelszószerü fölkiáltást:

— Magyar ember szavának áll!

Schaffgotsch gróf elsápadt és erősen harapdálta ajkait. De arra még sem volt bátorsága, hogy ilyen harczot kezdjen. Félre állott hát az utból és megvető hangon mondá:

— Pusztuljon hát ez a csőcselék, ha már ilyen nagy protektora van!

Pálffy oda sem hallgatott, hanem intett huszárjainak, hogy nyissanak ösvényt az elvonuló kuruczok számára. Vékony János ellenben, a ki eddig egészen nyugodtan, mintha nem is az ő bőréről volna szó, hallgatta a perpatvarkodást, odaterelte lovát Pálffy elé és igy szólt:

— No kegyelmes uram, jó Pálffy uram, elmegyek én pokol pitvaráig is — de csak ugy, ha kigyelmed parancsolja. Mert ezentul életben is, halálban is csak a kigyelmed szavára hallgatok én.

Megsarkantyuzta lovát és elvágtatott. Utána kétszáz embere. De még jó távolból is visszahallatszott riadó kiáltásuk:

— Pro libertate — de csak ugy, ha Pálffy akarja!

*

Vékony János uramnak egy különös és nevezetes tudománya volt: körülbelül minden európai nyelven értett. Nem a könyvekből sajátitotta el, hanem olyanformán, hogy fiatalabb éveiben végigszolgálta valamennyi európai hadsereget, harczolt minden nevezetesebb csatában, és hol egy sebet, hol pedig egy érdemrendet hozott magával emlékbe haza. Akkor még ez volt divatos módja a világ- és nyelvismeret megszerzésének. Egyedül utazni

nemcsak roppant költséges volt, hanem veszedelmes is: a ki tehát világot akart látni, beállott zsoldos katonának és néhány év alatt az iberiai félsziget legdélibb csucsától egészen Moszkváig mindenütt ott hagyhatta talpának nyomát és hozott magával cserébe mindenféle ismeretet.

Jóformán egy év sem mult el a temesvári események óta, ott találjuk a kuruczkapitányt Nádorfehérvár falai közt. Sajtságos körülmények közt jutott el odáig. A mint kiszabadult kétszáz emberével abból az ármányból, melybe Schaffgotsch akarta fojtani, egyenesen Mehemed után vágtatott. Nagy bajban találta a derék basát: saját arnauta katonái, megsejtvén a nála levő kincseket, ráütöttek sátorára és fosztogatni kezdték. Hiába rimánkodott Mehemed a kiséretül mellé adott osztrák csapatok vezéreinek, hogy védelmezze meg a rablók ellen, *Dingelsheim* ezredes kedvtelve igy válaszolt:

— Azért vagyunk mi ide rendelve, derék basa, hogy *ellenségeiddel* szemben megvédelmezzünk; de arról, hogy barátaid és saját embereid ellen megvédjelek, szó sincs a nekem adott parancsban.

Mehemed átkozta ezt a kajánlelkü giaurt, a ki ilyenkor bölcselkedik, a helyett hogy kardot rántana. S nagy volt szivének megkönnyebbülése, mikor a legkritikusabb pillanatban megérkezett Vékony János és bővebb magyarázatot sem kérve, kardlappal szétkergette a zavargókat.

Mehemed nem győzte a hálálkodást megmentőjével szemben. Bocsánatot is kért tőle, hogy megfeledkezett róla a kapitulácziós levél megirásánál, de mikor az ember utra készül, akkor könnyen megesik, hogy

csomagolás közben a legfontosabbról is megfeledkezik". Vékony megbocsátott és ezentul is olyan jó szolgálatokat tett neki utközben, hogy a basa kinevezte testőrsége kapitányának és minden egyes kurucz vitéznek tiz aranyat ajándékozott.

Ez volt az, a mit Vékony Jánosnak nem tudtak megbocsátani osztrák részről. „Rut hálátlanságnak" bélyegezték eljárását és Bécsig elment hire, hogy a „gaz kurucz", a kinek Pálffy megmentette életét, ismét átcsapott a törökhöz. Volt is Pálffynak mit hallani a miatt! Ő azonban nem vette tulságosan lelkére, ha szemrehányásokat tettek neki Vékony János viselkedése miatt, hanem csak vállvonogatva szok tamondani:

— Majd kisül a végén!

... Azalatt Nándorfehérvár körül összegyült egy jókora császári sereg, melynek az volt szándéka, hogy kikergeti a törököt a kereszténységnek e hajdani végvárából is. Benn a várban *Chalil* basa parancsnokolt. Keménynyaku és bátor ember, mindenben ellentéte az utolsó temesvári basának. A milyen pulya, gyáva és kincsszomjas volt Mehemed, olyan egyszerü viseletü és harczkedvelő volt Chalil.

Az a rengeteg szerencsétlenség, a mely a török birodalmat az utolsó években érte, nem hogy elcsüggesztette volna őt, sőt inkább elkeseredett daczot öntött lelkébe. Annyi bizonyos, hogy ő nem fog megalkudni az ellenséggel, hanem követi a hős budai basának példáját és küzd, mig ki nem esik kezéből a kard.

Természetes, hogy ilyen fölfogás mellett nem valami jó szemmel nézte a hozzá menekülő Mehemedet. Utálta lelke mélyéből és nem nagyon örült,

mikor hallotta, hogy Mehemed egyelőre nem megy el Stambulba, tetteiről beszámolni, hanem itt akarja bevárni, mit határoz felette a padisa. Nagy oka volt erre a jó Mehemednek. Előtte lebegett a sok példa, mikor az elveszett vár, vagy csata életben maradt parancsnokának megküldték a selyem zsinórt, azzal a biztatással, hogy hurkolja azt a saját nyaka körül. Már pedig az ő nyaka nagyon csiklandós és nincs semmi kedve ahhoz, hogy hirtelenében megválva az élettől, itt hagyja fáradságosan megszerzett kincseit.

Erről beszélgetett ő magános óráiban Vékony Jánossal és mind a ketten megállapodtak abban, hogy azért, mivel az ember töröknek született, még nem következik, hogy mint mohamedán meg is haljon. Annyi kincscsel, mint a mennyivel ő rendelkezik, még Bécsben is szivesen látják, s nem volna példátlan eset az övé, ha ellenséges földön huzná meg magát, hogy az eddigi barátok hozzá ne férjenek kincseihez.

Az ostrom alatt ki- és bejárt Vékony János a várba. Vitt és hozott tudósitásokat. Bő nyelvismerete és diplomáczai ügyessége nagyon alkalmassá tették az alkudozásokra, a melyekkel Chalil basa, a vár parancsnoka megbizta. Nem azért alkudozott Chalil, mintha csak pillanatig is a vár átadására is gondolt volna, hanem mert tudta hogy közelit egy nagy török sereg a vár fölmentésére és időt akart nyerni. Izent is Musztafa nagyvezérnek, hogy siessen, itt az alkalom a császáriaknak megfizetni a sok vereségért. De ezt az izenetet *már nem bizta Vékony Jánosra.*

. . . Hogy miért nem, azonnal kitudódik.

A mint Vékony János uram egy titkos kirándulásából visszatért a várba és egyenesen Mehemed konakjába sietett, hogy jelentést tegyen neki az elért eredményről, különös meglepetés érte. Mehemed szobájába érve, nem őt találta ott, hanem azt, a kit legkevésbé keresett volna e helyen: Chalil basát. Chalilt, a ki Mehemed köntösében Mehemed drága keleti szövegén hevert és Mehemed csibukját szitta. Épen ugy viselkedett, mint a ki otthon van és nyájasan megszólitotta az imént érkezett kuruczkaptányt:

— Ne bántson az téged, édes fiam, hogy Mehemed helyett én fogadlak. Ő elutazott s azalatt már nagyon messzire jár.

Vékony János szivét különös sejtelem fogta el. Tudta ő már, hogy mit jelent az keleti szokás szerint, hogy „valakinek“ köntösét egyszerre csak magára veszi „egy másik valaki“. (Ez biz annyit jelent, hogy *örökölt tőle.)* Arra nézve is voltak már tapasztalatai, hogy mikor valaki ilyen hirtelen elutazik, rendszerint meg sem áll — a török paradicsomig.

De azért egyetlen rándulással sem mutatta arcza a benső szorongást, hanem nyugodtan kérdé:

— Nem mondanád meg, atyám, mikor és hogyan utazott el az én gazdám?

— Ma reggel kelt utra. Az első ima idején érkezett a parancs, melyen a padisa titkos jegye volt látható és félórával később már utban volt Mehemed, mint az igazhivőhöz illik, a ki vakon és késedelem nélkül engedelmeskedik a nagyur rendeletének. Tudni akarod, hogyan utazott el, hova ment? Huzd félre azt a függönyt és megtudod.

Gépiesen engedelmeskedett Vékony János a fölszólításnak, odament a nagy selyemfüggönyhöz, mely a szobát két részre osztotta és megrántotta a zsinórját. A függöny ketté vált és a kuruczkapitány először érezte életében, hogy — ereiben megfagy a vér.

Egy nagy asztal állott a függöny mögötti szobarészben és azon hevert élettelenül Mehemed basa. A selyemzsinór, melylyel megfojtották, még alácsüngött nyakáról. Két oldalt a halott mellett nubiai testőrök állottak kivont karddal.

— Látod, édes fiam — mondá nyájas hangon Chalil — szegény Mehemed már csakugyan nem fogadhatja jelentésedet azokról, a miket az ő érdekében elvégeztél. De itt vagyok én, a ki őt helyettesitem: mond hát meg nekem, mit végeztél?

Egyetlen pillanat alatt átlátta Vékony a veszélynek egész nagyságát. Az a négy fekete olyan merev tekintettel nézte őt, mintha már nyakának mérné széles kardját. Itt élet-halálra megy a játék! Hanem azért nem vesztette el lelkét, megállott, meghajtotta magát Chalil előtt és halk hangon mondá:

— Megengeded, jó atyám, hogy letegyem kardomat az előszobában? Nem illik, hogy fegyveresen álljak előtted; aztán kissé heves természetü is vagyok, s nem jó, ha kard van kezem ügyében, mikor fontos dolgokról beszélgetek.

— Értelek, fiam, — válaszolt nyájasan Chalil, — látom emberségtudó vagy. Tedd hát le kardodat az előszobában, de figyelmeztetlek, hogy az ajtó előtt és a ház körül 200 kurd vitézem áll, a kinek az a parancsa, hogy mindenkit kardélre hányjon, a ki az én kiséretem nélkül átlépi a küszöböt. Ne

próbálj hát megszökni. Mert igazán sajnos dolog volna, ha ilyen érdemes vitézt futás közben sujtana a halál . . .

Az utolsó szavakat már alig hallotta Vékony. Kisietett az előszobába és mialatt lecsatolta kardját, hirtelen odasugott vén szolgájának, aki idáig eljött vele.

— A *rejtekuton* siess és add tudtára Boglár Pálnak, hogy „baj van Köpeczen".

(Boglár Pál volt a kurucz csapat őrmestere és belé helyezte utolsó reményét Vékony János.)

Többet nem is mondhatott a szolgának, mert már kihangzott a szobából Chalil szava:

— Ejnye no, édes fiam, de lassan oldódik a kardkötőd!

— Jövök már atyám, — válaszolt Vékony, és a következő pillanatban nyugodt magatartással tért vissza a szobába. Uj remény élesztette. Ha Boglár Pál megkapja az üzenetet, drágán megfizeti ezt a tréfát Chalil basa!

Leült vele szemben a szőnyegre, kinálás nélkül rágyujtott egy a kezeügyében heverő csibukra és nyugodtan hallgatta a másiknak beszédét:

— A vér nem válik vizzé, édes fiam, de a vizből sem lesz soha az életnek rubintpiros nedve. Az ott — csibukszárával Mehemed holttestére mutatva — rajah-vérből származott és rabszolgai maradt gondolkodása, bármily magasra vitte is a sors dolgát. Hogy megmentse kincseit, elárulta hazáját. Te is egy követ fujtál vele, édes fiam, de azért jól tudom, hogy téged nem a hitvány pénz vágya vitt rá.

Elhallgatott egy pillanatra, nagy füstfelhőt eregetett a csibukból, aztán folytatta:

— Te azért voltál az ő pártján, mert magyar vagy és remélted, hogy ez a vár, mely hajdan a népedé volt, ismét visszakerül birtokába. Ugy-e, hogy eltaláltam?

— Amint mondád, atyám.

— Szeretem, hogy nem tagadod. Ez is rávall magyar véredre. Az ott az utolsó pillanatig hazudozott s talán most hazudik valahol a pokol bejáratánál. De tudod-e azt is, édes fiam, hogy mi volt annak a játéknak a betéte, a melyet te elvesztettél?

— Tudom: a fejem.

— Kár azért az okos fejért, de beláthatod, hogy már most csakugyan az enyém. Hogy ismét a tied legyen, annak két utja van: *visszavásárolhatod vagy visszaszerezheted.*

— Nem értelek, atyám.

— Visszavásárolhatod, ha magyar becsületedre és magyar szavadra fogadod, hogy ezentul hivem maradsz.

— Ezt nem tehetem, atyám. A magyar szavának áll, én pedig nem harczolok hazám ellen.

— Tudtam előre s azért gondoskodtam egy másik módról is. De ha nem akarsz alkudni fejedért, visszaszerezni csak talán akarod? Játszunk hát érte. Most az enyém ez a fej, félóra mulva ismét a tied lehet, ha megnyered — *sakkban.* Értesz te is a nemes játékhoz, habár nem olyan jól mint én; de kiegyenlitődik a dolog, ha tekintetbe veszszük, hogy csak én adok betétet — a te fejedet, a mely már az enyém, te pedig olyasmiért játszol, a mi

már különben is el van veszve. Ha te vagy a nyertes, elmehetsz bántatlanul, ha én, levágatom ezt az okos főt és megtartom a mai nap emlékeül. Tetszik a tervem?

— Nem mondhatnám — de azért mégis rá-állok.

A basa tapsolt, az egyik nubiai kis asztalkát hozott be, melyen sakkjáték állott. A két férfiu szemközt foglalt egymással helyet; olyan nyugodtan, mintha egészen közönséges játékról volna szó, nem pedig egy emberéletről szólna a betét. Vékony tette meg az első huzást, miközben megszólalt:

— Mondd csak atyám, honnan tudtad meg, mit terveztünk mi ketten: Mehemed és én?

Chalil előbb megtette a maga ellenhuzását, aztán végigsimitott ősz szakálán és kedélyes mosollyal megfelelt a kérdésre:

— Okos ember vagy különben, édes fiam, de egyben nem elég óvatos. Ha titkot akarsz megőrizni, ne bizd levélre. Mehemed kedvencz rabszolgája eladta nekünk jó pénzen a ti egész följegyzésteket, valamint a levelezést is, melyet Pálffy folytatott veletek. Ebből tudtam aztán meg mindent, a mit tudnom kellett.

— Mindent?

— Körülbelül. Azt is, tudom, hogy Pálffy serege ma éjjel a keleti kapun át a várba akar jutni. A kaput Mehemed nyitotta volna meg előtte. Nem is lesz hiány portásban, mert én magam bocsátom be a jó magyar leventét. Amint aztán bekerült, gondom lesz rá, hogy el se menjen többé embereivel. Becsukatom a hátuk mögött a kaput és közéjük lövetek

tiz ágyuval. Hirmondó sem megy vissza az ellenséges táborba.

Vékony keze mintha reszketett volna, mikor a „toronyt“ előre tolta és hangja is rekedt volt, mikor kérdezte:

— Pálffyt is megöleted?

— Őt is, édes fiam!... De vigyázz inkább a játékra, mert a mig másnak sorsán töprengsz, a magad feje is veszendőben van.

Szótlanul folyt egy ideig a játék. Hirtelen övébe nyult Chalil, egy ezüsttel kivert pisztolyt vett ki onnan és maga mellé tette az asztalkára.

— Még két huzásod van, édes fiam — mondá kegyetlen mosolylyal. — Előre mondom, hogy készületlenül ne találjon a baj. Amint elfogtam a „királynédat“, főbe lőlek — olyan igaz, mint Chalil a nevem.

... Valami zsongás hallatszott a távolból, olyan dürbörgés, mintha patkós csizmák kopogtatnának rohanás közben a kövezeten. Vékony elmélyedt a zaj megfigyelésében és nem folytatta a játékot. Chalil félreértette ezt a halasztást és megvetően mosolygott.

— Hát még te is alkudozol a perczekért? — gondolá magában, — még te sem tudsz ugy meghalni, mint daliához illik?

De nem unszolta. A haldokló ember kimulását nem szabad siettetni. Már pedig az ő szemében haldokló volt Vékony János.

... E pillanatban, mint a vihar üvöltése hangzott az ablak alatt a vad fölkiáltás, mely kétszáz torokból jött:

— Pro libertate — előre kurucz!

Chalil megdöbbent és keze hirtelen a pisztoly után nyult, de nem ért már rá Vékonyra lőni. Ez fölkapta a nehéz sakktábblát, ugy fejbe sujtotta vele a basát, hogy ez elszédült: aztán egyetlen ugrással az ablaknál termett.

— Nem játszom tovább, török! — kiáltott gunyosan.

Az ablakot föltárta és kinézett. Alant az ő kétszáz huszárja verte, püfölte a meglepett kurdokat. Chalil, amint magához tért a meglepetésből és a bódultságból, mely a fejbeverés után erőt vett rajta, még látta, mint szökik le megmenekült áldozata az ablakpárkányról és még hallotta, a mint harsány hangon elkiáltotta magát.

— Ide hozzám Boglár Pál; már nincs semmi baj Köpeczen!

Vad harag vett erőt a basán, hogy igy kijátszották, de nem vesztette el lélekjelenlétét. Bevárta mig elhangzott az ablak alatt a verekedés zaja és aztán odalépett maga is az ablakhoz, bár kissé ingó léptekkel, de erősen szoritva alábocsátott jobbjában a pisztolyt.

— Vékony János egy szóra!

— Akár kettőre is, Chalil basa! — válaszolt ez, abban a hiszemben lépve közelebb, hogy a basa alkuba akar vele állni.

— Mégis csak a mondó vagyok, hogy te veszited el a játékot. Sakk a királynénak!

Pisztolyával czélba vette a mitsem sejtő kuruczkapitányt, a lövés eldördült. De Boglár Pál jókor észre-

vette az álnok mozdulatot és félre lökve kapitányát, ugy, hogy a golyó ennek füle mellett elsüvitett. Hatalmas harag szállotta meg Vékony János lelkét a „hamis játék“ miatt. Kikapta a kardot őrmestere kezéből, megcsóválta feje fölött és rikoltozó hangon kiáltott vissza:

— Hej török, török, hát illik hozzád a hamis játék? De ezuttal én mondom: sakk és matt!

Süvöltve röpült a jó penge, sisteregve csapott bele a basa testébe, akár csak egy hajitott dárda. Torkán találta Chalil basát és odaszegezte a falhoz. Ugy állott meg ott, mint egy óriási, hatalmas gombostüre feltüzött bogár, mely tehetlenül vergődik szárnyaival, de nem tud szabadulni. Üvegesedő tekintettel bámult a távolba, mintha keresné az utat, a melyen alig néhány órával előbb Mehemed lelke is eltávozott.

Lehet, hogy még utolérte s aztán elmagyarázta neki, hogy veszedelmes dolog magyar emberből tréfát üzni.

A kétszáz huszár nem vesztegette az időt. Zárt sorban megrohanta a keleti kaput, elkergette az őrséget és elfoglalta az ott levő ágyukat, Boglár Pál lóhalálában rohant Pálffy tábora felé és értesitette a történtekről és negyedórával később már tombolt a harcz a gazdátlan vár körül.

Nem volt nehéz elfoglalni, mert az őrség még jóformán azt sem tudta, mi történik vele, már nyakán volt az egész ármádia. De azért bátran küzdöttek az utolsó emberig, mindha tudták volna, hogy ezt a darab földet nagyon is érdemes megvédelmezni.

A csatatéren találkozott Vékony János Pálffyval. Csak egy pillanatra állitotta meg, hogy odaszóljon neki:

— Megmondtam, jó uram, hogy meghálálom jóságodat. Ma van a fizetség napja: mert tetszik tudni, *a magyar ember mindig szavának áll!*

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

TARTALOM.

old.

A Hajdukirály --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 3

Rodostóban --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 131

Rákóczy lelke --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 317

Magyar ember szavának áll --- --- --- --- --- --- 387

OSZK

A

kis Kelemen története.

Irta: Rákosi Jenő.

30 rajzzal. — Ára díszkötésben 1 frt 60 kr.

Rákosi Jenő „A kis Kelemen történetének" a megirásával igen becses és érdekes könyvvel ajándékozta meg a magyar ifjusági irodalmat.

Kedves fiatal barátaim — mondja a szerző a bevezetésben — ti nem szoktatok ujságot olvasni, nem is tudjátok, mennyi szerencsétlenség történik a világon. De ha nagyobbak lesztek és olvastok ujságot is, jusson mindig eszetekbe, hogy úgy, mint a hogy nappalból éjjel, éjjelből nappal lesz: a szerencsétlenség sem külön magában álló dolog, hanem szerencséből lesz és ismét szerencse is lesz belőle. Igy van az a történet is, a melyet most el fogok nektek beszélni. Azt kell belőle megtanulni, hogy szükséges a szerencsétlenséget csüggedés, a szerencsét elbizakodás nelkül viselni, mert mind a kettő Istentől van, és ha alázatosan viseled, Istenhez vezérel.

MINDENT A HAZÁÉRT.

TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉS.

Az ifjuság számára irta: ***GAÁL MÓZES.***

II. Rákóczy Ferencz alakja kiválóan alkalmas arra, hogy a fiatalságban fölkeltse a rajongást a haza iránt, a kiolthatatlan és mély vágyódást a multnak minden nemes eszméje után. Szerencsés gondolat volt tehát Gaál Mózestől, a jeles ifjusági irótól, hogy ezt a nagy alakot kivette a mult pantheonjából és gyermekéveitől kezdve egészen haláláig bemutatta küzdelem és cselekvés közepett. A szép költői nyelvezet, mely Gaál Mózesnek annyira sajátja, különösen alkalmas ehhez a témához és hozzásimul, miként a nemes érczhez a patina. A kötetet korszerüen hű illusztrácziók díszitik, a melyek az elbeszélés hatását csak fokozzák. Ára díszkötésben ***1 frt 60 kr.***

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA, BUDAPEST.

NAGYAPÓÉKNÁL.

Egy fiu naplójából.

Irta BENEDEK ELEK. * MÜHLBECK rajzaival.

Ára szines boritékba kötve 2 frt. — Egészen vászon diszkötésben 2 frt 40 kr.

A „Nagyapóéknál" czimü gyermekelbeszélésnél meghatóbbat, igazabbat és szebbet talán senki sem irt még a gyermekvilág számára és nem lesz csoda, ha minden gyermek irigyli majd Bandikát, aki ilyen édes, boldog vakácziót töltött nagyapóéknál!

A nagyapó, a jó nannyó, a kedves, falusi jó barát, mind, mindnyájan ugy vannak leirva, hogy a kis olvasó szeretné, ha szárnyai nőnének és oda repülhetne ő is a kedves kis székelyfaluba, *Benedek Elek,* a jó „Elek bácsi" napsugaras otthonába! Tartsa meg az isten sokáig nagyapót meg a nannyót, hogy *Benedek Elek* még sok ilyen elbeszélést irhasson róluk, a jó székely hegyekről, erdőkről, Virág Jancsiról meg Árpádról, a kik egytől egyig pompás, kedves alakjai ennek a gyermekelbeszélésnek. És tartsa meg isten a magyar irodalomnak *Benedek Eleket,* a kitünő irót, hogy még sokáig és sok ilyen szépet irhasson a gyermekvilágnak, mint a minő *„Nagyypóéknál"* czimü elbeszélése. Aki magyar gyermek csak olvasni tud, az gyönyörüséggel és mohón fogja elolvasni a Bandi naplóját, melyet édes apja olyan szépen tudott neki tollba mondani, hogy folér az egész meseirodalom minden érdekességével.

Karácsonyfa.

Felállitotta: BENEDEK ELEK.

Rendkivül diszes kiállitásu s pompás kivitelü képeskönyv

verses mesékkel s gyönyörü képekkel.

Ez a gyermekkönyv nemcsak czime, tartalma, de már külalakjánál fogva is a legvonzóbb. *Karácsonyfa* alakjára van kivágva, táblája pedig az öreg *Mikulás* bácsit ábrázolja, mikor a csecsebecsékkel terhelt karácsonyfát hozza.

Ára 1 frt 50 kr.

Apa mesél.

Mesék és versek jó gyermekek számára

Irta: BENEDEK ELEK.

Marczika fiának mondta el édes apja azt a sok szép történetet, verset, a mik ebben a könyvben vannak megirva.

Nem tündérország káprázatos földjére vezeti *Benedek Elek* a gyermekeket; a való életből vette meséinek az anyagát, melyek nem is annyira mesék, mint inkább a gyermek lelkét foglalkoztató eleven képek, jelenések.

Ára 1 frt 20 kr.

SINGER és WOLFNER KIADÁSA BUDAPEST.

A legjobb és a legolcsóbb magyar gyermekujság.

Budapest, 1893. május 14-én. Előfizetési ára egész évre 4 frt. Félévre 2 frt. Negyedévre 1 frt. Egyes szám 10 kr. IV. évfolyam. 20. szám.

Hopp, cziczuskám, kis egér!

Hopp, cziczuskám, kis egér
Erre szaladt egy szekér.
Egér ült a szekéren,
Szép tulipánlevélen.

„Tuli, tuli, tulipán!"
„Lili lelkem, mit kiván?"
„Nem kivánok egyebet,
Csak azt a kis egeret."

Megfogtam a szekéren,
A tulipánlevélen.
Fogtam én ezt magamnak,
Fogj, cziczuskám, magadnak

Lajos bácsi.

Tessék mutatványszámot kérni

AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalából

Budapest, Andrássy-ut 10.

Előfizetési ár: Félévre 2 frt, Negyedévre 1 frt.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA, BUDAPEST.

TÁBORI RÓBERT

IFJUSÁGI IRATAI.

A magyar ifjusági irodalom legjelesebb termékeihez tartoznak **Tábori Róbert** könyvei. Szép, egyenlő alaku, igen diszes bekötésü kötetkék ezek, melyeknek az igen szép kiállitás és a kitünő tartalom mellett meg van még az az előnyük is, hogy igazán olcsó könyvek. Öt ilyen kötet van már eddig:

Szabadsághősök.

Regényes elbeszélés, ára diszkötésben 1 frt 60 krajczár.

Bergengóczia.

Regényes elbeszélés, ára diszkötésben 1 frt 50 krajczár.

Görbe hegyek országában.

Ára diszkötésben 1 frt 20 kr.

Kong-Kheou.

Ára diszkötésben 1 frt 60 kr.

A temesvári királybiró.

Ára diszkötésben 1 frt 40 kr.

A legsötétebb világrészből ... ... **ára 80 kr.**
A rézbőrüek világából ... ... **„ 80 kr.**
Napsugárkák ... ... **„ 80 kr.**

Utóbbi három egyszerübb kiállitásu könyvecskék, de igen szépen és érdekesen megirt történetek. — Mindegyik kötetben négy szines kép van. A „Napsugárkák“ czimü kötetet Tábori Róbertné irta.

A három kötet, aranyozott boritékkal ellátva, egy csinos tokban is kapható. Igy aztán már igen szép ünnepi ajándék. Ára 2 frt 40 kr.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK